

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»**

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΑ Θ. ΚΙΤΣΑΚΗ

**Η φύση και ο πολιτισμός ως "κληρονομιά".
Ρητορικές και προγράμματα ανάπτυξης. Το παράδειγμα της
Κόνιτσας.**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

Ιωάννινα 2012

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»**

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΑ Θ. ΚΙΤΣΑΚΗ

**Η φύση και ο πολιτισμός ως "κληρονομιά".
Ρητορικές και προγράμματα ανάπτυξης. Το παράδειγμα της
Κόνιτσας.**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ

ΜΠΑΔΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΔΑΛΚΑΒΟΥΚΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ

Ιωάννινα 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	1
1 Το Αντικείμενο της Μελέτης	2
2 Θεωρητικό πλαίσιο	4
2.1 Παγκοσμιοποίηση και μετα-νεωτερικότητα: πολιτισμική κληρονομιά-τουρισμός-ανάπτυξη	4
2.2 Μνήμη και Πολιτισμική Κληρονομιά: η διάσωση του παρελθόντος	11
3 Μεθοδολογία	16
4 Η Κόνιτσα στο Χώρο και το Χρόνο	21
4.1 Η γεωγραφία και η οικολογική προσαρμογή	22
4.2 Σύνομη αναδρομή στο ιστορικό παρελθόν της περιοχής της Κόνιτσας με δείκτες τα μνημεία της	25
4.2.1 Από την προϊστορία στα Ρωμαϊκά χρόνια	25
4.2.2 Βυζαντινή- Μεταβυζαντινή εποχή	26
4.2.3 18 ^{ος} -19 ^{ος} αιώνας	27
4.2.4 Η πόλη της Κόνιτσας	29
5 Μελέτες	32
5.1 Μελέτες γενικού αναπτυξιακού χαρακτήρα	33
5.1.1 ‘Κοινωνιολογική Διερεύνησις περιοχής Κονίτσης’	33
5.1.2 Μελέτη Γενικής Αναπτύξεως των Παραμεθόριων περιοχών της Ηπείρου	36
5.1.3 «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Αγροτουριστικής Ανάπτυξης (Κόνιτσα-Καβάσιλα-Αμάραντος-Αγία Βαρβάρα)»	38
5.1.4 Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα 2 ^{ης} Γ.Ε. του Νόμου 1416/84 Επαρχίας Κόνιτσας	40
5.1.5 Τα Μαστοροχώρια Κονίτσης	43
5.1.6 Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου	46
5.1.7 «Μελέτη Σύστασης Τοπικού Δικτύου Συμβούλων για την Ανάδειξη της Επαρχίας Κόνιτσας και Διερεύνηση Δυνατοτήτων Ανάπτυξης Τοπικών Πρωτοβουλιών»	48
5.1.8 Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων	51
5.1.9 ‘Μελέτη γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) σε τμήμα έκτασης του διευρυμένου δήμου Κόνιτσας’	52
5.1.10 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κόνιτσας 2012-2014	55
5.1.11 Μελέτη για τη Συγκρότηση Σχεδίου Μάρκετινγκ για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή του Δήμου Κόνιτσας	56
5.1.12 Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας	58
5.2 Μελέτες για την πόλη της Κόνιτσας	61
5.2.1 Ο ‘παραδοσιακός’ χαρακτήρας της πόλης	61
5.2.2 Μελέτη Οικίας Χάμκως	63
5.2.3 Οικία Χουσεϊν Σίσκο	64
5.3 Μελέτες Οικολογικού χαρακτήρα με κύριο άξονα τη χαράδρα Βίκου-Αώου	67

5.3.1	Έκθεσις: «Αναφερομένη εις την δημιουργίαν κέντρου χειμερινών σπορ εις την περιοχήν Κονίτσης Ηπείρου _____	67
5.3.2	Έκθεση για την αξιολόγηση και τη διαχείριση της Χαράδρας του ποταμού Αώου _____	68
5.3.3	Μελέτη Οικολογική - Χωροταξική, Χαρακτηριστικών Οικοσυστημάτων των Ορεινών Όγκων Πίνδου _____	69
5.3.4	Zoning and Ecotourism Strategies in Protected Areas: Sustainable Development in the Vicos-Aoos National Park Area _____	71
5.3.5	Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου _____	72
5.3.6	Μονοπάτια Αώου _____	74
5.3.7	Μελέτη Αξιοποίησης Εθνικού Δρυμού Αώου _____	75
5.3.8	Γεωπάрко Βίκου-Αώου _____	77
6	Κριτικά Σχόλια _____	78
7	Συμπεράσματα _____	103
8	Παράρτημα _____	108
8.1	Μελέτη ΤΑΠ Μαστοροχωρίων _____	108
8.1.1	Φυσιογνωμία των Οικισμών _____	108
8.1.2	Ανακεφαλαίωση Μνημείων & Στοιχείων Ιστορικής & Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς – Κόστος Έργων _____	111
8.1.3	Διεθνείς αρχές, τάσεις και δραστηριοποίηση για την προστασία μνημείων και συνόλων 115	
8.1.3.1	Ο Χάρτης της Βενετίας (1964) _____	116
8.1.3.2	8.1.3.2 Η ίδρυση του ICOMOS στη Βαρσοβία το 1965. _____	116
8.1.3.3	Η Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975) _____	116
8.1.4	Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς _____	116
8.1.4.1	Το Σύνταγμα του 1975 και του 1986 _____	117
8.1.4.2	8.1.4.6 Ν. 5351/1932 "Περί Αρχαιοτήτων" _____	117
8.1.4.7	Ν. 1469/1950 "Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενεστέρων του 1830". _____	117
8.1.4.8	Π.Δ. 19-10/13-11-1978 (ΦΕΚ 594 Δ') "Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών Οικισμών τινών του Κράτους και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτών". _____	117
8.1.4.9	Ν. 880/1979 (ΦΕΚ 58 Α') "Περί καθορισμού ανώτατου ορίου συντελεστού δομήσεως, εισαγωγής του θεσμού μεταφοράς συντελεστού δομήσεως και διαφόρων τινών διαρρυθμίσεων της πολεοδομικής νομοθεσίας." _____	118
8.1.4.10	Ν.1337/83 (ΦΕΚ 33 Α') "Περί επέκτασης των πολεοδομικών σχεδίων οικιστικής ανάπτυξης και σχετικών ρυθμίσεων". _____	118
8.1.4.11	Ν.1577/18-12-85 (ΦΕΚ 210 Α') "Γενικός Πολεοδομικός Κανονισμός" _____	118
8.1.4.12	Π.Δ. της 24-4/3-5-1985 (ΦΕΚ 181 Δ') "Τρόπος καθορισμού ορίων οικισμών της χώρας μέχρι 2.000 κατοίκους, κατηγορίες αυτών και καθορισμός όρων και περιορισμών δόμησης τους". _____	119
8.1.4.13	Ν. 2039/92 "Περί κύρωσης της Σύμβασης της Γρανάδας για την προστασία της Ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς" _____	119
8.1.4.14	Ο Νόμος 2039/92 περιλαμβάνει τα εξής σημαντικά άρθρα : _____	119
8.2	«Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου» _____	122

8.3	«Μελέτη Σύστασης Τοπικού Δικτύου Συμβούλων για την Ανάδειξη της Επαρχίας Κόνιτσας και Διερεύνηση Δυνατοτήτων Ανάπτυξης Τοπικών Πρωτοβουλιών», 1998	123
8.4	Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων 2001	126
8.4.1	Κατηγοριοποίηση δράσεων χωροταξικής ενότητας «Κόνιτσα-Μαστοροχώρια»	126
8.5	Μελέτη γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) σε τμήμα έκτασης του διευρυμένου δήμου Κόνιτσας	129
8.5.1	Θεσμικό πλαίσιο - Ισχύοντες όροι δόμησης	129
8.6	Μελέτη για την «Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας»	131
8.7	Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου', Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος	133
8.7.1	Νομοθεσία κήρυξης της περιοχής ως Εθνικού Δρυμού.	133
8.7.2	Συμπληρωματικοί νόμοι προστασίας - διαχείρισης των εκτάσεων του Εθνικού Δρυμού.	133
8.7.3	Ο νόμος πλαίσιο 1650/1985 Για την προστασία του περιβάλλοντος	134
8.7.4	Διεθνείς Συνθήκες – Συμβάσεις	134
9	Φωτογραφικό Υλικό	135
10	Βιβλιογραφία	142

Πρόλογος

Τις τελευταίες δεκαετίες, θέματα που σχετίζονται με τον πολιτισμό και ειδικότερα με την «κληρονομιά» έχουν προκαλέσει το ενδιαφέρον και αφορούν όλο και μεγαλύτερη μερίδα της κοινωνίας μας, ειδικά από τότε που άρχισε η αντίρροπη προσπάθεια στη σημερινή λεγόμενη «ανάπτυξη» και «πρόοδο». Η προσπάθεια αυτή, αφορά στην προστασία τεκμηρίων του παρελθόντος – υλικών και άυλων- και μπορεί να θεωρηθεί ως μια έντονη στροφή προς την Ιστορία και τη συλλογική μνήμη, προς το παρελθόν γενικότερα, ένα μέρος του οποίου αποτελεί και η ανθρωπογενής ή υλική κληρονομιά των αντικειμένων- η οποία συμβάλλει στη διαμόρφωση του δομημένου χώρου σε σχέση πάντοτε με το φυσικό περιβάλλον.

Η συνειδητοποίηση της σημασίας αυτής της στροφής για κάθε επιμέρους κοινωνία, με παρότρυνε να ασχοληθώ με το μείζον ζήτημα της «κληρονομιάς» και της διαχείρισής της, που αφορά στο πώς το πολιτισμικό παρελθόν διαμορφώνει αλλά και διαμορφώνεται στο παρόν αλλά και στο πώς η φύση αντιμετωπίζεται ως μέρος της συνολικής «κληρονομιάς».

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες του Διατομεακού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία-Λαϊκός Πολιτισμός» και ιδιαίτερα της Κατεύθυνσης Λαϊκού Πολιτισμού που με ενέπνευσαν και με παρότρυναν να ολοκληρώσω το συγκεκριμένο κύκλο σπουδών. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επόπτη καθηγητή, κ. Νιτσιάκο, που μου έμαθε να αναζητώ τη «βαθιά επιφάνεια» των πραγμάτων, για τη στήριξη που μου παρείχε αλλά και τις κατευθύνσεις που μου έδωσε κατά τη διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου και στα άλλα μέλη της επιτροπής, την κ. Μπάδα και τον κ. Δαλκαβούκη, για τις εποικοδομητικές συζητήσεις που είχαμε και στην κ. Ρόκου για την αμέριστη συμπαράστασή της καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών.

Επιπλέον θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου σε όλους όσους με βοήθησαν κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνάς μου στην Κόνιτσα και ιδιαίτερα τους πληροφορητές/ τριες που με περιέβαλαν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, προσοχή και αγάπη.

Ευχαριστώ όλους τους Δημάρχους της Κόνιτσας, για τον πολύτιμο χρόνο που μου αφιέρωσαν αλλά και την καθοριστική συμβολή τους στη διαμόρφωση της δικής μου εικόνας μου για την περιοχή.

Ευχαριστώ όλα τα μέλη της οικογένειάς μου για την συμπαράσταση και την υπομονή τους καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησης και ιδιαίτερα την κόρη μου Φωτεινή, στην οποία και αφιερώνω τη διατριβή αυτή.

Το Αντικείμενο της Μελέτης

Η ιδέα για την επιλογή τόσο του συγκεκριμένου θέματος όσο και του τόπου έρευνας προέκυψε από το χώρο εργασίας μου και την ενασχόλησή μου με Ευρωπαϊκά διακρατικά πολιτιστικά προγράμματα που στόχο είχαν την ανάδειξη των ιδιαίτερων τοπικών πολιτισμικών στοιχείων σε ένα τουριστικό πλαίσιο ανάπτυξης.

Η απασχόλησή μου στην Αναπτυξιακή Εταιρεία «ΗΠΕΙΡΟΣ» της Περιφέρειας Ιωαννίνων, με έφερε αντιμέτωπη με το πρόβλημα της βιώσιμης ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών. Στο πλαίσιο της εργασίας μου είχα την ευκαιρία να έρθω σε επαφή και να συνεργαστώ με πολλούς τοπικούς φορείς και παράγοντες της περιφέρειας Ηπείρου καθώς και να γίνω γνώστης της μεγάλης προσπάθειας των Δήμων και των Κοινοτήτων να κρατηθούν δημογραφικά και οικονομικά ζωντανοί. Σε ένα παγκόσμιο σύστημα οικονομίας και πολιτισμού, η διαδικασία επιβίωσης επιφέρει την πολιτική προώθησης των τόπων, και οι τοπικές αρχές σκέφτονται πώς να 'προωθήσουν' τα μέρη τους και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους σε τοπικό, εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Στην προσπάθειά τους αυτή, η φύση, ο πολιτισμός, η «παράδοση», και γενικότερα τα πολιτισμικά τοπία μετατρέπονται σε πόρους αξιοποιήσιμους, σε φορείς τουριστικής προβολής και ανάπτυξης. Σήμερα θα τολμούσαμε να πούμε ότι το παρελθόν αποκαλύπτεται μέσα από τη δημιουργία του παρόντος, αφού όλοι τώρα προσπαθούν να διασώσουν, να αναβιώσουν και να προβάλλουν ή ακόμα και να ανακατασκευάσουν κάθε τι που συνδέεται με το παρελθόν των κοινωνιών τους. Παραδόσεις και υλικά στοιχεία ενός άλλοτε «κατώτερου» λαϊκού πολιτισμού, που αφέθηκαν είτε να ξεχαστούν είτε να ρημάξουν και να καταστραφούν, σήμερα θεωρούνται «κληρονομιά» και έχει αρχίσει ένας αγώνας διάσωσης και προβολής όσων έχουν απομείνει.

Το κίνημα της «επιστροφής στις ρίζες» των αστικοποιημένων χωρικών, αλλά και το όλο αυξανόμενο ενδιαφέρον παγκοσμίως για περιοχές «αυθεντικές» και «αμόλυντες» αλλάζει τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά δεδομένα των άλλοτε απομακρυσμένων και απαξιωμένων – «υπανάπτυκτων» περιοχών, δημιουργώντας νέες προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης, επιμηκύνοντας έτσι τη διάρκεια ζωής τους.

Η Ήπειρος, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας αλλά και το πρόσφατο Επιχειρησιακό Σχέδιο της Περιφέρειας¹, είναι μια από τις λιγότερο αναπτυγμένες και φτωχότερες περιφέρειες τόσο της Ελλάδας όσο και της Ευρώπης. Η περιοχή της Κόνιτσας, που ανήκει στο Νομό Ιωαννίνων, επιλέχθηκε ως περίπτωση μελέτης γιατί γεωγραφικά είναι μια ορεινή και συνάμα μεθόριος περιοχή που αντιμετωπίζει προβλήματα δημογραφικής και κατ' επέκταση οικονομικής βιωσιμότητας, ως απόρροια οικονομικών και

¹ «Επιχειρησιακό Σχέδιο Περιφέρειας Ηπείρου 2011-2014», Περιφέρεια Ηπείρου, Ήπειρος Α.Ε

κοινωνικών μετασχηματισμών στη μεταπολεμική περίοδο. Το οικονομικό προφίλ της καθορίζεται από το σχετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας και την αναπόφευκτη εγκατάλειψη της περιοχής από τους νέους, μια πραγματικότητα που καθιστά τη βιωσιμότητά της στο μέλλον αμφίβολη. Ως ορεινή περιοχή ανήκει στις οριζόμενες ως ‘μειονεκτικές’ από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οπότε και εντάσσεται στα Ευρωπαϊκά και κρατικά προγράμματα με σκοπό την άρση της οικονομικής ανισότητας με το κέντρο και την τροφοδότηση και αναθέρμανση της οικονομικής τους ανάπτυξης. Ωστόσο, η περιοχή της Κόνιτσας έχει βασικά πλεονεκτήματα που συμπυκνώνονται στο φυσικό περιβάλλον και στην πολιτισμική κληρονομιά.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, η εργασία αυτή προτίθεται να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους τόσο το φυσικό όσο και το πολιτισμικό περιβάλλον μετατρέπονται σε «κληρονομιά» στο πλαίσιο των προγραμμάτων ανάπτυξης της περιοχής από τη δεκαετία του 1950 έως σήμερα.

Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Παγκοσμιοποίηση και μετα-νεωτερικότητα: πολιτισμική κληρονομιά-τουρισμός-ανάπτυξη

Μέσα σε έναν όλο και πιο παγκοσμιοποιημένο κόσμο, όπου τα σύνορα και οι δομές των εθνικών κρατών και κοινοτήτων διαλύονται και τέμνονται από τις ροές αγαθών, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και ανθρώπων², η αυξανόμενη διεθνοποίηση της οικονομικής και πολιτιστικής ζωής με τις αγορές και τις πολιτικές να αποφασίζουν για το μέλλον των τόπων, ακόμα και η έννοια ‘πολιτισμός’³ προσλαμβάνει πολιτικό χαρακτήρα. Σύμφωνα με τη Saïgur (1996, σ. 140) «Ο πολιτισμός δεν είναι κάτι σταθερό και παγιωμένο όπως οι οπαδοί της παράδοσης θα ήθελαν να πιστέψουμε, αλλά μια διαδικασία συνεχούς αγώνα, όπου οι πολιτισμοί αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και επηρεάζονται από οικονομικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες».

Ο Eagleton (2000, σ. 72) τονίζει επίσης την ισχυρή πολιτική διάσταση του πολιτισμού όσον αφορά στην κατασκευή τόσο των συγκρούσεων όσο και της ταυτότητας: «Σε παγκόσμια κλίμακα, η σχετική σύγκρουση είναι ανάμεσα στον πολιτισμό ως εμπόρευμα και στον πολιτισμό ως ταυτότητα». Οι Bradford et al. (2000: 339) δηλώνουν ότι:

«Ο πολιτισμός κατανοητός ως οι αξίες, κοσμοθεωρίες και ταυτότητες που οι άνθρωποι κατασκευάζουν για τον εαυτό τους, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στα παγκόσμια γεγονότα. Ο πολιτισμός έχει αναδειχθεί ως ένα θέμα δημόσιας ανησυχίας και πολιτικής δράσης».

² Appadurai, A. (1990). *Disjuncture and difference in the global cultural economy. Theory, Culture and Society* (Τόμ. 2) 7; 295. Sage Publications. Ο Appadurai συνοψίζει αυτές τις ροές, ως εξής: Ethnoscapes (π.χ. ροές ατόμων, όπως οι μετανάστες εργαζόμενοι, οι τουρίστες), Technoscapes (ροές πληροφοριών, ανακοινώσεων, τεχνολογίας), Finanscapes (π.χ. ροή του χρήματος, συναλλάγματος, χρηματοοικονομικές συναλλαγές), Mediascapes (π.χ. ροή από εικόνες, δορυφορική τηλεόραση, είκοσι τεσσάρων ωρών ειδήσεων) και Ideoscapes (π.χ. ροή των ιδεών, όπως η πολιτική, θρησκεία, οικολογία). Ανακτήθηκε από: <http://fido.rockymedia.net/anthro/Appaduraieconomy.pdf>

³ Ο θεωρητικός του πολιτισμού Raymond Williams (1976) περιέγραψε τη λέξη ‘πολιτισμός’ ως μια από τις πιο περίπλοκες λέξεις στην αγγλική γλώσσα και κατά συνέπεια ως μια από τις πιο δύσκολες να οριστούν. Δήλωσε ότι: «Ο πολιτισμός είναι συνηθισμένος. Αυτό είναι το πρώτο γεγονός. Κάθε ανθρώπινη κοινωνία έχει το δικό της σχήμα, τους δικούς της σκοπούς, τα μηνύματά της τα οποία εκφράζει μέσα από τους θεσμούς, την παιδεία και τις τέχνες». Αναφέρθηκε στον πολιτισμό ως «ένα ολόκληρο τρόπο ζωής». Ο Williams αναγνώρισε την ανάγκη για προσέγγιση των κοινωνιολογικών και ανθρωπολογικών ορισμών του πολιτισμού. Κατά συνέπεια, ο πολιτισμός θεωρείται ως ένας ολόκληρος τρόπος ζωής ενός συγκεκριμένου λαού ή κοινωνικής ομάδας με ξεχωριστά σημειολογικά συστήματα που περιλαμβάνουν όλες τις μορφές κοινωνικής δραστηριότητας και τεχνικές ή διανοητικές δραστηριότητες. Οι ορισμοί αυτοί καλύπτουν την ατομική και την ομαδική ανάπτυξη του πολιτισμού αποδίδοντας (conveying) τη σημασία της κληρονομιάς και της παράδοσης καθώς και των σημερινών τρόπων ζωής και πολιτισμού. Smith, M. K. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. London: Routledge, σ. 10, Βλέπε επίσης και Τερκενλή, Θ., Ιωσηφίδης, Θ., & Χωριανόπουλος, Ι. (2007). *Ανθρωπογεωγραφία, Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος*. Αθήνα: Κριτική, για την αποσαφήνιση των εννοιών ‘κουλτούρα’ και ‘πολιτισμός’

Στις σύγχρονες συζητήσεις της παγκοσμιοποίησης⁴ μεγάλη έμφαση έχει δοθεί στην εξουσία που ασκείται από τις διεθνικές εταιρείες στις εθνικές πολιτικές με την ελεύθερη ροή κεφαλαίων αφήνοντας μικρό περιθώριο για άλλες προσεγγίσεις. Ωστόσο, οι κοινωνικοί επιστήμονες μετατοπίζουν το επίκεντρο μακριά από τις οικονομικές δυνάμεις στις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές και αποκαλύπτουν τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ παγκόσμιων και τοπικών διαδικασιών (Eade, 2002, σ. 128).

Στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης αποδίδεται η τυποποίηση του πολιτισμού και όπως ο σύγχρονος φιλόσοφος Simon May (όπως αναφέρει η Smith, 1999: 84) τονίζει: οι «φανφάρες» για την «πολιτιστική πολυμορφία» έχουν εμφανιστεί μόνο αφού το μεγαλύτερο μέρος της έχει εξαφανιστεί, γεγονός που εγείρει την ανάγκη για πολιτιστική προστασία. Πολιτιστική ομοιομορφία και ομογενοποίηση επιφέρει η παγκοσμιοποίηση από τη μια ενώ από την άλλη αναδεικνύει τη σπουδαιότητα και την ανάγκη για την προστασία της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας και ποικιλομορφίας, της ιδιαιτερότητας των πολιτισμών. Πρόκειται για ένα σαφώς πολύπλοκο και προφανώς αντιφατικό φαινόμενο που συμβάλλει στη δημιουργία νέων χώρων κοινών χαρακτηριστικών, αλλά και νέων χώρων διαφοράς. «Η παγκοσμιοποίηση ...είναι μια διαδικασία διαφοροποίησης καθώς και ομογενοποίησης» (Smith M. K., 2003, σσ. 11, 13).

Στο πλαίσιο αυτό οι νέες χωρικές έννοιες της κινητικότητας, της απεδαφοποίησης, της διασποράς, της μετανάστευσης και του τουρισμού/ ταξιδιού κυριαρχούν, θέτοντας τη σημασία της έννοιας του χώρου και του τόπου στο περιθώριο. Και ενώ οι πολιτισμοί απεδαφοποιούνται, στον αντίποδα εμφανίζεται ένα νέο ενδιαφέρον για την «παραγωγή του τόπου» και την «τοπικότητα» ως πολιτισμού ταυτισμένου με τον τόπο και ως οχήματος διεκδίκησης ιδιαίτερης συλλογικής ταυτότητας⁵ αλλά και ταυτόχρονα ανάπτυξης στη σύγχρονη, χαρακτηρισμένη από πολλούς μετα-νεωτερική⁶ εποχή μας. Ο Harvey λέει

⁴ Η παγκοσμιοποίηση είναι μια βαθιά αμφισβητούμενη έννοια. Σύμφωνα με τον Peter Dicken, η λέξη εισήχθη στις κοινωνικές επιστήμες στη δεκαετία του 1960 ως μέρος μιας ευρύτερης συζήτησης σχετικά με τον κοινωνικό αντίκτυπο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας. Ο όρος εισάχθηκε για να προαναγγείλει:

έναν κόσμο στον οποίο τα εθνικά κράτη δεν είναι πλέον σημαντικοί παράγοντες ή ουσιαστικές οικονομικές μονάδες στις οποίες τα καταναλωτικά γούστα και οι πολιτισμοί ομογενοποιούνται και ικανοποιούνται με την παροχή τυποποιημένων παγκόσμιων προϊόντων που έχουν δημιουργηθεί από παγκόσμιες εταιρείες, χωρίς υπηκοότητα σε έναν τόπο ή σε μια κοινότητα. (Dicken 2000, 315), (Jackson, 2004), για περισσότερα σχετικά με την παγκοσμιοποίηση βλέπε επίσης: (Eriksen, 2007)

⁵ Το παγκόσμιο σύμφωνα με τον Arif Dirlik συνήθως ταυτίζεται με το χώρο, το κεφάλαιο, την ιστορία και την υπηρεσία, και το τοπικό με τον τόπο, την εργασία, και την παράδοση. Το τοπικό και το παγκόσμιο είναι κλίμακες, διαδικασίες, ή ακόμα και επίπεδα ανάλυσης, αλλά όχι τόποι ή τοποθεσίες (όπως αναφέρει ο Escobar: Swyngedouw, 1998, Peck, 2000). (Escobar, 2001, σ. 141)

Συζήτηση για το τοπικό-εθνικό-παγκόσμιο στο Νιτσιάκος, Β. (2010). *Στο σύνορο: Μετανάστευση, σύνορα και ταυτότητες στην αλβανο-ελληνική μεθόριο* (1η εκδ.) (σ. 48-51). Αθήνα: Οδυσσέας,

⁶ Η μετανεωτερικότητα (postmodernity) αναφέρεται σε ένα στάδιο κοινωνικής ανάπτυξης που θεωρείται ότι έπεται της νεωτερικότητας. Πρόκειται για μια εποχή –πολλοί την αποκαλούν μεταμοντέρνα ή μετανεωτερική (post modern era)– που χαρακτηρίζεται από το πέρασμα του καπιταλισμού σε μια μεταβιομηχανική οικονομία οργανωμένη γύρω από τις υπηρεσίες, δηλαδή τον

χαρακτηριστικά: «Η κατάρρευση των χωρικών εμποδίων δεν σημαίνει ότι η σημασία του χώρου μειώνεται» (1989: 293)⁷. Το τοπικό και το παγκόσμιο, μ' άλλα λόγια, είναι αξεδιάλυτα συνυφασμένα (Giddens, 2001, σ. 135). Πρόκειται για το παγκόσμιο – τοπικό πλέγμα όπου τα σύνορα και τα όρια των χωρών έχουν γίνει διαπερατά και οι οικονομίες και οι πολιτισμοί ρίχνονται σε έντονη και άμεση επαφή μεταξύ τους (Corner & Harvey, 1991, 2001).

Μέσα σε αυτό το παιχνίδι της αλληλεπίδρασης του παγκόσμιου με το τοπικό, άλλες περιοχές αναδεικνύονται καθώς αναπτύσσονται οικονομικά και άλλες περιθωριοποιούνται και παραμένουν υπανάπτυκτες, μέσα σε μια καπιταλιστική κοινωνία και «ελεύθερη αγορά» όπου η γεωγραφική κατανομή του κεφαλαίου δημιουργεί αυτό που ο Neil Smith⁸ ονόμασε 'άνιση ανάπτυξη' (uneven development). Ο γεωγραφικός χώρος βρίσκεται στην οικονομική και πολιτική ατζέντα όπως ποτέ στο παρελθόν. Η ιδέα του 'γεωγραφικού άξονα της ιστορίας' αποκτά ένα πιο μοντέρνο και βαθύ νόημα.

Οι περιοχές που φαίνονται να πλήττονται περισσότερο από την αναδιάρθρωση⁹ της οικονομίας τις τελευταίες δεκαετίες (ήδη από τη δεκαετία του 1970) είναι οι αγροτικές και ορεινές¹⁰ περιοχές που στα πλαίσια των εθνικών πολιτικών και αυτών της Ευρωπαϊκής

χρηματοοικονομικό τομέα, τον τουρισμό, την κουλτούρα και την κατανάλωση πολιτισμικών προϊόντων, τις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας. Smith, P. (2006). *Πολιτισμική Θεωρία, Μια εισαγωγή*. Αθήνα: Κριτική, σ. 329. Ο Anthony Giddens χρησιμοποιεί τον όρο 'ύστερη νεωτερικότητα' αντί για 'μετα-νεωτερικότητα'.

⁷ Lash, S., & Urry, J. (1994, 2002). *Economies of Signs and Space* (σ.303). London: Sage Publications.

⁸ «Ο Neil Smith στην εισαγωγή του κάνει λόγο για τη γεωγραφία της πολιτικής και την πολιτική της γεωγραφίας (politics of geography). Υποστηρίζει ότι στα χέρια του κεφαλαίου, οι τελευταίες δύο δεκαετίες έχουν γίνει μάρτυρες μιας αναδυόμενης αναδιάρθρωσης του γεωγραφικού χώρου πιο δραματικά από ποτέ. Επιπρόσθετα στην βασικά γεωγραφική, η θεωρία της άνισης ανάπτυξης βάζει επίσης την πολιτική ερώτηση: πώς η γεωγραφική διαμόρφωση του τοπίου συνεισφέρει στην επιβίωση του καπιταλισμού;», Smith, N. (2008). *Introduction. Uneven Development: Nature, Capital, and the Production of Space* (σσ. 2-5). Athens: University of Georgia,

⁹ Η χρήση του όρου της 'αναδιάρθρωσης', σηματοδοτεί την αλλαγή στην κατανόηση του τόπου που προέκυψε από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και μετά. Αυτό ήταν το αποτέλεσμα δύο διαδικασιών: των πέρα από τα συνηθισμένα οικονομικών μετασχηματισμών σχεδόν κάθε τόπου που έλαβαν χώρα στις δεκαετίες 1970 και 1980 και της ταυτόχρονης αναβίωσης προσεγγίσεων πολιτικής οικονομίας μέσα στις κοινωνικές επιστήμες, οι οποίες επέφεραν την ανάγκη για θεωρητικοποίηση και έρευνα της ταχώς μεταβαλλόμενης οικονομικής βάσης του τόπου, Urry, J. (1995). *Consuming Places* (σ. 2). London: Routledge, ανακτήθηκε στις 12/12/2010, από: http://books.google.gr/books?id=5Oj0r5KbEncC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

¹⁰ «Η ορεινότητα συνεπάγεται σε μεγάλο βαθμό κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική απομόνωση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση καθιέρωσε τους όρους ορεινές- μειονεκτικές- προβληματικές περιοχές για τις οποίες προβλέπονται ειδικά μέτρα από την Κοινή Αγροτική Πολιτική, που στόχο έχουν να αντισταθμίσουν τις συνέπειες των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών αντιξοοτήτων σε σχέση με τις πιο προνομιούχες, δυναμικές περιοχές. Οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται και στην Ελλάδα από το 1983». Ρόκος, Δ., & Παπαδημάτου, Α. (2004). Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου. Στο Δ. Ρόκος, *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη* (σ. 142). Αθήνα: Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας. Για τις ορεινές κοινωνίες και την οικονομία τους βλέπε επίσης Ρόκου, Β. (2007). *Ορεινές κοινωνίες κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια : Το Μέτσοβο της κτηνοτροφίας από τον 17ο έως τον 20ό αιώνα* (1η εκδ.). Θεσσαλονίκη: Ερωδιός και Ρόκου, Β. (1994). *Υφαντική Οικιακή Βιοτεχνία. Μέτσοβο 18αι.-20 αι.* Αθήνα: Κέντρο Ερευνών Παράδοσης και Πολιτισμού.

Ένωσης ονομάζονται περιφερειακές ή μειονεκτικές υποδηλώνοντας έτσι την ανάγκη εφαρμογής ειδικών πολιτικών με σκοπό την εξάλειψη της ανισότητας και την ισόρροπη ανάπτυξη με τις υπόλοιπες περιοχές σε εθνικό ή σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η πολιτική περιφερειοποίησης ως εκ τούτου συνδέονται στην Ευρώπη. Η περιφερειοποίηση¹¹ συμμορφώνεται επίσης με τη χωρικότητα του παγκόσμιου καπιταλισμού, η οποία αμφισβητεί το έθνος-κράτος ως φυσικό έδαφος για την οικονομική ρύθμιση και πολιτική έκφραση και προωθεί τις πόλεις και τις περιφέρειες ως μια πιο ευέλικτη κλίμακα για οικονομική ανταγωνιστικότητα (Prytherch, 2006, σσ. 215-237).

Η προσπάθεια των περιφερειών και των τόπων για οικονομική ανάπτυξη και έξοδο από την οικονομική ύφεση, βρίσκει διέξοδο στη δυναμική του σύγχρονου φαινομένου του τουρισμού σε συνδυασμό με το παγκόσμιο κύμα διάσωσης του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και παρελθόντος μέσα από τη ρητορική για την Πολιτισμική Κληρονομιά¹² ως απόρροια του σύγχρονου μετα-νεωτερικού τρόπου ζωής, όπου η χωρο-χρονική συμπίεση και οι γρήγοροι ρυθμοί ζωής προκάλεσαν το τεράστιο κύμα της νοσταλγίας¹³ και επιστροφής στις αξίες του παρελθόντος¹⁴. Ο τουρισμός¹⁵ είναι μια κεντρική

¹¹ Οι μελέτες των χώρων της περιφερειοποίησης δείχνουν ότι οι περιφέρειες εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικά στοιχεία στην πολιτική κινητοποίηση, και ότι η οικοδόμηση ταυτότητας και ιδεολογίας εμφανίζεται συχνά σε σχέση με «άλλους» περιφερειακούς χώρους (Keating, 2001, Giordano, 2000, Agnew, 2001, Jones, 2001, Jones και MacLeod, 2001). Paasi, A. (2004). *Place and Region: Regional Worlds and Words*. Στο M. Keating, *Regions and Regionalism in Europe* (σσ. 802-811). Cheltenham, UK: Edward Elgar. Ανάκτηση από http://phg.sagepub.com/content/26/6/802.full.pdf+html?ikey=f9e41cc9910d6edff5e1e3f3b19c5f988a59066a&keytype2=tf_ipsecsha

¹² Η Κληρονομιά μπορεί να οριστεί τόσο «φυσική» όσο και «πολιτιστική», αν και μπορεί να είναι αντιληπτή περισσότερο ως έννοια και όχι ως χειροποίητο αντικείμενο (Graham et al., 2000). Η λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO αναγνωρίζει την πολιτιστική κληρονομιά ως μια ευρεία έννοια η οποία αφορά την ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας, τις αξίες της και τις ανάγκες της. Είναι ένα δυναμικό σημείο αναφοράς και θετικό μέσο για την ανάπτυξη και την αλλαγή, Smith, M. K. (2003). *ό.π.*, σ. 102

¹³ Το φαινόμενο της «νοσταλγίας» (nostalgia) έχει μια ιδιαίτερη ιστορία μέσα στο Δυτικό κόσμο. Το δέκατο ένατο αιώνα είχε επεκταθεί για να περιγράψει μια γενική κατάσταση αποξένωσης, μια κατάσταση οντολογικής έλλειψης στέγης που έγινε μία από τις βασικές αλληγορίες της περιόδου για την κατάσταση της νεωτερικότητας και η οποία είναι επίσης μία από τις κεντρικές καταστάσεις του τουρισμού. Σύμφωνα με τον Bryan Turner τέσσερα είναι τα στοιχεία του νοσταλγικού παραδείγματος: η αίσθηση ιστορικής παρακμής, η αίσθηση απουσίας ή απώλειας προσωπικής πληρότητας και ηθικής βεβαιότητας, η αίσθηση απώλειας της ατομικής ελευθερίας και της αυτονομίας και μια αίσθηση απώλειας της απλότητας, της προσωπικής αυθεντικότητας και συναισθηματικού αυθορμητισμού. Turner, B. S. (1987). *A Note on Nostalgia, Theory, Culture & Society*, 4:1 (1987), 147, 150-51. Στο J. Frow, *Time and Commodity Culture: Essays on Cultural Theory and Postmodernity* (σ. 80). Oxford: Oxford University Press.

¹⁴ «Το παρελθόν στη μετα-νεωτερικότητα αντιμετωπίζεται ως μια σημαντική μορφή του πολιτισμικά Άλλου της νεωτερικότητας και αναδιατυπώνεται μέσα από διαφορετικές οικονομίες της αξίας αποκτώντας αντίστοιχα διαφορετική δύναμη» στο Frow, J. (1997). *Time and Commodity Culture: Essays in Cultural Theory and Postmodernity*. Oxford: Clarendon Press

¹⁵ Μετά βίας περνάει ημέρα χωρίς νέα δήλωση σχετικά με την ευρύτερη σημασία αυτού που πολλοί ονομάζουν μεγαλύτερη βιομηχανία του κόσμου. Ο διεθνής τουρισμός έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες, με τις τεχνολογικές βελτιώσεις, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου και τις ευρύτερες διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης που οδηγούν σε ταχεία αύξηση του αριθμού των επισκεπτών. Σε έγγραφο πρόβλεψης της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης, Τουρισμός: Όραμα για το 2020,

συνιστώσα του σύγχρονου κοινωνικού σχηματισμού ταυτότητας και μία πολιτισμική πρακτική αποτελώντας αδιαφιλονίκητα και μια από τις πιο σημαντικές βιομηχανίες στον κόσμο, αφού εμφανίζεται στις περισσότερες, αν όχι όλες, τις ανθρώπινες κοινωνίες, έχει τραβήξει το ενδιαφέρον των ανθρωπολόγων κυρίως λόγω και αυτής της οικονομικής του σημασίας. Όπως ο Greenwood (1989) επισημαίνει, ο τουρισμός είναι «η μεγαλύτερη κλίμακα κίνησης εμπορευμάτων, υπηρεσιών και ανθρώπων που η ανθρωπότητα έχει ίσως δει» (Stronza, 2001, σσ. 261-283). Η ανάπτυξη του τουρισμού στο παρόν αλλά και στο μέλλον φαίνεται να είναι όλο και πιο συχνά συνδεδεμένη με τα γενικότερα θέματα ανάπτυξης ενός τόπου και σε άμεση συνάρτηση με την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτισμικής του κληρονομιάς. Κυβερνητικές υπηρεσίες σε κάθε επίπεδο από το διεθνές ως το τοπικό έχουν υιοθετήσει όλο και πιο ενεργό ρόλο όσον αφορά τη χρήση του τουρισμού ως αναπτυξιακού εργαλείου (Smith V. L., 1989). Ο τουρισμός κατά συνέπεια, μπορεί να αναδειχθεί σε σημαντικό παράγοντα οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης αμβλύνοντας τις περιφερειακές ανισότητες για αρκετές περιοχές και συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην ανάδειξη της φυσικής και πολιτισμικής τους ταυτότητας (Δέφνερ, 2003, σ. 189). Σε πολλές περιπτώσεις ο τουρισμός χρησιμοποιείται ως αιτία ή δικαιολογία για τη διατήρηση - συντήρηση της κληρονομιάς συμπεριλαμβανομένων των αντικειμένων λαϊκής τέχνης και του λαϊκού τρόπου ζωής που συναντάται στις μικρές κοινότητες (Hewison, 1987).

Η πολιτισμική συνέχεια της ομάδας στο χρόνο ως «πολιτισμική κληρονομιά» παρείχε, και ακόμα παρέχει, το κυριότερο επιχειρήμα για τη διασφάλιση μιας διακριτής εθνικής αλλά τελευταία και των περιφερειακών/τοπικών ταυτοτήτων.

Από τις λαογραφικές μελέτες του 19ου αιώνα και τους τοπικούς συλλόγους των αρχών και των μέσων του 20ου αιώνα ως τις πολιτικές του υπουργείου Πολιτισμού και τον τουρισμό, όπου ένα από τα εμπορεύσιμα αγαθά είναι η παράδοση, η πολιτισμική κληρονομιά συνθέτει συνεχώς εκτός από την εθνική, διάφορες ταυτότητες με τοπικό χρώμα οι οποίες γίνονται όχημα τουριστικής ανάδειξης των περιφερειών¹⁶. Σε ένα τουριστικό πλαίσιο, η ταυτότητα εξυπηρετεί διπλό ρόλο: εσωτερικά (στα μέλη της κοινότητας) βοηθά στην παροχή τοπικής συνοχής ενώ εξωτερικά, βοηθά στην παροχή ενός ανοίγματος στην τουριστική

ο ΠΟΤ (Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού) (1999) προβλέπει ότι ο τομέας του τουρισμού θα αυξηθεί κατά μέσο όρο 4,1 τοις εκατό ετησίως κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες, ξεπερνώντας συνολικά το 1 δισεκατομμύριο διεθνών ταξιδιωτών από το έτος 2010 που θα ανέλθει σε 1,6 δισεκατομμύρια μέχρι το έτος 2020. Milne S. & Ateljevic I., (2001) "Tourism, economic development and the global-local nexus: theory embracing complexity" *Tourism Geographies* 3 (4), σσ. 369-393, ανακτήθηκε στις 21/9/2011 από: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/146166800110070478>

¹⁶ Βλέπε Δέλτσου Ε., (2002) "Η «Πολιτισμική Κληρονομιά» στο Παρόν και στο Μέλλον: Αντιλήψεις και Πρακτικές Ενός Εθνικού Παρελθόντος και Ενός Ευρωπαϊκού Μέλλοντος" στο Συνέδριο "Το Παρόν του Παρελθόντος" Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία, 19-22 Απριλίου, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας

αγορά. Όπως επισημαίνουν οι Ashworth και Larkham¹⁷, οι πολιτισμικές και τουριστικές διαστάσεις της κληρονομιάς είναι σημαντικές για την κατασκευή ταυτοτήτων του τόπου ειδικά στην Ευρώπη.

Η πολιτισμική κληρονομιά είναι ένας τρόπος της πολιτισμικής παραγωγής στο παρόν που έχει πηγή στο παρελθόν αφού συνδέεται με το αίσθημα του τόπου και την ταυτότητα (Smith M. K., 2003, σ. 102). Εξίσου σημαντική αποδεικνύεται ωστόσο και η πολιτική της διάσταση, αφού στις πολιτικές του κράτους αλλά και των περιφερειών μετατρέπεται σε αντικείμενο διαφόρων τρόπων παραγωγής και κατανάλωσης αποτελώντας έναν πόρο για πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη. Μέσα στη λογική του σύγχρονου κεφαλαίου, το οποίο εκτείνει την ιδιοκτησία του από τους υλικούς στους άυλους πόρους, συνδέεται με την εμπορευματοποίηση του Άλλου που αποτελεί στην ουσία το προϊόν της τουριστικής βιομηχανίας (Frow, 1997, σ. 100). Αυτή η διαφορετικότητα ή ετερότητα του φυσικού ή δομημένου περιβάλλοντος ενός τόπου γίνεται ο πόρος, το εμπόρευμα που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο του μάρκετινγκ, για την προσέλκυση επισκεπτών και κεφαλαίου γενικότερα για την ανάπτυξή του. Έτσι ο τουρισμός είναι ένα μίγμα οικονομικού και πολιτισμικού κεφαλαίου, χρησιμότητας και νοήματος, οικονομικής δραστηριότητας και πολιτιστικής δραστηριότητας. Είναι, επομένως, μια οικονομία του πολιτισμού, της εικόνας και της ταυτότητας. Τα παλαιά όρια μεταξύ οικονομίας και πολιτισμού ως εκ τούτου αμφισβητούνται από τον τουρισμό, ο οποίος μεσολαβεί ανάμεσα στη νεωτερικότητα και την παράδοση από τη μία πλευρά, και στο τοπικό και το παγκόσμιο, από την άλλη. Από χρονική άποψη, ο τουρισμός ενώνει τη μετα-νεωτερικότητα και την παράδοση. Εάν ο εκσυγχρονισμός είναι μια δύναμη του ‘de-traditionalization’, δηλαδή, μια δύναμη που αποδυναμώνει το ρόλο και τη θέση της παράδοσης στη σύγχρονη κοινωνία (Giddens 1994), τότε ο τουρισμός είναι ένας παράγοντας που ξαναβρίσκει την έννοια και τη λειτουργία της παράδοσης¹⁸. Εάν ο εκσυγχρονισμός χαρακτηρίζεται από την έλλειψη “στέγης” και “τόπου” (Cohen 1995), τότε ο τουρισμός είναι μια αναζήτηση για “εστιακότητα” ή “αίσθηση του τόπου” μέσω της

¹⁷ Αναφέρεται στο: Δέφνερ, Α. (2003). Η σημασία της σύνδεσης πολιτιστικού και χρονικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων”, εισαγωγή. Στο Π. Γετίμης, Γ. Καυκαλάς, & (επιμ.), *Χώρος και Περιβάλλον, Παγκοσμιοποίηση, διακυβέρνηση, βιωσιμότητα*. Αθήνα: Τόπος και ΙΑΠΑΔ

¹⁸ Για την παράδοση έχουν γράψει πολλοί έλληνες λαογράφοι, όπως η Ελεωνόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου που υποστηρίζει ότι η «παράδοση» είναι μια ιδεολογική έννοια, στο Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ε. (1982). *Η παράδοση της «παράδοσης»- από τον καθημερινό στον επιστημονικό λόγο- Αρχιτεκτονική και Παράδοση*. (Γ. Χατζηγώγας, Επιμ.) (σσ. 18-44) Θεσσαλονίκη: Ατλαντίς, και ο Βασίλης Νιτσιάκος, ο οποίος αναφερόμενος στην παράδοση μιλάει για μια διαλεκτική λειτουργία ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν. Στο «Χρήση και κατάχρηση της παράδοσης», Ελευθεροτυπία, Δεκέμβριος 1998. Σύμφωνα με τον David Gross (2003) « Η παράδοση είναι πρωταρχικό στοιχείο της ανθρώπινης ζωής για χιλιετίες. Η κύρια λειτουργία της συνίσταται στον προσπορισμό αξιών, πίστewων και κανόνων για τη συμπεριφορά, που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των κοινοτήτων σε οργανικά σύνολα. Επίσης, η παράδοση είναι η δύναμη που συνδέει αποτελεσματικά τη μια γενιά με την άλλη», *Τα ερείπια του παρελθόντος, Παράδοση και κριτική της νεωτερικότητας*, Επιμέλεια Γ. Ν. Μερτίκας, Πατάκης, Αθήνα.

επίσκεψης σε τόπους 'κληρονομιάς', που αποτελεί σύμβολο για το παρελθόν, τις ρίζες και την ταυτότητα. Ο τουρισμός, εν ολίγοις, είναι η ενσάρκωση μιας νοσταλγίας που συνεχίστηκε στη μετα-νεωτερικότητα (Dann 1994β, Turner 1987). Από χωρική άποψη, ο τουρισμός ενσωματώνει το τοπικό και το παγκόσμιο. Ενώ η παγκοσμιοποίηση, σε σχέση με τη νεωτερικότητα ή τον εκσυγχρονισμό, τείνει να ομογενοποιεί πολιτισμούς, ο τουρισμός εμφανίζεται ως μια αναζήτηση για τη διαφορά, το εξωτικό, το ασυνήθιστο, και το εξαιρετικό σε άλλα μέρη (Wang, 2000, σσ. 219-220).

Η προσπάθεια αυτή των τόπων για τουριστική ανάπτυξη οδηγεί στην κατασκευή νέων πολιτισμικών ταυτοτήτων ή βελτίωση των ήδη υπαρχουσών από τα πολιτικά υποκείμενα που οραματίζονται το φυσικό τοπίο και τον τόπο τους με νέους τρόπους. Η αναδιάρθρωση των περιφερειακών οργανισμών και ταυτοτήτων αντικατοπτρίζεται στο τοπίο, το οποίο αποτελεί και υλική αντανάκλαση της πολιτιστικής ρητορικής και βασικό συμβολικό αντικείμενο αναφοράς στο εσωτερικό της. Η περιφερειακή πολιτική τονίζει ρητά τη σχέση μεταξύ του πολιτισμού, του τοπίου και της περιοχής (Prytherch, 2006, σσ. 215-237).

Το τοπίο, ως φορέας του πολιτισμού, ενσαρκώνει την εικόνα των αλλαγών και των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών μετασηματισμών που έχουν λάβει χώρα στην περιοχή μέσα στην ιστορική συγκυρία και με την ενεργή δράση των πολιτικών υποκειμένων. Ως εικόνα λοιπόν, παίζει πρωταρχικό ρόλο στην ανάπτυξη του τόπου αφού όπως λέει και ο Urry (1995), η σημερινή εποχή χαρακτηρίζεται από μια οικονομία εικόνων, όπου αντικείμενα και εικόνες γίνονται αντικείμενα θέασης, κυρίως –αν και όχι αποκλειστικά– ως νοερά σουβενίρ, φωτογραφικό υλικό ή αξιοθέατα. Πρόκειται για την ανάπτυξη και εξάπλωση μιας αποικιοκρατικής τουριστικής ματιάς, με αποτέλεσμα τη μεταμόρφωση περιβαλλόντων, πολλά από τα οποία αναδομούνται για οπτική κατανάλωση (Τερκενλή, Ιωσηφίδης, & Χωριανόπουλος, 2007).

Αυτό που ενδιαφέρει λοιπόν στην παρούσα μελέτη δεν είναι μόνο η γεωγραφική θέση των τόπων και οι πόροι τους αλλά και οι τρόποι και οι στρατηγικές σχεδιασμού, διαμόρφωσης και διαχείρισής τους ως φυσική και πολιτισμική κληρονομιά, χάριν ακριβώς της τουριστικής ανάπτυξης. Στα πλαίσια της διαχείρισης αυτής εντάσσεται και η προώθηση των τόπων μέσα από δυναμικό μάρκετινγκ με ελκυστικό λόγο και εικόνα ως αναγκαία συνθήκη μέσα στο διεθνή ανταγωνισμό.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η προσπάθεια ανάπτυξης — όπως ο όρος έχει ιστορικά συνδεθεί με τις έννοιες της προόδου και της επαύξησης— των ορεινών/αγροτικών περιοχών και ενσωμάτωσής τους με το κέντρο, με βάση τον τουρισμό περιλαμβάνει τη διαχείριση της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς και αποτελεί οικονομική και πολιτική απάντηση στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης και της μετα-νεωτερικότητας.

1.2 Μνήμη και Πολιτισμική Κληρονομιά: η διάσωση του παρελθόντος

Για να επιτύχουν τη συγκρότησή τους όλες οι κοινωνίες δημιουργούν μια μνημονική σχέση με το παρελθόν τους, η οποία ενισχύεται από την υλική παρουσία των δημιουργημάτων του παρελθόντος. Η διατήρηση του ιστορικού περιβάλλοντος συνδέεται άμεσα με μια ορισμένη αντίληψη για την ποιότητα ζωής, πράγμα που σημαίνει σεβασμό των κύριων δημιουργημάτων της ζωής που πέρασε (Δέφνερ, 2003, σ. 189). Το βασικό ερώτημα είναι: πώς μια κοινωνία ενσωματώνει το παρελθόν. Τις τελευταίες δεκαετίες το παρελθόν αντιμετωπίζεται μέσα από την οπτική της πολιτισμικής κληρονομιάς (cultural heritage), η οποία σχετίζεται με τις μεταβάσεις στην εμπειρία του χώρου και του χρόνου (Harvey D. C., 2001, σ. 2). Η λέξη κληρονομιά¹⁹ στην ευρύτερή της έννοια συχνά συσχετίζεται με την κληρονομιά ως κάτι που μεταβιβάζεται από τη μια γενιά στην άλλη. Η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος (1993, σ. 187) ορίζει την «πολιτισμική κληρονομιά» ως την κληροδότηση πολιτισμικών αγαθών από τη μια γενιά στην άλλη. Αυτό συνεπάγεται τη συνέχεια παρελθόντος και παρόντος. Δεν αφορά μόνο σε απτά έργα τέχνης και αρχιτεκτονικής στο πλαίσιο του δομημένου περιβάλλοντος, αλλά και σε πιο άυλες πτυχές της ζωής, τις παραδόσεις των ανθρώπων και τα έθιμα (Μπεριάτος, 2002, σ. 178). Οι Feilden και Jokilehto (1998, σ. 11) ορίζουν την πολιτισμική κληρονομιά σε γενικές γραμμές ως «αυτή που περιέχει όλα τα σημάδια που τεκμηριώνουν τις δραστηριότητες και τα επιτεύγματα των ανθρώπων στο χρόνο». Ο ορισμός αυτός χρησιμοποιείται στη λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO και αναγνωρίζει την πολιτισμική κληρονομιά ως μια ευρεία έννοια η οποία αφορά την ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας, τις αξίες και τις ανάγκες της.

Το ICOMOS (1999) καθόρισε την πολιτισμική κληρονομιά, ως: μια ευρεία έννοια που περιλαμβάνει το φυσικό όσο και το πολιτισμικό περιβάλλον. Περιλαμβάνει τοπία, ιστορικούς χώρους, τοποθεσίες και δομημένο περιβάλλον, καθώς και τη βιοποικιλότητα, συλλογές, παλαιότερες και συνεχιζόμενες πολιτισμικές πρακτικές, γνώσεις και εμπειρίες ζωής. Καταγράφει και εκφράζει τη μακρά διαδικασία της ιστορικής ανάπτυξης, που αποτελεί την ουσία των διαφόρων εθνικών, περιφερειακών, αυτόχθονων και τοπικών ταυτοτήτων και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης ζωής. Είναι ένα δυναμικό σημείο αναφοράς και θετικό μέσο για την ανάπτυξη και την αλλαγή. Η συγκεκριμένη συλλογική μνήμη και κληρονομιά κάθε τόπου ή κοινότητας είναι αναντικατάστατο και σημαντικό θεμέλιο για την ανάπτυξη και σήμερα και στο μέλλον (Smith M. K., 2003, σ. 102).

Η πολιτισμική κληρονομιά έχει μετατραπεί σε ένα γιγαντιαίο ρεύμα «διάσωσης» προκειμένου να διασφαλιστεί κάθε τι πάνω από το οποίο έχει περάσει το σημάδι του χρόνου. Είναι ένα ρεύμα που ανταποκρίθηκε και έδωσε περιεχόμενο στην αναζήτηση των ταυτοτήτων

¹⁹ 'Η λέξη είναι αρχαία, η ιδέα φαίνεται διαχρονική' και γενικότερα για την έννοια της κληρονομιάς βλέπε: Chastel, A., & Babelon, J.-P. (1986). «La Notion de Patrimoine». Στο P. Nora, & P. Nora (Επιμ.), *Les Lieux de Mémoire* (Τόμ. II). Paris: Gallimard.

και της μνήμης. Πολιτισμική κληρονομιά, ταυτότητες²⁰ και μνήμη²¹ αποτελούν τους τρεις όρους- κλειδιά ή μάλλον ένα δίκτυο όρων, για να αντιληφθούμε την τεράστια διαδικασία αλλαγής των σχέσεων με το παρελθόν, που απλώθηκε σαν κύμα σε όλο τον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες (Λιάκος, 2007, σ. 259).

Το παρελθόν συχνά μας χρησιμεύει για να σκηνοθετήσουμε τα ευρήματά μας, για να τους δώσουμε φωνή και πλοκή. Ο πρωταρχικός ρόλος αφορά τη διαδικασία της «μνημείωσης», της μετατροπής, δηλαδή, των αντικειμένων σε μνημεία. Αυτή η μετατροπή για να γίνει χρειάζεται την απόδοση νοήματος σε ό,τι θα ονομαστεί πολιτισμική κληρονομιά. Και για να δημιουργηθεί νόημα χρειάζεται συμφραζόμενα χρόνου και τόπου. Έτσι φαίνεται πως δεν διαβάζουμε το παρελθόν μέσα από τα μνημεία, αλλά τα μνημεία μέσα από το παρελθόν. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζεται το παρελθόν έχει καθοριστική επίδραση ως προς το τι θα διαφυλαχτεί, τι θα προβληθεί, τι θα ονομαστεί μνημείο και τι όχι (Λιάκος, 2007, σσ. 263, 267). Η μνήμη δεν αποτελεί μηχανική καταγραφή και αποθήκευση του παρελθόντος στον ανθρώπινο νου, αλλά συνεχή ανάπλασή του κάτω από το βάρος και την επίρεια του παρόντος και της κοινωνίας. Καθώς το παρελθόν δεν υπάρχει πλέον, οι άνθρωποι βλέπουν το παρελθόν από τη «σκοπιά του παρόντος» (Παραδέλλης, 1999, σ. 29). Κατά τον 20ο αιώνα παρατηρείται μια γενίκευση της διαδικασίας «μνημειοποίησης» των κτισμάτων και των οικοδομημάτων, καθώς σύμφωνα με τον Radley «τα τεχνουργήματα διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στις μνήμες των πολιτισμών και των ατόμων» (Lash & Urry, 1994, σ. 241) ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που δεν ήταν ξεκάθαρη η μνημονική τους αξία. Με άλλα λόγια, η «μνημειοποίηση» της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μετέτρεψε (αλλά και συνεχίζει να μετατρέπει) τα κτίσματα και τα όποια δομημένα ερείπια σε φορείς ιστορικής μνήμης²². Εξάλλου, η λέξη ‘μνημείο’ παραπέμπει ετυμολογικά στη μνήμη και σημασιολογικά στη λειτουργία διέγερσης της μνήμης.

Ο Ρ. Nora στην εισαγωγή του στο *‘Les Lieux de Mémoire’* γράφει:

«Μιλούμε τόσο πολύ περί μνήμης επειδή δεν υπάρχει πλέον... Η συνείδηση του χάσματος με το παρελθόν συγχέεται με την αίσθηση μιας μνήμης θρυμματισμένης... Οι μνημονικοί τόποι γεννώνται και παίρνουν ζωή από την αίσθηση ότι δεν υπάρχει πλέον αυθόρμητη μνήμη, ότι πρέπει να δημιουργηθούν αρχεία, να τηρηθούν συμβολαιογραφικές πράξεις, να διατηρηθούν

²⁰ Για τον όρο ‘ταυτότητα’ βλέπε Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (1999). *Πολιτισμός και Εθνογραφία, από τον Εθνογραφικό ρεαλισμό στην Πολιτισμική κριτική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ.191-3

²¹ «Η μνήμη έχει αναγνωριστεί ως ‘ζωντανή’ παραγωγή νοημάτων και ερμηνειών στρατηγικού χαρακτήρα που έχουν την ιδιότητα να επηρεάζουν το παρόν», (Μπάδα Κ. , Ο εμφύλιος πόλεμος ως βιωμένη εμπειρία και μνήμη των γυναικών, 2008, σ. 105)

²² Με την υλική υπόσταση της μνήμης ασχολήθηκε η Ημερίδα «*Ανιχνεύοντας τόπους μνήμης: Αγάλματα και μνημεία στον ελληνικό χώρο, σημασίες και νοηματοδοτήσεις*», που πραγματοποιήθηκε στο Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας Παν/μιου Ιωαννίνων, στον Τομέα Λαογραφίας στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία-Λαϊκός Πολιτισμός», Κατεύθυνση Λαϊκός Πολιτισμός την 21^η Ιουνίου 2008, με υπεύθυνη οργάνωσης την καθηγήτρια Κων/να Μπάδα. Περισσότερα στο: <http://www.hist-arch.uoi.gr/metaptuxiakelao3.htm>

οι επέτειοι, να διοργανωθούν εορτασμοί, να απαγγελθούν επικήδειοι, όλες αυτές οι ενέργειες δεν είναι φυσικές... η διάλυση της μνήμης εξαγοράζεται από μια γενικευμένη επιθυμία καταγραφής» (Nora, 1986).

Αυτό το ενδιαφέρον για τη μνημονική λειτουργία προκειμένου να διασωθούν όχι μόνο τα υλικά απομεινάρια αλλά γενικότερα η ‘παράδοση’ από τη λήθη ήταν καίριας σημασίας για τους λαογράφους, οι οποίοι ασχολήθηκαν με τα “μνημεία του λόγου”²³. Οι λαογράφοι προσπάθησαν να διατηρήσουν ό,τι μπορούσαν μέσω της ανάμνησης και της ακριβούς καταγραφής των εξαντλημένων παραδόσεων. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι κατά τον 19ο αιώνα ιδρύθηκαν τόσα πολλά περιοδικά λαογραφικής έρευνας (π.χ La tradition, Revue de traditions populaires, Revue du traditionisme français et étranger κτλ.), πρωταρχικός στόχος των οποίων ήταν να διατηρήσουν ζωντανή την ανάμνηση των ιδιομορφιών του παραδοσιακού παρελθόντος πριν αυτές χαθούν εντελώς. Μέσα από τη διαδικασία διάσωσης των παραδόσεων καταδεικνύεται η σχέση τους με το χώρο αλλά και την κληρονομιά, αφού η παράδοση είναι πηγή πληθώρας αξιών που δεν μπορούν να ανανεωθούν ή να επανεμφανιστούν αλλά μόνο να κληρονομηθούν. (Σκουτέρη-Διδασκάλου, 2003, σσ. 150, 154)

Το έργο αυτό των λαογράφων συμπίπτει με την πανανθρώπινη διάσταση που παίρνει η κληρονομιά όπως διαμορφώνεται από διεθνείς οργανισμούς όπως η Unesco στα μέσα του 20ου αιώνα, οδηγώντας σε μια εκτεταμένη διαδικασία καταγραφής της κληρονομιάς σε πλανητικό επίπεδο, αλλά και σε μια διεύρυνση της έννοιάς της. Οι ιστορικές περίοδοι στις οποίες καταγράφονται αντικείμενα και μνημεία με κληρονομική αξία διευρύνονται, και γίνεται πλέον βίωμα η παραδοχή ότι όλες οι εποχές παράγουν σύμβολα²⁴ και ότι είναι εξίσου φορείς πληροφοριών για την ιστορία της ανθρωπότητας και για την ιστορική διαδρομή των εθνών.

Η επέκταση του ιστορικού πεδίου συνοδεύεται και από μια τυπολογική διαφοροποίηση των πολιτισμικών αντικειμένων. Μέχρι τα τέλη του 19ου αι. η πλειονότητα των πολιτισμικών αντικειμένων ανήκε στην κατηγορία του μνημειώδους, ενώ από τον 20ο αι. και μετά, όλες οι αρχιτεκτονικές μορφές²⁵ μπορούν να αποτελέσουν τμήμα της κληρονομιάς όπως τα μνημεία, οι οχυρωματικές κατασκευές και δομημένες πολιτισμικές θέσεις, τα ιστορικά κέντρα πόλεων, οι παραδοσιακοί οικισμοί αλλά και διάφορα αγροτικά, κτηνοτροφικά και βιοτεχνικά συγκροτήματα: ξερολιθικά τοπία, γεφύρια, υδρόμυλοι και ανεμόμυλοι, νεροτριβές – μαντάνια, στάνες, τυροκομεία, βυρσοδευεία κλπ. που βρίσκονται

²³ Έτσι ονομάζει ο Πολίτης γενικότερα τις προφορικές παραδόσεις στο Διάγραμμα Θεμάτων για την έρευνα και τη μελέτη της λαϊκής ζωής, που δημοσίευσε το 1909 στον Α΄ τόμο του περιοδικού Λαογραφία.

²⁴ «Τα σύμβολα, είτε πρόκειται για αντικείμενα, μνημεία ή ιστορικούς τόπους έχουν εμβληματικό χαρακτήρα και μέσα από αυτά σημαίνονται πόλεις ή ολόκληρες περιοχές», (Νικολαΐδου, 1993).

²⁵ Βλέπε: Σύμβαση της Γρανάδας για την αρχιτεκτονική κληρονομιά: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/121.htm>

σήμερα στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας σε όλες τις χώρες του κόσμου. Την ίδια περίοδο (πρώτο μισό του 20ου αι.), εμφανίζεται στην Ευρώπη ο ορισμός της αγροτικής κληρονομιάς που συνδέεται με το λαϊκό πολιτισμό (rural heritage/ patrimoine rural) και αρχίζει να διαγράφεται και η έννοια της περιφερειακής κληρονομιάς (regional heritage/patrimoine régional).

Επίσης, η κληρονομιά επεκτείνεται για να συμπεριλάβει και τη φυσική κληρονομιά. Στη φυσική κληρονομιά εντάσσονται τα φυσικά τοπία «αδιαίτερου κάλλους», τα καταφύγια για τα απειλούμενα είδη πανίδας και χλωρίδας, τα φυσικά πάρκα ζώων, όπως και κάθε οικοσύστημα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Πιέσεις για τη διατήρηση του παρελθόντος και τη διατήρηση των φυσικών πόρων πήραν τη μορφή του επείγοντος και άρχισαν να συγκλίνουν στα τέλη του 19ου αιώνα, καθώς η βιομηχανοποίηση και η αστικοποίηση απείλησε να αφανίσει τόσο το φυσικό περιβάλλον όσο και τα απομεινάρια της αρχαιότητας. Η νοσταλγία για ό,τι θεωρήθηκε ως αρχαίο και σταθερό εξιδανίκευσε την προ-βιομηχανική ζωή και τα τοπία. Ως καταφύγια από τον καθημερινό κόσμο η φύση και η αρχαιότητα έχουν ουσιαστικά παρόμοια ελκυστικότητα. Οι φυσικές και ανθρωπογενείς κληρονομίες μας, παρουσιάζουν αξιοσημείωτους παραλληλισμούς όπως και οι εκστρατείες για την προστασία της φύσης και τη διατήρηση των υπολειμμάτων της αρχαιότητας. Λείψανα της φύσης και της αρχαιότητας δικαιολογούν εξίσου την προστασία τους ως μη ανανεώσιμες πηγές και σε περιορισμένη προσφορά. Μόλις περάσουν, θα έχουν φύγει για πάντα. Η Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς θεωρεί ομοίως ως υψίστης σημασίας θησαυρούς του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης ιστορίας (Lowenthal D. , 2005, σσ. 81–92).

Μέσα σε αυτή τη γενικευμένη διαδικασία μετατροπής του πολιτισμού σε «κληρονομιά», δεν επηρεάζονται μόνον τα αντικείμενα, δηλαδή τα κάθε είδους αρχιτεκτονήματα, αλλά και το περιβάλλον τους. Η «αυθεντική πόλη» ή το «αυθεντικό κέντρο» μιας πόλης αναγορεύονται σε διατηρητέα συγκροτήματα, με ιδιαίτερους κανόνες οδικής κυκλοφορίας, που τείνουν στην προφύλαξη της συνοικίας-μνημείου από τις οποιεσδήποτε τυχόν καταστροφές. Με άλλα λόγια, η τυπολογική επέκταση της κληρονομιάς διαμορφώνει χώρους κληρονομιάς που υπερβαίνουν το μεμονωμένο αρχιτεκτόνημα, για να καλύψουν χώρους όλο και πιο μεγάλους και ετερογενείς, όπως είναι συνοικίες πόλεων ή πόλεις ολόκληρες. Έτσι, η έννοια της κληρονομιάς συναρτάται με άλλες έννοιες που υπερβαίνουν το καθαρά χωρικό πεδίο και δημιουργούνται νέες ορολογίες και έννοιες, όπως «αστικό τοπίο», «κοινωνικό τοπίο», «πολιτισμικό τοπίο», που αποσκοπούν στη σύνδεση των μορφολογικών και των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών με τις κοινωνιολογικές και ανθρώπινες διαστάσεις. Επίσης, η ανάγκη για νέες μορφές «μνημειοποίησης» οδήγησε και σε κληρονομικά είδη που υπερβαίνουν τελείως τις κατηγορίες αντικειμένων. Τέτοια είδη είναι οι

Πολιτισμικές Διαδρομές,²⁶ όπως ‘Ο Δρόμος του Μεταξιού’, που συνιστούν ιστορικές διαδρομές με διεθνή διάσταση και εμβέλεια, και που πρόσφατα συμπεριελήφθησαν στην παγκόσμια κληρονομιά της ανθρωπότητας.

Η προστασία, διατήρηση, ερμηνεία και παρουσίαση της πολιτισμικής κληρονομιάς αποτελούν σημαντικές προκλήσεις τόσο για τις σημερινές όσο και τις μελλοντικές γενιές. Η πολιτική διάσταση της πολιτισμικής κληρονομιάς και η σύνδεσή της με το αίσθημα του τόπου και την ταυτότητα είναι κεντρικής σημασίας για συζητήσεις σχετικά με την πολιτιστική ανάπτυξη. Η διατήρηση, προστασία και διαχείριση της κληρονομιάς, συνεπώς, αναγνωρίζεται ως ολοένα και πιο σημαντική για το μέλλον της κοινωνίας.

²⁶ Βλ. Institut Européennes Itinéraires Culturels, (<http://www.culture-routes.lu>)

Μεθοδολογία

«Η εθνογραφική πρακτική (επιτόπια έρευνα με «συμμετοχική παρατήρηση»), σήμα κατατεθέν της ανθρωπολογίας μέχρι πρότινος ήταν συνυφασμένη με την εντοπισμένη σε μια συγκεκριμένη και αυστηρά προσδιορισμένη γεωγραφική περιοχή, σε έναν τόπο, και συνδεόταν με μια μάλλον στατική αντίληψη για τη σχέση τόπου και πολιτισμού αγνοώντας ουσιαστικά την ιστορία. Ωστόσο, θεωρείται πλέον δεδομένο ότι οι σχέσεις ανάμεσα στους λαούς και τους πολιτισμούς δεν είναι φυσικές, αλλά συγκροτούνται και ανασυγκροτούνται με βάση τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες. Δίνεται έτσι προτεραιότητα στην έννοια της διαδικασίας σε μια ιστορική βάση και στο πλαίσιο μιας πολιτικής οικονομίας.

Σήμερα, κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει ή να παραγνωρίσει το γεγονός ότι οποιαδήποτε τοπική κλίμακα ή ομάδα εντάσσεται και επηρεάζεται πια αποφασιστικά όχι απλά από το παγκόσμιο σύστημα αλλά συγκεκριμένα από τις αυξανόμενες ροές ανθρώπων, κεφαλαίων, πολιτισμικών αγαθών και πληροφοριών πέρα από γεωγραφικούς περιορισμούς και πολιτικά σύνορα. Ακόμα και τα πιο «απομονωμένα» μέρη γίνονται τμήματα ενός παγκόσμιου συστήματος μέσα από οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες (Νιτσιάκος Β. , Στο σύνορο: Μετανάστευση, σύνορα και ταυτότητες στην αλβανο-ελληνική μεθόριο, 2010, σσ. 53-73).

Συνεπώς, το ανθρωπολογικό πεδίο είναι ένας χώρος όπου εντοπίζεται η κοινωνική δράση και αποτελεί ένα μέσο για την ανάδειξη των πρακτικών οι οποίες δεν καθορίζονται μόνο από διαδικασίες στον ίδιο το χώρο αλλά και από άλλες που συμβαίνουν εκτός αυτού. Ο χώρος ορίζεται ως ένα διαρκές γίνεσθαι που χαρακτηρίζεται από την κινητικότητα ανθρώπων, ιδεών, υλικών, πρακτικών και τις σχέσεις εξουσίας. Το γίνεσθαι αυτό δεν υφίσταται στο κενό αλλά προϋποθέτει ευρύτερες σχέσεις που εκτείνονται από το τοπικό μέχρι το παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο, όλο αυτό το πλαίσιο δημιουργεί σε πολλά επίπεδα όρια, τόπους και τοπικότητες που με τον ένα ή άλλο τρόπο αναγνωρίζονται ως τέτοια μέσα από τον τρόπο που οι αναπαραστάσεις των δρώντων γι' αυτά ορίζουν και νομιμοποιούν τι εντάσσεται εντός τους και τι όχι. Οι αναπαραστάσεις αυτές εννοείται ότι αντανακλούν και πολιτικές σχέσεις (Σπυριδάκης, 2006, σ. 179).

Με δεδομένο ότι ο χώρος παράγεται και άρα βρίσκεται σε διαδικασία αναδημιουργίας, υπάρχει ενδιαφέρον να διερευνήσει κανείς την κινητήρια πολιτική τεχνολογία (Shore & Wright, 1997, σσ. 24-34) συγκρότησής του ως ακόμα ένα ανθρωπολογικό πεδίο, ως σύστημα διακυβέρνησης.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη περίπτωσης. Οι μελέτες τόπων αφορούν στη συγκεκριμένη ανάλυση κοινωνικο-γεωγραφικών οντοτήτων και στη μελέτη των επιπτώσεων των ευρύτερων διαδικασιών αναδιάρθρωσης πάνω σε αυτούς. Σαν αποτέλεσμα, οι επιπτώσεις

της διαδικασίας αναδιάρθρωσης πάνω στους συγκεκριμένους τόπους εκλαμβάνονται με όρους τοπικής προσαρμογής ή αντίστασης σε αυτή τη διαδικασία.

Ένα από τα συχνότερα παραδείγματα μελετών περιπτώσεων είναι οι μελέτες κοινοτήτων (community studies). Στην Ελλάδα, η παράδοση των μελετών κοινοτήτων που αφορά κυρίως στη μελέτη του αγροτικού χώρου είναι μεγάλη και πολυποίκιλη²⁷. Η αλληλεπίδραση μεταξύ χωριού και πόλης, εδώ και αρκετά χρόνια, προσφέρει ένα νέο πλαίσιο για τις έρευνες των αγροτικών κοινοτήτων, οι οποίες δεν μπορούν πλέον να θεωρούνται αυτόνομες ενότητες τόσο κοινωνικά όσο και οικονομικά (Παπαδόπουλος, 2006, σσ. 242-243-246).

Βασικός στόχος της μελέτης είναι να διερευνηθεί στην περιοχή της Κόνιτσας, η πολιτισμική κληρονομιά -όπως αυτή ορίζεται από τις διεθνείς συνθήκες ως φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον- καθώς και η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα σε αυτή και τον τουρισμό στην αναπτυξιακή ρητορική και πολιτική πρακτική από τους τοπικούς φορείς αυτοδιοίκησης (αφού θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην πραγματικότητα υπάρχει μια ενότητα χώρου, οικονομίας και πολιτικής). Ως πεδίο έρευνας αρχικά είχε επιλεγεί η πόλη της Κόνιτσας, όμως σύντομα από την πρώτη επαφή με το χώρο, έγινε φανερό ότι η πόλη είναι αδιάρρηκτα δεμένη με την ευρύτερη περιοχή και τα χωριά της που απαρτίζουν σήμερα τον Καλλικρατικό Δήμο Κόνιτσας.

Κάθε κύκλος ανάπτυξης λαμβάνει χώρα σε ένα γεωγραφικό χώρο, με συγκεκριμένη μορφολογία και φυσικούς πόρους, καθώς και συγκεκριμένη κοινωνική δράση που έχει διαμορφώσει την ιστορική συγκυρία σε τοπικό επίπεδο. Η κοινωνία που διαβάζει το φυσικό της περιβάλλον, το «γράφει» κιόλας, και μάλιστα πολλαπλά· η τοπογραφία είναι και χρονογραφία (Μερακλής, Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη, 2004, σ. 22).

Η εργασία αυτή ακολούθησε τη σύγχρονη Εθνογραφική Μέθοδο, η οποία επιχειρεί να λάβει περισσότερο υπόψη της την ιστορία, τη γεωγραφία και την πολιτική οικονομία (Ο' Reilly, 2009). Πρόκειται για μια διεπιστημονική προσέγγιση με άξονες την Ιστορία, Γεωγραφία, Λαογραφία και Ανθρωπολογία²⁸. Η ιστορία μας παρέχει το χρόνο, η γεωγραφία το χώρο, η λαογραφία μας παρέχει τη γνώση για το «λαϊκό πολιτισμό»²⁹ και η ανθρωπολογία μας δείχνει τη μέθοδο προσέγγισης του θέματος της έρευνάς μας.

²⁷ Βλέπε: (Δαμιανάκος Σ., 2002, σσ. 235-258), (Κοβάνη, Οι Εμπειρικές έρευνες στην αγροτική Ελλάδα, 1986), (Κουρούκλη, 1978, σσ. 83-90).

²⁸ Για τη σχέση ιστορίας και ανθρωπολογίας ο Marc Augé λέει εύστοχα: «Εάν ο χώρος αποτελεί την ύλη της ανθρωπολογίας, είναι ένας χώρος ιστορικός και, εάν ο χρόνος αποτελεί την πρώτη ύλη της ιστορίας, είναι ένας χρόνος τοπικά προσδιορισμένος και, υπ' αυτή την έννοια, ανθρωπολογικός». (Augé, 1999, σ. 21)

²⁹ Ο Μιχάλης Μερακλής (2004) στο βιβλίο του *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη*, μιλάει για το αντικείμενο μελέτης της λαογραφίας: «Ο πολιτισμός εξάλλου ενός λαού που, όπως είπαμε αποτελεί το αντικείμενο μελέτης της λαογραφίας, είναι μια τόσο περιεκτική έννοια, ώστε μπορούμε να πούμε, ότι δε μένει τίποτα έξω από αυτή». (σ. 15) Οδυσσεάς, Αθήνα.

Κατά τη διενέργεια της μελέτης πραγματοποιήσαμε μια τυπική εθνογραφική έρευνα η οποία εμπλέκει τρία είδη συλλογής στοιχείων: παρατήρηση, ποιοτικές συνεντεύξεις (Φίλιας, 1998, σ. 132) (ημι-δομημένες) και αρχειακή έρευνα (Dalkavoukis, σ. 3).

Εθνογραφική μέθοδος σημαίνει επιτόπια έρευνα και συμμετοχική παρατήρηση. Η εθνογραφία αφορά την υλική επιτόπια εργασία, τη συλλογή υλικού (Grawitz, 2006, σ. 304), η οποία επιτυγχάνεται από τον ερευνητή λαογράφο/ανθρωπολόγο, ο οποίος υιοθετώντας τις κατάλληλες τεχνικές συλλέγει τα δεδομένα και τα στοιχεία που τον ενδιαφέρουν.

Η αποδοχή της σχετικότητας που εμπερικλείει οποιαδήποτε ιστορική μνημόνευση ή καταγραφή επέτρεψε το άνοιγμα της Ανθρωπολογίας προς την ενσωμάτωση της προφορικής παράδοσης ως νομίμου αντικειμένου μελέτης στο πλαίσιο μιας ανθρωπολογικής ιστορικής έρευνας. Όπως παρατηρεί εύστοχα η Kirsten Hastrup (1992, σ. 10): «Παραδοσιακά, μόνο τα αρχεία ήταν αποδεκτά ως ιστορικές μαρτυρίες, αλλά για την Ανθρωπολογία η προφορική μνήμη συνιστά εξίσου έγκυρο υλικό για την αναστήλωση του παρελθόντος, 'εξαιτίας' της πολιτισμικής επιλογής που εμπεριέχει».

Η ιστορία, η λαογραφία και η ανθρωπολογία, έχουν όλες συνεισφέρει στο μέστωμα της προφορικής ιστορίας³⁰. Η στροφή στην προφορική παράδοση και ιστορία μεταθέτει το ενδιαφέρον στα υποκείμενα μιας κοινωνίας και στο πώς αυτά συλλαμβάνουν και αναπαριστούν το παρελθόν και το χώρο τους γενικότερα. Τα υποκείμενα είτε ατομικά είτε συλλογικά ανακατασκευάζοντας το παρελθόν τους διαπραγματεύονται και διαμορφώνουν την πολιτισμική τους ταυτότητα στο παρόν (Δημητρίου-Κοτσώνη & Δημητρίου, 1996, 2000, σ. 113).

Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις³¹ διενεργούνται με βάση έναν οδηγό συνέντευξης σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα ανθρώπων για να επιβεβαιώσουν πεδία της μελέτης, να προσδιορίσουν τους παράγοντες, τις μεταβλητές και στοιχεία των μεταβλητών για ανάλυση ή χρήση σε μια έρευνα (Schensul, Schensul, & LeCompte, 1999, σ. 149).

Οι επαφές μου με την περιοχή της Κόνιτσας και η γνωριμία μου με ανθρώπους της, είχε προηγηθεί της απόφασής μου να 'χρησιμοποιήσω' τη συγκεκριμένη περιοχή ως παράδειγμα στην εργασία μου, οπότε και προϋπήρχε μια γνώση του τόπου. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μου, και στα πλαίσια της επιτόπιας έρευνας οι επαφές αυτές πύκνωσαν με μονοήμερες και στοχευμένες επισκέψεις, λόγω της εγγύτητας με την πόλη των Ιωαννίνων, με στόχο τη γνωριμία ενός συγκεκριμένου ατόμου ή μέρους, ή τη συμμετοχή σε δρώμενα σχετικά με το θέμα της εργασίας μου. Εκτός από τις περιηγήσεις στην ίδια την πόλη της Κόνιτσας με σκοπό την εξερεύνηση του πρόσφατου ιστορικού παρελθόντος της, επισκέφθηκα και τους πέτρινους παραδοσιακούς οικισμούς της Γανναδιό-

³⁰ (Κυριακίδου-Νέστορος Α. , 1993, σσ. 251-257). Βλέπε επίσης σσ. 228-232 για τη σχέση της λαογραφίας και της προφορικής ιστορίας/παράδοσης.

³¹ Για την προφορική ιστορία αλλά και την τεχνική της συνέντευξης βλέπε (Thompson, 2002)

Μόλιστα, και τα Μαστοροχώρια για να δω από κοντά όσα μνημεία είναι προσβάσιμα και επισκέψιμα στην περιοχή και τους χώρους ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, κατόπιν υποδείξεως των ντόπιων πληροφορητών, καθώς επίσης συμμετείχα και σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις διοργανωμένες από τους συλλόγους.

Καθοριστικής σημασίας για τα αποτελέσματα της έρευνάς μου ήταν η συμμετοχή μου σε δύο Summer Schools, (διάρκειας δεκαπέντε ημερών έκαστο)- που διοργανώνονται στην Κόνιτσα επί σειρά ετών από το τμήμα Ιστορίας- Αρχαιολογίας του Παν/μίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με το Δίκτυο Border Crossings και το Δήμο Κόνιτσας- καθώς τότε είχα την ευκαιρία να γνωρίσω καλύτερα την πόλη, την οργάνωση και αρχιτεκτονική της, να συμμετάσχω στην καθημερινή ζωή των κατοίκων και να εφαρμόσω αυτό που νοείται γενικότερα με τον όρο συμμετοχική παρατήρηση.

Πρέπει να επισημάνω ότι δε συνάντησα ιδιαίτερες δυσκολίες στο πεδίο της έρευνας, με εξαίρεση την εξεύρεση αρχειακού και μελετητικού υλικού στο Δημαρχείο της Κόνιτσας. Αρχικά αντιμετώπισα μια ευγενική άρνηση από τους υπαλλήλους να μου γνωστοποιήσουν τα υπάρχοντα αρχεία, αφού τα στοιχεία που ζήτησα έλειπαν, ή οι αρμόδιοι υπάλληλοι, πρόθυμοι κατά τα άλλα, δεν ήξεραν πού βρίσκονταν και από πού μπορούσαν να τα ανακτήσουν, παρά το γεγονός ότι είχα τη σύμφωνη γνώμη του Δημάρχου. Από τα δεδομένα, φαίνεται ότι με την αλλαγή των δημάρχων αλλάζουν και οι υπεύθυνοι υπάλληλοι, δημιουργώντας έτσι μια ανακολουθία στην ομαλή λειτουργία του δήμου. Σε δεύτερη προσπάθειά μου ωστόσο, έχοντας μαζί μου ένα άτομο 'εκ των έσω' κατάφερα να μου δοθεί η άδεια έρευνας σε ένα γραφείο του Δημαρχείου όπου βρίσκονταν στοιβαγμένες οι μελέτες που είχαν πραγματοποιηθεί. Όσον αφορά όμως το μέρος της συλλογής προφορικών μαρτυριών δεν αντιμετώπισα καμία δυσκολία και δισταγμό. Ήταν όλοι πρόθυμοι να μιλήσουμε και η συνέντευξή τους να καταγραφεί.

Η επιλογή των πληροφορητών καθορίστηκε από την προσέγγιση του θέματος. Επειδή η δική μου οπτική βασίζεται στην 'από πάνω προς τα κάτω' (top down) προσέγγιση, που εμπεριέχει τη διαμόρφωση και άσκηση πολιτικής πρακτικής, η επιλογή των ατόμων έγινε με κριτήριο την εμπλοκή τους στα 'κοινά' είτε ως άτομα που άσκησαν εξουσία στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης, είτε ως μέλη πολιτιστικών και άλλων συλλόγων γενικότερα. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δε συνομίλησα και δεν κατέγραψα και τις μαρτυρίες των απλών κατοίκων της περιοχής.

Επειδή το θέμα αφορά συγκεκριμένα στην αξιοποίηση και διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς, θεώρησα απαραίτητο να συνομιλήσω με τους ανθρώπους που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη και στη διαμόρφωση της εικόνας της πόλης της Κόνιτσας και ολόκληρης της περιοχής και για αυτό το λόγο πήρα συνεντεύξεις από όσους διετέλεσαν Δήμαρχοι Κόνιτσας από τη μεταπολίτευση και μετά. Επιπλέον, θεωρώντας ευνοϊκή τη συγκυρία των τελευταίων εκλογών που αφορούσαν στην

τοπική αυτοδιοίκηση, συμμετείχα στο προεκλογικό αυτό κλίμα και πήρα συνεντεύξεις από αυτούς που διεκδικούσαν τη δημαρχία, τους εν δυνάμει δημάρχους, για να διερευνήσω τις απόψεις τους και τις θέσεις τους σχετικά με τα πεπραγμένα για τον πολιτισμό και την ανάπτυξη του τόπου τους, αλλά και τα δικά τους οράματα και μελλοντικά σχέδια³².

Όσον αφορά τις γραπτές πηγές, η εργασία μου στηρίχθηκε βασικά στο υλικό των μελετών που εκπονήθηκαν για την περιοχή της Κόνιτσας την τελευταία 50ετία.

Οι μελέτες, ακολουθώντας το παράδειγμα της Ε. Δέλτσου (Ευρωπαϊκά Προγράμματα για τον 'πολιτισμό' και πολιτικές τεχνολογίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2007), μπορούν να αντιμετωπιστούν/ θεωρηθούν εθνογραφικά δεδομένα, αφού τα μοντέλα και η γλώσσα που χρησιμοποιούν αντανακλούν πολιτικές και εκφράζουν συγκεκριμένες ιδεολογίες. Ως στόχο τους θέτουν τη διερεύνηση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής κατάστασης της περιοχής, ώστε να αναδείξουν τρόπους αξιοποίησης των πόρων της με σκοπό την ανάπτυξή της. Αυτές λοιπόν οι μελέτες μας δίνουν την εικόνα της αλλαγής και του μετασχηματισμού του τόπου, αλλά και της επίσημης ρητορικής περί ανάπτυξής του.

³² Ολόκληρο σχεδόν το υλικό από τις προφορικές μαρτυρίες έμεινε αχρησιμοποίητο τελικά λόγω μεγέθους της διατριβής.

Η Κόνιτσα στο Χώρο και το Χρόνο³³

Χώρος και πολιτισμός³⁴ είναι δύο έννοιες αλληλένδετες μεταξύ τους: «Η σύνδεση μεταξύ πολιτισμού και χώρου είναι αναπόσπαστη. Ο πολιτισμός ζωντανεύει στο χώρο, έτσι ώστε χωρίς το χώρο δεν υπάρχει σαφής αντίληψη της πολιτιστικής ένταξης» (Gurta, 2000, σ. 20).

Ο Βασίλης Νιτσιάκος υποστηρίζει ότι: «ο άνθρωπος δημιουργεί πολιτισμό³⁵ στην προσπάθειά του να οικειοποιηθεί το φυσικό περιβάλλον. Ο χώρος είναι το πλαίσιο λειτουργίας μιας κοινωνίας που υπαγορεύει με τη μορφολογία του, με το υλικό του, τρόπους προσαρμογής αλλά είναι και πεδίο υποδοχής του πολιτισμού από τον οποίο επηρεάζεται τόσο στα μορφολογικά του χαρακτηριστικά όσο και σε αυτές τις ίδιες τις οικολογικές ισορροπίες. Έτσι, όλες οι πολιτισμικές δραστηριότητες εγχαράσσονται στο χώρο και αποτυπώνονται και διαχρονικά καθώς τα κοινωνικά συστήματα μεταβάλλονται. Κάθε μοντέλο οργάνωσης του χώρου αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής ζωής, όταν αυτές αλλάζουν, η οργάνωση του χώρου αναπροσαρμόζεται (Νιτσιάκος Β. , Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές, 1991, σ. 17). Κατά συνέπεια, είναι οι ιστορικές συνθήκες και γενικότερα οι πολιτικές συγκυρίες που μπορούν να παίξουν πιο καθοριστικό ρόλο στην οργάνωση του χώρου (Νιτσιάκος Β. , Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, 2003)».

Όπως υποστηρίζει και η Doreen Massey (Massey & Allen, 2001) υφίσταται μία σχέση ανάμεσα στο κοινωνικό και στο χωρικό, ανάμεσα στην κοινωνία και το «περιβάλλον», και είναι αυτή η σχέση η αιτία που οι διαφορετικές τοποθεσίες και ο τρόπος που τα διαφορετικά αυτά στοιχεία συνδυάζονται καταλήγοντας να έχουν μια συγκεκριμένη δομή και σχηματίζοντας σύνθετα κοινωνικά μωσαϊκά, τους τόπους. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε, αρκετά νωρίς και ο J. Steward προσπαθώντας να εξηγήσει πώς μετασχηματίζονται οι

³³ Τίτλος δανεισμένος από το Συμπόσιο *‘Η Επαρχία Κόνιτσας στο Χώρο και το Χρόνο’* που διοργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και πραγματοποιήθηκε στην Κόνιτσα το 1996.

³⁴ «Δεν υπάρχει ένας ορισμός για την έννοια του πολιτισμού απόλυτα ικανοποιητικός. Οι σύγχρονοι ορισμοί έχουν έναν κοινό παρονομαστή την ιδέα ότι «ο πολιτισμός είναι το σύνολο της ανθρώπινης εμπειρίας που συσσωρεύεται και μεταδίδεται κοινωνικά» (Mercier 1968, σ. 905) και ότι είναι το σύνολο των συμπεριφορών, των γνώσεων και των πρακτικών, που χαρακτηρίζουν μια ομάδα ανθρώπων ή μια κοινωνία, και που διαμορφώνονται σε αλληλόδραση με την ομάδα και το περιβάλλον στα οποία γεννιούνται και μεγαλώνουν αυτά τα άτομα (Laplantine 1987, σ. 116). Για τον Geertz (1983, σ. 162) τα μέλη μιας ομάδας ζουν σε ένα δίκτυο κωδικοποιημένων σε συμβολικά σχήματα εννοιών.” Τριανταφύλλου, Α. (2002-2005, σ. 11). Το θέατρο στη Διαπολιτισμική εκπαίδευση: η περίπτωση του Καραγκιόζη. *Εθνολογία*, 199. Ο Harvey (1985) ορίζει τον πολιτισμό ως κοινά συστήματα (shared sets) νοημάτων, που εκφράζονται σε κοινωνικές πρακτικές μέσα σε έναν τόπο, Λεοντίδου, Α. (2005). XVII. Αστικά τοπία του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού: «αναγνώσεις» και αναδιαρθρώσεις. Στο Π. Ν. Δουκέλλη (Επιμ.), *Το Ελληνικό τοπίο, μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τόπου* (σ. 390). Αθήνα: Εστία.

³⁵ Σύμφωνα με τον Βασίλη Νιτσιάκο «Πολιτισμός είναι ό,τι δημιουργεί μια κοινωνία από τη στιγμή της εμφάνισής της, από τη στιγμή που παράγει ιστορία», στο *Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές*, Οδυσσεάς 1991, σσ.15, 16, 26

κοινωνίες, στο ότι δηλαδή κάθε τύπος προσαρμογής είχε μια διαφορετική γραμμή εξέλιξης, η οποία εξαρτιόταν από τον παράγοντα της τοπικής οικολογίας (Μπάδα Κ. , Ο κόσμος της εργασίας. Οι ψαράδες της λιμνοθάλασσας Μεσολογίου (18ος-20ός αιώνας), 2004, σ. 16).

Όπως τεκμαίρεται από τα παραπάνω, γεωγραφία και ιστορία εμπλέκονται με την οικονομία, την πολιτική και την κοινωνική δομή ενός τόπου παίζοντας πρωταγωνιστικό ρόλο στην εξέλιξη και ανάπτυξη του. Κατά συνέπεια, η συνοπτική γεωγραφική και ιστορική παρουσίαση της περιοχής της Κόνιτσας κρίνεται απαραίτητη.

Είναι τα φυσικά στοιχεία του περιβάλλοντος αλλά και τα ανθρωπογενή που συνιστούν αυτό που η Άρτεμις Λεοντή ονομάζει τοπογραφία της περιοχής της Κόνιτσας

1.3 Η γεωγραφία και η οικολογική προσαρμογή

Ο Δήμος Κόνιτσας βρίσκεται στο βόρειο άκρο του Νομού Ιωαννίνων και της Ηπείρου. Συνορεύει βορειοανατολικά με τη Δυτική Μακεδονία (με τους νομούς Καστοριάς, Κοζάνης και Γρεβενών), νότια με το Ζαγόρι, νοτιοδυτικά με το Πωγώνι και δυτικά με την Αλβανία (με τις περιοχές Πρεμετής και Ερσέκας).

Αν η Ήπειρος είναι ορεινή περιοχή, ο Δήμος Κόνιτσας είναι κατ' εξοχήν ορεινός³⁶. Την ευρύτερη περιοχή του ορίζουν τέσσερα από τα μεγαλύτερα βουνά της Ηπείρου. Ο Γράμμος (2.520 μ.) βόρεια, η Νεμέρτσικα (2.486 μ.) και το Κάμενικ (2.041 μ.) δυτικά, ο Σμόλικας (2.637 μ.) ανατολικά και η Τύμφη ή Γκαμήλα (2.480 μ.) νότια.

³⁶ «Σύμφωνα με το ενημερωτικό σημείωμα του Υπουργείου Γεωργίας (17/7/1997) (Καρανικόλας και Μαρτίνος 1999) για την ένταξη των Δήμων, Κοινοτήτων και Οικισμών της Ελλάδας στις περιοχές της Οδηγίας 75/268/ΕΟΚ: Α. Στις *Ορεινές περιοχές* (Άρθρο 3, Παρ.3) εντάσσονται Δήμοι, Κοινοότητες και Οικισμοί που έχουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

(α) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα,

(β) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600-800 μέτρων και οι κλίσεις του εδάφους είναι τουλάχιστον 16%

(γ) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%

Εάν ένας Δήμος, Κοινότητα ή Οικισμός έχει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις σε ποσοστό κτηματικής έκτασης τουλάχιστον 80% ή το άθροισμα των περιπτώσεων (α), (β), (γ) είναι τουλάχιστον 80% επί του συνόλου της κτηματικής τους έκτασης, τότε είναι δυνατό να ενταχθεί στις ορεινές περιοχές» στο Α. Παπαδημάτου & Δ. Ρόκος, (2004). Βιώσιμη και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου. Στο Δ. Ρόκος, *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη* (σ. 143). Αθήνα: Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας, / Το ανάγλυφο μπορεί να χαρακτηριστεί από υψομετρικές ζώνες που συμβατικά έχουν ως αφετηρία το μέσο υψόμετρο του λεκανοπεδίου (300 μ.). Διακρίνονται τρεις υψομετρικές ζώνες που σε γενικές γραμμές αντιστοιχούν σε υψόμετρα:

A/A	Ζώνη	Υψόμετρο (μ)	% έκτασης του Δήμου	Εκτιμώμενη έκταση (στρ.)
1	Πεδινή	300-400	42.03%	72.821
2	Ορεινή	400-800	42.93%	74.370
3	Αλπική	800 και άνω	15.04%	26.052
Σύνολο			100.00%	173.243

Πηγή: Μελέτη ΓΠΣ σε τμήμα έκτασης του διευρυνόμενου Δήμου Κόνιτσας, PLAS ΕΠΕ 2004

Ο Γράμμος³⁷ καταλαμβάνει ένα σημαντικό κομμάτι του δήμου και με τα πλούσια αλπικά λιβάδια του και τα πολλά νερά του, είναι ιδανικός για τη μετακινούμενη κτηνοτροφία κατά τους θερινούς μήνες, ενώ τα πλούσια δάση του ευνοούν υλοτομικές δραστηριότητες. Στις χαμηλές πλαγιές του, στη ζώνη της δρυός αναπτύσσεται η γεωργία και η οικόσιτη κτηνοτροφία μικρής κλίμακας.

Ο Σμόλικας είναι το άλλο βουνό που μαζί με το Γράμμο συγκροτούν τον βασικό ορεινό κορμό της επαρχίας Κόνιτσας. Είναι ένα ομαλό και αρκετά φιλόξενο για τον άνθρωπο βουνό με εκτεταμένα αλπικά βοσκοτόπια και αρκετά πυκνά δάση. Όπως και στο Γράμμο, συναντάμε κι εδώ Δρακόλιμνη³⁸ σε υψόμετρο 2.150μ. Ως προς τις οικολογικές ζώνες και την αντιστοιχία τους στις πολιτισμικές, ισχύουν όσα αναφέραμε για το Γράμμο.

Σε ό,τι αφορά στην Τύμφη και τη Νεμέρτσικα, και τα δύο αυτά βουνά μάλλον οριοθετούν παρά ανήκουν στην επαρχία Κόνιτσας. Η Τύμφη είναι αναπόσπαστο κομμάτι του ευρύτερου οικοσυστήματος της Βόρειας Πίνδου, συνδιαμορφώνει το τοπίο της ευρύτερης περιοχής της Κόνιτσας και είναι ίσως το πιο εντυπωσιακό βουνό της περιοχής με ψηλότερες κορυφές αυτές της Γκαμήλας (2.497 μ.) και της Αστράκας (2.436 μ.). Οι ορεινές λίμνες που έχουν σχηματισθεί πάνω στο φλύσχη, με πιο μεγάλη και γνωστή τη Δρακόλιμνη, σε συνδυασμό με τις απόκρημνες πλαγιές, τα φαράγγια, τα βάραθρα συγκροτούν ένα μοναδικό φυσικό τοπίο με μεγάλο οικολογικό και όχι μόνο ενδιαφέρον.

Η Νεμέρτσικα εκτείνεται σε αρκετά χιλιόμετρα κατά μήκος του ποταμού Αώου από τη συμβολή του με το Σαραντάπορο στη Σμίξη κοντά στο Μπουραζάνι μέχρι τα στενά της Κλεισούρας, λίγο πριν το Τεπελένι της Αλβανίας³⁹.

Το κύριο γνώρισμα της γεωμορφολογίας της Ηπείρου είναι οι φυσικοί δρόμοι. Τους δρόμους αυτούς που δεν είναι άλλοι από τα ποτάμια της και τις κοιλάδες τους, ακολουθεί, αιώνες τώρα ο άνθρωπος⁴⁰. Οι κοίτες των ποταμών ή των χειμάρρων του ηπειρωτικού φυσικού γεωγραφικού χώρου αποτελούν στην ουσία το δομικό δίκτυο πάνω στο οποίο στηρίζονται: το οδικό δίκτυο της περιοχής και γενικότερα οι επικοινωνίες, οι παραγωγικές δραστηριότητες και εξειδικεύσεις και η διαμόρφωση τοπικών πολιτισμικών οντοτήτων.

³⁷ Για το Γράμμο και την περιοχή που εκτείνεται έχει εκπονηθεί *Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη*, με σκοπό τη θεσμοθέτηση ειδικών όρων για την ορθολογική διαχείριση αυτής της σημαντικής από άποψη οικολογίας αλλά συνάμα και πολιτισμού περιοχής, η γνωστή *ΕΠΜ Γράμμους- Κόνιτσας- Πωγωνίου*, Περιφέρεια Ηπείρου, Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωροταξίας, ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε., Ιωάννινα, Απρίλιος 2009

³⁸ «Στην Ήπειρο η εποχή των παγετώνων άφησε τη σφραγίδα της στο τοπίο, ερεθίζοντας τη συλλογική φαντασία των ανθρώπων, που τη μυθοποίησαν και τη συμβολοποίησαν. Πράγματι σε κάθε βουνό της υπάρχει μια μικρή λίμνη που είναι απομεινάρια της εποχής των παγετώνων. Η παράδοση τις θέλει Δρακόλιμνες, λίμνες δηλ. στις οποίες κατοικούν Δράκοι. Τέτοιες λίμνες υπάρχουν στις κορυφές του Γράμμους, του Σμόλικα, της Γκαμήλας και της Φλέγκας» στο Νιτσιάκος, Β., & Αράπογλου, Μ. (2004). *Τα ποτάμια της Ηπείρου, τόποι και δρόμοι των νερών, των ανθρώπων και των πολιτισμών* (σ. 13-14). Αθήνα: Οδυσσέας.

³⁹ Νιτσιάκος, Β. (2008). *Η Κόνιτσα και τα χωριά της' Πολιτισμού Ανατομής*. (Β. Νιτσιάκος, Επιμ.) (σ.18-22) Γιάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ήπειρος Α.Ε.

⁴⁰ Βλέπε *Τα ποτάμια της Ηπείρου*, ό.π σ. 15.

Μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα, οι τοπικές κοινωνίες της Ηπείρου είχαν ενσωματωμένο αυτό το οργανικό δίκτυο του φυσικού γεωγραφικού χώρου στις κοινωνικές, οικονομικές, διοικητικές, πολιτικές και πολιτιστικές δομές τους (Αράπογλου, Ο χώρος και ο άνθρωπος, 1998, σ. 30).

Η Ήπειρος για τα ελληνικά δεδομένα θεωρείται γη ποταμών και την περιοχή της Κόνιτσας διαρρέουν τρία ποτάμια: Αώος, Σαραντάπορος και Βοϊδομάτης που οριοθετούν το χώρο και διαμορφώνουν οικοσυστήματα και δίκτυα επικοινωνίας.

Ο Αώος, αποτελεί ιστορικά και το όριο ανάμεσα στις περιοχές της Κόνιτσας και του Ζαγορίου. Εκτός από το ενδιαφέρον οικοσύστημα και το εξαιρετικό από αισθητικής άποψης τοπίο, καθ όλη τη διαδρομή του στη Λάκκα, διαμορφώνονται και παραγωγικές ζώνες, ένας συνδυασμός γεωργοκτηνοτροφικών και υλοτομικών δραστηριοτήτων, με την εξειδίκευση μιας μερίδας του πληθυσμού στα νεροπρίονα.

Στη σμίξη των τριών ποταμών είναι σαν να συναντώνται οι τρεις πολιτισμικές ενότητες που εκπροσωπούν, τα χωριά της Λάκκας ο Αώος, τα Μαστοροχώρια ο Σαραντάπορος και το Ζαγόρι ο Βοϊδομάτης.

Ο Σαραντάπορος χωρίζει το Γράμμο από το Σμόλικα, αλλά και ενώνει τα δυο χωριά με τα γεφύρια του. Το γεφύρι της Ζέρμας ή Καντσιώτικο παίζει αυτό το ρόλο, αλλά ταυτόχρονα σηματοδοτεί μαζί με το γειτονικό μοναστήρι τα όρια της περιοχής της Κόνιτσας αλλά και της Ηπείρου. Ο Σαραντάπορος διαμορφώνει κι αυτός μια μεγάλη λάκκα στην οποία έχει αναπτυχθεί ιστορικά η πολιτισμική ενότητα των Μαστοροχωρίων, των οικισμών που εξειδικεύτηκαν στην πέτρα, ενώ στα μέρη των πηγών του συναντάμε τα δύο Βλαχοχώρια, την Αετομηλίτσα στο Γράμμο και τη Φούρκα στο Σμόλικα⁴¹.

Η μακρόχρονη, λοιπόν, σχέση ανθρώπου και χώρου, ουσιαστικά της ιστορίας και της γεωγραφίας, που αναπτύχθηκε μέσα στα σαφή ιστορικο-γεωγραφικά όρια της περιοχής της Κόνιτσας, είχε ως αποτέλεσμα, εκτός των άλλων, και τη διαμόρφωση ενός ενιαίου τοπικού και ξεχωριστού πολιτισμικού προτύπου. Ο φυσικός χώρος και η τοπική κοινωνία διαμόρφωσαν στην πάροδο της μεγάλης διάρκειας του χρόνου μια τοπική πολιτισμική ταυτότητα, ανοικτή στις γειτονικές αλλά και στις μακρύτερες περιοχές (Αράπογλου, Κόνιτσα, άνθρωπος και χώρος- Η ταυτότητα μέσα στη διαφορά, 1996, σ. 137).

⁴¹ Νιτσιάκος, Β. (2008). *‘Η Κόνιτσα και τα χωριά της’ Πολιτισμού Ανατομής*. (Β. Νιτσιάκος, Επιμ.) (σσ. 23-25) Γιάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ήπειρος Α.Ε.

1.4 Σύντομη αναδρομή στο ιστορικό παρελθόν της περιοχής της Κόνιτσας με δείκτες τα μνημεία της

1.4.1 Από την προϊστορία στα Ρωμαϊκά χρόνια

Η περιοχή της Κόνιτσας, σύμφωνα με τα αρχαιολογικά δεδομένα, κατοικήθηκε από τις πρώιμες φάσεις της Προϊστορίας. Οι πρώτες αρχαιολογικές μαρτυρίες για την ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή ανάγονται στις τελευταίες χιλιετίες της ανώτερης Παλαιολιθικής εποχής⁴². Για την εποχή του Χαλκού (3200-1100π.Χ.), οι αρχαιολογικές μαρτυρίες είναι πεινχρές για την περιοχή της Κόνιτσας. Ο Λυμπερόπουλος (2000, σσ. 4-5) αναφέρει ότι μεταξύ των ετών 2200/2100 και 1900 π.Χ. ο κύριος όγκος των Πρωτοελλήνων είχε εγκατασταθεί στις περιοχές που είναι γύρω από το Σμόλικα- Γράμμο-Βόιο (Ηπειρωτικές, Μακεδονικές, Θεσσαλικές), μέσα στις οποίες περιλαμβάνεται ολόκληρη η περιοχή της Κόνιτσας. Ένα φύλο τους, οι Μολοσσοί, κατά τον 13^ο με 12^ο π.Χ. αιώνα, επεκτάθηκε σ' όλη την ορεινή περιοχή της κεντρικής και δυτικής οροσειράς της Πίνδου και κατάκλυσε ένα μεγάλο μέρος των κάμπων της Ηπείρου, μεταξύ των οποίων και αυτός της Κόνιτσας και όλη η επαρχία της.

Από τον 12ο ως τον 4ο π.Χ αιώνα, οι Μολοσσοί κατοικούσαν σε μικρές ανοχύρωτες κόμμες σκορπισμένες σε παραποτάμιες και παραλίμνιες περιοχές, δείγμα των οποίων είναι ο οικισμός – εγκατάσταση στο Λιατοβούνι του Κάμπου της Κόνιτσας. Εκεί, από ανασκαφές που έγιναν από την Α. Ντούζουγλη (Ντούζουγλη, 1996, σσ. 18,37) βρέθηκε νεκροταφείο, όπου ανακαλύφθηκαν συνολικά 103 τάφοι που χρονολογούνται από την ΥΕ III Γ εποχή (1200-1150 π.Χ.).

Στην Ελληνιστική Εποχή και ιδιαίτερα στον 2ο και 1ο αιώνα π.Χ., οι ενδείξεις για ανθρώπινη δραστηριότητα πληθαίνουν. Στην περιοχή της Κόνιτσας εντοπίζονται δύο οχυρές θέσεις, ο λόφος της Μεσογέφυρας και το Καστράκι στον Άγιο Μηνά. Η περίοδος ακμής που αρχίζει με το βασιλιά Πύρρο τελειώνει με την εξαφάνιση των 70 Μολοσσικών πόλεων το 168-167 π.Χ. ύστερα από λεηλασία των λεγεώνων του Ρωμαίου Αιμίλιου Παύλου (Λυμπερόπουλος, Κόνιτσα, Ιστορία και Πολιτισμός, Χρέος στον τόπο μου, 2007). Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα σήμερα μιας ρωμαϊκής πολυτελούς αγροικίας στη θέση Παλαιογορίτσα αποδεικνύουν τη χρήση της διάβασης της κοιλάδας του Αώου που φαίνεται

⁴² Σε ένα περιβάλλον πλούσιο σε φυσικούς πόρους - πρώτες ύλες, πανίδα, χλωρίδα - οι παλαιότερες μαρτυρίες ανθρώπινης δραστηριότητας ανάγονται στα 17.000 χρόνια Π.Σ. (πριν από σήμερα, αβαθμολόγητες ηλικίες), με αδιάλειπτη συνέχεια μέχρι τα 10.000 χρόνια Π.Σ., τότε που υποχωρούν οι τοπικοί παγετώνες της δυτικής Πίνδου και βελτιώνονται σταδιακά οι κλιματικές συνθήκες. Στο Συλλογικό Έργο. (1999). «Κόνιτσα, Φωτογραφική έκθεση», Ιστορικό διάγραμμα της πόλης και της περιοχής. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού.

να ταυτίζεται με το ρωμαϊκό δρόμο Tabula Peutingeriana και κατ' επέκταση η περιοχή της Κόνιτσας με τη θέση του Ρωμαϊκού σταθμού Pium (Ζάχος, 2008, σσ. 69-70).

1.4.2 Βυζαντινή- Μεταβυζαντινή εποχή

Τη βυζαντινή εποχή, στην οποία ανήκουν πολλά από τα μνημεία της, η Κόνιτσα και η ευρύτερη περιοχή της αποτελούσε μια απομακρυσμένη επαρχία της βυζαντινής αυτοκρατορίας και τον συνδετικό κρίκο μεταξύ Ηπείρου και Μακεδονίας. Η ιδιαιτερότητα της γεωγραφικής της θέσης με την εύφορη κοιλάδα του Αώου ποταμού, της παρείχε προσβάσεις στις περιοχές της Μακεδονίας και της Βορείου Ηπείρου, με την οποία δεν έπαψε ποτέ να επικοινωνεί⁴³.

Τη βυζαντινή εποχή η περιοχή της Κόνιτσας αποτελούσε τμήμα του Θέματος της Λίβισδας, στο όριο του οποίου υπήρχε το ονομαστό μοναστήρι της Παναγίας, που οποίο ταυτίζεται με τη μονή Παναγίας Μολυβδοσκεπάστου κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα⁴⁴. Η παράδοση θέλει την ίδρυσή της τον 7ο αιώνα από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Πωγωνάτο, μαζί με άλλα μνημεία της περιοχής, όπως το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στην Κλειδωνιά, η Μεσογέφυρα της Κόνιτσας και το μοναστήρι της Βουτσάς κοντά στο Γρεβενίτι, τα οποία βρίσκονταν στον ίδιο οδικό άξονα, ο οποίος ένωνε την Ήπειρο με τη Μακεδονία και ήταν γνωστός ως «βασιλικόδρομος». Στον ίδιο οδικό άξονα βρισκόταν και η Διπαλίτσα, δηλαδή ο σημερινός οικισμός της Μολυβδοσκεπάστης, που είναι γνωστός για τα βυζαντινά, μεταβυζαντινά μνημεία που διασώζει.

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 από τους Φράγκους της Δ΄ σταυροφορίας, δημιουργείται το Δεσποτάτο της Ηπείρου που είχε πρωτεύουσα την Άρτα⁴⁵, μέχρι την κατάληψη της περιοχής από τους Οθωμανούς Τούρκους που δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένο πότε ολοκληρώθηκε. Άλλοι τη χρονολογούν το έτος 1430 (κατά τον Κουβαρά) ή το 1431 (κατά τον Αραβαντινό), ενώ ξένες πηγές αναφέρουν ότι η περιοχή καταλήφθηκε

⁴³ Για τις προσβάσεις της Κόνιτσας στη Μακεδονία και τη Βόρειο Ήπειρο, βλ. Hammond, N. L. (1967). *Epirus* (σσ. 200, 237 σημ.1 και 268). Oxford: Clarendon Press. Η σπουδαιότητα των προσβάσεων αυτών αντικατοπτρίζεται στην τοπική παράδοση, η οποία αναφέρει ότι από εδώ περνούσε η Εγνατία οδός.

⁴⁴ Λαμπρίδης, Ι. (1888). *Ιερά εν Ηπείρω σκηνώματα εξ αλλοδαπής δωρεών τυχόντα. Ηπειρωτικά Μελετήματα*(6ο), 18-20. Nicol D., *The churches of Molyvdoskepastos*, σ.141κ.ε., Τσουρής Κ. (1988) *Ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος των υστεροβυζαντινών μνημείων της βορειοδυτικής Ελλάδος*, διδακτ. διατριβή, Καβάλα, (σ.49-50, 203 και αλλού σποραδικά), Παπαδοπούλου Β.Ν. (1994), *Εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα στη Μονή Μολυβδοσκεπάστου Ιωαννίνων, Φηγός, τιμητικός τόμος για τον καθ. Σωτ. Δάκαρη, Ιωάννινα*, (σ. 490 κ.ε.), όπου και άλλη σχετική με τη μονή βιβλιογραφία, Β.Ν. Παπαδοπούλου, *Η Κόνιτσα και η ευρύτερη περιοχή της*, ο.π., σ.78-79, και Παπαδοπούλου Β.Ν. – Καραμπερίδη Α. (2006). *Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά Μνημεία Μολυβδοσκεπάστου*, (σ.12-22) Ιωάννινα.

⁴⁵ Για το Δεσποτάτο της Ηπείρου βλ. Nicol, D. M. (1957). *The Despotate of Epiros*. Oxford: Basil Blackwell. και του ίδιου Nicol, D. M. (1984). *The Despotate of Epiros 1267-1479: A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.

από τους Οθωμανούς το 1417 (Λυμπερόπουλος, Κόνιτσα, Ιστορία και Πολιτισμός, Χρέος στον τόπο μου, 2007).

Μετά την παράδοση των Ιωαννίνων το 1430 οι Οθωμανοί δημιουργούν στην περιοχή της Κόνιτσας τον ομώνυμο Καζά (επαρχία) που υπαγόταν στο Σαντζάκι (διοίκηση) των Ιωαννίνων (Βρανούσης, & Σφυρόερας, 1997, σ. 252). Η πόλη της Κόνιτσας αναπτύσσεται δυναμικά σε ακμάζον κέντρο της περιοχής, άνθηση που οφείλεται κυρίως στο διαμετακομιστικό εμπόριο. Εκτός από την Κόνιτσα, σημαντικά κέντρα της περιοχής είναι την εποχή αυτή και η Διπαλίτσα, και η Κλειδωνιά. Στα τέλη του 16ου αιώνα οι κάτοικοι της Κλειδωνιάς εγκαταλείπουν τον οικισμό που υπήρχε στο πεδινό μέρος (Καλύβια) και μεταφέρονται στην ορεινή Λιτονιάβιστα (Άνω Κλειδωνιά ή παλαιά Κλειδωνιά).

Τον 16ο αιώνα χρονολογείται και το τζαμί Σουλτάν Σουλεϊμάν, η ίδρυση του οποίου αποδίδεται στον σουλτάνο Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή (Λυμπερόπουλος, Ιστορία και Πολιτισμός, 2000, σ. 23). Το τζαμί σώζεται σήμερα ερειπωμένο στην Κάτω Κόνιτσα.

Η άνθηση που γνώρισε η περιοχή κατά τον 16ο και 17ο αιώνα επιβεβαιώνεται από τα μνημεία που ανοικοδομούνται ή αγιογραφούνται αυτή την εποχή, με χαρακτηριστικό τη μονή της Ζέρμας στον οικισμό της Πλαγιάς του Γράμμου, στα όρια της Ηπείρου με τη Μακεδονία (Τσάγκας Ι. , 1996, σσ. 101-120).

1.4.3 18^{ος} -19^{ος} αιώνας

Από τα στοιχεία που έχουμε σήμερα, η Κόνιτσα και η ευρύτερη περιοχή της φαίνεται ότι κατά τον 18ο αιώνα γνώρισε κάποια κάμψη. Από τους λιγοστούς ναούς που κτίζονται τη συγκεκριμένη περίοδο είναι τα καθολικά των μονών Στομίου και Κλαδόρμης και οι ενοριακοί ναοί του Αγίου Αθανασίου στο Πληκάτι, Αγίου Νικολάου Πυρσόγιαννης και των Αγίων Αποστόλων Κόνιτσας.

Η μονή Στομίου (Καμαρούλιας, 1996, σσ. 147-151) χρονολογείται στο 1774 και είναι πολύ γνωστή στην περιοχή. Βρίσκεται στην αριστερή όχθη της χαράδρας του Αώου, ανάμεσα στις δασωμένες πλαγιές των βουνών Γκαμήλας και Τραπεζίτσας, και σε ένα τοπίο ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς.

Τον 18ο αιώνα στην Ήπειρο η τέχνη της ζωγραφικής παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη. Τότε κάνουν την εμφάνισή τους και ζωγράφοι από το χωριό Χιονιάδες, οι οποίοι θα εξακολουθήσουν να εξασκούν την τέχνη τους έως και τις αρχές του 20ου αιώνα. Οι Χιονιαδίτες θα διακριθούν όχι μόνο στην αγιογραφία αλλά και στην τοπιογραφία, τις νεκρές φύσεις, και τη διακοσμητική⁴⁶.

⁴⁶ Παπαδοπούλου, Β. Ν. (2008). Στα ίχνη του Βυζαντίου. Στο Β. Νιτσιάκος (Επιμ.), *Η Κόνιτσα και τα χωριά της Πολιτισμού Ανατομή* (σ.103, 111). Περισσότερα για τους Χιονιαδίτες αγιογράφους στο Αικατερίνη Πολυμέρου- Καμηλάκη, Κων/νος Σκούρτης *Ζωγραφική και Ξυλογλυπτική στα*

Κατά την περίοδο του Αλή Τεπελενλή, Πασά των Ιωαννίνων, η Κόνιτσα, γνωρίζει μεγάλη εμπορική ακμή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η μητέρα του Αλή Πασά, Χάμκω, ήταν Κονιτσιώτισα, ελληνόγλωσση κόρη απογόνου Πασά, του Ζεϊνέλ μπέη, τιμαριούχου της Άνω Κόνιτσας. Στην πάνω Κόνιτσα βρίσκεται το φρουριακό συγκρότημα που ανήκε στην οικογένεια της Χάμκως, μητέρας του Αλή Πασά⁴⁷ των Ιωαννίνων. Πρόκειται για ένα από τα πιο χαρακτηριστικά πυργόσπιτα (“κούλιες”) της Κόνιτσας, που πιθανότατα κτίστηκε στα τέλη του 18ου αιώνα, αλλά δέχθηκε προσθήκες και επισκευές και το 19ο αιώνα.

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα στην ευρύτερη περιοχή της Κόνιτσας κτίζονται ή ανακαινίζονται αρκετές ενοριακές εκκλησίες που είναι κυρίως μεγάλων διαστάσεων τρίκλιτες βασιλικές σε λιτή γραμμή χωρίς ιδιαίτερα μορφολογικά στοιχεία. Από τις πιο χαρακτηριστικές είναι οι εκκλησίες του Αγίου Νικολάου στην Κόνιτσα, που κτίστηκε το 1842, του Αγίου Αθανασίου στην Αετόπετρα κτίσμα του 1817, των Αγίων Αποστόλων Αηδονοχωρίου κτίσμα του 1856 και των Αγίων Αποστόλων στους Πάδες του 1895. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μονή του Οσίου Νικάνορα⁴⁸ που βρίσκεται στην κορυφή βράχου στη δυτική πλαγιά του Σμόλικα, ανάμεσα στα χωριά Τράπεζα (Βράνιστα), Εξοχή (Ζέλιστα) και Άγιος Νικάνορας (Κορτίνιστα). Αφορμή για την ανέγερση της μονής, που είναι γνωστή ως μονή Βράνιστας, στάθηκε μια επιδημία από την οποία κινδύνεψαν οι κάτοικοι του οικισμού της Κορτίνιστας, οι οποίοι και φρόντισαν για την ανακαίνιση του ναού (Παπαδοπούλου Β. Ν., 2008, σσ. 113-118).

Το τέλος της Οθωμανικής κυριαρχίας για την Κόνιτσα και την ευρύτερη περιοχή της, η οποία ενσωματώθηκε στο υπάρχον Ελληνικό κράτος, ήρθε στις 24 Φεβρουαρίου 1913, τρεις ημέρες μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Στα νεότερα χρόνια, τα βουνά και πολλά από τα χωριά της περιοχής της Κόνιτσας, μετατράπηκαν σε ιστορικούς τόπους και τόπους συμβολικής σημασίας, χάρη στην εμπλοκή τους στα γεγονότα του Ελληνο-ιταλικού πολέμου, της γερμανικής κατοχής και στη συνέχεια του Εμφυλίου που ακολούθησε.

Έτσι, το παρελθόν με τους καθρέφτες του στο παρόν, τα μνημεία, αδιάψευστους μάρτυρες των διαφόρων ιστορικών στρωμάτων συνθέτουν το παλίμνηστο του τόπου, από την προϊστορική εποχή μέχρι τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, αποτελώντας την τοπογραφία της περιοχής της Κόνιτσας και την ιδιαίτερη ταυτότητά της.

Μαστοροχώρια, Χιονάδες, Γοργοπόταμος, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ήπειρος Α.Ε., Ιωάννινα 2008.

⁴⁷ Για τον Αλή Πασά και την Κόνιτσα, δες Γιάννης Λυμπερόπουλος, *Κόνιτσα, Ιστορία και Πολιτισμός, Χρέος στον τόπο μου*, Γ' έκδοση, Βούνιμα 7, 2007, σσ. 75-77.

⁴⁸ Καμαρούλιας, Δ. (1996). *Τα μοναστήρια της Ηπείρου* (σσ. 186 κ.ε.). Αθήνα: Μπάστας – Καλπούζος. όπου και άλλη βιβλιογραφία σχετική με την ιστορία της μονής. Ο άγιος Νικάνορας είναι ιαματικός άγιος και τιμάται ιδιαίτερα στη Μακεδονία.

1.4.4 Η πόλη της Κόνιτσας

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, το παραδοσιακό οικιστικό πλέγμα στην περιοχή της Κόνιτσας, οργανώθηκε στο φυσικό χώρο σύμφωνα με τα γεωγραφικά δεδομένα, τις ιστορικές δυνατότητες, τα οικονομικά πλεονεκτήματα και φυσικά την ανθρωπογεωγραφία του. Ακολουθώντας αυτή τη λογική οι 4 μεγάλες οικιστικές ενότητες που διαμορφώθηκαν στο χώρο συνδέθηκαν οργανικά με την πόλη της Κόνιτσας που αποτέλεσε το μεγάλο οικιστικό, οικονομικό, εμπορικό, θρησκευτικό και πολιτισμικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής⁴⁹.

Η οικιστική συγκρότηση και το πολιτισμικό ύφος της πόλης οφείλει το χαρακτήρα της στο μεγάλης διάρκειας Οθωμανικό παρελθόν της, στη διαμόρφωση του οποίου σπουδαίο ρόλο έπαιξε το γνωστό παζάρι της Κόνιτσας. Άλλωστε σύμφωνα με τον Λυμπερόπουλο⁵⁰ το όνομα της Κόνιτσας, που σημαίνει σλάβικα αλογοπάζαρο ή ιππικό οφείλεται μάλλον στη μεσαιωνική εμποροπανήγυρη που λάμβανε χώρα εκεί και στην οποία ανταλλάσσονταν ζώα, κυρίως άλογα που ανατρέφονταν στο εσωτερικό της Αλβανίας, με κτηνοτροφικά προϊόντα που κατέβαζαν οι βλαχοποιημένες από τις βοσκές της Πίνδου όταν το φθινόπωρο πορεύονταν με τα κοπάδια τους στα χειμαδιά.

Ο 19ος αιώνας ήταν ο αιώνας ακμής του παζαριού, αφού αργότερα με την αλλαγή των οικονομικών συνθηκών, εξαιτίας των συνεπειών της ανάπτυξης του ευρωπαϊκού βιομηχανικού καπιταλισμού, προέκυψε και η παρακμή του. Οι βιοτέχνες μετατράπηκαν σε μεταπράτες και τα εργαστήριά τους στα αντίστοιχα μαγαζιά. Ωστόσο, το τελειωτικό χτύπημα ήρθε με το κάψιμο του παζαριού από τους Ιταλούς το 1940.

Τα πιο σημαντικά κτίρια (ιδιωτικά και δημόσια) που σώζονται στην Κόνιτσα χρονολογούνται αυτή τη χρονική περίοδο (19^{ος} αιώνας). Τα σημαντικά «αρχοντικά» Μουσουλμάνων και Χριστιανών, η Μητρόπολη, ο Άγιος Νικόλαος και το Δημοτικό Σχολείο της Πάνω Κόνιτσας χτίζονται στα μέσα του 19ου αιώνα. Το πέτρινο γεφύρι του Αώου χτίζεται το 1870, ενώ την ίδια περίοδο ιδρύεται το Παρθεναγωγείο της Πάνω Κόνιτσας. Ο διαχωρισμός της Κόνιτσας σε δύο συνοικίες την Πάνω Κόνιτσα ή Βαρόσι και την Κάτω, που συνεχίζει να υπάρχει λιγότερο έντονος μέχρι σήμερα, υπήρχε από τα Οθωμανικά χρόνια. Τότε, στην Πάνω Κόνιτσα ήταν συγκεντρωμένος και υπερείχε ο Χριστιανικός πληθυσμός, ενώ οι Μουσουλμάνοι ήταν κυρίως εξισλαμισμένοι ντόπιοι γαιοκτήμονες, και στην Κάτω πλειοψηφούσαν οι Μουσουλμάνοι αλβανικής καταγωγής, που εγκαταστάθηκαν ως κολίγοι από τις γειτονικές περιοχές του Λεσκοβικίου και της Κολώνιας. Η παρουσία των μουσουλμάνων μπέηδων που είχαν ιδιαίτερη προτίμηση στην ελληνική παιδεία και γλώσσα, αποτυπώνεται στα μεγάλων διαστάσεων σπίτια τους, πολλά από τα οποία σώζονται έστω και

⁴⁹ Νιτσιάκος, Β. (1998) (γενική επιμ.). *Νομός Ιωαννίνων, Σύγχρονη Πολιτισμική Γεωγραφία*. (σ. 147). Ιωάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.

⁵⁰ Λυμπερόπουλος, Γ. (2007). Κόνιτσα, Ιστορία και Πολιτισμός, Χρέος στον τόπο μου. *Βούνιμα*, 7, σ. 27-28, περισσότερα για το παζάρι σ. 37-41

μισο-ερειπωμένα, όπως το σπίτι της Χάμκως, μητέρας του Αλή πασά και του Χουσεΐν Σίσκο, της οικογένειας καταγωγής του διανοούμενου Φαΐκ Κονίτσα, ενώ άλλα σώζονται συντηρημένα και ανακαινισμένα από τους νέους ιδιοκτήτες τους.

Η διαπάλη σε επίπεδο συμβόλων ανάμεσα στη χριστιανική και τη μουσουλμανική θρησκεία κρύβεται στην ιερή τοπογραφία της περιοχής. Το κεντρικό τζαμί του Χουσεΐν Σιάχ, που βρισκόταν στο παζάρι, χτίστηκε στη θέση της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου, ενώ το ίδιο γκρεμίστηκε το 1930 και αντικαταστάθηκε από την εκκλησία του Αγίου Κοσμά.

Όσον αφορά στο μουσουλμανικό στοιχείο, σώζεται να το υπενθυμίζει στην Κάτω Κόνιτσα το τζαμί του Σουλτάν Σουλεϊμάν, το οποίο σύμφωνα με την παράδοση χτίστηκε στη θέση της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου⁵¹, μαζί με τους μπεκτασήδικους τεκέδες, με πιο σημαντικό αυτόν του Μπαμπά Χουσεΐν πάλι στην Κάτω Κόνιτσα. Η ιερή τοπογραφία που συμπύκνωνε και συμβόλιζε την αντίσταση του χριστιανισμού συμπληρώνεται από μια σειρά εκκλησιών και ξωκκλησιών στον ιστό ή τις παρυφές της πόλης. Μεγάλη είναι η ιστορία του Μητροπολιτικού Ναού του Αγίου Νικολάου στην Πάνω Κόνιτσα, που πυρπολήθηκε το 1829, και ξαναχτίστηκε το 1840-42 με δυσκολία εξαιτίας της αντίδρασης των μουσουλμάνων. Η πόλη είναι επίσης «ζωσμένη» από ξωκλήσια, μερικά από τα οποία είχαν και έχουν ιδιαίτερη σημασία, όχι μόνο λατρευτική, αλλά και συμβολική για τους Κονιτσιώτες. Ένα από τα πιο σημαντικά στο οποίο γινόταν μεγάλο πανηγύρι, ήταν αυτό της Παναγίας, στην Πάνω Κόνιτσα, χτισμένο στην εσοχή βράχου, δίπλα στις πηγές από όπου υδρεύεται η πόλη (Νιτσιάκος Β. , 'Η Κόνιτσα και τα χωριά της' Πολιτισμού Ανατομής, 2008, σσ. 169-176).

Μεγάλη τομή και απαρχή των αλλαγών που θα προκύψουν στην πόλη της Κόνιτσας, αποτελεί η απελευθέρωσή της το 1913, γεγονός που βάζει τέλος στη μακρά διάρκεια της οθωμανικής κατάκτησης και η ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος με στόχο την πορεία προς τον εκσυγχρονισμό. Παράλληλα, ωστόσο, με την απελευθέρωση της Ηπείρου, έχουμε και την ίδρυση του αλβανικού κράτους που άλλαξε το γεωπολιτικό χάρτη, διασπώντας την ενότητα του χώρου και οδηγώντας την περιοχή σε υποχρεωτική περιθωριοποίηση.

Ταυτόχρονα, οι Μουσουλμάνοι αρχίζουν να την εγκαταλείπουν, στα πλαίσια της ανταλλαγής των πληθυσμών μετά τη μικρασιατική καταστροφή, και σήμερα έχουν απομείνει μερικές οικογένειες να θυμίζουν το μουσουλμανικό παρελθόν της πόλης, ενώ τη θέση τους στην Κάτω Κόνιτσα, ήρθαν να πάρουν οι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, προερχόμενοι οι περισσότεροι από το Μιστί και λιγότεροι από τα Φάρασα της Καπαδοκίας. Οι πρόσφυγες είναι κατά βάση αγρότες και τους διανέμονται γεωργικοί κλήροι στον κάμπο, με αποτέλεσμα

⁵¹ Για την παράδοση αυτή που θέλει την εικόνα του Αγίου να χτίζεται στην τοιχοποιία προκειμένου να στερεωθεί το τζαμί, δεξ: Ευθυμίου, Α. (1997). *Σελίδες από την ιστορία της Κόνιτσας* (σ. 162). Κόνιτσα: Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας.

να έχουμε αλλαγές και στις σχέσεις έγγειας ιδιοκτησίας και στην ίδια τη δομή του κάμπου που διαμορφώνουν έτσι ένα νέο αγροτικό τοπίο στην περιοχή της Κάτω Κόνιτσας.

Σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού της Κόνιτσας και της επαρχίας της πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση 1941-44. Στην περιοχή της Κόνιτσας διεξήχθη το Δεύτερο Αντάρτικο (1947-1949). Οι μάχες του Γράμμου, του Κάμενικ, της Γύφτισσας και τελικά της Κόνιτσας, ήταν πολύνεκρες, καταστροφικές για την περιοχή και έγιναν γνωστές στο πανελλήνιο.

Η δημογραφική συρρίκνωση της επαρχίας από τον εμφύλιο πόλεμο κορυφώνεται κατά τις δεκαετίες 1960-70. Η πόλη της Κόνιτσας αν και είχε σοβαρό μεταναστευτικό άδειασμα, πληθυσμιακά φαίνεται να μην μειώνεται, γιατί το μεταναστευτικό της έλλειμμα αναπληρώνεται από κατοίκους των χωριών που μετακινούνται προς αυτήν (Λυμπερόπουλος, Ιστορία και Πολιτισμός, 2000, σ. 39).

Σήμερα, η πόλη της Κόνιτσας αποτελεί ένα κέντρο παροχής υπηρεσιών παρά μια αγροτική κωμόπολη. Η αγορά της Κόνιτσας, συνεχίζει να είναι το επίκεντρο της οικονομικής της λειτουργίας, μαζί με την ανάπτυξη του τουρισμού, που τείνει να γίνει η αιχμή του δόρατος της οικονομικής της ανάπτυξης (Νιτσιάκος Β. , 'Η Κόνιτσα και τα χωριά της' Πολιτισμού Ανατομή, 2008, σσ. 19-28).

Μελέτες

Οι μελέτες στην παρούσα εργασία αντιμετωπίζονται ως εθνογραφικό υλικό αφού εκφράζουν συγκεκριμένη ρητορική και διέπονται από συγκεκριμένη ιδεολογία ως μέσα / εργαλεία προώθησης πολιτικών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην προκειμένη περίπτωση οι μελέτες που αποτελούν και το υλικό διακρίνονται σε αυτές που είναι γενικού αναπτυξιακού χαρακτήρα και αναφέρονται σε όλους τους παραγωγικούς τομείς, περιλαμβάνοντας όλους τους αξιοποιήσιμους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους και σε αυτές που έχουν οικολογικό χαρακτήρα και αφορούν στην πλειονότητά τους τη χαράδρα του Βίκου-Αώου ή καθαρά πολιτιστικό με την έννοια της προστασίας και αναπαλαίωσης μνημείων.

Ο παρακάτω διαχωρισμός είναι καθαρά συμβατικός στα πλαίσια της εργασίας.

1.5 Μελέτες γενικού αναπτυξιακού χαρακτήρα

1.5.1 ‘Κοινωνιολογική Διερεύνησις περιοχής Κονίτσης’

Η ανάγκη για ανάπτυξη της περιοχής της Κόνιτσας είχε ήδη προκύψει από τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια όπως αποδεικνύεται από την πρώτη έρευνα⁵² που διενεργήθηκε στην περιοχή της Κόνιτσας από τον κοινωνιολόγο της Ουνέσκο, Ερρίκο Μεντράς (Henry Mendras) υπό την αιγίδα του Υπουργείου Συντονισμού στα πλαίσια του Προγράμματος Αναπτύξεως της Ηπείρου το 1958. Στόχο είχε τη διερεύνηση της περιοχής με σκοπό τη γεωργική ανάπτυξη με την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων, κάτι όμως που δε φαίνεται να είναι συμβατό με τη γεωγραφία του συγκεκριμένου χώρου, αφού η μελέτη δίνοντας το γεωγραφικό στίγμα της περιοχής, τονίζει τη μεθοριακότητα και την ορεινότητά της, δύο στοιχεία που καθορίζουν ως ένα βαθμό και το χαρακτήρα των παραγωγικών διαδικασιών. Αναφέρει συγκεκριμένα η μελέτη: «Η περιοχή της Κονίτσης αποτελεί το ακρότατον όριον της Ηπείρου, παρά την Αλβανική και μακεδονική μεθόριον. Εξαιρουμένης της μικρής πεδιάδος της Κονίτσης, σχηματισθείσης δια της συμβολής του Αώου και του Βοϊδομάτη, αυτή αποτελείται εκ μιας ορεινής περιοχής μετά πολλών κατωφερειών της οποίας αι αξιόλογοι γεωργικοί γαίαι, περιορίζονται εις μερικές βαθείας κοιλάδας και ολίγα λαγκάδια των οποίων η κλίση είναι ηπιωτέρα των άλλων. Τα περισσότερα των χωρίων είναι κτισμένα επί ορεινής ζώνης μεταξύ 700 και 1400μ.»⁵³.

Ο άλλος σημαντικός παράγοντας που κατά τον Μεντράς επηρεάζει την παρούσα κατάσταση της Κόνιτσας είναι ιστορικός, και αφορά στην Οθωμανική κυριαρχία που διήρκεσε στην περιοχή, όπως και στην υπόλοιπη Ήπειρο, μέχρι το 1913, επηρεάζοντας έτσι όλη την οικονομική και κοινωνική της κατάσταση. Οι άνθρωποι δε φαίνεται να είναι δεμένοι με τη γη, και η εξήγηση που δίνεται είναι ότι μόλις κατά το 1920-30 οι χωρικοί έγιναν ιδιοκτήτες των γαιών τους είτε δια της εξαγοράς τούτων απ’ ευθείας εκ των μπεήδων ιδιοκτητών, είτε χάρη στην απαλλοτρίωση των γαιών τουρκικής ιδιοκτησίας, αφού κατά την εποχή της κατακτήσεως οι Οθωμανοί εγκαταστάθηκαν στα πεδινά εκτοπίζοντας τον ελληνικό πληθυσμό προς τα ορεινά μέρη όπου αυτός μπορούσε να ζήσει με κάποια σχετική ελευθερία⁵⁴.

⁵² Μεντράς, Ε. (1960). *Κοινωνιολογική Διερεύνησις περιοχής Κονίτσης*. (σ. 1-141, Πρόλογος) Ιωάννινα: Υπουργείο Συντονισμού, Πρόγραμμα Αναπτύξεως Ηπείρου, Εκτελεστική Επιτροπή, Ηπειρωτική Εστία. Για τη μελέτη αυτή ο Μεντράς και οι συνάδελφοί του αποφάσισαν να επιλέξουν τυχαία 3 πεδινά και 3 ορεινά χωριά ως δείγματα για το σύνολο της περιοχής της Κόνιτσας. Η μελέτη αυτή έγινε με την προοπτική της Κοινής Ευρωπαϊκής Αγοράς, στην οποία όδευε τότε η Ελλάδα.

⁵³ Ο.π. σ.80

⁵⁴ Ο.π. σ.81

Το τοπίο φαίνεται να είναι υποβαθμισμένο⁵⁵ αφού έντονο είναι το φαινόμενο της αποψίλωσης του εδάφους που οφείλεται στη συνδυασμένη δράση τόσο του πολέμου –με την ερήμωση που επέφερε– όσο και της μη ρυθμισμένης βοσκής, η οποία απογύμνωσε το μεγαλύτερο μέρος των βουνών και προκάλεσε ισχυρή και ταχεία διάβρωση. Εξίσου υποβαθμισμένο είναι και το οδικό δίκτυο ανάμεσα στην Κόνιτσα και τα χωριά. Οι αποστάσεις υπολογίζονται ανά ώρα πορείας και όχι ανά χιλιόμετρο, λόγω της κακής κατάστασης του οδικού δικτύου. Η έλλειψη αμαξιτών οδών και αμαξιών επιβάλλει τη μεταφορά όλων των προϊόντων με φορτηγά ζώα αφού σε πολλά ορεινά χωριά ο δρόμος σταματάει σε απόσταση πορείας ενός τετάρτου έξω από το χωριό. Λέει συγκεκριμένα: «Οι αποστάσεις δεν είναι σημαντικές. Κατ' ανώτατον όριον η μεγαλύτερη απόσταση δεν υπερβαίνει τα 50 χλμ. Η οδική απόσταση της Κόνιτσας από τα δύο σημαντικότερα ορεινά χωριά Αγία Παρασκευή και Πυρσόγιαννη είναι 30 χλμ. Αλλά η κατάσταση της οδού είναι ταύτη ώστε να μην επιτρέπει την δι' αυτοκινήτου διαδρομήν ταύτης εντός χρονικού διαστήματος ολιγοτέρου της μιας και ημισείας ώρας. Εξ' άλλου οι δρόμοι ούτοι είναι πρόσφατης κατασκευής. Προ πέντε ετών αι δι' αυτοκινήτου βατοί οδοί των ορεινών χώρων μόλις εισεχώρουν εις βάθος 20 χλμ.».

Ως προς τον τρόπο διαβίωσης και τις παραγωγικές δραστηριότητες διακρίνει τις διαφορές ανάμεσα στις δύο ζώνες, την ορεινή και την πεδινή, αναφέροντας τα εξής: «Ο τρόπος διαβίωσης στις πεδιάδες διαφέρει πολύ από αυτόν στα ορεινά. Οι κάτοικοι των πεδιάδων όντας γεωργοί, καταναλώνουν τον χρόνο τους και τις προσπάθειές τους στην καλλιέργεια. Η γεωργία έχουσα καταναλωτικό χαρακτήρα, έχει ως κύριο σκοπό την αντιμετώπιση των αναγκών της οικογένειας, σπανίως όμως η ατομική παραγωγή είναι επαρκής για όλο το έτος. Στις ορεινές περιοχές η ζωή ρυθμίζεται σύμφωνα με τις εποχές και προ παντός με την αναχώρηση των ανδρών κατά τον Απρίλιο και την επιστροφή αυτών κατά τον Δεκέμβριο. Κατά την απουσία τους το χωριό κατοικείται από γυναίκες, παιδιά, γέρους, μερικούς εμπόρους και βιοτέχνες. Οι γυναίκες ασχολούνται με τα ζώα και τους αγρούς. Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι το φαινόμενο της εποχικής μετανάστευσης επιβιώνει μέχρι και τη δεκαετία του 1960 και είναι αυτό που επιφέρει το σημαντικότερο εισόδημα των ορεινών χωριών. Τα ορεινά χωριά παρουσιάζονται με βάση την έρευνα να είναι απλώς τόποι διαμονής, και κατανάλωσης, όπου τίποτα δεν επενδύεται και παράγεται. Καμία μέριμνα δε λαμβάνεται για το μέλλον της οικονομίας τους, ενώ αντίθετα οργανώνεται η αναχώρηση των νέων τους. Στα πεδινά χωριά όπου η γεωργική παραγωγή αποτελεί τη βασική πηγή εισοδημάτων, εμφανίζονται περισσότερες επενδύσεις.

⁵⁵ Για την υποβάθμιση του τοπίου και την ερήμωση στη λεκάνη της Μεσογείου βλέπε: Green, S. F., King, G. C., & Nitsiakos, V. (n.d.). Understanding the Natural and Anthropogenic causes of Land Degradation and Desertification in the Mediterranean Basin. (S. E. van der Leeuw, Επιμ.) *Synthesis, The Archaeomedes Project, chapter 9* (Landscape perception in Epirus in the late 20th century), 329-359.

Η Κόνιτσα φαίνεται να είναι από τότε το κέντρο εμπορικών δραστηριοτήτων αλλά και ψυχαγωγίας, αφού στις περισσότερες οικογένειες (60%) τουλάχιστον ένα πρόσωπο μεταβαίνει μια φορά την εβδομάδα ή κάθε 15 μέρες στην Κόνιτσα για να αγοράσει ή να πωλήσει ενίοτε πολύ λίγα πράγματα. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι: «Κάποτε μεταφέρουν μία κότα ή μερικά αυγά και επιστρέφουν με ένα φάρμακο ή ένα χιλιόγραμμο ελαίου». Τίθεται έτσι και θέμα κέντρου – περιφέρειας, με την οικονομική ζωή της περιοχής να εξαρτάται απολύτως από την παραγωγική δραστηριότητα των αστικών κέντρων, για τα οποία αυτή παίζει το ρόλο μακρινού προαστίου χωρίς ωστόσο να έχει πλεονεκτήματα.⁵⁶

Η τοπική βιοτεχνία, που σήμερα θα την κατατάσσαμε στο δευτερογενή τομέα, έχει εξαφανιστεί. Υπάρχει ωστόσο μια αναβίωση της παραδοσιακής υφαντουργίας, αφού υπάρχουν ακόμα αρκετοί αργαλειοί στα χωριά από κάποια κορίτσια με επιχορηγήσεις του εράνου της Βασίλισσας για την «Παιδική Στέγη», καθώς επίσης και της επεξεργασίας του ξύλου για τα αγόρια. Ο Μεντράς λέει πως πρέπει ωστόσο, να δοκιμάσουν να αναπτύξουν μια εμπορεύσιμη βιοτεχνία, παράγοντας αντικείμενα δυνάμενα να πωληθούν στο εσωτερικό και εξωτερικό της περιοχής, είδη κοινής χρήσεως ή αντικείμενα λαϊκής τέχνης προς όφελος των τουριστών αρκεί να εξασφαλιστούν αγορές για τη διάθεση των προϊόντων.

Συμπερασματικά, ο συγγραφέας πιστεύει ότι οι άνθρωποι δεν είναι προσδεδεμένοι σε μια αγροτική παράδοση. Καλλιεργούν για να τρέφονται αλλά το επάγγελμά τους δεν τους ενδιαφέρει. Δεν το θεωρούν καν επάγγελμα. Προσβλέπει στη δημιουργία εισοδήματος από την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, της βιοτεχνίας και του τουρισμού, λέγοντας χαρακτηριστικά: «Πρέπει λοιπόν να καταβάλουμε κάθε δυνατή προσπάθεια για την κτηνοτροφία και την αναδάσωση και να περιμένουμε από τον τουρισμό, τη διευθέτηση των υδροηλεκτρικών πηγών ενέργειας και από τη βιοτεχνία νέα εισοδήματα. Εάν τα αγροτικά προϊόντα ανωτέρας ποιότητας ετοιμάζονται και τυποποιούνται, θα προκύψουν νέες απασχολήσεις και αύξηση του εισοδήματος».

Μιλάει επίσης, όντας μπροστά από την εποχή του, για αυτό που θα λέγαμε σήμερα ενδογενή, τοπική ανάπτυξη, δηλ. ανάπτυξη βασισμένη στους τοπικούς πόρους και ανάγκες των κατοίκων, με προϋπόθεση τη συλλογική ευαισθητοποίηση όλων των κατοίκων και όχι μόνο των επίλεκτων μελών της κοινωνίας.

Δίνοντας το πολιτισμικό αποτύπωμα της περιοχής, ο συγγραφέας κλείνει τη μελέτη αναπολώντας τις μακρές συζητήσεις κάτω από τον πλάτανο με ένα ποτήρι τσίπουρο και γλυκό τριαντάφυλλο. Αναρωτιέται για την ποιότητα και λεπτότητα πνεύματος και ήθους σε έναν τόσο φτωχό και απομονωμένο τόπο και διερωτάται, κάτω από τέτοιες συνθήκες, ποιος με μια υλική βοήθεια θα μπορούσε καλύτερα από αυτούς τους ίδιους να επανεισάγει την

⁵⁶ Ο.π. σ.87, 93, 99, 102, 103, 104, 107, 111

Ήπειρο στα πλαίσια της οικονομικής και πολιτισμένης κοινότητας τόσο της περιοχής όσο και της παγκόσμιας.⁵⁷

Ήδη από τη μελέτη αυτή αναφέρεται ο τουρισμός ως μελλοντική οικονομική λύση στα αδιέξοδα της περιοχής αλλά χωρίς αναφορά στους δυνητικά αξιοποιήσιμους πόρους. Η τυποποίηση και η προβολή των ποιοτικών αγροτικών προϊόντων αλλά και η βιοτεχνική παραγωγή προτάσσονται όπως ακόμα και στην εποχή μας ως λύσεις που μπορούν να αναβαθμίσουν το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων, δε γίνεται ωστόσο καμία αναφορά στον πολιτισμό ως μέσο προσέλκυσης κεφαλαίου.

1.5.2 Μελέτη Γενικής Αναπτύξεως των Παραμεθόριων περιοχών της Ηπείρου

Η επόμενη αναπτυξιακού χαρακτήρα μελέτη⁵⁸ χρονολογικά εμφανίζεται το 1976 και αφορά στις παραμεθόριες περιοχές της Ηπείρου. Από τον τίτλο της μελέτης αντιλαμβάνεται κανείς τη σπουδαιότητα και το ρόλο της γεωγραφικής θέσης ενός τόπου αναφορικά με την πορεία ανάπτυξής του.

Από τη μελέτη αυτή προκύπτουν 2 κύριες διαπιστώσεις: η δραματική μείωση του πληθυσμού της περιοχής στο διάστημα μεταξύ των δύο απογραφών του 1961-1971 με διαστολή προς τις μεγάλες ηλικίες, ελαχιστοποίηση στις προεφηβικές και συστολές στο φάσμα των ηλικιών του πληθυσμού, μια κατάσταση που φαινομενικά θα οδηγήσει στην ερήμωση του τόπου.

Η άλλη διαπίστωση είναι η εγκατάλειψη της γης. Ένα μέτρο για την κατάσταση αυτή είναι και η έκταση της «γης που σχολάζει» η οποία εκτιμάται ότι καλύπτει περίπου το 50% της γεωργικής γης, δηλαδή έκταση 130.000 στρ. περίπου.

Ως αιτίες για την κατάσταση αυτή θεωρούνται η υποβάθμιση της γεωργίας στην κλίμακα αξίας των οικονομικών πηγών που διαμορφώνεται στην συνείδηση των κατοίκων της περιοχής για την επιδίωξη ενός λογικού και σταθερού οικογενειακού εισοδήματος και η επίμονη υποτίμηση της σημασίας της ορεινής οικονομίας στον προγραμματισμό του αναπτυξιακού σχεδιασμού της χώρας.

Στη μελέτη αυτή για πρώτη φορά εμφανίζεται ο όρος ‘Παραδοσιακοί Οικισμοί’ και αναφέρεται ότι: «Το πρόβλημα διατηρήσεως των παραδοσιακών οικισμών σε φθίνουσες

⁵⁷ Ο.π. σ. 134, 137, 140, 141

⁵⁸ **«Μελέτη Γενικής Αναπτύξεως των Παραμεθόριων περιοχών της Ηπείρου», Συνοπτική Έκθεση, Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνση Προγραμματισμού και Μελετών, Μάρτιος 1976**

περιοχές είναι από τα σημαντικότερα σήμερα στον ελληνικό χώρο. Η διατήρηση αυτή βέβαια δεν έχει χαρακτήρα μουσειακό αλλά χαρακτήρα επενδύσεως».

Προτείνονται έτσι ειδικά μέτρα για τους **Παραδοσιακούς Οικισμούς** και τα **Ιστορικά Μνημεία**:

- i. Ολοκλήρωση και προώθηση του καταρτισθέντος υπό του Υπουργείου Εσωτερικών μητρώου εις Υπ. Πολιτισμού και Οικισμού.
- ii. Κατάρτιση σε κάθε οικισμό μητρώου μνημείων και οικιών.
Πέρα από αυτά τα κίνητρα προτείνονται και ειδικά κίνητρα όπως:
- iii. Ειδικά κίνητρα για τους παλιννοστούντες μετανάστες για να εγκατασταθούν στο χωριό τους.
- iv. Επιβράβευση και ειδική επιδότηση όσων επισκευάζουν ή ανεγείρουν οικίες με παραδοσιακό χαρακτήρα.
- v. Αγορά και διάθεση παραδοσιακών υλικών
- vi. Αύξηση της δανειοδοτήσεως για επισκευές
- vii. Αύξηση του διατιθέμενου ποσού για τους παραδοσιακούς οικισμούς
- viii. Δημιουργία τοπικών όρων δόμησης
Γενικότερα στους κλάδους ανάπτυξης συγκαταλέγονται:
 - i. το φυσικό περιβάλλον με τους πλούσιους φυσικούς πόρους όπως τα **πλούσια δάση**, οι **περιοχές φυσικού κάλλους**, και η ύπαρξη πλούσιων αποθεμάτων πηγαίων και ρεόντων υδάτων που επιτρέπει την αύξηση των αρδευόμενων εκτάσεων της γεωργικής γης, και
 - ii. ο **τουρισμός** με δυνατότητες:
 - αξιοποίηση των παραδοσιακών οικισμών,
 - δημιουργίας χειμερινού τουρισμού δια της δημιουργίας Κέντρου Χειμερινού Σπορ,
 - αξιοποίηση του ορεινού χώρου Βίκου Αώου.

Για την καλύτερη αντιμετώπιση των ειδικών προβλημάτων της περιοχής προτείνεται η ίδρυση «Οργανισμού Παραμεθόριων Περιοχών της Ηπείρου», καθώς επίσης και η αλλαγή του καθεστώτος αδειών «ασφαλείας» για τις περιοχές πέρα από το Καλπάκι, οι οποίες στερούν την ευκινησία και το ενδιαφέρον ξένων επενδυτών ή επισκεπτών, η θέσπιση ευνοϊκών μέτρων και διαφοροποίηση της περιοχής όσον αφορά την πολιτική κινήτρων και η ίδρυση ταχυκίνητων σχολείων διαφωτίσεως για την ενημέρωση των κατοίκων για τις επιδιώξεις του προγράμματος.

Εκδηλη είναι και στη μελέτη αυτή η αγωνία για το δημογραφικό μέλλον της περιοχής και για το μεγάλο πρόβλημα που είναι η μετανάστευση και η εγκατάλειψη των καλλιεργήσιμων γαιών καθώς και η αξιακή υποτίμηση του επαγγέλματος του γεωργού στην

ελληνική κοινωνία. Καινούριο στοιχείο είναι η διαπίστωση ότι τα φαινόμενα αυτά δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των **πολέμων** αλλά και του **κρατικού αναπτυξιακού σχεδιασμού** που απομονώνει την περιφέρεια και τις ορεινές παραμεθόριες περιοχές όπως είναι η Κόνιτσα. Στοιχείο σημαντικό και ενδεικτικό της απομόνωσης της περιοχής αποτελεί το καθεστώς των αδειών «ασφάλειας», που ίσχυε τουλάχιστον μέχρι τη χρονολογία συγγραφής της μελέτης, δηλαδή το 1976 και που κρίνεται απαραίτητο να σταματήσει. Η πολιτική κινήτρων είναι επίσης μια ορολογία που ταιριάζει και στην εποχή μας για τη συγκράτηση του πληθυσμού. Η μελέτη είναι σημαντική γιατί επισημαίνει την **αξία των παραδοσιακών οικισμών** ως **‘επένδυση’** με τα κίνητρα που προτείνει για να διατηρηθεί το αρχιτεκτονικό ύφος και στυλ στην περιοχή. Επίσης δεν παραβλέπεται η αξία του φυσικού περιβάλλοντος με τα πλούσια δάση, τα τοπία φυσικού κάλλους και την περιοχή Βίκου-Αώου, αποτελώντας ίσως προάγγελο των μέτρων για τη μεταγενέστερη προστασία και διαχείριση της περιοχής με τη θέσπιση ειδικών μέτρων.

1.5.3 «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Αγροτουριστικής Ανάπτυξης (Κόνιτσα-Καβάσιλα-Αμάραντος-Αγία Βαρβάρα)»

Το 1989 έχουμε την επόμενη χρονολογικά μελέτη, που προέρχεται από την Αγροτική Τράπεζα στα πλαίσια των Μ.Ο.Π. (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα)⁵⁹ με τίτλο: «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Αγροτουριστικής Ανάπτυξης (Κόνιτσα-Καβάσιλα-Αμάραντος-Αγία Βαρβάρα)».⁶⁰

Η μελέτη αυτή περιγράφει την πόλη της Κόνιτσας ως μια ακμάζουσα περιοχή με νεανικό πληθυσμό Κόνιτσας που απασχολείται μεταξύ άλλων και με τον τουρισμό. Στους πόρους που αναφέρονται στον τουρισμό περιλαμβάνεται και ο πολιτισμός. Συγκεκριμένα:

Όσον αφορά τους τουριστικούς πόρους της περιοχής, επισημαίνεται ότι αυτή διαθέτει θαυμάσιες φυσικές ομορφιές (φυσικό τοπίο) όπως είναι η χαράδρα του Αώου και του Βοϊδομάτη, αλλά και σημαντικά αρχιτεκτονικά κτίσματα που χαρακτηρίζουν μία ολόκληρη εποχή, δίνοντας το στίγμα στην ιστορική πορεία του τόπου: για παράδειγμα το πέρασμα από τη Βυζαντινή εποχή, έχει αφήσει τα ίχνη του στην περιοχή μέσα από το βυζαντινό Κάστρο μοναδικής αρχιτεκτονικής ιστορικό μνημείο. Ακόμη, η Οθωμανική κυριαρχία άφησε αρχιτεκτονικά

⁵⁹ Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα ξεκίνησαν το 1986 και ολοκληρώθηκαν το 1993 και θεωρούνται από πολλούς ως η αφετηρία άσκησης ουσιαστικής Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής. Τα Μ.Ο.Π. έθεσαν για πρώτη φορά το στόχο υλοποίησης μίας ολοκληρωμένης μεσοπρόθεσμης προσπάθειας για την ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μέσω πολυετών (Μ.Ο.Π.) (Παπακωνσταντινίδης, 1989) επιχειρησιακών προγραμμάτων. Ανακτήθηκε στις 12/01/2012 από: <http://www.hellaskps.gr/Details2.asp?L1=15&L2=1>

⁶⁰ Η μελέτη έγινε από τον Δρ. Λεωνίδα Παπακωνσταντινίδη, ειδικό σε θέματα Περιφερειακής Ανάπτυξης

κατάλοιπα που διασώζονται μέχρι σήμερα, με κυριότερο το αρχοντικό του Χουσεϊν μπέη.

Στην Κόνιτσα υπάρχουν περί τις 1200 κύριες κατοικίες, χτισμένες με παραδοσιακό τρόπο. Αυτές οι κατοικίες πολλές από τις οποίες διαθέτουν πρόσθετα δωμάτια που τα νοικιάζουν, τίθενται στο επίκεντρο της διερεύνησης-αξιολόγησης σε μια προσπάθεια μετατροπής τους σε αγροτουριστικά καταλύματα σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Ε.Ο.Τ.».

Και συνεχίζει:

«Με την αναφορά στον τομέα του τουρισμού, θα πρέπει να γίνει αναφορά στα πολιτιστικά της περιοχής, όπου η παράδοση και η πλούσια ιστορία της περιοχής αποτελούν σημαντικό στοιχείο έλξης των επισκεπτών.

Κατ' αρχήν θα πρέπει να τονιστεί ότι λειτουργεί ήδη στην περιοχή εξωραϊστικός σύλλογος με έντονη δράση στα πολιτιστικά του τόπου.

Αξίζει να αναφερθεί το Λαογραφικό μουσείο, όσο και η βιβλιοθήκη της Κόνιτσας».

Στη μελέτη αυτή καταγράφονται σημαντικά στοιχεία που αφορούν στην περιοχή αρχίζοντας από τη διαπίστωση ότι είναι το ιστορικό παρελθόν της περιοχής που καθορίζει και επηρεάζει ως ένα βαθμό το παρόν, όπως έχει ήδη επισημάνει και ο Μεντράς από το 1960, και την άνιση ανάπτυξή της σε σχέση με άλλες περιοχές. Επισημαίνεται επίσης, η λειτουργική ενότητα του χώρου ανάμεσα στην πόλη της Κόνιτσας με τα χωριά της που κρίνεται απαραίτητη για την ισόρροπη ανάπτυξή της, καθώς και η αξιοποίηση του φυσικού τοπίου και πόρων για τουριστική ανάπτυξη. Αλλά εξίσου σημαντικό στοιχείο με τη φύση αναδεικνύεται και η πλούσια ιστορία και ο πολιτισμός της περιοχής, είτε ως μνημεία βυζαντινά ή οθωμανικά, είτε ως σύγχρονη πολιτισμική παραγωγή με τον εξωραϊστικό πολιτιστικό σύλλογο να πρωτοστατεί σε εκδηλώσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος όπως οι προαναφερθείσες. Ωστόσο, χρίζει σύντομου σχολίου, η διαπίστωση στο λόγο του συγγραφέα μιας διάκρισης ανάμεσα στο βυζαντινό κάστρο, μνημείο μοναδικής ομορφιάς και στο αρχοντικό του Χουσεϊν μπέη που αναφέρεται ως οθωμανικό κατάλοιπο.

Ο Αγροτουρισμός προτείνεται μέσα από τη μελέτη ως λύση και ως εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης για το δημογραφικό και αναπτυξιακό πρόβλημα της περιοχής και ορίζεται ως «ολοκληρωμένη ανάπτυξη» στην περιοχή που θα τείνει να ενεργοποιήσει το «ενδογενές δυναμικό» της, για μια αυτοδύναμη πλέον εξέλιξη κοινωνική, οικονομική κ.λ.π., ενώ συνδυάζεται:

«με την ανάπτυξη συναφών δραστηριοτήτων όπως είναι η χειροτεχνία και η οικοτεχνία, με την ανάπτυξη πρωτογενούς παραγωγής σε κάθετη μορφή, με την ανάπτυξη μεταποιητικής δραστηριότητας, τροφοδοτούμενης από την τοπική παραγωγή, με την διατήρηση του παραδοσιακού τρόπου ζωής που αποτελεί το

βασικό χαρακτήρα- ταυτότητα της περιοχής (σε συνδυασμό με τη διατήρηση- συντήρηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς)».

Τριάντα χρόνια μετά τη μελέτη του Μεντράς, γίνεται ξανά λόγος για την ανάγκη της ενίσχυσης της χειροτεχνίας και οικοτεχνίας με σκοπό την έμμεση ενίσχυση του τουρισμού μέσα από τη διοχέτευση στην τοπική αγορά και όχι μόνο υψηλής ποιότητας και αξίας ενθυμίων ή αλλιώς σουβενίρ. Αυτό που πρέπει να τονιστεί στην παρούσα μελέτη και αποτελεί το πρωτοποριακό στοιχείο που εισάγεται από αυτή είναι η αναφορά στην αξία της παράδοσης (άυλης και υλικής, π.χ. προφορικής και αρχιτεκτονικής) που στην ουσία συνιστά και την ταυτότητα του τόπου, και η αξία και η ανάγκη προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ή αλλιώς της πολιτιστικής κληρονομιάς. Φύση και πολιτισμός παρουσιάζονται ισότιμα, αλληλένδετα και αλληλοεπηρεαζόμενα. Γίνεται κατανοητό έτσι, ότι για την ισόρροπη ανάπτυξη ενός τόπου είναι αναγκαίο το μοντέρνο να συνταιριαστεί με το παραδοσιακό, το παρελθόν με το παρόν για την επίτευξη του κοινού στόχου που είναι η αρμονική ανάπτυξη.

1.5.4 Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα 2^{ης} Γ.Ε. του Νόμου 1416/84 Επαρχίας Κόνιτσας

Το 1993 από τοπικούς φορείς συντάχθηκε η επόμενη αναπτυξιακή μελέτη⁶¹. Αυτή εκπονήθηκε στα πλαίσια του Ειδικού Αναπτυξιακού Προγράμματος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με φορείς το Δήμο Κόνιτσας και τις Κοινότητες της 2ης Γ.Ε⁶² του Ν. 1415/84 (80% επιδότηση- 20% ίδια συμμετοχή). Εδώ, ο ρόλος της κεντρικής εξουσίας υποβαθμίζεται και ειδικό βάρος δίνεται στις τοπικές πρωτοβουλίες, τις οποίες επιδιώκεται να αναλάβουν οι τοπικοί φορείς και θεσμοί με σκοπό τη συμβολή στην προσπάθεια για άρση των συνθηκών υποβάθμισης που επικρατούν στις αγροτικές περιοχές και την ανύψωση του τοπικού εισοδήματος. Με την εμπειρία ότι τα Εθνικά προγράμματα συνήθως εμφανίζουν αδυναμία να λύσουν οξύτατα προβλήματα των περιφερειών, όπως αυτό της απασχόλησης, γίνεται σαφές ότι ο παραδοσιακός στόχος της άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων (αστικό κέντρο- περιφέρεια) μπορεί να επιτευχθεί ενδογενώς, δηλ. μέσω τοπικών πρωτοβουλιών οι οποίες αναμένεται να ασκήσουν πολλαπλασιαστική επίδραση.

Όσον αφορά στην κοινωνική υποδομή, το οδικό δίκτυο εξακολουθεί να θεωρείται από μέτριο ως κακό, τα δίκτυα ύδρευσης να παρουσιάζουν σοβαρές ελλείψεις και γενικά να υπάρχει ανεπάρκεια στην προσφορά βασικών υπηρεσιών.

⁶¹ «Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα 2^{ης} Γ.Ε. του Νόμου 1416/84 Επαρχίας Κόνιτσας», Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε., Ιωάννινα 1993, α' μέρος σ.120, β' μέρος σ. 83

⁶² Η 2η Γ.Ε. (γεωγραφική ενότητα) αποτελεί από πλευράς έκτασης και πληθυσμού το μεγαλύτερο τμήμα της Επαρχίας Κόνιτσας

Αναφορικά με τις παραγωγικές δομές ο τομέας που συμμετέχει κατά το μεγαλύτερο ποσοστό στη δημιουργία του τοπικού εισοδήματος, συνεχίζει να είναι ο πρωτογενής με ανερχόμενο τον τριτογενή και συγκεκριμένα τον τουρισμό. Σημαντική κρίνεται και η συμμετοχή του τοπικού στοιχείου για την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών στα πλαίσια του Κοινοτικού προγράμματος Leader, το οποίο πιστεύεται ότι θα αποτελέσει το σημείο εκκίνησης.

Υπάρχει μια ευρεία ζώνη που εκτείνεται από το Δίστρατο μέχρι το Μολυβδοσκεπάστο και μέχρι τον Αμάραντο, στην οποία έχουν περιθώρια για ανάπτυξη οι περισσότερες από τις γνωστές μορφές τουρισμού (φυσιολατρικός, περιπατητικός, ιαματικός κλπ.). Ξεχωριστή θέση στη μελέτη κατέχει η **χαράδρα του Αώου**, η οποία λόγω της οικολογικής της αξίας τυγχάνει ειδικής προστασίας αλλά και σαν «φυσικό τοπίο είναι ένα μοναδικό μνημείο στον ελληνικό χώρο» αλλά και τα ιστορικά μνημεία, το ιστορικό παρελθόν γενικότερα. Αναφέρεται συγκεκριμένα: «Πιθανολογείται ότι η ιστορική εμφάνιση της Επαρχίας Κόνιτσας ανάγεται στους νεολιθικούς χρόνους, σύμφωνα με ενδείξεις που υπάρχουν μέσα στη χαράδρα του Βοϊδομάτη, ενώ η πρώτη γραπτή μαρτυρία που ενδέχεται να μας οδηγεί σε αυτήν είναι η Οδύσσεια του Ομήρου. Συστηματική έρευνα στην περιοχή δεν έχει γίνει ποτέ και κατά συνέπεια, τα μνημεία ευνοούν την ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά και σχετίζονται με την **πολιτιστική μας κληρονομιά**».

Στη συνέχεια καταγράφονται αυτά τα στοιχεία που απαρτίζουν την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής: «Ξεχωρίζει η Άνω Κλειδωνιά που ανήκει στους οικισμούς του Ζαγορίου και στο σύνολό τους τα σπίτια είναι χτισμένα με πέτρα. Μεγάλο πρόβλημα είναι η εγκατάλειψή του και ότι δεν έχει γίνει καμιά ενέργεια για προστασία από τη φθορά. Βόρεια της Άνω Κλειδωνιάς υπάρχουν ενδείξεις για οικισμό των Βυζαντινών χρόνων, που πρέπει να ήταν ένας από τους σταθμούς της Πίνδου, που είχαν σαν σκοπό την άμυνα της αυτοκρατορίας από τις Ιλλυρικές επιδρομές. Στη θέση Κλειδί της χαράδρας πιθανολογείται ότι είχε στρατηγείο ο βασιλιάς Πύρρος. Στην έξοδο της χαράδρας υπάρχει το γνωστό πέτρινο γεφύρι του Βοϊδομάτη μήκους 25 μ. και με τόξο 32 μ. Διασώζονται αξιόλογα εκκλησιαστικά μνημεία όπως η μονή Αγίων Αναργύρων, Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, Αγίου Σωτήρα κλπ. Το πέτρινο μονότοξο γεφύρι στην έξοδο του Αώου ένα από τα μεγαλύτερα μονότοξα της Ηπείρου. Εκτός από αυτό όμως, η πόλη είναι διάσπαρτη από μνημεία: 53 αρχοντικά έχουν κηρυχθεί παραδοσιακά – διατηρητέα καθώς και ολόκληρο το ιστορικό κέντρο της Κόνιτσας (η αγορά). Από όλα αυτά το πιο χαρακτηριστικό είναι η Αναγνωστοπούλειος Σχολή (χτίστηκε το 1925) ένα τεράστιο κτήριο που κατά ένα μέρος του φιλοξενεί το τεχνικό λύκειο, το αρχοντικό του Χουσεΐν Σίσκο (παλιού μπέη της περιοχής) και το σπίτι της Χάμκως (μητέρας του Αλή πασά). Ακόμη, υπάρχει το μουσουλμανικό Σουλτάν τζαμί που σώζεται με τους βοηθητικούς του χώρους, καθώς και το κάστρο της Κόνιτσας, που υπάρχει από τους Βυζαντινούς χρόνους (ίδια περίπτωση με αυτό της

Κλειδωνιάς). Από τα εκκλησιαστικά μνημεία ξεχωρίζουν: η Ιερά Μονή Στομίου στη χαράδρα του Αώου (κτίστηκε το 1774), η οποία σήμερα είναι ανοικτή στους επισκέπτες για λίγες μόνο μέρες κάθε χρόνο. Η εκκλησία της Κόκκινης Παναγιάς έξω από την Κόνιτσα που θεωρείται ότι κτίστηκε γύρω στα 1414. Ο Άγιος Νικόλαος που πρωτοκτίστηκε το 1612 και ανακατασκευάστηκε το 1840, καθώς και ο ναός της Αγίας Βαρβάρας, σύγχρονο κτίσμα που ξεχωρίζει για την προνομιακή του θέση.

Επίσης ξεχωρίζει στην περιοχή το Μολυβδοσκεπάστο, η Ιερά Μονή Μολυβδοσκεπάστου που είναι ανοιχτή ακόμα και σήμερα, ενώ ολόκληρη η γύρω από αυτό περιοχή έχει χαρακτηριστεί αρχαιολογικός χώρος, δεδομένου ότι αποτελεί ένα πλουσιότατο πεδίο έρευνας.

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι καταγράφεται και η σύγχρονη πολιτιστική κίνηση, εκφραστές της οποίας θεωρούνται οι εκπολιτιστικοί σύλλογοι και κατά δεύτερο λόγο οι αδελφότητες, ως εν δυνάμει τουριστικοί πόλοι. Ωστόσο αναφέρεται ότι δεν παρατηρείται κάποια ιδιαίτερου λόγου δραστηριότητα εκτός από τις εκδηλώσεις που διοργανώνουν οι παραπάνω φορείς κατά τη διάρκεια των ημερών του έτους που επιστρέφουν οι απόδημοι. Εξαιρεση αποτελεί η πόλη της Κόνιτσας, στην οποία οι συλλογικοί φορείς συνεισφέρουν αρκετά στην πολιτιστική δραστηριότητα.

Ξεχωριστό ρόλο και αξία φαίνεται να έχει το Πνευματικό Κέντρο που δημιουργήθηκε από το Δήμο της Κόνιτσας για να αναλάβει το κύριο βάρος της πολιτιστικής δραστηριότητας και στην προσπάθειά του αυτή συνεπικουρείται από τους παραπάνω συλλόγους. Είναι υπεύθυνο για το ραδιοφωνικό σταθμό, το Δημοτικό Ωδείο, τη λειτουργία Σχολής Χορού και για τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων. Ακόμη, στο Πνευματικό Κέντρο ανήκει και ένα μικρό λαογραφικό μουσείο που στεγάζεται σε ένα μικρό κτίριο.

Η περιοχή της Κόνιτσας εμφανίζεται σ' αυτή τη μελέτη να έχει πληθώρα μνημείων και τόπων, που αν και χρήζουν αναστήλωσης και περαιτέρω έρευνας και ανάδειξης, προκειμένου να γίνουν άξια επίσκεψης, μπορούν να αυξήσουν την τουριστική κίνηση και επισκεψιμότητα στην περιοχή. Λειτουργούν ως προστιθέμενη αξία στην ήδη υπάρχουσα ενδιαφέρουσα από άποψη φυσικής κληρονομιάς περιοχή. Συσχετίζεται για πρώτη φορά η πολιτισμική κληρονομιά με την τουριστική αξιοποίηση. Επιπλέον, η τοπική κοινωνία μέσα από την κοινωνική της δικτύωση με τους πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους παρουσιάζει μια αξιόλογη και ζωντανή πολιτισμική δραστηριότητα που αντιτίθεται στο κλίμα ερήμωσης του τόπου. Η ίδρυση του Πνευματικού Κέντρου με πρωτοβουλία του Δήμου είναι μια πνοή και έκφραση πολιτισμικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας στην περιφέρεια, αντάξια των μεγάλων αστικών κέντρων. Φαίνεται λοιπόν ότι το ενδογενές δυναμικό αναδεικνύεται και κατευθύνει την αναπτυξιακή πορεία του τόπου μέσα από την αξιοποίηση αρχικά των ίδιων των τοπικών πόρων, φυσικών και πολιτισμικών.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι από τα δεδομένα της μελέτης, ο πολιτισμός τείνει να συνδεθεί με τον τουρισμό προς όφελος και ανάπτυξη αλλήλων.

1.5.5 Τα Μαστοροχώρια Κονίτσης

Στη συνέχεια ακολουθεί το Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα για την 1^η Γ.Ε. της περιοχής Κόνιτσας, τα λεγόμενα Μαστοροχώρια Κονίτσης⁶³. Η μελέτη ξεκινά με την ανάλυση του όρου Γ.Α.Π. δηλαδή των Τοπικών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων, οι οποίες είναι μελέτες πρόσφατα υιοθετημένες στη χώρα μας ως μια προσπάθεια διαμόρφωσης ολοκληρωμένων και τεκμηριωμένων αναπτυξιακών προτάσεων σε τοπικό επίπεδο, σύμφωνα με τη γενικότερη κατεύθυνση που επιχειρείται στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την ενίσχυση των περιφερειακών και των τοπικών οργάνων λήψης των αποφάσεων.

Στη μελέτη αυτή αναδεικνύεται η εμπλοκή του ευρωπαϊκού και του παγκόσμιου με το τοπικό μέσα από τις κλίμακες σχεδιασμού αναπτυξιακών προγραμμάτων αλλά και συμβάσεων προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς. Ο εθνικός χώρος, ως «Κοινοτικός Χώρος» στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως μια ολότητα αλλά αντίθετα τονίζεται η πολυδιάσπασή του σε περιφερειακές και τοπικές ενότητες. Σε όλα τα Κοινοτικά Προγράμματα που αποσκοπούν στην ανάπτυξη των περιοχών και κυρίως των περισσότερο καθυστερημένων, η ανάπτυξη αντιμετωπίζεται σαν ζητούμενο σε περιφερειακή και τοπική κλίμακα.

Έτσι οι Εθνικές Αρχές έχουν την ευθύνη για τη χάραξη των Εθνικών προτεραιοτήτων, η Κοινότητα επεξεργάζεται και αναδεικνύει την ευρύτερη Κοινοτική διάσταση των αναπτυξιακών πολιτικών και επιλογών, ενώ οι τοπικές αρχές σχεδιάζουν, αναπτύσσουν και υποστηρίζουν όλες τις αναγκαίες πρωτοβουλίες για την ενίσχυση του ενδογενούς δυναμικού.

Η έννοια της «ανάπτυξης» εμπεριέχει το στοιχείο της επιλογής μεταξύ τομέων προτίμησης και προτεραιοτήτων, στη διαχείριση και εκμετάλλευση των διαθέσιμων πόρων, (φυσικών, οικονομικών και ανθρώπινων) σε τοπική κλίμακα και εναπόκειται στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) να διαμορφώσουν και να προωθήσουν την δική τους αναπτυξιακή πολιτική για την αντιμετώπιση των τοπικών προβλημάτων.

Σύμφωνα λοιπόν με τη μελέτη, « η περιοχή της Κόνιτσας στην οποία ανήκει και η ενότητα των Μαστοροχωρίων παρουσιάζει ιδιαίτερο **τουριστικό ενδιαφέρον** κυρίως για την **πολιτιστική - αρχιτεκτονική κληρονομιά** και το **θαυμάσιο φυσικό περιβάλλον** που διαθέτει».

⁶³ Αναπτυξιακός Σύνδεσμος 1^{ης} Γ.Ε. Ν. Ιωαννίνων «Τα Μαστοροχώρια Κονίτσης», Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα 1996, α' τ.χ σ. 319, β' τ.χ. σ. 586. Μελετητές: Κώστας Δελλάρης, οικονομολόγος, Ιορδάνης Χατζημελετίου, δασολόγος, Μαρία Αλεξάκη, αρχιτ. μηχαν./χωροτάκτης

Τα κύρια χαρακτηριστικά της, η πλούσια βλάστηση, η σπάνια πανίδα και οι παραδοσιακοί οικισμοί προσφέρονται για την ανάπτυξη του οικολογικού και του πολιτιστικού τουρισμού.

Η φύση με τα ποτάμια και τα βουνά της φέρεται να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής και να τη βγάζει από την απομόνωση και την αφάνεια. Τα ποτάμια του Αώου και του Βοϊδομάτη, θεωρούνται ιδανικά για το άθλημα του καγιάκ. Οι Ευρωπαίοι και οι ειδικοί του αθλήματος έχουν ανακηρύξει τα ποτάμια αυτά σαν τα καλύτερα για το άθλημα του καγιάκ για το οποίο έχει δημιουργηθεί και ειδική σχολή από Σύλλογο της Κόνιτσας. Αντίστοιχα στις πλαγιές της Τύμφης λειτουργούν και τμήματα αναρριχήσεων-πεζοπορίας, με κυριότερα πεδία δράσης αυτά της χαράδρας Αώου -Βίκου, Γκαμήλας, Αστράκας, Σμόλικα, Γράμμου, Δρακόλιμνης, Μονής Στομίου κλπ.

Εξίσου θαυμαστοί είναι και οι πολλοί παραδοσιακοί οικισμοί της περιοχής, καθώς και μεμονωμένα κτίσματα, όπως το γεφύρι Ζέρμας ή Κάντσικου, και οι Βυζαντινές και νεότερες εκκλησίες και μοναστήρια (Στομίου - Μολυβδοσκεπάστου, Επισκοπής, Αγ. Τριάδας κλπ). Τα παραπάνω αποτελούν εν συντομία τον πολιτισμικό πλούτο της περιοχής.

Σύμφωνα πάντα με τη μελέτη, «οι οικισμοί των Μαστοροχωριών άλλοτε αισθητικά άρτιοι και πλήρως εναρμονισμένοι με το φυσικό περιβάλλον, υπέστησαν μεγάλες καταστροφές κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και κατά τον εμφύλιο. Ταυτόχρονα με την εγκατάλειψη των οικονομικών δομών του παρελθόντος και την ερήμωση των χωριών, αλλοιώθηκε και η **παραδοσιακή αισθητική**⁶⁴ τους.

Για την ανοικοδόμηση των οικισμών χωρίς την εφαρμογή κατάλληλων μέτρων για τη διατήρηση του μοναδικού αρχιτεκτονικού χαρακτήρα τους με τη θέσπιση του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου, υπεύθυνη θεωρείται η αμέλεια της Πολιτείας.

Τα κατεστραμμένα σπίτια ξαναστήθηκαν με κάθε διαθέσιμο μέσο. Όμως οι τεχνίτες της πέτρας και της "πλάκας" άρχισαν να λιγοστεύουν από την δεκαετία του 60 και μετά, μέχρι την τελική εξαφάνισή τους. Έτσι σήμερα οι στέγες των σπιτιών καλύπτονται πλέον είτε με τσίγκο, είτε με κεραμίδι. Η δόμηση νέων σπιτιών ή η αποκατάσταση παλιών κατεστραμμένων γίνεται με τα σύγχρονα υλικά (μπετόν και τούβλα) και αρκετά σπίτια καταρρέουν, λόγω εγκατάλειψης⁶⁵».

⁶⁴ Με το Π.Δ. της 24-4/3-5-1985 (ΦΕΚ 181 Δ') γίνεται η "**αρχιτεκτονική αναγνώριση**" των οικισμών και ο κάθε οικισμός δύναται να χαρακτηριστεί ως: α) **αξιόλογος** χαρακτηρίζεται ο οικισμός που "τα μορφολογικά και πολεοδομικά του χαρακτηριστικά συγκροτούν σύνολο σημαντικού αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος", β) **ενδιαφέρων** χαρακτηρίζεται ο οικισμός που "συγκροτεί σύνολο περιορισμένου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος" και γ) **αδιάφορος** χαρακτηρίζεται ο οικισμός που "δεν απαιτεί ιδιαίτερη προστασία".

⁶⁵ Η σημερινή κατάσταση και ο χαρακτηρισμός των οικισμών της περιοχής αποτυπώνεται σε πίνακα που παρατίθεται στο Παράρτημα με τίτλο «Η Φυσιογνωμία των Οικισμών», όπως επίσης παρατίθεται και πίνακας με τα αξιόλογα μνημεία της ιστορικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς της περιοχής και των απαιτούμενων έργων συντήρησής τους.

Ο **πολιτισμικός** αυτός **πλούτος** της περιοχής αναδεικνύεται όλο και περισσότερο ως ένα από τα βασικότερα **τουριστικά προϊόντα** μέσω του πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος επιδιώκει την **προστασία και την αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος** και την **αναβίωση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς**. Ωστόσο, παρά τους σημαντικούς πόρους (φυσικούς, πολιτιστικούς κλπ) που διαθέτει η περιοχή δεν έχει αναπτυχθεί σημαντικά στον τουριστικό τομέα. Βασικές αιτίες για την καθυστέρηση αυτή είναι: «η γενικότερη εγκατάλειψη της περιοχής κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η έλλειψη ξενοδοχειακής και λοιπής τουριστικής υποδομής και η μη ανάδειξη - αξιοποίηση των μνημείων και των χώρων ιδιαίτερου τουριστικού ενδιαφέροντος της περιοχής μέσω οργανωμένης προβολής και διαφήμισης».

Η πολιτιστική υποδομή στην περιοχή είναι περιορισμένη. Υπάρχουν για όλα τα χωριά Αδελφότητες ή Πολιτιστικοί Σύλλογοι με μέλη κυρίως άτομα καταγόμενα από τα χωριά της περιοχής και διαμένοντα στα αστικά κέντρα. Κύρια δραστηριότητα των Αδελφοτήτων ή των Συλλόγων είναι η διοργάνωση των τοπικών πανηγυριών σε ετήσια βάση (κυρίως τον Δεκαπενταύγουστο). Επίσης συμβάλλουν με τα πενιχρά οικονομικά τους μέσα, που βασίζονται στις εισφορές των μελών, στην πραγματοποίηση κάποιων έργων μικρής κλίμακας στα χωριά.

Εξαιρέση αποτελούν η Πυρσόγιαννη, η Καστανέα και το Κεφαλοχώρι. Στην Πυρσόγιαννη η πολιτιστική προσφορά της Προοδευτικής Ένωσης Πυρσογιαννιτών είναι σημαντική και έχει να επιδείξει μακρόχρονο έργο. Στην Καστανέα το καλοκαίρι διοργανώνονται θεατρική, μουσική και ποιητική βραδιά. Στο Κεφαλοχώρι έχει συσταθεί η αμιγής Κοινοτική Επιχείρηση με την επωνυμία "Πνευματικό Κέντρο Κεφαλοχωρίου" με σκοπό την προώθηση πολιτιστικών, αθλητικών, και περιβαλλοντικών θεμάτων και η αίθουσα του Δημοτικού Σχολείου έχει διαρρυθμιστεί σε Μουσείο Λαογραφικού Υλικού.

Οι μελετητές επισημαίνουν ότι: «με την παρατηρούμενη αποσύνθεση των κοινωνικών και οικονομικών δομών στα χωριά της περιοχής, δεν μπορεί να υπάρξει ενδογενής και αυθεντική πολιτισμική δραστηριότητα, η οποία πλέον θεωρείται ότι κινείται στα πλαίσια του **φολκλορισμού** και της **τεχνητής αναβίωσης στοιχείων της παράδοσης**».

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι από την ανάλυση που προηγήθηκε, οι εξαιρετικής ομορφιάς φυσικοί πόροι και η πλούσια αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά θεωρούνται στοιχεία βασικά και απαραίτητα για την ανάπτυξη ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ιδίως σήμερα που η παγκόσμια τουριστική οικονομία επαναπροσδιορίζει την πολιτική και τους στόχους της προσανατολιζόμενη όλο και περισσότερο σε μορφές τουρισμού με ενεργό συμμετοχή του ατόμου.

«Έτσι, η περιήγηση με σκοπό την "ανακάλυψη μνημείων και τόπων"⁶⁶, η γνώση άλλων κοινωνιών και του πολιτισμού τους -μέσα στον τόπο και τον χρόνο- μέσω της άμεσης φυσικής επαφής με αυτές και τα προϊόντα τους, μέσα στο ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον τους θεωρείται **Πολιτιστικός τουρισμός**. Ο τουρισμός για την **πολιτισμική κληρονομιά** βασίζεται στη **νοσταλγία για το παρελθόν** και στην επιθυμία της εμπειρίας διαφορετικών πολιτιστικών μορφών και τοπίων.

Βασικούς πόλους έλξης του πολιτιστικού τουρισμού αποτελούν όλα τα απομεινάρια του παρελθόντος με την μορφή αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και έργων τέχνης, παραδοσιακών οικισμών, μουσείων, λαογραφικών στοιχείων, αλλά και γνωριμία με τρόπους ζωής και δουλειάς που δεν υπάρχουν πια».

Είναι φανερό από το περιεχόμενο αυτής της πολυσέλιδης μελέτης, ότι μεγάλη σημασία δίνεται στο ανθρωπογενές περιβάλλον το οποίο πρέπει να προστατευθεί νομικά μέσα από τις εθνικές αλλά και τις ευρωπαϊκές και διεθνείς συμβάσεις⁶⁷, τις οποίες και η Ελλάδα έχει συνυπογράψει με τα άλλα κράτη-μέλη, και μεταγενέστερα μετά από στάδια επεμβάσεων συντήρησης και αναπαλαίωσης να αξιοποιηθεί με έναν καινούριο τρόπο, αυτόν της τουριστικής κατανάλωσης. Στο πλαίσιο αυτό είναι πολύ σημαντικές οι πληροφορίες που δίνονται σχετικά με την αξιολόγηση των παραδοσιακών και μη οικισμών, με τους όρους: 'ενδιαφέρων', 'αξιόλογος', 'αδιάφορος' και για το ρόλο που μπορούν να παίξουν στη συνολική, περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου. Και η μελέτη αυτή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μιας ήπιας μορφής τουριστική ανάπτυξη μπορεί να βοηθήσει στην αναζωογόνηση του τόπου.

1.5.6 Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου

Το 1997 διενεργείται μια μελέτη γενικά για την ανάπτυξη των ορεινών όγκων της Ηπείρου⁶⁸, σκοπός της οποίας όπως φαίνεται και από τον τίτλο της είναι να δοθούν κατευθυντήριες γραμμές για μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές.

⁶⁶ Ορισμός που δίνεται στη "Χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού" που υπογράφηκε τον Νοέμβριο του 1976 στις Βρυξέλλες, με την ευκαιρία του Διεθνούς Σεμιναρίου για τον Σύγχρονο Τουρισμό και τον Ανθρωπισμό, από εκπροσώπους του ICOMOS και άλλων 7 διεθνών οργανώσεων σχετικών με τον τουρισμό.

Ένας ευρύτερος ορισμός του πολιτιστικού τουρισμού είναι ότι: *αποτελεί την περιήγηση με σκοπό την γνώση που σχετίζεται με το μνημεία μιας περιοχής, την ανώνυμη αρχιτεκτονική, τις τέχνες, την πνευματική δημιουργία, την προφορική παράδοση, αλλά παράλληλα και την γνώση του τρόπου ζωής, των ηθών και των εθίμων των παλαιότερων και των σημερινών κατοίκων της.*

⁶⁷ Η μελέτη δίνει πολλά στοιχεία σχετικά με την ισχύουσα νομοθεσία για την Ευρωπαϊκή και την Εθνική πολιτική προστασίας μνημείων και παραδοσιακών οικισμών την οποία παραθέτω επίσης στο Παράρτημα

⁶⁸ «Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου», Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου, «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε., Ιωάννινα, Αύγουστος 1997, Τεύχος Α΄

Η περιοχή της Κόνιτσας ανήκει τουριστικά στις «πρωτεύουσες» ζώνες σύμφωνα με τη μελέτη, στην οποία αναφέρεται ότι: η Κόνιτσα είναι ένα από τα σχετικά νέα πεδία και εμφανίζει ραγδαίες τάσεις ανάπτυξης. Υποδιαιρείται σε 4 περιοχές, ανάλογα με τη μορφή της τουριστικής ανάδειξης που εκδηλώνεται: Κόνιτσα (σχεδόν όλες οι ειδικές και ήπιες μορφές τουρισμού), Μπουραζάνι (κυρίως τουρισμός αναψυχής), Καβάσιλα – Αμάραντος (ιαματικός τουρισμός) και Δίστρατο (Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας).

Αναφορικά με τις αναπτυξιακές παρεμβάσεις σημειώνεται ότι: «για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ηπείρου και ειδικά για το τμήμα αυτών που αποτελεί την περιοχή μελέτης, η παρεμβατική πολιτική σε δυναμική μορφή πριν από το 1992-93 ουσιαστικά απουσίαζε. Από αυτή τη χρονική περίοδο άρχισε μία συντονισμένη προσπάθεια για την αναστροφή των συνθηκών υποβάθμισης και την αναβάθμιση της ζωής των τοπικών κοινωνιών. Χωρίς αμφιβολία παρατηρείται μία έντονη αναπτυξιακή διαδικασία σε όλους τους τομείς με σειρά έργων τα οποία περιέχονται σε προγράμματα Ευρωπαϊκής κυρίως χρηματοδότησης⁶⁹.

Σύμφωνα με την ανάλυση της υφισταμένης κατάστασης και το πρότυπο καταλληλότητας **αναψυχής** που αναπτύχθηκε, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών όγκων της Ηπείρου πρέπει να περιλαμβάνει και την ανάπτυξη του τουρισμού με τα παρακάτω μέτρα και δράσεις: (α) Μέτρα για την κατασκευή και οργάνωση των χώρων υποδοχής των επισκεπτών. Αυτά περιλαμβάνουν ξενώνες και ξενοδοχεία, κατασκηνώσεις με λυόμενα ή/και σκηνές (και ειδική πρόβλεψη για παιδικές κατασκηνώσεις), και καταφύγια (ορειβατικά και κυνηγετικά). (β) Μέτρα για την κατασκευή και οργάνωση χώρων δραστηριότητας.

Για τον Ιστορικό/Πολιτισμικό τουρισμό τα μέτρα περιλαμβάνουν τη διαμόρφωση χώρων υποδομής (όπως κτίρια, πλατείες, καλντερίμια) με βάση τις αρχές της τοπικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, την συντήρηση/ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών, γεφυριών και μοναστηριών ή εκκλησιών, και την οργάνωση/ανάδειξη δραστηριοτήτων (όπως θρησκευτικά πανηγύρια, πολιτιστικές συγκεντρώσεις συλλόγων, ιστορικές επετείους).

Στην ουσία προτείνονται οι αισθητικές παρεμβάσεις στους χώρους μέσα από αναπλάσεις και αναπαλαιώσεις για την προσέλκυση επισκεπτών.

Στην περιοχή της Κόνιτσας, οι προτάσεις που αφορούν **ανάπλαση, βελτιώσεις και ανάδειξη του γύρω χώρου** των προτεινόμενων **μνημείων**, αφορούν, τη συγκεκριμένη περίοδο, τα εξής μνημεία: Μονές Μολυβδοσκέπαστου και Στομίου (Παναγία), Γέφυρες Κόνιτσας, Καστάνιανης, Κάντσικου –Δροσοπηγής».

⁶⁹ Λίστα με τα έργα που έγιναν μέσα από τα προγράμματα αυτά στην περιοχή της Κόνιτσας δίνεται στο Παράρτημα.

1.5.7 «Μελέτη Σύστασης Τοπικού Δικτύου Συμβούλων για την Ανάδειξη της Επαρχίας Κόνιτσας και Διερεύνηση Δυνατοτήτων Ανάπτυξης Τοπικών Πρωτοβουλιών»

Πρωτοποριακή είναι η επόμενη μελέτη αφού σκοπό έχει τη σύσταση τοπικού δικτύου συμβούλων για την ανάδειξη και ανάπτυξη της επαρχίας Κόνιτσας⁷⁰. Αντικείμενο της μελέτης είναι ουσιαστικά η εύρεση τρόπων αξιοποίησης των δυνατοτήτων της περιοχής, μέσα από την αξιοποίηση του ντόπιου ανθρωπογενούς δυναμικού με τοπικές πρωτοβουλίες, με τελικό σκοπό την ανάπτυξη της Κόνιτσας.

Η μελέτη αυτή αναλύει την κατάσταση και τις δυνατότητες όλων των βασικών παραγωγικών τομέων της περιοχής που είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, η χειροτεχνία και ο τουρισμός.

Η **χειροτεχνία** σαν κλάδος ξεχωρίζει αφού όπως τονίζει η μελέτη, η περιοχή της Κόνιτσας, έχει παράδοση στην παραγωγή χειροτεχνικών προϊόντων και υπάρχουν ακόμη και σήμερα γυναίκες που γνωρίζουν την παραδοσιακή τεχνική της υφαντικής και του κεντήματος και οι οποίες θα επιθυμούσαν να δημιουργήσουν ένα είδος συνεταιρισμού εργασίας για να οργανώσουν την παραγωγή των χειροτεχνικών προϊόντων τους. Η δημιουργία του Κέντρου Στήριξης Γυναικών Υπαίθρου (ΚΕΣΓΥ) και η δραστηριοποίησή του στην επαρχία της Κόνιτσας μπορεί να βοηθήσει στην οργάνωση της ομάδας γυναικών. Αυτή η ομάδα των γυναικών, θα αποτελέσει τον πυρήνα, για την ανάπτυξη της χειροτεχνίας στην περιοχή, αφού θα αναλάβει την παραγωγή, προώθηση και εμπορία των χειροτεχνικών προϊόντων. Η ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού, έχει ανάγκη από την οργάνωση της χειροτεχνικής παραγωγής στην περιοχή επειδή οι δύο δραστηριότητες θα αλληλοενισχυθούν».

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία στον τριτογενή τομέα, η πόλη της Κόνιτσας και η υπόλοιπη επαρχία εμφανίζουν έντονη δραστηριότητα και στον τουρισμό. Αυτό το γεγονός οφείλεται σε δύο λόγους: πρώτον στο ότι αρκετά χωριά είναι ζωντανά και αυξάνουν τον πληθυσμό τους Σαββατοκύριακα και αργίες, με αποτέλεσμα να αναπαλαιώνονται, να προεκτείνονται και να χτίζονται αρκετές εξοχικές κατοικίες, μια τάση που παρουσιάζεται τα τελευταία 10 χρόνια από κατοίκους της Κόνιτσας αλλά κυρίως των Ιωαννίνων και της Αθήνας. Και δεύτερος λόγος είναι ο καταστροφικός σεισμός της Κόνιτσας που έθεσε όλη την περιοχή σε οικοδόμηση.

Οι μελετητές συγκρίνουν το παρελθόν με το παρόν: κάνουν αναφορά στο παρελθόν τονίζοντας την ντόπια παράδοση των ξακουστών μαστόρων της πέτρας από τα «ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ» Κόνιτσας, η οποία δυστυχώς σήμερα τείνει να εκλείψει, και να

⁷⁰ «Μελέτη Σύστασης Τοπικού Δικτύου Συμβούλων για την Ανάδειξη της Επαρχίας Κόνιτσας και Διερεύνηση Δυνατοτήτων Ανάπτυξης Τοπικών Πρωτοβουλιών», Στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ»-Άξονας «HORIZON», «ΗΠΕΙΡΟΣ» Α.Ε. Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης, 1998.

αντικατασταθεί από τους «πολυμήχανους» Αλβανούς, αφού η ζήτηση της αγοράς καλύπτεται δυστυχώς από αυτούς. Σύμφωνα με πληροφορίες, πρέπει να υπάρχουν στην περιοχή τουλάχιστον 100 Αλβανικές οικογένειες που εντάχτηκαν άτυπα στην παραγωγική διαδικασία.

Αναφορικά με τον τουρισμό, σύμφωνα με στοιχεία του ΕΟΤ Ιωαννίνων, φαίνεται ότι αυτός έχει αυξηθεί και έρευνες έχουν γίνει σχετικά με τον εντοπισμό της τουριστικής περιόδου αλλά και του είδους του τουρισμού που μπορεί να επιμηκύνει τη χρονική του διάρκεια. Έτσι, η υψηλή τουριστική περίοδος εντοπίζεται τον Ιούλιο, Αύγουστο, τις εορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα καθώς και σε ορισμένους μήνες όπου υπάρχουν τριήμερα αργίας όπως της Αποκριάς κλπ. αλλά για να επιμηκυνθεί η τουριστική περίοδος, πρέπει να αναπτυχθούν ειδικές μορφές τουρισμού που ευνοούνται από άλλες εποχές. Διάφορα έργα που έγιναν στην Κόνιτσα, όπως οι εγκαταστάσεις του κανό-καγιάκ η ερασιτεχνική αλιεία, το Συνεδριακό Κέντρο και άλλα θα βοηθήσουν σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση. Συμπερασματικά, οι προοπτικές για ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού στην Κόνιτσα είναι άριστες και παρέχουν μια κατ' αρχήν ασφάλεια των επενδύσεων στην τουριστική βιομηχανία.

Ωστόσο θεωρείται απαραίτητο για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή να γίνουν ορισμένα **έργα αναστήλωσης, επισκευών διάφορων μνημείων**, που με τη σειρά τους θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Σύμφωνα με τη μελέτη όλα τα είδη εναλλακτικού τουρισμού μπορούν και πρέπει να αναπτυχθούν στην Κόνιτσα αξιοποιώντας τις υπάρχουσες υποδομές και πόρους που είναι το Παν/μιο Ιωαννίνων, τα μνημεία όλων των εποχών, την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και το απαράμιλλο φυσικό περιβάλλον με τα μοναδικά του χαρακτηριστικά. Τέτοια είναι ο συνεδριακός-επιστημονικός τουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας με όλα τα αθλήματα, ο περιπατητικός-φυσιολατρικός, ο αγροτουρισμός και ο πολιτιστικός τουρισμός με βάση την πληθώρα των μνημείων που υπάρχουν στην περιοχή. Ως μνημεία και γενικότερα πολιτιστική κληρονομιά θεωρούνται όλοι οι **οικισμοί με παραδοσιακό χαρακτήρα και όλα τα αρχιτεκτονήματα αξίας όπως εκκλησίες, μοναστήρια, αρχοντικά, γεφύρια και σύνολα προβιομηχανικής τεχνολογίας όπως νερόμυλοι, νεροτριβές και μαντάνια**⁷¹.

Τονίζεται ότι πρέπει να εκτελεστούν μία σειρά εργασίες που έχουν σαν τελικό στόχο την οργάνωση του τουρισμού: «Σε πρώτο στάδιο πρέπει να γίνει έρευνα αγοράς ώστε να ευρεθεί η «ομάδα-στόχος» των ατόμων που πρέπει επιδιωχθεί η προσέλκυση. Επίσης πρέπει να γίνουν απογραφές (του έμψυχου και του άψυχου υλικού της περιοχής), χαρτογραφήσεις και χαράξεις μονοπατιών. Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει την εκτύπωση χαρτών και την έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων που λείπουν μέχρι τώρα από το σχεδιασμό. Επίσης πρέπει να καταρτιστεί ένα πρόγραμμα διαχείρισης και προστασίας του περιβάλλοντος της επαρχίας

⁷¹ Αναλυτική λίστα με την πολιτιστική κληρονομιά της Κόνιτσας, όπως αυτή δίνεται στη μελέτη, παρατίθεται στο Παράρτημα

Κόνιτσας σε ολοκληρωμένη μορφή και να δημιουργηθούν κέντρα πληροφόρησης σε επιλεγμένα σημεία. Να αξιοποιηθούν οι υπάρχουσες υποδομές που μένουν αναξιοποίητες όπως είναι οι Κατασκηνώσεις Πηγής (Κόνιτσας), οι οποίες βρίσκονται σε αρκετά καλή κατάσταση. Επίσης η μελέτη προτείνει τη χρήση των κελιών των ενεργών μοναστηριών ως δωματίων/ υποδομών φιλοξενίας. Η χρήση αυτή ενισχύει την προστασία και την ανάδειξή τους και κατά συνέπεια τη διάσωσή τους ως πολιτιστική κληρονομιά. Έμφαση δίνεται στο ότι όλα αυτά βέβαια πρέπει να γίνουν με τη συναίνεση της Εκκλησίας και την ευθύνη Ο.Τ.Α., συλλόγων και Πολιτειακών φορέων. Στην Κόνιτσα υπάρχει το μεγάλο πλεονέκτημα του ανέπαφου περιβάλλοντος, σε συνδυασμό με το σημαντικό ανθρωπογενές περιβάλλον». Αυτού του είδους ο τουρισμός συνδέεται άμεσα με το **Περιβαλλοντικό Κέντρο Κόνιτσας** και τον εκπαιδευτικό τουρισμό.

Ως γενικό συμπέρασμα βγαίνει ότι χωρίς να παραμελούνται ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας μεγαλύτερο βάρος δίνεται στην ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα και ιδιαίτερα του τουρισμού, ο οποίος θα συμπληρώνεται με την παραγωγή και διάθεση τοπικών προϊόντων –ενεργοποίηση τοπικών ομάδων που θα ασχοληθούν με την οικιακή βιοτεχνία (κυρίως γυναίκες)– που θα αναδεικνύουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τις ιδιαίτερες φυσικές και πολιτιστικές καταβολές του τόπου.

Στα κυριότερα προβλήματα σχετικά με την ανάπτυξη της περιοχής περιλαμβάνεται και η έλλειψη **τοπικής παρέμβασης στην ανάπτυξη**, αφού τα προγράμματα που υπάρχουν, με εξαίρεση το τοπικό πρόγραμμα Leader, δεν έχουν σχεδιαστεί από τοπικούς φορείς που να έχουν την απαιτούμενη γνώση του τόπου και κατά συνέπεια δεν μπορούν να αποδώσουν την **ιδιαίτερη ταυτότητα** της περιοχής και δεν αξιοποιούν **τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά** της. Και αυτό ακριβώς εννοείται με τον όρο «**τοπική παρέμβαση**». Με τον τοπικό σχεδιασμό όχι μόνο μπορούν να υποστηριχτούν τοπικές δομές, να αξιοποιηθούν τοπικοί πλουτοπαραγωγικοί πόροι και υποδομές, αλλά κυρίως να αναδειχθεί ένα πολύτιμο ανθρώπινο δυναμικό που μπορεί να βγάλει από την απομόνωση ολόκληρη την επαρχία και να την καταστήσει μια δυναμική και σύγχρονη γεωγραφική ενότητα.

Είναι σαφές ότι ο αποκλειστικός σκοπός της προτεινόμενης δομής δεν μπορεί παρά να είναι: Η ανάπτυξη της περιοχής, στα πλαίσια των **ήπιων μορφών**, που καθορίζεται από την **παράδοση**, τον **πολιτισμό** της και τους **φυσικούς πλουτοπαραγωγικούς της πόρους**.

Σημαντική είναι αυτή η μελέτη καθώς εισάγει δύο καινούριους όρους: την **ιδιαίτερη ταυτότητα**, ορολογία που χρησιμοποιείται πολύ σήμερα όταν αναφερόμαστε σε ένα τόπο και θέλουμε να τον προωθήσουμε μέσα από τη διακριτή, ξεχωριστή του ταυτότητα, και την **παράδοση** που συνδυάζεται με τον πολιτισμό γενικότερα ενός τόπου και προωθεί αυτό που λέγεται ιδιαίτερη ταυτότητα.

1.5.8 Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων

Στο Χωροταξικό Σχέδιο⁷² Νομού Ιωαννίνων που έγινε το 2001, μπορούμε να δούμε το προφίλ της περιοχής της Κόνιτσας σαράντα χρόνια μετά την κοινωνιολογική μελέτη του Henry Mendras.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της μελέτης, ο πληθυσμός από το 1991 ως το 2001 φαίνεται να έχει σταθεροποιηθεί με μικρές τάσεις αύξησης, αντίθετα με την τριακονταετία 1971-2001 που ο πληθυσμός παρουσίασε τάσεις μείωσης.

Η περιοχή έχει διττό χαρακτήρα, αφενός έντονα ορεινό, με την παρουσία σημαντικών εκτάσεων με βοσκότοπους (45% της συνολικής έκτασης), αφετέρου πεδινό, στον οποίο κυριαρχεί η πεδιάδα της Κόνιτσας. Η κτηνοτροφία αποτελεί την κυρίαρχη δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα. Ο δευτερογενής τομέας είναι ισχνός και υστερεί σε βαρύτητα έναντι των άλλων δύο τομέων. Οι κύριες οικονομικές δραστηριότητες είναι η γεωργία και ο τουρισμός. Τα μεγέθη που προσδιορίζουν το τουριστικό προφίλ της περιοχής, καθώς και η εξέλιξή τους τα τελευταία χρόνια, αναδεικνύουν την περιοχή ως μια εκ των πλέον τουριστικών του Νομού.

Η Κόνιτσα με την ευρύτερη περιοχή της αποτελεί ιστορική πολιτισμική ενότητα. Παλιό κεφαλοχώρι, συγκεντρώνει αρκετές επιχειρήσεις μεταποίησης αγροτικών προϊόντων και δασοπονίας και πρόσφατα έχει εξελιχθεί και σε **κέντρο υπηρεσιών τουρισμού και αναψυχής**, μια και βρίσκεται στην είσοδο του Εθνικού δρυμού, συνδέεται δε και με το χιονοδρομικό κέντρο Βασιλίτσας, τη Μονή Μολυβδοσκεπάστου και το Μπουραζάνι, σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς, και με τη νέα σύνδεση με την Αλβανία, θα αποκτήσει τη δική της πύλη.

Η Κόνιτσα διαθέτει δυναμισμό αλλά ο ανεπαρκής έλεγχος της τήρησης των πολεοδομικών ρυθμίσεων, απειλεί με αλλοίωση τον παραδοσιακό οικιστικό ιστό της και γι αυτό απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή (πόροι και ρυθμιστικά μέτρα) για την **προστασία του Ιστορικού Κέντρου** της και γενικότερα για τη διαφύλαξη της ποιότητας του οικιστικού χώρου της, στο βαθμό που αυτός απειλείται με υποβάθμιση μέσα από την αύξηση των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Αντίθετα τα Μαστοροχώρια φθίνουν πληθυσμιακά και παραγωγικά, παρουσιάζοντας εικόνα εγκατάλειψης εκατέρωθεν του Σαρανταπόρου αν και πολλοί από αυτούς τους οικισμούς διατηρούν αξιόλογα στοιχεία και γι αυτό μερικοί από αυτούς είναι προτεινόμενοι για κήρυξη ως παραδοσιακοί οικισμοί. Αυτοί είναι: Ασημοχώρι, Βούρμπιανη, Γοργοπόταμος, Χιονιάδες, Πυρσόγιαννη, Δροσοπηγή, Πλαγιά (παλαιά) και ο Αμάραντος (δήμος Κόνιτσας).

⁷² «Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων», Φάση Γ' Περίληψη, ΠΕΠ ΗΠΕΙΡΟΥ 1994-99, Περιφέρεια Ηπείρου, Γενική Διεύθυνση Περιφέρειας, Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωροταξίας, TEAM 4 Ε.Ε., Δεκέμβριος 2001

Το μεγαλύτερο ποσοστό της έκτασης της ενότητας της Κόνιτσας και των Μαστοροχωρίων περιλαμβάνεται στις ζώνες προστασίας του Εθνικού Πάρκου της Β. Πίνδου και του Γράμμου.

Στη μελέτη αυτή ο τομέας του τουρισμού θεωρείται ήδη αναπτυγμένος με αυξητικές ωστόσο προοπτικές με την προϋπόθεση ότι θα γίνουν κάποια έργα και θα ληφθούν μέτρα βελτίωσης της υπάρχουσας κατάστασης. Σχεδόν όλα τα μέτρα που προτείνονται στον παραγωγικό τομέα αφορούν και επιδρούν ως ένα βαθμό στον τομέα του εναλλακτικού τουρισμού, που ως γνωστόν δεν επιβαρύνει το περιβάλλον⁷³.

Σημαντική είναι η αναφορά που γίνεται στο Ιστορικό Κέντρο της Κόνιτσας, του οποίου ο χαρακτήρας έχει αλλοιωθεί, όπως και όλη η οικιστική της δομή, κάτι που χρήζει ρύθμισης και αποκατάστασης στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό. Επίσης επισημαίνεται ότι σχεδόν όλη η περιοχή της Κόνιτσας και των Μαστοροχωρίων περιλαμβάνονται στις ζώνες προστασίας του Εθνικού Πάρκου της Β. Πίνδου και του Γράμμου, γεγονός που δείχνει ότι η οικολογική αλλά και η πολιτιστική σπουδαιότητα της περιοχής έχει πλέον αναγνωριστεί.

1.5.9 ‘Μελέτη γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) σε τμήμα έκτασης του διευρυμένου δήμου Κόνιτσας’

Η μελέτη για το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο⁷⁴ του διευρυμένου Δήμου Κόνιτσας το 2006, θέτει τα θεμέλια για τη μελλοντική μορφή και ανάπτυξη της συγκεκριμένης περιοχής.

Μέχρι πρότινος, η ανάπτυξη της Κόνιτσας στηριζόταν σε δύο πολεοδομικά σχέδια. Το πρώτο από το 1951, που σύμφωνα με πληροφορίες ήταν απαίτηση των ίδιων των κατοίκων που δεν ήθελαν να χτίζουν χωρίς ελέγχους σε αγροκτήματα, όταν αυξήθηκε ο πληθυσμός της και υπήρξε οικοδομική έξαρση, και το δεύτερο από το 1989, στα πλαίσια του προγράμματος «Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης», το οποίο είναι στην ουσία μια επεξεργασία του παλιού σχεδίου, στην οποία περιλήφθηκαν όλες οι περιοχές που μέχρι πρόσφατα ήταν εκτός σχεδίου⁷⁵.

Η συγκεκριμένη μελέτη ΓΠΣ σε τμήμα έκτασης του διευρυμένου Δήμου Κόνιτσας σχεδιάζει τις χρήσεις γης και διατυπώνει εναλλακτικές προβλέψεις για το πρότυπο χωρικής ανάπτυξης της περιοχής με ορίζοντα σχεδιασμού το 2020.

Σύμφωνα με τη μελέτη, το οικιστικό δίκτυο και οι οδικοί άξονες παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής ανάπτυξης που ακολουθεί η μελέτη. Η Κόνιτσα

⁷³ Η κατηγοριοποίηση των δράσεων χωροταξικής ενότητας «Κόνιτσα-Μαστοροχώρια» παρατίθεται στο παράρτημα

⁷⁴ ‘Μελέτη γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) σε τμήμα έκτασης του διευρυμένου δήμου Κόνιτσας’, Β1’ Στάδιο: Πρόταση, Έκθεση, Περιφέρεια Ηπείρου, ΠΕΠ ΗΠΕΙΡΟΥ 2000-2006, Μέτρο 4.1.2. «Ανάδειξη Φυσικού και Δομημένου Περιβάλλοντος», ΠΛΑΣ ΕΠΕ, Μάιος 2006

⁷⁵ Στοιχεία από την πτυχιακή εργασία: Τσέκη, Ε. (2011). *Προβλήματα και Δυνατότητες ανάπτυξης ορεινών περιοχών. Η περίπτωση της Κόνιτσας*. (σ.126-7) Αθήνα: Χαροκόπειο Παν/μιο, τμήμα Γεωγραφίας,

θεωρείται σταυροδρόμι και με επίκεντρο την πόλη της διαμορφώνονται διέξοδοι προς όλες τις κατευθύνσεις.

Ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο αναδύεται για την πόλη και την περιοχή με διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά:

«Το κέντρο της Κόνιτσας θα λειτουργεί ως κέντρο παροχής υπηρεσιών για μια ευρύτερη περιοχή του βορείου τμήματος του νομού και με ακτίνα επιρροής της το Ζαγόρι, το Πωγώνι και τα Μαστοροχώρια. Οι υπηρεσίες αφορούν τόσο τις κατασκευές όσο και την υποστήριξη λειτουργίας επιχειρήσεων τουρισμού και αναψυχής. Η πόλη θα αποτελέσει και τουριστικό κέντρο με εγκαταστάσεις μεγάλης κλίμακας, ανταποκρινόμενες στη ζήτηση που δεν θα ικανοποιείται από τις **προστατευόμενες περιοχές** αλλά και με μορφές τουρισμού που απαιτούν μεγέθη όπως ο συνεδριακός τουρισμός.

Ωστόσο, η γραφική εικόνα που δίνει η αμφιθεατρικά χτισμένη ανάμεσα σε απότομους ορεινούς όγκους πόλη κατά την προσέγγισή της από τους τρεις οδικούς άξονες κάπως αλλοιώνεται ή και καταργείται καθώς κανείς πλησιάζει τα αρνητικά στοιχεία χρήσεων και δόμησης παρά την Εθνική Οδό μετά τη γέφυρα. Παρόμοια προβλήματα παρουσιάζονται με συγκροτήματα «αρνητικών» κτιρίων και εγκαταστάσεων για τα οποία η απλή εφαρμογή στέγης δεν αρκεί για να διορθώσει την εικόνα⁷⁶.

Κατά συνέπεια, για να μετατραπεί και σε τουριστικό κέντρο η Κόνιτσα πρέπει να αναδείξει την **ιστορική της παράδοση** και την τοπική της ιστορία ταυτόχρονα με προσπάθεια **ανάπλασης του οικισμού** που έχει χάσει τον **παραδοσιακό του χαρακτήρα**:

Για την επίτευξη των στόχων αυτών: α) θα απαιτηθεί σημαντική προσπάθεια ανάδειξης και ανάπλασης του οικισμού τόσο στο δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό χώρο με συγκεκριμένα μέτρα και χρηματοδοτικά κίνητρα, β) θα πρέπει να αναδειχθεί ο ρόλος της Κόνιτσας ως κέντρου πολιτισμού και προβολής της τοπικής ιστορίας, και συμπληρωματικά θα πρέπει να εκτιμηθεί η πρόσφατη φήμη της Κόνιτσας ως χώρος αθλημάτων που έχουν σχέση με μορφές ορεινού τουρισμού και αναψυχής.

Το υπόλοιπο οικιστικό δίκτυο της περιοχής μελέτης αποτελείται από οικισμούς που έχουν αγροτικό προσανατολισμό και οικονομία που βασίζεται στην εκμετάλλευση της πεδιάδας. Εξαιρεση αποτελεί ο μεμονωμένος οικισμός της Κλειδωνιάς που εκτιμάται ότι θα αρχίσει να περνά από τις συνθήκες εγκατάλειψης και απομόνωσης που τον χαρακτηρίζουν τώρα, σε διαδικασία ήπιας τουριστικής ανάπτυξης κατά το πρότυπο του Ζαγορίου. Συνέπεια των παραπάνω είναι και η ανάγκη δράσεων **αναπλαστικού χαρακτήρα** και στους οικισμούς αυτούς».

Μέσα στους στόχους της μελέτης συμπεριλαμβάνονται: η προστασία των αξιόλογων στοιχείων του πολιτιστικού περιβάλλοντος στην πόλη και στην ύπαιθρο και η προστασία του

⁷⁶ Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και οι όροι δόμησης που καθορίζουν τη μορφή της πόλης, δίνονται στο παράρτημα

φυσικού περιβάλλοντος και ιδιαίτερα του **τοπίου** που είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ανάπτυξη της περιοχής και γι αυτό προτείνει **κατευθύνσεις** αντιμετώπισης περιβαλλοντικών προβλημάτων καθώς και μια σειρά από μέτρα και κατευθύνσεις **προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς**.

Σύμφωνα με αυτές, η περιοχή μελέτης έχει τη δυνατότητα να ενταχθεί σε ένα ευρύτερο κύκλωμα **πολιτιστικών διαδρομών** του Νομού Ιωαννίνων, με στόχο την αξιοποίηση των σημείων ενδιαφέροντος που βρίσκονται στα όριά της. Μέρимνα θα πρέπει να ληφθεί για την:

- i. **αποκατάσταση** και **επανάχρηση** των χαρακτηρισμένων ως «διατηρητέων» κτιρίων (συμπεριλαμβανομένων των μουσουλμανικών).
- ii. αποκατάσταση και **ανάδειξη** όλων των νεότερων μνημείων λαϊκής ή βιομηχανικής αρχιτεκτονικής, με σήμανση και ένταξή τους σε πεζοπορικές-πολιτιστικές διαδρομές. Προτείνεται η **επαναλειτουργία** όσων από αυτά είναι εφικτό, είτε για εκπαιδευτικούς λόγους (ως ζωντανά εκθέματα), είτε ακόμα και για κάλυψη σημερινών αναγκών των κατοίκων.
- iii. **καταγραφή, χαρτογράφηση, οριοθέτηση, προστασία και σήμανση** όλων των μνημείων που σήμερα αγνοείται η ακριβής τους θέση ή δεν υπάρχει σήμανση στο οδικό δίκτυο και δεν εντοπίζονται εύκολα από τον επισκέπτη.
- iv. **ειδική προστασία** και ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και των σημείων σπηλαιολογικού και παλαιοανθρωπολογικού ενδιαφέροντος, κάτι που έγινε προσπάθεια να προβλεφθεί από την πρόταση για τον καθορισμό των χρήσεων γης στην περιοχή.
- v. ανάδειξη του συνόλου των μνημείων ως «**πολιτιστικού δικτύου**» με διαμόρφωση **ειδικών πολιτιστικών διαδρομών**, κατά προτίμηση πάνω σε παλαιά μονοπάτια, καλντερίμια και ιστορικές διαδρομές όπου υπάρχουν, με πλήρη σήμανση σε όλο το πεζοπορικό δίκτυο, με διακριτά σημεία εισόδου/εξόδου από/προς το κύριο οδικό δίκτυο και πληροφοριακό υλικό στις θέσεις ενδιαφέροντος.
- vi. **έκδοση ενημερωτικού τεύχους** για το σύνολο της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου, που θα διανέμεται ελεύθερα σε κεντρικά σημεία του δικτύου (μουσεία, εκθέσεις, πληροφοριακά περίπτερα) και σε βιβλιοπωλεία της περιοχής. Το ίδιο υλικό θα μπορεί να φιλοξενείται και στην ιστοσελίδα του Δήμου.
- vii. Η **αξιοποίηση** – ανάδειξη του ιδιαίτερα αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ηπείρου, στοιχεία τα οποία εντείνουν τις προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών οικονομικών δραστηριοτήτων, και ιδιαίτερα εναλλακτικού τουρισμού.

Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι μέσα από τη μελέτη προτείνονται **Περιοχές Ειδικής Προστασίας (ΠΕΠ)** και **Ζώνες Ελεγχόμενης Ανάπτυξης**⁷⁷.

Το παρόν πολεοδομικό σχέδιο είναι πλήρως εναρμονισμένο με τις απαιτήσεις της εποχής μας για προστασία του περιβάλλοντος στα πλαίσια μιας αειφορικής ανάπτυξης αφού όλες οι κατευθύνσεις / διατάξεις και όλα τα μέτρα περιστρέφονται πρωταρχικά γύρω από την προστασία του φυσικού πλούτου και του πολιτιστικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και στη συνέχεια γύρω από την κατεύθυνση ανάπτυξης του πρωτογενούς, δευτερογενούς τομέα με τρόπο ώστε να στηρίζει και την ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα με έμφαση στην ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού. Είναι χαρακτηριστικός ο διαχωρισμός που γίνεται ανάμεσα στο κέντρο που θεωρείται η πόλη της Κόνιτσας, που έχει βιοτεχνικό, εμπορικό αλλά και προσφάτως τουριστικό χαρακτήρα και στους υπόλοιπους οικισμούς στους οποίους αποδίδεται ένας μεικτός αγροτικός και εν δυνάμει τουριστικός χαρακτήρας. Με βάση την αρχή της ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού, κάτι που πια είναι διαπιστωμένο πως ταιριάζει στην περιοχή της Κόνιτσας και μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξή της, η οικιστική δομή, η μορφή της πόλης της Κόνιτσας αλλά και των οικισμών που μπορεί να γίνουν πόλος έλξης τουριστών, πρέπει να βελτιωθεί και να αλλάξει, να αναπλαστεί⁷⁸ σύμφωνα με τα πρότυπα της ‘παραδοσιακότητας’, που είναι αρεστά και αποδεκτά από τους επισκέπτες.

1.5.10 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κόνιτσας 2012-2014

Σε παρόμοιο κλίμα κινείται και το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα⁷⁹ του Δήμου Κόνιτσας για το 2012-2014, με νέο-εισαγόμενο πόλο έλξης την πρόσφατα αναγνωρισμένη περιοχή του Βίκου-Αώου ως Γεωπάρκο από το Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων, που βρίσκονται υπό την αιγίδα της UNESCO. Επίσης, γίνεται αναφορά στην ‘Κοινοφελή Επιχείρηση Δήμου Κόνιτσας’ και στην έντονη δραστηριότητά της στο χώρο του πολιτισμού με τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και ημερίδων, τη λειτουργία τμημάτων

⁷⁷ Για το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής, αλλά και τις χρήσεις γης και τους όρους δόμησης, παρατίθενται χάρτες στο παράρτημα της μελέτης

⁷⁸ Στο τελευταίο πρόγραμμα Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER στο οποίο εντάσσεται η περιοχή της Κόνιτσας προβλέπονται μέτρα για την ανάπτυξη των χωριών μέσα από βελτιώσεις και αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων και αποκαταστάσεις εξωτερικών όψεων κτισμάτων. Επιπλέον, τα μέτρα αφορούν στην ενθάρρυνση των τουριστικών δραστηριοτήτων μέσα από δημόσια έργα όπως σήμανση αξιοθέατων και μνημείων, δημιουργία ποδηλατικών διαδρομών σε περιοχές της αγροτικής υπαίθρου και προβολή, προώθηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών. Ενώ υπάρχει και ξεχωριστή πρόβλεψη για τη διατήρηση και αναβάθμιση της αγροτικής κληρονομιάς, στην οποία συγκαταλέγονται βρύσες, γεφύρια, μύλοι, λιοτριβία, πατητήρια κ.ά. Από την ιστοσελίδα της Αναπτυξιακής Εταιρείας ‘ΗΠΕΙΡΟΣ’ Α.Ε., ανακτήθηκε 18/2/2012: http://www.epirusa.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=58

⁷⁹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κόνιτσας 2012-2014, ανακτήθηκε από 10/3/2012: http://konitsa.gr/sites/default/files/%20CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%93%CE%A1%CE%91%CE%9C%CE%9C%CE%91%20-%20CE%B5%CE%BA%CE%B4.1_1.pdf

χορωδίας, χορευτικού, ζωγραφικής, αγιογραφίας. Με λίγα λόγια το αναπτυξιακό όραμα του Δήμου Κόνιτσας συνοψίζεται στο εξής:

«Στην ενίσχυση του περιφερειακού ρόλου της Κόνιτσας και την προαγωγή της ως τόπου παραγωγής τοπικών προϊόντων, αγροτικών-κτηνοτροφικών προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας, και εναλλακτικών μορφών τουρισμού με παράλληλη αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΑΠΕ (Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας) και ταυτόχρονη προστασία και ανάδειξη τόσο του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος όσο και της πολιτιστικής κληρονομιάς με στόχο την συγκράτηση του πληθυσμού και την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας-πολιτισμού-αθλητισμού-παιδείας υψηλής ποιότητας».

1.5.11 Μελέτη για τη Συγκρότηση Σχεδίου Μάρκετινγκ για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή του Δήμου Κόνιτσας

Η επόμενη μελέτη (Πολίτης Κ. , 2008) για την περιοχή είναι μια απάντηση στις σύγχρονες απαιτήσεις της εποχής μας, όπου πια οι τόποι και οι πόλεις ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την προσέλκυση επισκεπτών, τουριστών μέσα από επικοινωνιακές πολιτικές και πολιτικές προώθησης ή εμπορίας, ή αλλιώς μάρκετινγκ. Πρόκειται στην ουσία για την πρώτη πρόταση που έχει γίνει μέχρι σήμερα αναφορικά με το τουριστικό μάρκετινγκ και έχει ως κυρίαρχο στόχο να συμβάλει στην προσπάθεια του Δήμου Κόνιτσας και των φορέων της πόλης, στην ανάδειξη της περιοχής ως τουριστικού προορισμού κυρίως για εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Αναφέρεται στην εισαγωγή: *«Σε μία εποχή όπου ο τουριστικός προορισμός αποτελεί πλέον το βασικό πεδίο στο οποίο επικεντρώνεται η τουριστική ζήτηση είναι απολύτως αναγκαίο να υπάρχει ένα σχέδιο μάρκετινγκ για την περιοχή του Δήμου Κόνιτσας ώστε να αποτελέσει τον οδηγό για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Σύμφωνα με τον Κούτουλα (2001, σελ.247) ο προορισμός είναι ένας γεωγραφικός χώρος. Μπορεί να αποτελεί βασικό στοιχείο του προϊόντος, εντούτοις δεν ταυτίζεται με αυτό. Ακόμη και στην περίπτωση των προορισμών που δημιουργήθηκαν ειδικά για τουριστική αξιοποίηση θα πρέπει να γίνεται ο εννοιολογικός διαχωρισμός του γεωγραφικού χώρου από το προϊόν».*

Η Κόνιτσα ως **τουριστικός προορισμός** σύμφωνα με τη μελέτη παρουσιάζεται ως *«μια περιοχή πλημμυρισμένη από αμέτρητες φυσικές ομορφιές και χώρους με μοναδική θέα».* Τα **‘θέλητρα’** της περιοχής ως ένα από τα κύρια συστατικά που συνθέτουν το συνολικό τουριστικό προϊόν, περιλαμβάνουν:

«Ένα οικοσύστημα, ειδών του φυτικού και ζωικού κεφαλαίου, έχει καταγραφεί στην περιοχή, με πάνω από 1200 είδη και υποείδη χλωρίδας, με πολύ σπάνια και ενδημικά είδη της Ελλάδας και της Βόρειας Πίνδου, με υποαλπικά και αλπικά λιβάδια και με εξίσου πλούσια πανίδα τόσο σε αριθμό όσο και σε σπάνια είδη. Στα βόρεια και δυτικά όρια του Εθνικού Δρυμού Βίκου- Αώου ο οποίος αποτελεί περιοχή προστασίας της Φύσης, (Natura 2000) και

ανήκει στο Εθνικό Πάρκο της Β. Πίνδου, με το φαράγγι του Αώου και τις κορυφές του όρους Τύμφης ως βιότοποι να έχουν ενταχθεί στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Corine, με τον ποταμό Βοϊδομάτη, από τα πιο όμορφα και καθαρά ποτάμια της Ελλάδας, το βουνό Τραπεζίτσα, με τη Δρακόλιμνη, τις ιαματικές πηγές Αμάραντου και Λουτρών, με το πάρκο άγριας ζωής στο Μπουραζάνι, ο Δήμος Κόνιτσας εύκολα μπορεί να καθηλώσει με την ομορφιά της φύσης τον επισκέπτη».

‘Κατασκευασμένα θέλητρα’

«Το παλιό πέτρινο γεφύρι της Κόνιτσας, που είναι το μεγαλύτερο μονότοξο γεφύρι σε ύψος και πλάτος των Βαλκανίων μαζί με τα υπόλοιπα, οι γραφικοί παραδοσιακοί οικισμοί σε τμήμα της Κόνιτσας, στην Άνω Κλειδωνιά, οι νερόμυλοι και οι πετρόκτιστες βρύσες που παραμένουν αναλλοίωτα στο πέρασμα του χρόνου μας θυμίζουν το μεγαλείο του ανθρώπου και κοσμούν την περιοχή.

Μέσα από τα λιθόκτιστα παραδοσιακά αρχοντικά της περιοχής απεικονίζεται η διαδρομή της Κόνιτσας μέσα στην ιστορία. Χαρακτηριστικότερα δείγματα το σπίτι της Χάμκως, το παραδοσιακό αρχοντικό όπου στεγάζεται η έκθεση φωτογραφίας της περιοχής, το αρχοντικό του Χουσεϊν Μπέη και το τούρκικο τζαμί του Σουλτάν Σουλεϊμάν».

‘Πολιτιστικά θέλητρα’

«Ιστορικά μοναστήρια όπως η Μονή Παναγίας Στομίου, η Μονή Μολυβδοσκεπάστου, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος και άλλα μικρότερα, εκκλησίες, βυζαντινά μνημεία όπως η Αγ. Τριάδα, ο Αγ. Δημήτριος, οι Αγ. Απόστολοι, ο Προσκυνηματικός Ιερός Ναός του Αγ. Κοσμά του Αιτωλού και άλλες μικρές. Λαογραφικές συλλογές καθώς και η φωτογραφική έκθεση της ιστορικής πορείας της πόλης και της ευρύτερης περιοχής παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στα παραδοσιακά λαϊκά πανηγύρια στα χωριά της Κόνιτσας, από Ιούλιο έως Σεπτέμβριο, μπορεί κανείς να συναντήσει τους λαϊκούς σκοπούς που παίζονταν παρουσία πολλών οργανικών κομματιών στην περιοχή και που αποτελούν ένα από τα πιο δεξιοτεχνικά ρεπερτόρια της δημοτικής μουσικής παράδοσης της Ελλάδας καθώς και την αναβίωση των τοπικών χορών.

Η ορεινή κτηνοτροφία και οι παραδοσιακές της Καππαδοκίας γεύσεις συνθέτουν ένα γαστρονομικό ψηφιδωτό από γεύσεις που συναρπάζουν. Παραδοσιακές πίτες, κασικιάκι στη γάστρα, προβατίνα στα κάρβουνα, πέστροφα στα κάρβουνα και τα νοστιμότατα ντόπια τυριά με τη συνοδεία του εξαιρετικού ντόπιου κρασιού και του ονομαστού τσίπουρου περιμένουν τον επισκέπτη. Επίσης παρασκευάζονται στην περιοχή γλυκά του κουταλιού, του ταψιού, μαρμελάδες, το Σκερ Μπουρέκ από απόσταγμα τριανταφυλλιάς και αμύγδαλου».

Και βέβαια δε λείπουν οι δραστηριότητες στην ύπαιθρο για τις οποίες η Κόνιτσα μπορεί να χαρακτηριστεί το κέντρο της Ηπείρου όσον αφορά τον ορεινό τουρισμό και τον τουρισμό περιπέτειας και έτσι σήμερα αποτελεί πόλο έλξης για τους λάτρεις της φύσης και των σπορ σε αυτή. Ο Εύαθλος που διοργανώνεται κάθε Μάιο, είναι από τις σημαντικότερες αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις στην περιοχή. Πρόκειται για διεθνές φεστιβάλ που

περιλαμβάνει αγώνες αθλημάτων περιπέτειας όπως ράφτινγκ, καγιάκ, ορεινή ποδηλασία, αλεξίπτωτο πλαγιάς και αναρρίχηση σε βράχια ενώ παράλληλα υπάρχουν μουσικές εκδηλώσεις στις όχθες του ποταμού.

Η γνώμη των ερωτηθέντων:

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας σε στελέχη του Δήμου, σε διευθυντές και ιδιοκτήτες καταλυμάτων και γραφείων εναλλακτικού τουρισμού, το πρώτο δυνατό σημείο της περιοχής του Δήμου Κόνιτσας είναι ο φυσικός της πλούτος και διοργανώσεις όπως ο Εύαθλος ή κάποια αντίστοιχη εκδήλωση που συντελούν στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού και έχουν συντελέσει στην έμμεση καταξίωση της περιοχής ως τουριστικού προορισμού. Η πλούσια ιστορία, τα πολιτισμικά στοιχεία καθώς και οι υποδομές της πόλης της Κόνιτσας αποτελούν επίσης σημαντικά της σημεία, αλλά η ελλιπής ανάδειξη των αξιοθέατων και των μνημείων, του παραδοσιακού στοιχείου και γενικότερα της διαφήμισης της περιοχής δεν επιτρέπουν την τουριστική της ανάπτυξη.

Ως λύση προτείνεται η οργανωμένη τουριστική προβολή σε συνεργασία με ειδικούς του τουρισμού μετά από τη σύνταξη σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

Την τελευταία εικοσαετία η τουριστική πολιτική διεθνώς έχει αναδείξει την ιδιαίτερη σημασία του «τοπικού» στοιχείου, ως βασικό χαρακτηριστικό του σύγχρονου τουρισμού. Τα **ιδιαίτερα χαρακτηριστικά** του κάθε τόπου και η δυνατότητα της τοπικής υποδομής να ανταποκριθεί στα πολλά και διαφορετικά κίνητρα των διαρκώς και απαιτητικότερων τουριστών- καταναλωτών αποτελούν τις δύο βασικές παραμέτρους επιτυχίας στο σύγχρονο τουρισμό. Στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης προωθούνται συγκροτημένα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο τα οποία αποβλέπουν στη λειτουργική διασύνδεση των διαφορετικών κλάδων της οικονομίας με τον τουρισμό και στην προστασία και ανάδειξη του τοπικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος.

Το ερώτημα που τίθεται είναι **αν ο Δήμος Κόνιτσας** μπορεί να **αναδειχθεί σε τουριστικό προορισμό; Η απάντηση είναι καταφατική** αφού:

Η Κόνιτσα ανήκει στην Ήπειρο που διαθέτει φυσικούς πόρους και προορισμούς με ιστορία και κουλτούρα που την ορίζουν ως έναν από τους κορυφαίους προορισμούς οικολογικού τουρισμού στην Ευρώπη.

1.5.12 Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας

Ως απάντηση τρόπον τινά, στην ανωτέρω μελέτη που επισημαίνει την έλλειψη επαρκούς τουριστικής προβολής και ανάδειξης της περιοχής της Κόνιτσας ολοκληρώνεται το

2009 η Μελέτη για την «Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας»⁸⁰.

Η πρόταση αυτή ξεκίνησε το 1998 με στόχο την ανάληψη δραστηριοτήτων που θα συμβάλλουν στην **αιετόφορο τοπική ανάπτυξη** και στην επίλυση καιρίων προβλημάτων της περιοχής μέσα από τη διάχυση της τουριστικής κίνησης προς την ενδοχώρα αξιοποιώντας τη διάθεση που υπάρχει σήμερα για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και βέβαια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής της Κόνιτσας: «την ιδιαίτερη **φυσική ομορφιά** σε συνδυασμό με την **πλούσια πολιτισμική κληρονομιά** και την ιδιαίτερα **ζωντανή παράδοση** του σήμερα». Αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Η **‘υπανάπτυξη’** της περιοχής, χωρίς υπερβολή, έχει αναδειχθεί σε **προτέρημα**, αφού η Κόνιτσα έχει παραμείνει ανέγγιχτη από τον βίαιο τουρισμό και την εκβιομηχάνιση. Η φύση, η **παράδοση** και η **πολιτισμική κληρονομιά**, στοιχεία ξεχασμένα και παραμελημένα, έρχονται πάλι στην επιφάνεια με σκοπό την ανάδειξή τους μέσα από σύγχρονες διαδικασίες από πλευράς μεθόδων, αφού αυτός είναι ο πλούτος της περιοχής που συνδιαλέγεται με το παρελθόν, το οποίο δεν έφυγε ανεπιστρεπτί, αλλά θα το συναντάμε συνέχεια στο μέλλον.

Η περιοχή παρουσιάζεται ως ένα σύνολο από παραδοσιακούς οικισμούς με λιθόστρωτα δρομάκια και πλακόστρωτες κλειστές αυλές, στοιχεία που παραπέμπουν σε ένα ειδυλλιακό παρελθόν, όπου όλα ήταν εναρμονισμένα με το φυσικό περιβάλλον. Μνεϊα βέβαια γίνεται και στη σύγχρονη πραγματικότητα, στις στιγμές της καθημερινής ζωής, στη σύγχρονη πολιτισμική κίνηση και στις οικονομικές δραστηριότητες με την παραγωγή ντόπιων προϊόντων.

Η μελέτη επισημαίνει ότι η τουριστική προβολή της περιοχής Κόνιτσας, υπήρξε μέχρι τώρα μικρή και περιοριζόταν απλώς στην έκδοση κάποιων αφισών και φυλλαδίων χωρίς ιδιαίτερη αισθητική μελέτη ή επιστημονική τεκμηρίωση.

Κύριο στόχος της πρότασης αυτής, η οποία φιλοδοξεί να καταστεί εργαλείο για μια καινούργια **«πολιτιστική πρακτική»**, είναι η καταγραφή, μελέτη, διάσωση, διάδοση και προβολή του πολιτισμικού πλούτου της περιοχής και η συνειδητοποίηση της αξίας της τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς σε τοπικό επίπεδο.

Η συγκεκριμένη πρόταση φαίνεται να έμεινε αναξιοποίητη μέχρι το 2001 οπότε εμφανίζεται στην ουσία η ίδια προτεινόμενη από το Δήμο Μαστοροχωρίων με μια αλλαγή στον τίτλο της: «Πρόταση Ανάδειξης – Διάδοσης & προβολής Φυσικού Κάλους και Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Επαρχίας Κόνιτσας». Η αλλαγή συνίσταται στη μετατροπή των λέξεων Πολιτιστική *Παράδοση* σε Πολιτιστική *Κληρονομιά*, ακολουθώντας μάλλον τις τάσεις της εποχής, όπου γίνεται λόγος πολύς για την Πολιτιστική Κληρονομιά.

⁸⁰ Δήμος Κόνιτσας. (1998). *Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας*. Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.

Το έργο τελικά εκπονήθηκε από την Αναπτυξιακή εταιρεία «Ήπειρος Α.Ε.» για λογαριασμό της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων και παρήγαγε δέκα προϊόντα⁸¹ που παρουσίασαν λεπτομερώς και ανέδειξαν διακριτικά όλα τα χαρακτηριστικά της ευρύτερης περιοχής της Κόνιτσας που αφορούν στο φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον (ιστορία-πολιτισμός). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στα μοναδικά χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών που ανέδειξαν δεξιοτέχνες μαστόρους-χτίστες, ξυλόγλυπτες και ζωγράφους, με την έκδοση αντίστοιχων βιβλίων, ενώ δεν παραλήφθηκε η αναφορά στην ιδιαίτερη μουσική παράδοση του τόπου με τη δημιουργία μουσικού CD. Στις εκδόσεις συμπεριλήφθηκαν ακόμα λεπτομερής Οδηγός για τον επισκέπτη, φωτογραφικό λεύκωμα που καλύπτει χρονικά και χωρικά ολόκληρη την περιοχή και μία σειρά τριών καλαισθητών θεματικών φυλλαδίων με χάρτη. Τέλος, το όλο έργο συμπληρώνεται με την παραγωγή τριών ντοκιμαντέρ υψηλών προδιαγραφών και δύο διαφημιστικών σποτ, το καθένα από τα οποία δίνει έμφαση σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της περιοχής (Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών, 2010, σσ. 29-31).

⁸¹ Κατάλογος με όλες τις επιμέρους εκδόσεις και παραγωγές στο πλαίσιο του έργου, παρατίθεται στο παράρτημα

1.6 Μελέτες για την πόλη της Κόνιτσας

Σύμφωνα με τις μελέτες που μπόρεσα να συγκεντρώσω κατά την επιτόπια έρευνα στην πόλη της Κόνιτσας, φαίνεται πως οι τοπικοί φορείς στράφηκαν στις ακόλουθες κατευθύνσεις όσον αφορά στην προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς της πόλης της Κόνιτσας.

1.6.1.1 Ο 'παραδοσιακός' χαρακτήρας της πόλης

Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί από τις προηγούμενες μελέτες, η πόλη της Κόνιτσας θεωρείται ότι έχει χάσει τον 'παραδοσιακό' της χαρακτήρα και η εικόνα της έχει υποστεί αισθητική αλλοίωση. Το γεγονός αυτό οδήγησε τους τοπικούς φορείς στη λήψη μέτρων για την προστασία της αρχιτεκτονικής μορφής των εναπομεινάντων κτηρίων και στοιχείων παραδοσιακού χαρακτήρα και αποφυγή περαιτέρω αλλοίωσης.

Το 1993 τμήμα της πόλης κηρύσσεται 'παραδοσιακό'⁸² και δημοσιεύονται οι όροι και οι περιορισμοί δόμησης των οικοπέδων που βρίσκονται μέσα στα όρια του παραδοσιακού τμήματος της πόλης της Κόνιτσας. Εκτός από το χαρακτηρισμό του ιστορικού κέντρου ως παραδοσιακού τμήματος στην πόλη, έχουμε με ΦΕΚ, επίσης το 1993 το χαρακτηρισμό ανεξάρτητων κτιρίων ως διατηρητέων. Συγκεκριμένα αποφασίζεται: «Ο χαρακτηρισμός ως διατηρητέων πενήντα τριών (53) κτιρίων που βρίσκονται εντός του ρυμοτομικού σχεδίου του Δήμου Κόνιτσας (Ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών»⁸³.

Πολύ σημαντική και ενδεικτική για το ενδιαφέρον των τοπικών φορέων, συγκεκριμένα του Δήμου της Κόνιτσας, για την εικόνα της πόλης τουλάχιστον όσον αφορά στο ιστορικό της κέντρο είναι και η μελέτη των αρχιτεκτόνων Αργύρη Πετρονώτη και Αθηνάς Κούτση, που έρχεται δύο χρόνια αργότερα από το χαρακτηρισμό τμήματος της πόλης ως παραδοσιακού, με τίτλο: «Προτάσεις αναμόρφωσης Οικιστικού Κέντρου και Ιστορικού Πυρήνα Κόνιτσας (Πετρονώτης & Κούτση, 1995-1996)».

Στο προοίμιο της μελέτης αναφέρονται τα εξής:

- i. Η παλαιότερη πολεοδομική νομοθεσία στην Ελλάδα και οι ισχύοντες κατά καιρούς Γενικοί Οικοδομικοί Κανονισμοί (Γ.Ο.Κ.) δεν προστάτησαν τα νεότερα μνημεία

⁸² «Χαρακτηρισμός ως παραδοσιακού τμήματος της πόλης Κόνιτσας (Ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτού», Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τεύχος Τέταρτο (1519), Αρ. Φύλλου 179, 2 Μαρτίου 1993

⁸³ «Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων πενήντα τριών (53) κτιρίων που βρίσκονται εντός του ρυμοτομικού σχεδίου του Δήμου Κόνιτσας (Ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών», Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τεύχος Τέταρτο (3319), Αρ. Φύλλου 392, 22 Απριλίου 1993

αρχιτεκτονικής, ούτε τους παραδοσιακούς οικισμούς ή τουλάχιστον τους ιστορικούς πυρήνες τους. Συνέπειες αυτής της οικιστικής πολιτικής, όσο και η ευκαιριακή ή και ενίοτε ιδιοτελής εφαρμογή διατάξεων και αυτών των συνήθων Γ.Ο.Κ. αλλοίωσαν είτε υποβάθμισαν τους παλαιούς οικισμούς. Αυτό συνέβη και στο κέντρο της Κόνιτσας. Ιδιαίτερα αρνητική ήταν η επίδραση στην παλαιά αγορά της, το «Παζάρι».

- ii. Οι προτάσεις που ακολουθούν σκοπεύουν στην αποκατάσταση κάποιων παλαιότερων μορφών, του δρόμου του «παζαριού» και εφαρμογή μορφολογικών σχημάτων εμπρός από άμορφες οικοδομικές γραμμές, σχημάτων οικείων στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική και δομή στους μαστόρους και στα μαστοροχώρια.
- iii. Η κεντρική πλατεία Κόνιτσας και μέρος της περιοχής της βρίσκεται στο επίκεντρο των προβλημάτων και των προτάσεων μας. Ιδιαίτερα επιβαρυμένες εμφανίζονται η ανατολική και ιδίως η βόρεια οικοδομημένη πλευρά της.

Στη συνέχεια δίνονται οι προτάσεις για την Αναδιαμόρφωση όλων των πλευρών της πλατείας, βέβαια για κάθε μία ξεχωριστά με ιδιαίτερη αναφορά στο «Παζάρι»:

«Ο δρόμος του «Παζαριού» παρά τη μεγάλη φθορά των παλαιών του μορφολογικών στοιχείων, διατηρεί κατ' αρχήν το χαρακτήρα και τον προορισμό του, δηλαδή την αρχική του εμπορική χρήση, αλλά και αρκετά αξιόλογα στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής καταστημάτων. Εάν υπήρχε νομική και οικονομική ευχέρεια επεμβάσεων βαθιάς τομής, θα μπορούσε να προχωρήσει σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό εφαρμογή αποτελεσματικών αποκαταστάσεων.

Με τη σημερινή κατάσταση προτείνονται ως ελάχιστα εφικτά τα επόμενα μέτρα: α) ως προς τις προσόψεις, και β) ως προς το κατάστρωμα του δρόμου.

Στις προσόψεις των χαρακτηριστικά στενομέτωπων καταστημάτων προτείνεται να αφαιρεθούν τα έντονα νεωτερικά και άλλα στοιχεία, και να προβληθούν τα αρχικά παραδοσιακά ή να δημιουργηθούν αντίστοιχα, με τη χρήση παραδοσιακών υλικών και αποφυγή μοντέρνων.

Όσον αφορά στο κατάστρωμα του δρόμου, αυτό προτείνεται να μειωθεί και να γίνουν μεγαλύτερα πεζοδρόμια, και θα επιτρέπεται να τοποθετούνται σε αυτά τραπεζάκια.

Για να αποφευχθεί η στάθμευση οχημάτων, θα δοθεί όσο το δυνατόν περισσότερο ύψος, θα φυτευτούν στην παρυφή τους πέτρινα πυραμιδωτά κολωνάκια και θα τοποθετηθούν βαριές γλάστρες.

Επίσης προβλέπονται μέτρα Διαμόρφωσης Δρόμου από Κεντρική πλατεία έως πλατεία Δημαρχείου και Αναμόρφωση οδού Μιχ. Αναγνωστοπούλου από την Κεντρική πλατεία έως την πλατεία Φρίζη».

Ωστόσο, η έρευνα στα πρακτικά συνεδρίασης του Δήμου την εποχή εκείνη, έδειξε ότι υπήρξαν ενστάσεις στην εφαρμογή αυτού του σχεδίου αναμόρφωσης του ιστορικού κέντρου και των κεντρικών αρτηριών θα λέγαμε. Συγκεκριμένα οι σύμβουλοι στην πλειοψηφία τους συμφώνησαν στις προτεινόμενες επεμβάσεις στο «Παζάρι», με το σκεπτικό ότι αυτές θα αποκαθιστούσαν τις όψεις στην πιο ενδιαφέρουσα χρονική περίοδο της ύπαρξής τους καθώς

και τις τεχνικές κατασκευής των, αλλά διαφώνησαν στις οποιεσδήποτε επεμβάσεις στο υπόλοιπο τμήμα των δρόμων, κρίνοντάς τες ως «προσθετικές», δεχόμενοι μόνο να αποκατασταθεί το παλιό καλντερίμι.

Η απορριπτική αυτή απόφαση του διοικητικού συμβουλίου, επέφερε την ένσταση των μελετητών με μια πολυσέλιδη αναφορά, στην οποία ζητούν εν κατακλείδι την αναπομπή σε ανώτερο όργανο των προτάσεών τους και της σχετικής απόφασης της ΕΠΑΕ, ενέργεια που δεν πρέπει να πραγματοποιήθηκε όπως προκύπτει από τα στοιχεία της έρευνας. Και έτσι τελειώνει οποιαδήποτε προσπάθεια ανάπλασης, αναμόρφωσης του ιστορικού κέντρου και του «παζαριού» της Κόνιτσας.

Το 2000, ωστόσο επεκτείνεται το παραδοσιακό τμήμα της πόλης με Προεδρικό Διάταγμα. Συγκεκριμένα αποφασίζεται: «Ο χαρακτηρισμός ως παραδοσιακού τμήματος της πόλης Κόνιτσας, (Ν. Ιωαννίνων), κατ' επέκταση του ήδη χαρακτηρισμένου τμήματος και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτού⁸⁴».

Μεγάλο ενδιαφέρον έχουν δείξει οι τοπικές αρχές για δύο μεγάλα σπίτια μπέηδων που βρίσκονται στην Πάνω Κόνιτσα, την Οικία της Χάμκως (μητέρας του Αλή πασά) και την Οικία Χουσεϊν Σίσκο. Σ' αυτά είναι αφιερωμένες οι επόμενες μελέτες.

1.6.2 Μελέτη Οικίας Χάμκως

«Ολοκλήρωση εργασιών και διαμόρφωση περιβάλλοντα χώρου Οικίας Χάμκως»⁸⁵

Η μελέτη αυτή έγινε ύστερα από συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού και της 8^η Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και του Δήμου Κόνιτσας. Η 8^η Εφορεία με έγγραφό της προς το Δήμο Κόνιτσας εγκρίνει τη μελέτη εσωτερικής και εξωτερικής διαμόρφωσης της οικίας Χάμκως, λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις «Για την προστασία των Αρχ/των και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» και την κήρυξη του χώρου ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, αποφασίζοντας τα ακόλουθα:

Πριν την εφαρμογή της διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου α) να συνταχθεί μελέτη ηλεκτροφωτισμού του χώρου και β) όλες οι εργασίες να γίνουν στα πλαίσια της Προγραμματικής Σύμβασης με την προσήκουσα επιμέλεια και σεβασμό της αυθεντικότητας του μνημείου και του χώρου και με την επίβλεψη της 8^{ης} Εφορείας.

Στη Γενική Περιγραφή της μελέτης αναφέρονται τα κάτωθι:

⁸⁴ «Χαρακτηρισμός ως παραδοσιακού τμήματος της πόλης Κόνιτσας (Ν. Ιωαννίνων), κατ' επέκταση του ήδη χαρακτηρισμένου τμήματος και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτού», Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τεύχος Τέταρτο (179), Αρ. Φύλλου 24, 26 Ιανουαρίου 2000

⁸⁵ Μελέτη αρ.36, Κόνιτσα, Οικίας Χάμκως, γεν. επιμέλεια Φραγκίσκα Κεφαλλονίτου αρχαιολόγος, Διευθύντρια 8^{ης} Ε.Β.Α. Ιωαννίνων: «Ολοκλήρωση εργασιών και Διαμόρφωση περιβάλλοντα χώρου οικίας Χάμκως», ΥΠ.ΠΟ.-8^η Ε.Β.Α.-Δήμος Κόνιτσας, «Γραφείο Προγραμματικής Σύμβασης», Βάσω Παπαφωτίκα αρχιτέκτων, Οκτώβριος 2003

«Η παρούσα μελέτη αφορά στην ολοκλήρωση των εργασιών της οικίας Χάμκως που βρίσκεται στον Αρχαιολογικό χώρο στην Πάνω Κόνιτσα.

Μετά τις εργασίες αποκατάστασης του Πύργου (Κούλιας) και την αποκάλυψη των λιθόστρωτων καλντεριμιών και των ερειπωμένων κτισμάτων στο ευρύτερο δυτικό τμήμα του αρχοντικού, οι εργασίες που προτείνονται, θεωρούνται αναγκαίες για την ολοκλήρωση του έργου. Αφορούν συμπληρωματικές εργασίες που θα γίνουν στον Πύργο (Κούλια), στους δυο Πυλώνες, στα βοηθητικά κτήρια και στα ερείπια της ανασκαφής. Απαραίτητη κρίνεται η διαμόρφωση και η ανάδειξη του περιβάλλοντα χώρου και στα τρία διαζώματα, με κυριότερες επεμβάσεις, την κατασκευή ενός μικρού υπαίθριου θεάτρου στο μεσαίο διάζωμα, και πέργολας στην πεσοστοιχία και μικρών διαστάσεων WC στο άνω διάζωμα.

Τέλος κρίνεται σκόπιμη η κατασκευή και τοποθέτηση μεταλλικών καθισμάτων (παγκάκια) σε επιλεγμένα σημεία του χώρου για τους επισκέπτες.

Έτσι ο χώρος σε συνδυασμό με την έκθεση για την οχρωματική κατοικία, που βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας και θα στεγαστεί στον πύργο (κούλια), θα αποκτήσει λειτουργικότητα και μπορεί να καταστεί σημείο αναφοράς για την ενημέρωση, την ψυχαγωγία και τις πολιτιστικές δραστηριότητες των κατοίκων και των επισκεπτών της Κόνιτσας».

Τονίζεται το γεγονός ότι οι επεμβάσεις που προτείνονται λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τη μορφή των σωζόμενων κτισμάτων στο χώρο και τη διάρθρωση των επιπέδων, ώστε οι νεώτερες κατασκευές να ενσωματώνονται στο λιτό χαρακτήρα του αρχοντικού και να είναι λειτουργικές: *«Η χωροθέτηση του μικρού υπαίθριου θεάτρου στο μεσαίο διάζωμα προήλθε μετά από προσεκτική μελέτη των διαθέσιμων ελεύθερων χώρων και των δυνατοτήτων πρόσβασης σ' αυτό τόσο μέσω του κεντρικού πυλώνα στα δυτικά, όσο και της εισόδου στα νότια».*

1.6.3 Οικία Χουσεΐν Σίσκο

Όσον αφορά στην Οικία Σίσκο, η 8^η Ε.Β.Α. Ιωαννίνων, με μια σειρά εργασιών που πραγματοποίησε το έτος 1976, αποκατέστησε το αρχοντικό σε μεγάλο βαθμό αναστέλλοντας τις φθοροποιές επιδράσεις του χρόνου. Το 1996, μετά από έγκριση σχετικής μελέτης με πρωτοβουλία του Δήμου, από την 8^η Ε.Β.Α. Ιωαννίνων άρχισαν εργασίες αντικατάστασης της στέγης και τοποθέτησης κρυφού σενάζ στη στέψη της στέγης λόγω του επείγοντος του θέματος. Οι εργασίες διεκόπησαν από τους καταστροφικούς σεισμούς του 1996, οι οποίοι προκάλεσαν νέες ζημιές και επιδείνωσαν την πρότερη κατάσταση του κτηρίου.

Το 1998, με έγγραφό της η 8^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων εγκρίνει μελέτη για τη **«Στερέωση και αποκατάσταση του αρχοντικού Χουσεΐν Σίσκο»**, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί αφού προηγουμένως καθαιρεθούν και επισκευασθούν όλες οι κακοτεχνίες που έγιναν στον φέροντα οργανισμό του κτηρίου από την προηγούμενη εργολαβία, και

υποβληθεί από το Γραφείο Προγραμματικής προς την Αρχαιολογική Υπηρεσία μελέτη που θα αναφέρεται στη μελλοντική χρήση του κτηρίου.

Το 1998 γίνεται μελέτη για τη «*Στερέωση του φέροντα οργανισμού και κατασκευή στέγης της οικίας Σίσκο*» από το Γραφείο Προγραμματικής Σύμβασης και τους ΥΠ.ΠΟ. – Τ.Α.Π. – Δήμου Κόνιτσας.

Ενώ το 2003 φαίνεται να εγκρίνεται το έργο: «*Πλήρης αποκατάσταση οικίας Χουσεϊν Σίσκο στην Κόνιτσα*», με την Τεχνική Έκθεση να δίνει τα παρακάτω στοιχεία για το αρχοντικό:

«Η οικία του Χουσεϊν Σίσκο βρίσκεται στην Άνω Κόνιτσα, στα δυτικά του συγκροτήματος της οικίας της Χάμκως. Πρόκειται για διώροφο αρχοντικό μεγάλων διαστάσεων, με διάταξη σε σχήμα Π. Στην τοξωτή θύρα της εισόδου βλέπουμε εντοιχισμένες δυο επιγραφές σε αραβική γραφή συμμετρικά τοποθετημένες εκατέρωθεν ενός φωτιστικού παραθύρου. Σύμφωνα με τον Αναστάσιο Ευθυμίου (1980, σ. 21), οι επιγραφές χρονολογούνται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και τα κείμενα περιέχουν ευχαριστίες του ιδιοκτήτη Σουλεϊμάν, υιού του Μεχμέτ, στο Θεό. Πριν το κτήριο λειτουργήσει σαν Γυμνάσιο είχε εσωτερικά αξιόλογη ξυλόγλυπτη διακόσμηση στις οροφές, στις πόρτες, στα παράθυρα και στις κόγχες των τοίχων. Εκτός από τις φθορές του χρόνου, στο κτήριο προστέθηκαν και οι φθορές από τις αλλαγές που έγιναν στο εσωτερικό του για τις λειτουργικές ανάγκες του Γυμνασίου. Στη συνέχεια μισθώθηκε από την Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών με τον όρο να αναστηλωθεί και να λειτουργήσει ως Κοινοφελές Ίδρυμα. Δυστυχώς όμως εγκαταλείφθηκε με αποτέλεσμα να ληλατηθεί το εσωτερικό του.

Γενικά το κτήριο βρίσκεται σε κακή κατάσταση, πλην όμως είναι δυνατή η αποκατάστασή του με εργασίες στερέωσης και συντήρησης χωρίς να επηρεαστεί η χαρακτηριστική μορφή του αρχοντικού και ο περιβάλλον χώρος από τις προτεινόμενες επεμβάσεις».

Η εκπόνηση και οι προτάσεις της παρούσας μελέτης αποσκοπούν:

- α) στη στερέωση και πλήρη αποκατάσταση του φέροντα οργανισμού του αρχοντικού από τις επιδράσεις του χρόνου και από τις ζημιές που υπέστη από τους σεισμούς
- β) στην αποκατάσταση του κτηρίου στην αρχική του μορφή.

Μετά την αποκατάστασή του το κτήριο θα έχει τη μορφή τυπικού αρχοντικού της περιοχής, θα αποδοθεί στο Δήμο Κόνιτσας για να αξιοποιηθεί σε συνεργασία με το ΥΠ.ΠΟ. ως πολιτιστικό κέντρο, που είναι τόσο αναγκαίο για την ακριτική αυτή περιοχή.

Το 2004 με έγγραφό του το Υπουργείο Πολιτισμού μέσω της 8^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων εγκρίνει την Πρόταση χρήσης της οικίας Χουσεϊν Σίσκο σε

«*Κέντρο πολλαπλών πολιτιστικών χρήσεων*»⁸⁶ του Δήμου Κόνιτσας, με τον όρο οι εργασίες να ξεκινήσουν μετά τη στερέωση και αποκατάσταση του κτιριακού μέρους.

Η ανάγκη για τη στέγαση των δραστηριοτήτων του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κόνιτσας και κάποιων πολιτιστικών εκδηλώσεων του διευρυμένου Δήμου Κόνιτσας, οδήγησε στην απόφαση των συναρμόδιων φορέων (Δήμος Κόνιτσας, ΥΠΠΟ) να διαμορφωθεί το κτήριο ως κέντρο πολλαπλών πολιτιστικών χρήσεων μετά την ολοκλήρωση των εργασιών στερέωσης και αποκατάστασης στο αρχοντικό.

Στο **ισόγειο** προτείνεται να υπάρχει πάγκος για την παροχή πληροφοριών και την διάθεση έντυπου υλικού τουριστικού και πολιτιστικού περιεχομένου, να στεγαστεί το «Αρχείο Τύπου Αποδήμων Ηπειρωτών» και το «Αρχείο Εκδόσεων Κονιτσιωτών Συγγραφέων». Επιπλέον, να δημιουργηθούν «Αίθουσα περιοδικών εκθέσεων» και «Αίθουσα Διαλέξεων».

Στους **ορόφους** προτείνεται να στεγαστεί «Δημοτική Πινακοθήκη», «Εικαστικό Εργαστήρι» και «Αναπαράσταση καθιστικού του Κονιτσιώτικου Σπιτιού».

Στον **Πύργο** θα εκθεθούν φωτογραφίες και σχέδια με την ιστορία του αρχοντικού και παλιές φωτογραφίες από την Κόνιτσα και το διευρυμένο Δήμο Κόνιτσας.

Πρόκειται λοιπόν για το όραμα μετατροπής της οικίας Σίσκο σε έναν πολυχώρο με καθαρά πολιτιστικό χαρακτήρα.

⁸⁶ Τον Απρίλιο του 2000 γίνεται η πρόταση για τη διαμόρφωση της οικίας του Χουσεΐν Σίσκο σε Κέντρο Πολλαπλών Πολιτιστικών Χρήσεων του Δήμου Κόνιτσας.

1.7 Μελέτες Οικολογικού χαρακτήρα με κύριο άξονα τη χαράδρα Βίκου-Αώου

Οι επόμενες μελέτες έχουν οικολογικό χαρακτήρα και αφορούν στην πλειονότητά τους τη χαράδρα Βίκου-Αώου.

Το 1973, με Προεδρικό Διάταγμα⁸⁷ η περιοχή Βίκου – Αώου ανακηρύσσεται σε Εθνικό Δρυμό. Σύμφωνα με το Άρθρο 1 αποφασίστηκε η προστασία της περιοχής Βίκου – Αώου Ιωαννίνων επειδή παρουσιάζει αξιόλογο επιστημονικό ενδιαφέρον και υψηλό σκηνογραφικό κάλλος καθώς και ποικίλη σύνθεση χλωρίδας και πανίδας, των οποίων επιβάλλεται η διατήρηση για την αισθητική, ψυχική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη ολόκληρης της περιοχής. Συμπεραίνει κανείς ότι ήδη από την εποχή εκείνη, υπήρχε η έννοια της διατήρησης της βιοποικιλότητας αλλά και του τοπίου με σκοπό την έμμεση ωφέλεια της κοινωνίας από συγκεκριμένες μορφές ανάπτυξης.

1.7.1 Έκθεσις: «Αναφερομένη εις την δημιουργίαν κέντρου χειμερινών σπορ εις την περιοχήν Κονίτσης Ηπείρου»

Η απόφαση σύστασης του Εθνικού Δρυμού προέκυψε σε ένα χρόνο μάλλον πρωθύστερο συγκριτικά με το κύμα προστασίας της φύσης και του πολιτισμού μέσα από Διεθνείς Οργανισμούς, όπως η Ουνέσκο (Unesco) και το Συμβούλιο της Ευρώπης (The Council of Europe), γεγονός που ίσως οφείλεται σε προσπάθεια προστασίας από ήδη γενόμενες προτάσεις για τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή και αναφέρομαι συγκεκριμένα στην Έκθεση για τη δημιουργία Κέντρου Χειμερινών Σπορ στην Τύμφη⁸⁸ το 1962. «Η έκθεσις αυτή συνετάγη κατόπιν επιτόπιου μεταβάσεως του υποφαινομένου (Α. Schonholzer Thun), βάσει εντολής του έν Παρισίοις εδρεύοντος Ο.Ο.Σ.Α⁸⁹. και εις τό πλαίσιον της Υπηρεσίας Περιφερειακής Αναπτύξεως Ηπείρου».

Σύμφωνα με την έκθεση αυτή η αισθητική αξία του τοπίου της χαράδρας του Αώου, που είτε με το χιόνι τη χειμερινή περίοδο, είτε με τη δροσιά το καλοκαίρι μπορεί να αποτελέσει ευχάριστο μέρος επίσκεψης και παραθερισμού από μερίδα πληθυσμού που αγαπάει τη φύση και τα σπορ, πρέπει να αξιοποιηθεί με τη δημιουργία εναέριου ηλεκτρικού

⁸⁷ Εφημερίδα της Κυβέρνησης, 1973, αρ. φύλλου 198

⁸⁸ Α. Schonholzer Thun, Διπλωματούχος Μηχανικός- Ειδικός Μεταφορών δια Τελεφερίκ, Έκθεσις: «Αναφερομένη εις την δημιουργίαν κέντρου χειμερινών σπορ εις την περιοχήν Κονίτσης Ηπείρου (ορεινόν όγκον της Τύμφης), ΟΟΣΑ 1962 (το στοιχείο της χρονολόγησής και του φορέα προκύπτει από αναφορά σε μεταγενέστερη μελέτη)

⁸⁹ Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, δημιουργήθηκε το 1948 ως **Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας**. Ο οργανισμός στόχο έχει να παρέχει ένα περιβάλλον όπου οι κυβερνήσεις μπορούν να συγκρίνουν εφαρμογές πολιτικής, να βρουν απαντήσεις στα κοινά προβλήματα, να προσδιορίσουν τις καλές πρακτικές και να συντονίσουν τις εσωτερικές και διεθνείς πολιτικές.

μεταφορέα (τελεφερίκ) και ξενοδοχείων-πανδοχείων. Προτείνεται δηλαδή μια αξιοποίηση που δε λαμβάνει υπόψη την οικολογική σπουδαιότητα της χαράδρας παρά μόνο την υψηλή αισθητική της αξία.

1.7.2 Έκθεση για την αξιολόγηση και τη διαχείριση της Χαράδρας του ποταμού Αώου

Στον αντίποδα αυτής της μελέτης φαίνεται να συντάχθηκε η «Έκθεση για την αξιολόγηση και διαχείριση της Χαράδρας του ποταμού Αώου (Υπουργείο Συντονισμού, 1982)» το 1982. Φαίνεται ότι από τις αρχές της δεκαετίας του '80 ξεκίνησε η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στην Ελλάδα γενικότερα αλλά και στην περιοχή της Κόνιτσας ειδικότερα.

Σύμφωνα με τους πληροφορητές, η μελέτη αυτή φαίνεται να είναι το αποτέλεσμα δράσης τοπικών παραγόντων που αντέδρασαν στην ιδέα κατασκευής τελεφερίκ στη χαράδρα του Αώου.

Διαφαίνεται λοιπόν η ενασχόληση και δράση της τοπικής κοινωνίας με την ανάπτυξη και προώθηση του τόπου της και γίνεται φανερό ότι διαφορετικές ομάδες με πιθανότατα διαφορετικές απόψεις συγκρούονται⁹⁰ σε θέματα και σχέδια που αφορούν στην ανάδειξη και ανάπτυξη των αξιόλογων στοιχείων της περιοχής, των φυσικών και πολιτιστικών της πόρων.

Στην εισαγωγή της μελέτης αναφέρεται ότι: «σκοπός της μελέτης είναι η έρευνα και αξιολόγηση της χλωρίδας-πανίδας, του οικοσυστήματος και του τοπίου της χαράδρας του ποταμού Αώου αλλά και η υποβολή προτάσεων για το σωστό τρόπο διαχείρισής της και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε αυτή από διάφορα σχέδια εκμετάλλευσής της». Η μελέτη είναι σύντομη και στοχευμένη. Ξεκινά από την υφιστάμενη κατάσταση στην περιοχή για να καταλήξει στα συμπεράσματα σε προτάσεις αξιοποίησής της βασισμένη κυρίως στην οικολογική αλλά και στην αισθητική της αξία.

Αναφέρει ότι τα σχέδια που προβλέπονται για την αξιοποίηση και ανάπτυξη της χαράδρας, όπως το υδροηλεκτρικό φράγμα, η εγκατάσταση εναέριου ηλεκτρικού μεταφορέα ή άλλου μέσου συγκοινωνίας από την Κόνιτσα μέχρι τη Μονή Στομίου, η κατασκευή ξενοδοχείων και χιονοδρομικών εγκαταστάσεων κοντά στις κορυφές της Γκαμήλας (Δρακόλιμνη) αλλά και οι διανοίξεις δρόμων θα έχουν ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο **τοπίο** της χαράδρας και θα προκαλέσουν καταστροφή της **βιολογικής** και της **οικολογικής** της **αξίας** σύμφωνα με την επιστημονική τεκμηρίωση της έρευνας.

«Τόσο η αισθητική όσο και η οικολογική αξιολόγηση της χαράδρας του Αώου δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολιών για την εξαιρετική σημασία της. Πρόκειται πράγματι για μια μοναδική για την Ελλάδα ενότητα που συνδυάζει ένα τοπίο

⁹⁰ Για τις τοπικές συγκρούσεις γύρω από τη διαχείριση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος σε μια συγκεκριμένη κοινότητα, βλέπε εισήγηση: Νιτσιάκος, Β. (n.d.). Από την παραγωγική ρήση στην τουριστική κατανάλωση του τοπίου. Ένα παράδειγμα από το Ζαγόρι της Ηπείρου, σ., (σσ. 42-50). 9ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, Αθήνα 2006

σπάνιας ομορφιάς με μια εξαιρετική ποικιλία βιοτόπων και ένα οικοσύστημα σε σχεδόν παρθένα κατάσταση. Η διατήρηση σε ικανοποιητική μέχρι σήμερα κατάσταση αυτού του φυσικού βοτανικού και ζωολογικού κήπου αποτελεί μια ευτυχή συγκυρία. Η διατήρηση επομένως της περιοχής αποτελεί επιτακτική ανάγκη και επιβάλλει την άμεση και αυστηρή προστασία της. Το σημερινό καθεστώς της χαράδρας, που ανήκει στην περιφερειακή ζώνη του Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικό και δεν την εξασφαλίζει απέναντι στους κυριότερους κινδύνους που την απειλούν. Απόδειξη γι' αυτό είναι η ανεμπόδιστη κατασκευή του καταστροφικού δρόμου από τη γέφυρα της Κόνιτσας μέχρι τη Μονή Στομίου. Η ολοκληρωμένη προστασία της χαράδρας του Αώου για την συνέχιση της απρόσκοπτης λειτουργίας του οικοσυστήματος δεν συμβιβάζεται με έργα που θα προκαλέσουν σοβαρές οχλήσεις και υποβάθμιση όπως το υδροηλεκτρικό φράγμα και ο εναέριος μεταφορέας».

Οι μελετητές εκτός από τη σημαντική οικολογική αξία της χαράδρας, φαίνεται να αναγνωρίζουν και τη μεγάλη αισθητική αξία της, καθώς συχνά αναφέρουν την πιθανότητα αλλοίωσης του τοπίου της χαράδρας με ενδεχόμενα έργα εκμετάλλευσής της που θα επιφέρουν έλλειψη τουριστικού ενδιαφέροντος προς αυτή. Είναι αντίθετοι σε οποιοδήποτε προηγούμενο σχέδιο εκμετάλλευσής έχει προταθεί, τα οποία πιστεύουν ότι αναπόφευκτα θα οδηγήσουν στην αλλοίωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της χαράδρας και φαίνεται ότι ήδη από την εποχή αυτή οι μελετητές στρέφονται σε αυτό που αποκαλείται βιώσιμη ανάπτυξη δηλ. ανάπτυξη που θα σέβεται το περιβάλλον χωρίς να το καταστρέφει και θα επιφέρει έτσι μακροχρόνια οφέλη στους κατοίκους της περιοχής. Στρέφονται στην ήπια τουριστική ανάπτυξη, βασισμένη στο ενδιαφέρον και στην αγάπη για τη φύση που τελευταία καταλαμβάνει μεγάλα τμήματα πληθυσμού, κατοίκων κυρίως αστικών περιοχών που αναζητούν ηρεμία και γαλήνη σε συνδυασμό με ελαφριά μορφής άσκηση, όπως πεζοπορία, μέσα από την επαφή με τη φύση.

1.7.3 Μελέτη Οικολογική - Χωροταξική, Χαρακτηριστικών Οικοσυστημάτων των Ορεινών Όγκων Πίνδου

Η επόμενη μελέτη που αναφέρεται και στα προηγούμενα σχέδια ανάπτυξης στη χαράδρα του Βίκου-Αώου αλλά και γενικότερα στην ανάπτυξη της περιοχής της Πίνδου είναι η «Μελέτη Οικολογική - Χωροταξική, Χαρακτηριστικών Οικοσυστημάτων των Ορεινών Όγκων Πίνδου»⁹¹.

⁹¹ Την έρευνα αυτή ανέθεσε στο Μουσείο Γουλανδρή το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων. Φορέας εκτέλεσης του έργου ήταν το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με την αρωγή μιας πλειάδας επιστημόνων: Συντονισμός μελέτης: Τάσος Γιαννίτσης. Ομάδα μελέτης από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Σπύρος Ντάφης, Παύλος Σμύρης,

Στην εισαγωγή της η μελέτη επισημαίνει:

« ...κάτω από την πίεση των αρνητικών επιπτώσεων που είχε η έντονη και άστοχη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος στη χώρα στο παρελθόν, της ανάπτυξης διεθνών πρωτοβουλιών για την προστασία περιοχών με ανάλογα χαρακτηριστικά και των ρυθμίσεων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας, φαίνεται να γίνεται όλο και πιο αντιληπτό, ότι μια περιοχή όπως αυτή, αποτελεί πρώτιστα ένα κεφαλαιώδες «κοινωνικό αγαθό» (κάτι αντίστοιχο με τον όρο 'πολιτιστικό αγαθό' 'bien culturel' που χρησιμοποιήθηκε από την Ουνέσκο για την πολιτισμική κληρονομιά), ένα «εθνικό κεφάλαιο», όχι με την οικονομική σημασία του όρου, αλλά με την έννοια ότι αποτελεί ένα κρίσιμο περιουσιακό στοιχείο για τη ζωή του ελληνικού χώρου με την ίδια σημασία, όπως και τα πιο σημαντικά πολιτιστικά στοιχεία που διαθέτει η χώρα από την ιστορική της πορεία».

Η μεταχείριση της περιοχής ως 'πολιτισμικού αγαθού' και η σημασία της διατήρησής της όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για την Ευρώπη και όλο τον κόσμο μετατρέπει την περιοχή σε μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

Οι μελετητές λοιπόν λειτουργούν σε ένα πλαίσιο που ξεπερνά τα τοπικά και εθνικά όρια και υπακούει σε νόμους διεθνούς χαρακτήρα μέσα στη σφαίρα πια μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας αναδεικνύοντας τη σχέση τοπικού- εθνικού- παγκόσμιου.

Η μελέτη κάνει αναφορά στις προηγούμενες αναπτυξιακές προτάσεις, τις οποίες κρίνει μάλλον ατελείς και διαπιστώνει ότι η αντιμετώπιση της περιοχής ως προς τις περιβαλλοντικές της και τις αναπτυξιακές τις διαστάσεις γίνεται αποσπασματικά και σημειακά, με συνέπεια τα αποτελέσματα εξελίξεων και πολιτικής να βρίσκονται σε σημαντική απόσταση από μια επιθυμητή και παραδεκτή κατάσταση. Για το λόγο αυτό προτείνεται ένας νέος τρόπος προστασίας και διαχείρισης, που είναι η Ζωνοποίηση. Βάσει αυτού του σχεδίου προτείνεται η ενοποίηση των δυο Εθνικών Δρυμών (Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου και Εθνικός Δρυμός Βάλια Κάλντα) σε ένα Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου συνολικής έκτασης περίπου 1500 χλμ² που διαχωρίζεται σε 4 ζώνες με διαφορετικό βαθμό προστασίας. Οι ζώνες κινούνται από τη ζώνη της "απόλυτης προστασίας" στη ζώνη "γενικού φυσικού αποθέματος", "προστασίας" και καταλήγουν στη ζώνη της "ανάπτυξης", ενώ αντίστοιχα διαμορφώνονται οι συμβατές με τον χαρακτήρα κάθε ζώνης χρήσεις.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η μελέτη Γουλανδρή καλύπτει όλους τους ενδεχόμενους τομείς ανάπτυξης, δίνοντας την απαιτούμενη έμφαση και σημασία στην ένωση και αλληλεπίδραση μεταξύ φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Τονίζεται ότι δεν μπορεί

Θεοχάρης Ζάγκας. Ομάδα μελέτης από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων: Βασίλης Νιτσιάκος, Ηλίας Μήτσης, Μιχάλης Αράπογλου, Γρηγόρης Τσουνης, Ζαχαρίας Δεμαθάς (Πάντειο Παν/μιο), Φίλιππος Λουκίσσας (Παν/μιο Θεσσαλίας) και Μουσείο Γουλανδρή: Αχ. Δημητρόπουλος, Σταύρος Ρίζος, Έλλη Σταματιάδου, Αθήνα 1992

να επιτευχθεί ανάπτυξη μονομερής, αλλά μόνο με το συνδυασμό των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Η προστασία της περιοχής από μια άναρχη και αποσπασματική ανάπτυξη που θα επιφέρει μακροπρόθεσμα την αλλοίωση του περιβάλλοντος, προτείνεται να αποφευχθεί με τη δημιουργία Εθνικού Πάρκου και τη διαχείρισή του με τη μέθοδο της ζωνοποίησης, που προτάθηκε και από άλλη αντίστοιχη μελέτη, και που δε θα είναι αντίθετη στην οικονομική ανάπτυξη των κατοίκων της περιοχής. Μια ήπια τουριστική ανάπτυξη είναι αυτή που προτείνεται ως μοντέλο βέλτιστης διαχείρισης της περιοχής. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται προστασία του περιβάλλοντος και του τοπίου, ως αισθητική αξία, αλλά και οικονομική ανάπτυξη, μέσα στα πλαίσια των εθνικών και διεθνών πολιτικών, όπως αυτές ορίζονται για μια αειφόρο ανάπτυξη.

1.7.4 Zoning and Ecotourism Strategies in Protected Areas: Sustainable Development in the Vicos-Aoos National Park Area

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η μελέτη με τίτλο «*Δημιουργία ζωνών και στρατηγικές Οικοτουρισμού σε προστατευμένες περιοχές: βιώσιμη ανάπτυξη στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Βίκου-Αώου*» (Orco_LTD, April 1992) που συντάχθηκε την ίδια χρονική περίοδο με αυτή του Μουσείου Γουλανδρή.

Στη μελέτη τονίζεται ότι η Ελλάδα, είναι το κράτος μέλος της ΕΟΚ με το χαμηλότερο ποσοστό των προστατευόμενων περιοχών: μόνο το 1% ολόκληρου του ελληνικού εδάφους έχει επίσημα δηλωθεί ως «προστατευόμενη περιοχή», και καταγγέλλει ότι η διαχείριση αυτών των περιοχών είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Οι ελληνικοί Εθνικοί Δρυμοί είναι υπό την επίβλεψη της Διεύθυνσης Περιβάλλοντος Δασών, Δρυμών και Δασικής αναφυχής του Υπουργείου Γεωργίας. Τοπικά, γραφεία της Διεύθυνσης εφαρμόζουν και παρακολουθούν τις πολιτικές που ορίζονται σε κεντρικό επίπεδο.

Ως αποτέλεσμα, οι αρχές που είναι επικεφαλής των Εθνικών Πάρκων στην Ελλάδα βρίσκουν ολοένα και μεγαλύτερη δυσκολία στο να αντιμετωπίσουν τον αυξανόμενο αριθμό των επισκεπτών και τις σύγχρονες απαιτήσεις που σχετίζονται με τον οικοτουρισμό.

Συμπερασματικά, η μελέτη αυτή ακολουθώντας τις τάσεις της εποχής και τα ευρωπαϊκά πρότυπα, θέτει το ζήτημα όχι μόνο πια της διατήρησης της φύσης μέσα από τη θεσμοθέτηση προστατευμένων περιοχών και Εθνικών Πάρκων, αλλά του συνδυασμού της σε ένα μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που να εξυπηρετεί τις τοπικές αρχές και τους ντόπιους κατοίκους. Τελικοί δικαιούχοι του οφέλους που θα προκύψει από τη δημιουργία ενός σωστού μοντέλου διαχείρισης- με τη δημιουργία ζωνών- της φυσικής αλλά και της πολιτισμικής κληρονομιάς που εμπεριέχεται σε αυτή θα είναι η τοπική κοινωνία που θα κρατήσει από τη μια μεριά το μέρος άσπιλο, αλλά από την άλλη θα επωφεληθεί οικονομικά αλλάζοντας θετικά τις κοινωνικές και δημογραφικές συνθήκες, μειώνοντας τους δείκτες της ανεργίας.

Προτείνεται λοιπόν το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Βίκου-Αώου, ώστε φύση και κοινωνία να είναι ταυτόχρονα στο παρόν αλλά και σε μια μελλοντική προοπτική κερδισμένοι.

1.7.5 Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου

Το 1996 επανέρχεται ξανά στο προσκήνιο το θέμα του Εθνικού Δρυμού και της διαχείρισής του με μια καινούρια μελέτη⁹² που έγινε με σκοπό την αξιολόγηση της αξίας του Δρυμού αλλά και της εφαρμογής των μέχρι τώρα ληφθέντων μέτρων για την προστασία και την ανάπτυξή του. Στη μελέτη αυτή τονίζεται ιδιαίτερα η σημασία όπως λέει και ο Lowenthal της ενιαίας αντιμετώπισης της φύσης και του πολιτισμού, του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου που πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο ενιαίο, ανεξάρτητα από το αν στην πράξη οι αξίες της φύσης και του πολιτισμού αντιμετωπίζονται ως διαφορετικές.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του νόμου 996/1971 ορίζεται ότι: *«Δύναται να κηρύσσονται ως Εθνικοί Δρυμοί δασικά περιοχαί, αι οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξ απόψεως διατηρήσεως της αγρίας χλωρίδος και πανίδος, των γεωμορφολογικών σχηματισμών, του υπεδάφους, της ατμόσφαιρας, των υδάτων και γενικώς του φυσικού περιβάλλοντός των και των οποίων κρίνεται επιβεβλημένη η προστασία, η διατήρηση και η βελτίωση της συνθέσεως της μορφής και των φυσικών καλλονών των, η αισθητική, ψυχικήν και υγιεινήν απόλασιν πάσης φύσεως επιστημονικών ερευνών».*

Επισημαίνεται εδώ ότι: *«η περί δρυμών νομοθεσία, στο μέτρο που χρησιμοποιήθηκε μέχρι σήμερα, εφαρμόστηκε μόνο για να επιβάλλει απαγορεύσεις και περιορισμούς και όχι για να αξιοποιήσει το καθεστώς αυτό για την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών. Το καθεστώς αυτό προστασίας ίσως ικανοποιεί τις περιπτώσεις περιοχών που έχουν εγκαταλειφτεί οριστικά από τον άνθρωπο που ζούσε εκεί, κάτι όμως που δεν συμβαίνει στην συγκεκριμένη περιοχή. Εδώ ο άνθρωπος εξακολουθεί την μακράιωνη παρουσία του παρά τα ορατά προβλήματα της δημογραφικής αποδυνάμωσης και γήρανσής του και την εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων που αυτή συνεπάγεται. Αυτό άλλωστε είναι ένα γεγονός που παρά τους κινδύνους που προδιαγράφει όπως μείωση της βιοποικιλότητας, εντούτοις δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για ρύθμιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων της περιοχής και την ουσιαστική διαχείριση της».*

Αυτή ακριβώς η νομοθεσία εφαρμόστηκε και για τη θεσμοθέτηση της περιοχής των ποταμών Βοϊδομάτη και Αώου και του μεταξύ τους ορεινού όγκου της Τύμφης ως Εθνικού Δρυμού, με το Π.Δ. 213/1973.

⁹² 'Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου', Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος, European Commission DGXI, ΕΘΙΑΓΕ (Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας), Ινστιτούτο Μεσογειακών Δασ. Οικοσυστημάτων και Τεχν/γιας Δασ. Προϊόντων, 1996

Το σημαντικό και πρωτοπόρο που φέρνει η μελέτη αυτή για το Δρυμό, είναι ότι για πρώτη φορά καταγράφεται και λαμβάνεται επίσημα υπόψη η γνώμη των κατοίκων μέσα στην περιοχή του Δρυμού, η ζωή των οποίων επηρεάζεται άμεσα από τα οποιαδήποτε μέτρα διαχείρισης προταθούν και εφαρμοστούν. Επίσης, σημαντική θέση κατέχει και η δράση της ενημέρωσης και της ευαισθητοποίησης του ντόπιου πληθυσμού, οι οποίοι αρχικά θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν την αξία του Δρυμού⁹³ και μετέπειτα οι ίδιοι να προβούν σε πράξεις διατήρησης και προβολής των αξιών αυτών. Να κατανοήσουν παραπέρα ότι αυτό που πράγματι αναδεικνύει την περιοχή και προσελκύει τους επισκέπτες, είναι το μοναδικό φυσικό περιβάλλον και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δρυμού, τα οποία δεν πρέπει να θυσιάζονται στο βωμό βραχυπρόθεσμου οικονομικού οφέλους ή πρόσκαιρων σκοπιμοτήτων.

Ωστόσο οι ίδιοι οι κάτοικοι θεωρούν: «ότι επικρατεί η αίσθηση της παραμέλησης της περιοχής τους από το κράτος, ενώ είναι ορατή η ελλιπής κοινωνική και τεχνική υποδομή της περιοχής μελέτης, αν και σε αρκετές περιπτώσεις είναι σε εξέλιξη μεγάλα έργα υποδομής, τα οποία όμως προχωρούν με πολύ αργούς ρυθμούς.

Παρά την παραμέληση της πολιτείας απέναντί τους και την απογοήτευση που αυτή δημιουργεί, εντούτοις μεγάλο μέρος του ντόπιου πληθυσμού ενδιαφέρεται για τον τόπο του και επιθυμεί να συμμετάσχει ενεργά στην προστασία και τη διάσωση της Φυσικής και Πολιτιστικής του κληρονομιάς του ΕΔ».

Στον οικισμό της Κόνιτσας η κατάσταση διαμορφώνεται προς την κατεύθυνση της διατήρησης του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής. Η συντήρηση των ιστορικών κτισμάτων της στα πλαίσια της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και η δημιουργία τουριστικής υποδομής, μέσω της κατασκευής παραδοσιακών ξενώνων, ενισχύουν τις οικοτουριστικές δραστηριότητες της περιοχής κατά τα τελευταία χρόνια. Αντιθέτως, οι οικισμοί της Λάκκας του Αώου εμφανίζουν ουσιαστικές δυσκολίες ως προς την κατεύθυνση της συντήρησης των οικισμών τους. Κύριος λόγος είναι το ότι έχουν χάσει τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα, εξαιτίας της καταστροφής που υπέστησαν από τους Γερμανούς το 1943. Οι προσπάθειες της γρήγορης ανασυγκρότησής τους που ακολούθησαν, είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του παραδοσιακού χαρακτήρα τους και την εμφάνιση σήμερα οικισμών με δομικά υλικά μη τοπικού και επομένως μη παραδοσιακού χαρακτήρα (από τούβλα, τσίγκο, αλουμίνιο, μπετόν κλπ).

Σε αρκετές κοινότητες εκτελούνται έργα με στόχο τη συντήρηση των παραδοσιακών οικισμών (παλιά αρχοντικά, πλατείες, καλντερίμια), των ιστορικών μνημείων (εκκλησίες, μοναστήρια, γεφύρια, σκάλες, βρύσες), άλλα και τη διάσωση της **πολιτιστικής κληρονομιάς**

⁹³ Στο παράρτημα παρατίθεται νομοθεσία σχετικά με την κήρυξη της περιοχής ως Εθνικού Δρυμού και την (Κοβάνη, Η οικονομία στις ακρώρειες του φυσικού της τοπίου. Ο Ορεινός χώρος της Βαλκανικής, Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί, 2000)· (Hall & Page, 2006)· (Λουλούδης, Από το 'Τραγικό' στο 'Μαγικό' βουνό, 2003) (Lefebvre, The production of Space, 1991)· (Lewis, 1934)· (Bowie, 1990)· (Bourdieu, 1977)) προστασία του

(ήθη, έθιμα, παραδοσιακή οικοτεχνία κ.α.). Παράλληλα γίνονται προσπάθειες για τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού μέσω της ενίσχυσης και της προώθησης εναλλακτικών μορφών απασχόλησης, κυρίως στο χώρο του τουρισμού, όσο και της διοργάνωσης εκδηλώσεων πολιτιστικού / ψυχαγωγικού / επιμορφωτικού χαρακτήρα μέσα από τα διάφορα πολιτιστικά κέντρα, βιβλιοθήκες, εκθέσεις, συναυλίες κ.ά.

Αίτημά τους είναι η δημιουργία της κατάλληλης βασικής υποδομής για την εξυπηρέτηση των αναγκών τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των τουριστών, η ενημέρωσή τους για τις φυσικές αξίες της περιοχής τους και για τον τρόπο που μπορούν να βοηθήσουν και να συμμετέχουν στην διάσωσή τους και τέλος η ενεργή συμμετοχή τους στη διαχείριση και προστασία του Φυσικού περιβάλλοντος.

Εξίσου σημαντικό είναι ότι το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον αντιμετωπίζονται ως **ίσης αξίας** αφού τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά στην περιοχή του εθνικού δρυμού Βίκου-Αώου, θεωρείται ότι συμπληρώνουν τις ανεπανάληπτες **οικολογικές** και **τοπιακές αξίες** του δρυμού, και η ορθολογική προστασία και ανάδειξή τους είναι ουσιαστικής σημασίας για την ολοκληρωμένη διαχείρισή του.

Κατά συνέπεια, έχουν ανάγκη εξίσου από άμεση προστασία συντήρησης αλλά και φύλαξης που δε θα τα μουσειοποιεί αλλά θα τα επαναδραστηριοποιεί μέσα από την τόνωση των τοπικών παραγωγικών δομών και λειτουργιών αλλά και την επιβίωση και διατήρηση παραδοσιακών επαγγελμάτων και γενικότερα των εθμικών παραδόσεων που διατηρούνται ακόμη στη συλλογική μνήμη των τοπικών κοινωνιών.

1.7.6 Μονοπάτια Αώου

Έχοντας συνείδηση της τουριστικής αξίας της περιοχής γύρω από το γεφύρι του Αώου ως χώρου που οδηγεί στο εσωτερικό της χαράδρας του Αώου έγινε η μελέτη για τη Διαμόρφωση της Εισόδου της Χαράδρας του Αώου το 1997⁹⁴.

Η μελέτη αναφέρεται σε έργα βελτίωσης του φυσικού περιβάλλοντος τα οποία προτείνονται να εκτελεστούν στην είσοδο της χαράδρας Αώου, με σκοπό την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος, την παροχή ευκολιών στους επισκέπτες και περιπατητές οι οποίοι επισκέπτονται την ομώνυμη χαράδρα. Τονίζεται ότι ο χώρος κατασκευής των προτεινόμενων έργων αποτελεί την αφετηρία όλων των μονοπατιών που διασχίζουν τη χαράδρα Αώου η οποία δέχεται πλήθος επισκεπτών κάθε έτος και ότι παραπλεύρως του χώρου ευρίσκεται η πέτρινη θολωτή γέφυρα η οποία παρουσιάζει μεγάλο τουριστικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον και γι αυτό απαιτείται η διαμόρφωση και ο εξωραϊσμός του, που θα επιτευχθεί με την κατασκευή των προτεινόμενων έργων. Δεν πρέπει ωστόσο να αλλοιωθεί η **αισθητική**

⁹⁴ Περιφερειακή Διοίκηση Νομού Ιωαννίνων. (n.d.). Μονοπάτια Αώου. Τ.Υ.Δ.Κ (Μέρος Α')

του τοπίου, η αξία του οποίου είναι μεγάλη. Για το λόγο αυτό όλες οι κατασκευές θα γίνουν με **παραδοσιακά υλικά** όπως ξύλα και πέτρα.

Σκοπός των προτεινόμενων έργων είναι η λελογισμένη ανάπτυξη και χρήση των περιγηγντικών πόρων για να προσφέρουν μέσα **αναψυχής** και περιγηγνσεως που να ικανοποιούν κατά το δυνατόν πληρέστερα τις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες αναψυχής των επισκεπτόν και παράλληλα η προαγωγή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με σκοπό την προστασία και διατήρησή τους. Η ανάπτυξη έργων αναψυχής – ευκολιών θα εντείνουν το ενδιαφέρον για τη μελετώμενη περιοχή και θα λειτουργήσουν θετικά στην επίτευξη του ανωτέρου σκοπού. Με την κατάλληλη οργάνωση του χώρου και την παροχή ευκολιών ενδέχεται να αυξηθεί και ο αριθμός των επισκεπτόν.

Το 1999 ολοκληρώθηκε η β΄ φάση της μελέτης Διαμόρφωσης Εισόδου Χαράδρας Αώου με την κατασκευή ορισμένων έργων που συμπληρώνουν την προηγούμενη φάση και αναδεικνύουν στο σύνολό τους τον χώρο της εισόδου της χαράδρας.

1.7.7 Μελέτη Αξιοποίησης Εθνικού Δρυμού Αώου

Κλείνοντας τις μελέτες που αφορούν στον Εθνικό Δρυμό Αώου, η πιο πρόσφατη χρονολογικά μελέτη έγινε το 2008 με τίτλο: «Μελέτη Αξιοποίησης Εθνικού Δρυμού Αώου»⁹⁵.

Η μελέτη διαπιστώνει ότι η υφιστάμενη διαχείριση της χαράδρας και η ορθολογική αξιοποίησή της μέχρι τώρα είναι ανύπαρκτη και ως εκ τούτου θεωρεί ότι η **οργάνωση** και **αξιοποίηση** της χαράδρας με βάση τις αρχές του «οικοτουρισμού» για συγκεκριμένες δραστηριότητες **υπαίθριας αναψυχής**, που αναφέρονται στην πεζοπορία - περιήγηση, την απόλαυση της φύσης και του τοπίου και την περιβαλλοντική ενημέρωση κρίνεται απαραίτητη σύμφωνα με τις υφιστάμενες τάσεις στην Ελλάδα και διεθνώς.

Η διατήρηση των μοναδικών φυσικών χαρακτηριστικών και της ιδιαίτερης οικολογικής ισορροπίας στην περιοχή, καθώς και η αποφυγή επεμβάσεων που μπορεί να οδηγήσουν στην υποβάθμισή τους επιβάλλεται άλλωστε και από το γεγονός της θεσμοθέτησής της ως προστατευόμενης, αφού αποτελεί ιδιαίτερο στοιχείο της φυσικής κληρονομιάς της χώρας. Με την ίδρυση δε του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου το 2005⁹⁶,

⁹⁵ Δήμος Κόνιτσας. (2008). *Μελέτη Αξιοποίησης Εθνικού Δρυμού Αώου*. Ιωάννινα: Οικοδοασική Ο.Ε.

⁹⁶Το 2005 με Υπουργική Απόφαση, αποφασίζεται ο χαρακτηρισμός της χερσαίας περιοχής των ορειών όγκων της Β. Πίνδου ως Εθνικού Πάρκου, καθορισμός ζωνών προστασίας και καθορισμός χρήσεων, όρων και περιορισμών δόμησης. «Άρθρο 1: Σκοπός της παρούσας Απόφασης είναι η προστασία, διατήρηση και διαχείριση της φύσης και του τοπίου, ως φυσικής κληρονομιάς και πολύτιμου εθνικού φυσικού πόρου σε χερσαία τμήματα της περιοχής «Ορεινοί Όγκοι Βόρειας Πίνδου», που διακρίνονται για τη μεγάλη βιολογική, οικολογική, αισθητική, επιστημονική, γεωμορφολογική και παιδαγωγική τους αξία, με το χαρακτηρισμό της ως Εθνικό Πάρκο», Εφημερίς της Κυβερνήσεως, τ.χ.4, Αρ. Φύλλου 639, 14 Ιουνίου 2005

οπότε η χαράδρα του Αώου εντάχθηκε στις «Περιοχές Προστασίας της Φύσης» (πυρήνες) επιβάλλονται (θεσμικά) ειδικές δεσμεύσεις στις επιτρεπόμενες δραστηριότητες και υποδομές, καθώς και στη διαχείριση της χαράδρας, που θα πρέπει να έχει ως στόχο: «τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος και την αποτελεσματική προστασία του, ώστε να ακολουθήσει τη φυσική εξέλιξη, χωρίς ανθρώπινες επεμβάσεις».

Η αξιοποίηση της χαράδρας στο πλαίσιο ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής. στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην προσέλκυση επισκεπτών όχι μόνο ειδικού ενδιαφέροντος π.χ. ορειβάτες αλλά του ευρύτερου κοινού που επιθυμεί να γνωρίσει και να απολαύσει περιοχές που αποτελούν ιδιαίτερα στοιχεία της φυσικής κληρονομιάς της χώρας και να αποκομίσει ευχάριστες εμπειρίες από την επίσκεψή του, στο πλαίσιο ασφαλώς των υφισταμένων δεσμεύσεων για τη διατήρηση του περιβάλλοντος και του χαρακτήρα της περιοχής.

Η οργάνωση αυτή της χαράδρας για απλές δραστηριότητες αναψυχής, που συμβιβάζεται επίσης με το χαρακτήρα της περιοχής ως προστατευόμενης, εξασφαλίζει τη διατήρηση των **ιδιαιτέρων αξιών** της και παρέχει τη δυνατότητα διηνεκούς χρήσης της για μια νέα τάση εναλλακτικού τουρισμού και έχει χαρακτηριστεί διεθνώς ως «οικοτουρισμός».

Για το σκοπό αυτό υπογράφεται Προγραμματική Σύμβαση για τη μελέτη και εκτέλεση έργων δασικής αναψυχής προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος σε δημόσια δάση και δασικές εκτάσεις που βρίσκονται μέσα στα διοικητικά όρια του Δήμου Κόνιτσας Νομού Ιωαννίνων.

Αντικείμενό της είναι η εκτέλεση έργων ως άνω, που αφορούν κυρίως στη βελτίωση και ανάδειξη υπάρχοντος μονοπατιού την τοποθέτηση απλών κατασκευών, όπως κιόσκι, παγκάκια, τη σήμανση της περιοχής, κλπ., με ήπιας μορφής επεμβάσεις που στοχεύουν στην ανάδειξη και προστασία των στοιχείων της φυσικής κληρονομιάς καθώς και την προαγωγή εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην περιοχή. Οι παρεμβάσεις για την ανάδειξη της περιοχής και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων δασικής αναψυχής περιλαμβάνουν ενδεικτικά:

- i. Τη δημιουργία μονοπατιού περιήγησης
- ii. Τη σήμανση της περιοχής
- iii. Τη δημιουργία θέσεων ανάπαυσης και θέας

Επίσης, η παρούσα μελέτη προβλέπει:

- i. α) Τη δημιουργία χώρου στάθμευσης πριν την πέτρινη γέφυρα Κόνιτσας, δίπλα από την παλαιά εθνική οδό «Ιωαννίνων – Κόνιτσας»
- ii. β) Τη διαμόρφωση του χώρου εισόδου στην Χαράδρα του Αώου (επίστρωση με χονδρόπλακες, τοποθέτηση τραπεζοπάγκων, καθιστικών κλπ.)
- iii. γ) Τη δημιουργία Φυλακίου – χώρου πληροφόρησης κεντρικής εισόδου και περιπτερού ανάρτησης πινακίδων

- iv. δ) Τη βελτίωση του παλιού μονοπατιού με δημιουργία χώρων θέας, λιθόστρωτων προστατευτικών πέτρινων τοιχίων κ.λ.π.

Το έργο αυτό από ότι γνωρίζουμε πραγματοποιείται και βρίσκεται σε φάση υλοποίησης.

1.7.8 Γεωπάрко Βίκου-Αώου

Είναι απαραίτητο να γνωστοποιήσουμε τις τελευταίες εξελίξεις και να επισημάνουμε ότι η ευρύτερη περιοχή του Βίκου- Αώου αποτελεί πλέον το 4^ο αναγνωρισμένο Γεωπάрко της Ελλάδας. Στο Γεωπάрко Βίκου- Αώου περιλαμβάνονται η οροσειρά της Τύμφης, η χαράδρα του Βίκου και του Βοϊδομάτη, η χαράδρα του Αώου, το όρος Τραπεζίτσα, ο Σμόλικας και ο Κλέφτης, η περιοχή της ένωσης των ποταμών Αώου, Βοϊδομάτη, Σαραντάπορου και οι ιαματικές πηγές Καβασίλων και Αμάραντου.

Αποδεικνύεται και πιστοποιείται για άλλη μια φορά η οικολογική αξία της περιοχής, ως γεωλογικού μνημείου της φύσης. Σκοπός της ίδρυσής του εκτός από την προστασία είναι και η ανάδειξη και περεταίρω ανάπτυξη του ποιοτικού τουρισμού στην Περιφέρεια, όπου στο φυσικό περιβάλλον, τον πολιτισμό, τα μνημεία, τα Εθνικά Πάρκα και την ιδιαίτερη τοπική αρχιτεκτονική και γενικότερα το ανθρωπογενές περιβάλλον θα προστεθεί μια επιπλέον ενδιαφέρουσα οπτική γωνία που θα αποτελέσει ένα επιπρόσθετο πόλο έλξης επισκεπτών, τα μοναδικά και σπάνια γεωλογικά και γεωμορφολογικά μνημεία του Γεωπάρκου Βίκου- Αώου.

Κριτικά Σχόλια

Γνωστότατο και πάντα στο επίκεντρο των ανησυχιών, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70, των εθνικών και κοινοτικών περιφερειακών πολιτικών, είναι το φαινόμενο της παρακμής των ορεινών ζωνών (Κοβάνη, Η οικονομία στις ακρώρειες του φυσικού της τοπίου. Ο Ορεινός χώρος της Βαλκανικής, Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί, 2000, σ. 218). Η Κόνιτσα, αποτελεί μια ορεινή αγροτική περιοχή αφού συνδέεται παραδοσιακά με τις λειτουργίες της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, και με τις έννοιες της απομόνωσης και της περιφερειακότητας που αποδίδονται στον όρο 'αγροτικό' (Cloke, 2006, σσ. 224-25). Ως τέτοια 'μειονεκτική' περιοχή με έντονο το φαινόμενο της παρακμής μπήκε στο στόχαστρο της εθνικής αλλά και της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής από το 1958, όταν διεξήχθη η πρώτη Κοινωνιολογική μελέτη (Μεντράς, 1960, σσ. 1-141) στα πλαίσια του Προγράμματος Αναπτύξεως της Ηπείρου.

Η μελέτη αυτή υλοποιήθηκε έχοντας ως στόχο την εξεύρεση λύσεων στο ζητούμενο των εν λόγω πολιτικών που δεν είναι άλλο από την αποτροπή της πληθυσμιακής ερήμωσης και τη διατήρηση του κοινωνικού ιστού σε περιοχές ορεινές και αγροτικές όπως και η Κόνιτσα.

Ωστόσο, εδώ τίθεται το ερώτημα πώς αντιλαμβάνεται κανείς την πορεία διατήρησης αυτού του ιστού, και ποιοι όροι πρέπει να τεθούν ώστε να θεωρηθεί όντως ευδόκιμη μία τέτοια πορεία. Οι μελέτες λοιπόν, ως εργαλείο των πολιτικών, δίνουν ή 'κατασκευάζουν' την εικόνα του τόπου, ανιχνεύουν τους εν δυνάμει φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους και συνιστούν κατευθυντήριες γραμμές ανάπτυξης μέσα από την αξιοποίηση και διαχείρισή τους.

Συγκεκριμένα, η εικόνα της περιοχής της Κόνιτσας σ' αυτή την πρώτη μελέτη καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη γεωγραφική της θέση και τα γεωμορφολογικά της χαρακτηριστικά. Τονίζεται η μεθοριακότητα και η ορεινότητά της, μέσα από τα δυσπρόσιτα χωριά στα οποία το απαρχαιωμένο οδικό δίκτυο δεν φτάνει, παρά μόνο τα ζώα, η μικρή γεωργική έκταση, καθώς επίσης και το υποβαθμισμένο από τον πόλεμο και την ανεξέλεγκτη βοσκή τοπίο της. Ως προς τις παραγωγικές δομές, φαίνεται ότι και μέχρι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια επικρατεί στις πεδινές περιοχές το μοντέλο ανάπτυξης της γεωργίας, αν και υποβαθμισμένο στις συνειδήσεις κυρίως των κατοίκων, της κτηνοτροφίας, αλλά κυρίως στα ορεινά χωριά έντονο είναι το φαινόμενο της αποδημίας και της εποχικής αναζήτησης εργασίας, κυρίως μαστόρων, σε άλλες περιοχές, ένα είδος περιοδικής μετανάστευσης. Η τοπική βιοτεχνία, που σήμερα θα λέγαμε δευτερογενή τομέα, έχει εξαφανιστεί, με εξαίρεση την προσπάθεια αναβίωσης της παραδοσιακής υφαντουργίας για τα κορίτσια και της ξυλογλυπτικής για τα αγόρια ως μια βιοτεχνία αυτάρκειας.

Η πόλη της Κόνιτσας φαίνεται να είναι από τότε το κέντρο εμπορικών δραστηριοτήτων αλλά και ψυχαγωγίας, ενώ τα ορεινά χωριά παρουσιάζονται με βάση την

έρευνα να είναι απλώς τόποι διαμονής, και κατανάλωσης, όπου τίποτα δεν επενδύεται και παράγεται. Καμία μέριμνα δε λαμβάνεται για το μέλλον της οικονομίας τους, ενώ αντίθετα οργανώνεται η αναχώρηση των νέων τους, γεγονός που προϋδεάζει για τη μαζική έξοδο του αγροτικού πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα.⁹⁷

Ως λύση για την αντιστροφή αυτού του κλίματος υπανάπτυξης και μετανάστευσης, ο Μεντράς, όντας μπροστά από την εποχή του, προτείνει ένα μοντέλο ενδογενούς, όπως θα το αποκαλούσαμε σήμερα ανάπτυξης, δηλαδή μια ανάπτυξη βασισμένη στους τοπικούς πόρους, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο οι φυσικοί εν δυνάμει πόροι αλλά και το ανθρώπινο δυναμικό. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι: *«η περιοχή θα πρέπει να πάψει να προσβλέπει εξ ολοκλήρου προς το εξωτερικό, όπου στέλνει όλο το έμψυχο υλικό της και οφείλει να έχει συνείδηση του εαυτού της, των δυνατοτήτων και των αναγκών της, μέσα από μια εκστρατεία διαφώτισης και ενημέρωσης όλου του πληθυσμού»*.

Όσον αφορά στους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, δεδομένου ότι δεν υπάρχει γεωργική παράδοση, οι δυνατότητες ανάπτυξης στρέφονται γύρω από την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, της βιοτεχνίας και του τουρισμού. Η κτηνοτροφία μπορεί να παράγει αγροτικά προϊόντα ανώτερης ποιότητας, τα οποία αν τυποποιηθούν, θα διοχετευθούν στην αγορά ώστε να προκύψουν νέες απασχολήσεις και αύξηση του εισοδήματος. Ο άλλος πόλος είναι η εμπορεύσιμη βιοτεχνία, η παραγωγή αντικειμένων που μπορούν να πωληθούν στο εσωτερικό και εξωτερικό της περιοχής, είδη κοινής χρήσεως ή αντικείμενα λαϊκής τέχνης προς όφελος των τουριστών, δεδομένης της ζήτησης από τουρίστες, οι οποίοι *«δύσκολα ικανοποιούνται από τα «αναμνηστικά αντικείμενα» τα προσφερόμενα επί του παρόντος στις αγορές των Αθηνών»*.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι στην παρούσα φάση ο τουρισμός ως αναπτυξιακή προοπτική προκύπτει έμμεσα μέσα από την αξιοποίηση του τρίπολου γεωργίας-κτηνοτροφίας-βιοτεχνίας και των εμπορεύσιμων ποιοτικών προϊόντων που δύνανται αυτές να παράγουν. Δεν γίνεται λόγος για αξιοποίηση της φύσης ως περιβάλλοντος και της υλικής, αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ως μέσου οικονομικής ανάπτυξης.

Η πρώτη μελέτη που αναφέρεται στην αξιοποίηση του περιβάλλοντος εξ ολοκλήρου βάση της αισθητικής και όχι της παραγωγικής του αξίας είναι η *«Έκθεση αναφερομένη στη δημιουργία κέντρου χειμερινών σπορ στην περιοχή της Κόνιτσας Ηπείρου»*⁹⁸. Η μελέτη αυτή πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Περιφερειακής Αναπτύξεως Ηπείρου και το αντικείμενό της είναι η εύρεση τόπων στην περιοχή που να παρουσιάζουν ενδιαφέρον και δυνατότητα για

⁹⁷ Για τα βουνά και την οικονομία σε αυτά βλέπε και Λουλούδης, Λ. (2003). Από το 'Τραγικό' στο 'Μαγικό' βουνό. *«Υπερτοπικές συνέργειες επιβίωσης της ορεινής κοινωνίας»*, *Γεωγραφίες* (5), 36-56.

⁹⁸ Schonholzer A.E. (1962) Διπλωματούχος Μηχανικός- Ειδικός Μεταφορών δια Τελεφερίκ, Έκθεσις: *«Αναφερομένη είς την δημιουργίαν κέντρου χειμερινών σπορ είς την περιοχήν Κονίτσης Ηπείρου (ορεινόν όγκον της Τύμφης), ΟΟΣΑ 1962 (το στοιχείο της χρονολόγησης και του φορέα προκύπτει από αναφορά σε μεταγενέστερη μελέτη)*

τουριστική αξιοποίηση σύμφωνα πάντα με τα δυτικά πρότυπα, που να ικανοποιούν δηλαδή του πιθανούς τουρίστες προερχόμενους κυρίως από την Κεντρική Ευρώπη.

Η περιοχή που φαίνεται να καλύπτει τις απαιτήσεις αυτές και που επιλέχθηκε από την έκθεση είναι ο ορεινός όγκος της Τύμφης, με το «μαγευτικό φυσικό περιβάλλον» με τα «ιδιαιτέρα σπάνια χαρακτηριστικά του, τα αλπικά τοπία άγριας ομορφιάς και μεγαλοπρεπούς θέας προς τον ποταμό Αώο, λόγω κυρίως της υψομετρικής τους διαφοράς».

Σύμφωνα με την Εταιρία Schonholzer A.E., που εκπόνησε την έκθεση:

«ή κοντινή κοιλάδα τοῦ Ἀώου μέ τίς χαράδρες, τὸν ἄσπιλο καί ἰχθυοτρόφο ποταμό της καί τήν πλούσια βλάστηση, συνιστᾷ μία φυσική καλλονή ἐξαιρετική, τουλάχιστον γιά τοὺς κατοίκους τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης».

Αν η περιοχή αυτή ήταν στις Κεντρικές Άλπεις θα είχε αξιοποιηθεί και εξοπλισθεί με μέσα ανάβασης και ξενοδοχεία που θα προσέδωσαν

«ἀσφαλῶς ἐπισκέπτας (ἐξ ἴσου καί τοὺς μὴ χιονοδρόμους ὡς καί τοὺς μὴ ὄρειβάτας) διὰ νὰ ἀπολαύσουν ἕναν εὐχάριστον περίπατον εἰς ἀλπικὸν πλαίσιον; γλῶη, λίμναι, βουνοκορυφαί».

Ο ορεινός όγκος της Τύμφης λοιπόν, χάρη στη σπάνια φυσική του ομορφιά δύναται να καλύψει τις ανάγκες των Ευρωπαίων αλλά και των Ελλήνων κατοίκων αστικών κυρίως περιοχών που αναζητούν την επαφή με τη φύση. Βέβαια πρέπει να πούμε ότι η ανάγκη αυτή για επαφή με τη φύση είναι μια πολιτισμική κατασκευή που προέκυψε ως αντίδραση προς τον καπιταλιστικό, βιομηχανικό, εμπορικό, και αστικοποιημένο πολιτισμό, συμπεριλαμβανομένου του τεχνητού τεχνολογικού περιβάλλοντος και εκφράστηκε μέσα από το πολιτισμικό φαινόμενο του Ρομαντισμού. Στο αστικό περιβάλλον, ένα προϊόν το οποίο ο Lefebvre (The production of Space, 1991) αποκαλεί «χωρική τεχνολογία», η φύση είναι μόνο ένα συστατικό της αστικής διακόσμησης (πάρκα, κήποι, κλπ.), και είναι η έλλειψή της αυτή που εξηγεί την πρόσφατη πολιτισμική της εκτίμηση. Η επιστροφή στη φύση είναι επομένως μια απόδραση από το τεχνολογικό και αστικό περιβάλλον, ή μια "απόδραση από τη μηχανή" (Lewis, 1934, σ. 296). Ως μηχανή που κέρδος μπορούσε να εξαχθεί από αυτή, είχε αρχίσει να θεωρείται η φύση με την αυξανόμενη κυριαρχία του καπιταλισμού (Bowie, 1990, σσ. 3-4).

Τα τμήματα λοιπόν της φύσης, όπως και ο ορεινός όγκος της Τύμφης, που απέφυγαν την βία της νεωτερικότητας και της τεχνολογίας έγιναν το νέο αντικείμενο λατρείας και προσκυνήματος, όχι με βάση την παραδοσιακή μυθολογική - θεολογική τους σημασία, αλλά με τη νέα έννοια που ο ρομαντισμός έδωσε στη φύση και που είναι η αισθητική της αξία.

Αν και ο ρομαντισμός ως κίνημα δεν είναι πλέον ζωντανός σήμερα, η κληρονομιά του και οι παραλλαγές του έχουν υιοθετηθεί ευρέως από την σύγχρονη κουλτούρα στο σύνολό της και ο σύγχρονος φυσιολατρικός τουρισμός, που φτάνει σήμερα στον οικοτουρισμό, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμά της. Εν ολίγοις, ο φυσιολατρικός τουρισμός

είναι ένα φαινόμενο το οποίο περιλαμβάνει την πολιτισμική κατασκευή του γούστου⁹⁹ και της προτίμησης για τα τοπία και τη φύση, μέσα από νέες έννοιες σχετικές με αυτή: το όμορφο, το ειδυλλιακό, το ποιμαντικό, το πανέμορφο και ούτω καθεξής.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η νέα προσέγγιση της φύσης ως τοπίου και η αξιολόγησή της με βάση την αισθητική της αξία είναι μια ιστορικά συγκεκριμένη κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή (Urry, 1995, σ. 175) που έχει τις ρίζες της στο ρομαντικό κίνημα που εμφανίστηκε στα τέλη του 18ου αιώνα. Η μετατροπή της φύσης σε «τοπίο» προϋπέθετε τη δημιουργία ενός νέου 'γούστου', μιας νέας προσέγγισης, δηλαδή μια ρομαντική ή αισθητική και όχι μια ωφελμιστική στάση απέναντι στη φύση. Ο τουρισμός φύσης στηρίζεται στην οπτική κατανάλωση που έχει τη βάση της στην πολιτισμική σκέψη και πράξη της κρίσης πτυχών του περιβάλλοντος άλλοτε ως ενδιαφέρουσες και όμορφες και άλλοτε ως απορριπτέες, χωρίς καμία αξία (Wang, 2000, σσ. 80-90).

Ωστόσο, τα σχέδια της μελέτης αυτής δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ, και ένας λόγος μπορεί να είναι η κήρυξη της χαράδρας του Βίκου-Αώου σε Εθνικό Δρυμό το 1973 με Προεδρικό Διάταγμα. Σύμφωνα με το Άρθρο 1 του διατάγματος επιβάλλεται η προστασία και διατήρησή της για το σκηνογραφικό κάλλος, τον φυσικό πλούτο της και για την αισθητική, ψυχική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη ολόκληρης της περιοχής. Μέσα από την κήρυξη της περιοχής ως Εθνικού Δρυμού και στην ουσία σηματοδότησής της ως 'φυσική κληρονομιά', προκύπτει ένα άλλο είδος ανάπτυξης, που συνδέεται με την πολιτισμική κληρονομιά και συνάδει με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος, σχεδιασμένες από όργανα και οργανισμούς όπως η Ουνέσκο (Unesco) και το Συμβούλιο της Ευρώπης (The Council of Europe). Δεδομένου ότι χρονικά το μοντέλο αυτό ανάπτυξης είναι μάλλον πρόωρο, θεωρούμε ότι κάποιοι τοπικοί φορείς ή οργανισμοί αντιλαμβανόμενοι όχι μόνο την αισθητική αλλά και την οικολογική, περιβαλλοντική αξία της χαράδρας εισηγήθηκαν την προστασία της πριν πραγματοποιηθούν άλλα σχέδια ανάπτυξης που δε θα προέβλεπαν την προστασία και διατήρηση του πλούτου της για όφελος ολόκληρης της περιοχής.

Έτσι, από το 1973 έχουμε την επίσημη θεσμοθέτηση προστασίας της χαράδρας του Βίκου-Αώου, που πρέπει να διατηρηθεί για το κοινό καλό άρα θεωρείται τόπος φυσικής κληρονομιάς, και είναι σύμφωνη με το πνεύμα της Σύμβασης της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (1972), όπου η έννοια της «πολιτισμικής κληρονομιάς» περιλαμβάνει εκτός από μνημεία και κατασκευές αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και χώρους, έργα του ανθρώπου ή δημιουργήματα από κοινού της φύσης και του ανθρώπου (Κόνσολα, 1995, σ. 26). Συνδέει δηλαδή σε ένα ενιαίο έγγραφο τις έννοιες της διατήρησης της φύσης και της διατήρησης των πολιτισμικών

⁹⁹ Για τον όρο 'γούστο' βλέπε την κλασική μελέτη του Bourdieu για τον πολιτισμό και την κοινωνική κριτική του γούστου: Bourdieu, Pierre, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977

ιδιοτήτων. Η σύμβαση αναγνωρίζει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με τη φύση, και τη θεμελιώδη ανάγκη να διατηρηθεί η ισορροπία μεταξύ των δύο. Ως «φυσική κληρονομιά» θεωρούνται:

- τα φυσικά χαρακτηριστικά που αποτελούνται από φυσικούς και βιολογικούς σχηματισμούς ή ομάδες τέτοιων σχηματισμών, τα οποία είναι εξέχουσας παγκόσμιας αξίας από αισθητικής ή επιστημονικής άποψης,
- γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί και επακριβώς οριοθετημένες περιοχές που αποτελούν το ενδιαίτημα των απειλούμενων ειδών ζώων και φυτών εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας από την άποψη της επιστήμης ή της συντήρησης, και
- φυσικοί χώροι ή οριοθετημένες με ακρίβεια φυσικές περιοχές εξέχουσας παγκόσμιας αξίας από την άποψη της επιστήμης, της διατήρησης ή του φυσικού κάλλους,¹⁰⁰

χαρακτηριστικά που κατέχει ο Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου, ώστε να καταστεί «φυσική κληρονομιά». Ωστόσο, ο όρος αυτός δεν έχει αναφερθεί στο Προεδρικό Διάταγμα.

Μετά την κήρυξη του Εθνικού Δρυμού το 1973, η επόμενη μελέτη για τη χαράδρα του ποταμού Αώου (Υπουργείο Συντονισμού, 1982) γίνεται τη δεκαετία του '80, και συμπίπτει χρονολογικά με το μεγάλο κύμα προστασίας της φύσης και διάσωσης του περιβάλλοντος που προκύπτει από την αλόγιστη χρήση των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πόρων με τελικό αποτέλεσμα την εξαφάνισή τους.

Σύμφωνα με πληροφορίες, η μελέτη προέκυψε ως προσπάθεια φραγής από τοπικούς φορείς στα προαναφερόμενα αλλά και σε άλλα προγραμματιζόμενα έργα ανάπτυξης, μεταξύ των οποίων ένα υδροηλεκτρικό φράγμα, που πιθανότατα θα έβαζαν σε κίνδυνο την σπάνια σε βιοποικιλότητα αυτή περιοχή. Στόχος και έμφαση λοιπόν δίνεται στο να αποδειχθεί η υψηλή οικολογική αξία της περιοχής εκτός της δεδομένης αισθητικής της αξίας, αλλά και στο να προτείνει τρόπους αξιοποίησης των παραπάνω αξιών.

Τονίζεται ότι:

«το οικοσύστημα (ή τα οικοσυστήματα) της χαράδρας παρουσιάζει τα ακόλουθα πολύ αξιόλογα χαρακτηριστικά:

- α. Σχεδόν παρθένα Φυσική κατάσταση*
- β. Μεγάλη ποικιλότητα και πολυπλοκότητα*
- γ. Παρουσία απειλούμενων ειδών*
- δ. Παραγωγικότητα*
- ε. Ευαισθησία*
- στ. Μοναδικότητα*
- ζ. Αυτοδυναμία*

¹⁰⁰ Βλέπε Unesco. *The World Heritage Convention 1972*, (Unesco, 1972) (Marsden, 1998) Ανακτήθηκε από: <http://whc.unesco.org/en/convention/>, 1/7/2011

Η περιοχή, με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά, που αποτελούν και τα κυριότερα οικολογικά κριτήρια για την αξιολόγηση μιας προστατευτέας περιοχής σύμφωνα με τις προδιαγραφές της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN), τεκμηριώνεται σαν περιοχή εξαιρετικής οικολογικής αξίας για τον ελληνικό και ευρωπαϊκό χώρο».

Εκτός από την αισθητική της αξία με το «τοπίο σπάνιας ομορφιάς», χαρακτηρίζεται λοιπόν η περιοχή σαν ένας «ζωντανός βοτανικός και ζωολογικός κήπος» που η διατήρησή της αποτελεί επιτακτική ανάγκη και επιβάλλει την άμεση και αυστηρή προστασία της. Ως λύση προτείνεται η δημιουργία ενός δεύτερου πυρήνα του Εθνικού Δρυμού που να περιλαμβάνει την χαράδρα του Αώου και να απαγορεύονται σε αυτόν όλες οι δραστηριότητες που μπορούν να υποβαθμίσουν το οικοσύστημα και το τοπίο.

Ωστόσο, οι εποχές αλλάζουν και τις προσεχείς δεκαετίες με την αναδιάρθρωση της οικονομίας, η περιοχή της Κόνιτσας, ως υπαίθρος, ‘ανασυγκροτείται’¹⁰¹ και μεταλλάσσεται παύοντας να είναι ένας τόπος απλά για γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες αλλά αναδύονται καινούριες μορφές οικονομικών δραστηριοτήτων που προκύπτουν από και συνδυάζονται με την ανάγκη του κόσμου για επαφή με τη φύση και τη νοσταλγία για την επιστροφή σε παραδοσιακές αξίες. Αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ότι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η υπαίθρος μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα με την εφαρμογή νέων τρόπων σκέψης και δράσης με βάση τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης (Sharpley, 2000, σσ. 1–19) στο πλαίσιο του ‘αγροτικού’ με την εκ νέου εννοιολόγηση των αγροτικών πόρων ως «κεφάλαιο της υπαίθρου»¹⁰². Ουσιαστικά πρόκειται για την αναδιατύπωση των αγροτικών πόρων ως ένα είδος περιουσιακού στοιχείου στο οποίο μπορεί να επενδύσει κανείς και από το οποίο μια ροή πλεονεκτημάτων μπορούν να προκύψουν. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε επανεκτίμηση του τόπου με βάση τους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους ή αποθέματα, ή αλλιώς σε μια επαναξιολόγηση του τόπου μέσα από την πολιτισμική του ‘ταυτότητα’.

Η ανάδυση του τοπικού και του αγροτικού φαίνεται, ωστόσο, να αφορά πολιτικοοικονομικές πραγματικότητες μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και συνάμα ευρύτερες καταναλωτικές τάσεις στις δυτικές αγορές. Οι αναπτυξιακές πολιτικές της Ε.Ε. έχουν δώσει

¹⁰¹ Όρος που χρησιμοποίησε ο T. Marsden για να αντικατοπτρίσει τη ριζικά διαφορετική φύση των αλλαγών που λαμβάνουν χώρα τώρα στην υπαίθρο. Marsden, T. (1998). *Economic Perspectives*. Στο B. Ilbery (Επιμ.), *The Geography of Rural Change* (σσ. 13-30). Harlow: Longman.

¹⁰² Συστατικά στοιχεία του κεφαλαίου της υπαίθρου: «Αγρια Ζωή, και τα δύο πανίδα και χλωρίδα, Βιοποικιλότητα, Γεωλογία και εδάφη, Ατμόσφαιρα και η ποιότητα του αέρα, Φράχτες και όρια αγρών, Γεωργικά κτίρια, Αγροτικοί οικισμοί, από μεμονωμένες κατοικίες, στις μεγαλουπόλεις αγοράς, Ιστορικά στοιχεία, όπως ιστορικά κτίρια, βιομηχανικά κατάλοιπα, Ίχνη, μονοπάτια, μονοπάτια ιπασίας, λωρίδες και δρόμοι, Ρέματα, ποτάμια, λιμνούλες και λίμνες, Νερό και ποιότητα των υδάτων, Δάση και φυτείες, Ιδιαίτερα τοπικά έθιμα, γλώσσα, ενδυμασίες, τρόφιμα, τέχνες, φεστιβάλ, παραδόσεις και τρόποι ζωής», Garrod, B., Youell, R., & Womell, R. (2004). *Links between Rural Tourism and Countryside Capital*. Cheltenham: Countryside Agency.

έμφαση στην «τοπικότητα» (“localism” or “regionalism”), με σκοπό την αναδιαμόρφωση των οικονομικών δραστηριοτήτων ώστε να αξιοποιούν «τοπικούς πόρους» ή «αποθέματα». Πρόκειται για την πολιτική της λεγόμενης «ενδογενούς ανάπτυξης». Επειδή η «πολιτισμική ταυτότητα» μιας περιοχής θεωρείται τέτοιος πόρος ή απόθεμα, ο τόπος τείνει να ορίζεται όλο και περισσότερο με αναφορά στον «πολιτισμό» και την «πολιτισμική κληρονομιά» (Γιακουμάκη, 2006, σσ. 108-109).

Τι θεωρείται όμως πολιτισμική κληρονομιά σε έναν τόπο; Η παραγωγή Κληρονομιάς μπορεί να είναι ένα παγκοσμιοποιημένο φαινόμενο, αλλά στην παρούσα εργασία προσεγγίζεται επίσης ως τοπικό φαινόμενο, το οποίο κατ’ ανάγκην οδηγεί σε τοπική ή επιπλέον κατανόηση της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Όπως οι Tunbridge και Ashworth γράφουν, όταν οι άνθρωποι παράγουν κληρονομιά, «το παρόν επιλέγει μια κληρονομιά από ένα φαντασιακό παρελθόν για τρέχουσα χρήση και αποφασίζει τι πρέπει να διαβιβαστεί σε ένα φαντασιακό μέλλον» (Tunbridge & Ashworth, 1996, σ. 6).

Κατά συνέπεια ένα κεντρικό ερώτημα που τίθεται είναι «Τι επιλέγεται στο παρόν από το παρελθόν ως κληρονομιά;».

Οι επόμενες χρονικά μελέτες είτε οικολογικού είτε γενικότερου αναπτυξιακού χαρακτήρα, από τη δεκαετία του 1980 και έκτοτε, εισάγουν την έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η φυσική, και δίνουν το στίγμα της οικονομικής αναδιάρθρωσης που αφορά κυρίως στο φαινόμενο του τουρισμού, ενός τουρισμού όμως ήπιας μορφής ή αλλιώς εναλλακτικού, είδη του οποίου είναι ο αγροτικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός και πιο πρόσφατα και ο πολιτιστικός τουρισμός. Στις μελέτες αυτές διατυπώνεται καθαρά η σχέση ανάμεσα στον τουρισμό και τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά, που αντιμετωπίζονται ως τοπικοί πόροι ή αποθέματα και πόλοι έλξης στο πλαίσιο μιας βιώσιμης ανάπτυξης. Οι μελέτες διατυπώνουν άποψη για το τι είναι αυτό που αξίζει να διατηρηθεί, διαμορφώνοντας έτσι και την αξία των αντίστοιχων ‘πόρων’ με απόλυτους οικονομικούς και αισθητικούς όρους ως εμπορεύσιμα αγαθά.

Ως πολιτισμική κληρονομιά επιλέγεται/ορίζεται η φύση και συγκεκριμένα η περιοχή του Βίκου- Αώου με τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της και η παράδοση, είτε ως παραδοσιακοί οικισμοί (Μαστοροχώρια), είτε ως τρόπος ζωής (θρησκευτικές εορτές, πανηγύρια, παραδοσιακά επαγγέλματα, αγροτικές ασχολίες, τέχνες) που και τα δύο ταυτίζονται με το παρελθόν¹⁰³. Ωστόσο, το παρελθόν, τόσο σαν ανέγγιχτη φύση όσο και σαν

¹⁰³ «Αν και η παράδοση προσεγγίζεται τώρα πια από τις κοινωνικές επιστήμες ως μια κοινωνική κατασκευή του παρελθόντος, εκτός του ακαδημαϊκού χώρου αντιμετωπίζεται ως ΤΟ παρελθόν», Δέλτσου, Ε. (2001). Κριτικές προσεγγίσεις της έννοιας της "παράδοσης" και ένα εθνογραφικό παράδειγμα. Στο Χατζητάκη-Καυωμένου (Επιμ.), "Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός, Λαογραφία και Ιστορίας", Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος (σσ. 202-203). Επίκεντρο-Παρατηρητής.

παράδοση, τείνει να γίνεται εργαλείο για την κατασκευή ενός καλύτερου μέλλοντος. Το ζήτημα είναι πώς κατασκευάζεται η εικόνα του τόπου στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον, καθώς το παρόν προβάλλει το παρελθόν του και μ' αυτό κατασκευάζει εξίσου το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του. Μέσα σ' αυτό το σχήμα, η φύση και ο «τοπικός πολιτισμός», η «τοπική παράδοση», τίθενται συνεχώς σε αντιπαράθεση και σε σχέση τομής με τα αστικά περιβάλλοντα και τη βιομηχανική κοινωνία (Δέλτσου Ε., Η οικοτουριστική ανάπτυξη και ο προσδιορισμός της φύσης και της παράδοσης: παραδείγματα από τη βόρεια Ελλάδα, 2000, σ. 235).

Αυτή η αντίθεση είναι εμφανής στις μελέτες που ακολουθούν· αφού ορίστηκε η χαράδρα του Βίκου-Αώου ως Εθνικός Δρυμός και κατ' επέκταση ως μνημείο της φύσης και αναγνωρίστηκαν οι πολλές και σπάνιες οικολογικές αξίες του, στις επόμενες μελέτες περνάμε από το στάδιο της διάσωσης και διατήρησής του, στο στάδιο της συνετής διαχείρισής του. Μετατρέπεται δηλαδή σε ένα είδος 'κεφαλαίου' της υπαίθρου ώστε να αποβεί οικονομικά χρήσιμος και στη τοπική κοινωνία, η οποία βέβαια πρωτίστως είναι υπεύθυνη για την προστασία αυτού του 'μνημείου', προσβλέποντας σε μακροπρόθεσμο και όχι βραχυπρόθεσμο όφελος. Αναφέρομαι συγκεκριμένα στις εξής μελέτες:

- «*Zoning and Ecotourism Strategies in Protected Areas: Sustainable Development in the Vicos-Aoos National Park Area*»¹⁰⁴,
- «*Μελέτη Οικολογική-Χωροταξική, Χαρακτηριστικών Οικοσυστημάτων των Ορεινών Όγκων Πίνδου*» (Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1992)
- «*Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου*» (ΕΘΙΑΓΕ (Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας), 1996)

Στην αλόγιστη χρήση του περιβάλλοντος που οδήγησε στην αλλοίωσή του σε αστικά και βιομηχανικά περιβάλλοντα, επικεντρώνονται αρχικά οι δύο πρώτες μελέτες, οι οποίες υλοποιήθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα το 1992, αντιπαράθετοντας τη φύση ως 'κοινωνικό' περιουσιακό στοιχείο. Πιο συγκεκριμένα η μελέτη *Οικολογική-Χωροταξική* γνωστή και ως Γουλανδρή αναφέρει:

«*Η αναγκαιότητα για ανάπτυξη συμπίπτει ωστόσο, με την ανάδειξη των περιβαλλοντολογικών πιέσεων και καταστροφών σε ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στην ιεραρχία των σύγχρονων προβλημάτων, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Η έντονη και άστοχη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος στη χώρα στο παρελθόν, κάνει όλο και πιο αντιληπτό, ότι μια περιοχή όπως αυτή, αποτελεί πρώτιστα ένα κεφαλαιώδες*

¹⁰⁴ Orco LTD., Operational Research Consultants, 'Zoning and Ecotourism Strategies in Protected Areas: Sustainable Development in the Vicos-Aoos National Park Area' N 92/C 51/16, Athens, April 1992. (Σημείωση: Η μετάφραση της μελέτης, όπως και όλης της αγγλικής βιβλιογραφίας που χρησιμοποιείται στη διατριβή, έγινε από τη συγγραφέα της εργασίας)

«κοινωνικό αγαθό», ένα «εθνικό κεφάλαιο» με την έννοια ότι αποτελεί ένα κρίσιμο περιουσιακό στοιχείο για τη ζωή του ελληνικού χώρου».

Η μελέτη για τη βιώσιμη ανάπτυξη του Εθνικού Πάρκου λέει παρομοίως, αλλά σε πιο ήπιο ύφος: «Παρά τη μεγάλη πολιτιστική και φυσική κληρονομιά της, η κατάσταση διατήρησης στην Ευρώπη είναι κάθε άλλο παρά ικανοποιητική, και η τάση για ταχεία ανάπτυξη συχνά αποτελεί πραγματική απειλή για το μέλλον των φυτών, των ζώων μας, των οικοτόπων και των τοπίων».

«Δεδομένου ότι η διαχείριση του Εθνικού Δρυμού κρίνεται ανύπαρκτη, και γενικότερα οι αρχές που είναι επικεφαλής των Εθνικών Πάρκων στην Ελλάδα βρίσκουν ολοένα και μεγαλύτερη δυσκολία στο να αντιμετωπίσουν τον αυξανόμενο αριθμό των επισκεπτών και τις σύγχρονες απαιτήσεις που σχετίζονται με τον οικοτουρισμό, προτείνεται και από τις δύο μελέτες, η δημιουργία ζωνών ή ζωνοποίηση. Η ζωνοποίηση σημαίνει υποδιαίρεση της περιοχής (που περιλαμβάνει τον Εθνικό Δρυμό και οποιαδήποτε περιοχή γύρω από το πάρκο, που διαθέτει οικολογικού τουρισμού ενδιαφέρον) σε διαφορετικές ζώνες, με στόχο να επιτευχθεί μια ευέλικτη και λογική ισορροπία μεταξύ του τουρισμού και των περιβαλλοντικών συμφερόντων. Στις ζώνες αυτές, και ανάλογα με τη σπουδαιότητα των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των κυρίαρχων σ' αυτές οικοσυστημάτων, διαμορφώνονται ειδικοί κανόνες διαχείρισης και ορίζονται με κριτήριο τις συγκεκριμένες επιπτώσεις τους οι συμβατές, και άρα επιτρεπόμενες, σε κάθε ζώνη χρήσεις. Οι χρήσεις αυτές μπορεί να είναι παραδοσιακές, μπορεί, όμως, και να πραγματοποιούνται με σύγχρονες συμβατές με το περιβάλλον μορφές».

Η τρίτη μελέτη, δηλαδή η «Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου», κάνει λόγο για ένα σύστημα αξιών, αναφέροντας δύο ενότητες αξιών με βάση τις οποίες η περιοχή Βίκου-Αώου κηρύχθηκε αρχικά Εθνικός Δρυμός:

- η ύπαρξη χαραδρώσεων - και υπονοούνται εδώ το Φαράγγι του Βίκου και η Χαράδρα του Αώου κυρίως - αξιόλογου επιστημονικού ενδιαφέροντος και υψηλού σκηνογραφικού κάλλους και
- η ύπαρξη ποικιλίας ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας που έχουν ανάγκη διατήρησης και προστασίας.

Με τη πάροδο όμως των ετών και αξιολογώντας συνολικότερα την περιοχή του Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου, προβάλλουν πρόσθετες αξίες εξίσου σημαντικές με τις παραπάνω. Γίνεται διάκριση ανάμεσα στο φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον, αλλά γίνεται λόγος για κοινή συνύπαρξη φύσης, ανθρώπου και του πολιτισμού που αυτός παράγει, μετατρέποντας με άλλα λόγια το φυσικό σε πολιτισμικό τοπίο.

Διαπιστώνεται ότι ο χώρος του Εθνικού Δρυμού αλλά και η ευρύτερη περιοχή διατηρούν μια πολύτιμη πολιτισμική κληρονομιά, τόσο υπό μορφή έργων πολιτισμού, όπως

οι οικισμοί, τα γεφύρια κ.ά. όσο και με τη μορφή παράδοσης (παραδοσιακές δραστηριότητες και προϊόντα, ήθη, έθιμα, παραδόσεις, κ.ά.). Τα στοιχεία αυτά ως αποτέλεσμα της διαχρονικής συνύπαρξης ανθρώπου φύσης παρουσιάζουν στενή σχέση και συνάφεια με τις παραπάνω αξίες και μαζί διαμορφώνουν ένα μοναδικό πλέγμα φυσικών και πολιτισμικών αξιών για την περιοχή.

Ανοίγοντας μια παρένθεση, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τα Εθνικά Πάρκα έχουν τις ρίζες τους στην επιθυμία του δυτικού κόσμου για τη διατήρηση της φύσης και των αισθητικών τοπίων για οικονομική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού και ότι η επιρροή του ρομαντικού κινήματος για τη θέσπιση των εθνικών πάρκων ήταν εξαιρετικά σημαντική. Ωστόσο από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 ο διαχωρισμός μεταξύ της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς έχει καταλήξει να θεωρείται όλο και πιο τεχνητός. Επιπλέον, υπήρξε μια αυξημένη συνειδητοποίηση εκ μέρους των οικολόγων και των διαχειριστών των φυσικών πόρων ότι πολλές οικολογικές σχέσεις στα λεγόμενα φυσικά τοπία είναι πραγματικά το αποτέλεσμα μιας σύνθετης σειράς συσχετισμών μεταξύ της χρήσης της γης από αυτόχθονες πληθυσμούς και τη δημιουργία των βιοτόπων, όπως μέσω της βοσκής σε σχέση με την εποχιακή μετακίνηση των ζώων (Hall & Page, 2006, σ. 267).

Η μελέτη λοιπόν εντοπίζει και αναδεικνύει το σύνολο των ιδιαίτερων αξιών του Εθνικού Δρυμού επιχειρώντας μια πρώτη κατάταξη των αξιών ως φάση περιγραφής και ανάλυσής τους:

A. Αξίες που αφορούν το Φυσικό περιβάλλον.

Τοπία ιδιαίτερου Φυσικού κάλλους

Χλωρίδα και σχηματισμοί βλάστησης

Είδη και πληθυσμοί της πανίδας

B. Αξίες που αφορούν τον άνθρωπο και τα έργα πολιτισμού.

Ιστορικά και αρχαιολογικά στοιχεία

Αρχιτεκτονική κληρονομιά

Παράδοση και παραδοσιακά στοιχεία

Η μελέτη τονίζει τη διαχρονική συνύπαρξη ανθρώπου – φύσης, η οποία αποτυπωμένη σήμερα στα διάφορα μνημεία της περιοχής, αποτελεί πόλο έλξης επισκεπτών αλλά και αντικείμενο για επιστημονική μελέτη και έρευνα. Μιλάει για τη δημιουργία ενός σύμπλοκου αξιών πολιτιστικού ενδιαφέροντος, κατατάσσοντας τα σημαντικότερα στοιχεία του ως ακολούθως:

- *Ιστορικά και αρχαιολογικά στοιχεία,*
- *Θρησκευτικά μνημεία,*
- *Αρχιτεκτονική κληρονομιά,*

- *Ιστορικά μονοπάτια*¹⁰⁵,
- *Λοιπά παραδοσιακά στοιχεία*»

Εν κατακλείδι συμπεραίνει:

«Το σύνολο των πολιτιστικών αυτών αξιών αποτελούν μαζί με τα στοιχεία της αυτοφούς γλωρίδας και άγριας πανίδας και των βιοτόπων τους καθώς και τα τοπία φυσικού κάλλους της περιοχής, το πλέγμα των ιδιαίτερων αξιών και ταυτόχρονα τα στοιχεία διατήρησης και προστασίας του Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου».

Στη συνέχεια όμως, οι αξίες αυτές εντάσσονται σε ένα άλλο πλαίσιο, αυτό του οικοτουρισμού, αναφέροντας ότι πολλές ενέργειες αναπαλαίωσης και συντήρησης ενισχύθηκαν στα πλαίσια της ενίσχυσης του αγροτουρισμού. Επισημαίνει επίσης ότι είναι οι συντηρημένοι οικισμοί αυτοί που έχουν οικοτουριστική κίνηση. Συγκεκριμένα:

«Οι προσπάθειες αναπαλαίωσης και συντήρησης ενισχύθηκαν τα τελευταία χρόνια από επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα πλαίσια της ενίσχυσης του αγροτουρισμού στην περιοχή. Οι οικισμοί με έντονη σήμερα δραστηριότητα συντήρησης των οικισμών τους είναι αυτοί που εμφανίζουν και αξιόλογη οικοτουριστική δραστηριότητα.

Στον οικισμό της Κόνιτσας η κατάσταση διαμορφώνεται προς την κατεύθυνση της διατήρησης του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής. Η συντήρηση των ιστορικών κτισμάτων της στα πλαίσια της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και η δημιουργία τουριστικής υποδομής, μέσω της κατασκευής παραδοσιακών ξενώνων, ενισχύουν τις οικοτουριστικές δραστηριότητες της περιοχής κατά τα τελευταία χρόνια.

Κατόπιν αυτών και με δεδομένο ότι η ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί, όπως ήδη αναφέρθηκε, αναπόσπαστο στοιχείο των αξιών του Εθνικού Δρυμού Βίκου Αώου, ικανό να αποτελέσει, μαζί με το φυσικό περιβάλλον, την κινητήρια δύναμη για οικοτουριστική ανάπτυξη στην περιοχή, προκύπτει η αναγκαιότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο για διατήρηση και ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής αυτής κληρονομιάς στα πλαίσια της οικοτουριστικής ανάπτυξης».

Υπάρχει και ειδικό κεφάλαιο αναφερόμενο στον οικοτουρισμό, με τίτλο: *«Οι προστατευόμενες περιοχές ως μέσα οικοτουριστικής ανάπτυξης»* το οποίο μεταξύ άλλων τονίζει ότι:

¹⁰⁵ Χρησιμοποίηση εκ νέου μονοπατιών, παλιών δρόμων επικοινωνίας και εμπορίου μεταξύ των οικισμών για περιπάτους αναψυχής, πεζοπορία στα πλαίσια του οικοτουρισμού.

«Η οικοανάπτυξη που στηρίζεται στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και σέβεται το χαρακτήρα, την παράδοση τα πολιτιστικά και πολιτισμικά στοιχεία καθώς και τις παραδοσιακές δομές οικονομίας των τοπικών κοινωνιών της περιοχής, αποτελεί εδώ ένα βασικό αναπτυξιακό στόχο απόλυτο συμβατό με την ανάγκη και τους στόχους προστασίας του εθνικού δρυμού Βίκου Αώου».

Ορίζεται έτσι και μια ειδική ζώνη για την Προστασία και Ανάδειξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία έχει ως στόχο αφενός μεν την επισήμανση και τον προσδιορισμό στο χώρο όλων εκείνων των ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων που δημιούργησε ο άνθρωπος ανά τους αιώνες στην περιοχή και αφετέρου τη διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής αυτής κληρονομιάς.

Στη ζώνη αυτή συμπεριλαμβάνονται:

- I. Οι οικισμοί των χωριών της Κόνιτσας που συμπληρώνουν το πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής μελέτης και εντάσσονται στην πολιτιστική ενότητα της Λάκας Αώου.*
- II. Οι Ιστορικοί και Αρχαιολογικοί χώροι*
- III. Τα ιστορικά κτίσματα και μνημεία της ευρύτερης περιοχής μελέτης που συμπληρώνουν την αρχιτεκτονική κληρονομιά της, όπως ιστορικά μονοπάτια, πέτρινες σκάλες, γεφύρια, βρύσες, στέρνες της περιοχής.*
- IV. Τα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής όπως Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές Μονές και Εκκλησίες αλλά και παλιά εκκλησιάκια και πέτρινα εικονίσματα.*

Αυτά αποτελούν τα κυριότερα στοιχεία της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής που διασώζονται σήμερα και αποτελούν πόλους έλξης της περιοχής.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι όλες οι μελέτες συμφωνούν ότι ο τουρισμός είναι ο βασικότερος τομέας δραστηριότητας στον οποίο μπορεί να στηριχτεί η ανάπτυξη. Λόγω της ευαισθησίας της περιοχής θα πρέπει να αποκλεισθούν προτάσεις για τουρισμό μεγάλης κλίμακας. Το μοντέλο που έχει προταθεί επανειλημμένως είναι αυτό της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης, 'οικοτουρισμού' που περιλαμβάνει μικρούς ξενώνες μέσα ή γύρω στους οικισμούς με συντονισμένη διατήρηση αξιοποίηση και διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος. Η ποικιλία και η ιδιαιτερότητα του φυσικού περιβάλλοντος, το τοπίο, τα στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ο πολιτισμός και οι παραδόσεις της περιοχής μελέτης, συνθέτουν ένα σύνολο, η σημασία του οποίου έχει αναγνωρισθεί από την πολιτεία και άλλους σχετικούς φορείς, π.χ. με τη θεσμοθέτηση των Εθνικών Πάρκων.

Διακρίνεται από τα παραπάνω, η άμεση συνάρτηση ανάμεσα στην ανάπτυξη του τουρισμού και τη διαθεσιμότητα φυσικών και πολιτισμικών πόρων. Η ποικιλία και ποιότητα των πόρων αυτών είναι ουσιαστικά συγκριτικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας και διατήρησης της ανταγωνιστικότητας μιας περιοχής.

«Το περιβάλλον, η προστασία και η ανάδειξή του καταγράφονται από μια πληθώρα ερευνών και μελετών ως καθοριστικό στοιχείο για την επιλογή ενός προορισμού από τους τουρίστες και η περιοχή της Κόνιτσας έχει να επιδείξει έναν τεράστιο φυσικό πλούτο και περιβάλλον φυσικό και ανθρωπογενές»¹⁰⁶.

Ωστόσο, η επιδείνωση της ποιότητας του περιβάλλοντος μπορεί να γίνει η αιτία για να μειωθεί η ανταγωνιστικότητα ενός τόπου στην τουριστική αγορά. Η συνειδητοποίηση της αλληλεξάρτησης ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φυσικού περιβάλλοντος μεταβάλλει την προστασία του περιβάλλοντος από μια άκαμπτη και στατική θεώρηση απαγόρευσης προς μια ευέλικτη και δυναμική θεώρηση διαχείρισης. Η σχέση ανάπτυξης και περιβάλλοντος αναδείχθηκε σε θέμα πρώτης προτεραιότητας κατά τις τελευταίες δεκαετίες (IUCN/UNEP/WWF, 1991) όταν διαπιστώθηκε η ανάγκη αναπροσαρμογής του τρόπου αντιμετώπισης της αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής αλλά και της άσκησης πολιτικής περιβαλλοντικής προστασίας. Το περιβάλλον δεν αντιμετωπίζεται ως «υποδοχέας» για την ανάπτυξη του τουρισμού αλλά αντίθετα ο τουρισμός αναπτύσσεται με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος (π.χ. ευαισθησία οικοσυστημάτων) και τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες του τόπου. Η αειφορία δεν στηρίζεται μόνο στην προστασία των πόρων και οικοσυστημάτων ούτε μόνο στην τουριστική δραστηριότητα αλλά στην αναγνώριση της εξάρτησης και της συμβιωτικής σχέσης τουρισμού- ανάπτυξης και ποιότητας περιβάλλοντος (Κοκκώσης, 1995, σσ. 21,24,26).

Στο πλαίσιο λοιπόν της αειφορίας προκύπτει ο Οικοτουρισμός μέσα από οικολογικού τύπου αιτήματα και την εμφάνιση της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, τη δεκαετία του 1980. Η σύνδεσή του με τις περιβαλλοντικά ορθές και νέες βιώσιμες μορφές τουριστικής ανάπτυξης, μέσα από πρωτόκολλα και δεοντολογίες για την αειφόρο ανάπτυξη, έδωσαν πρόσβαση στη νέα αυτή μορφή τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές, εθνικά πάρκα και συγκεκριμένες τοποθεσίες όπως ποτέ πριν (Franklin, 2003).

Ο οικοτουρισμός θεωρείται ως μια πιο προοδευτική προσέγγιση στην ανάπτυξη, μια στρατηγική που φιλοδοξεί να καλύψει τις ανάγκες των ανθρώπων προστατεύοντας παράλληλα και τη φύση (όπως και αν ορίζεται), παρέχοντας ένα "αειφόρο" μέλλον γεμάτο με άθικτα οικοσυστήματα, ισχυρές τοπικές παραδόσεις, και μία εύρωστη οικονομία. Τουλάχιστον στην επιφάνεια, φαίνεται να εκτιμά πολιτιστικές παραδόσεις, την προστασία των πόρων που εκμεταλλεύεται, ακόμα και να ανακατευθύνει την εξουσία και το κέρδος από την ελίτ, στους φτωχούς αυτόχθονες, στην τοπική κοινωνία της υπαίθρου (Stronza, 2001, σσ. 261-283).

¹⁰⁶ Δήμος Κόνιτσας. (Απρίλιος 2008). *«Μελέτη για τη Συγκρότηση Σχεδίου Μάρκετινγκ για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή του Δήμου Κόνιτσας»*, Πολίτης Κωνσταντίνος (Καθηγητής (Κοκκώσης, 1995) (Franklin, 2003) του τμήματος Τουριστικών Επιχειρήσεων στο Α.Τ.Ε.Ι. Αθήνας.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η γοητεία του αγρο- και οικο-τουρισμού δεν προκύπτει—όχι αποκλειστικά τουλάχιστον—από την τομή ανάμεσα στο προϋποτιθέμενο αντιθετικό δίπολο αστικότητα / αγροτικότητα, αλλά από τη διαμόρφωση της αγροτικότητας και της φύσης ως νέου αγαθού, η αξία του οποίου προκύπτει όχι τόσο από την πραγματική έλλειψή του όσο από τις νοσηματοδοτήσεις του. Προϋπόθεση για τις αναπαραστάσεις που διαμορφώνουν φαντασιώσεις της υπαίθρου, της φύσης και της αγροτικότητας ως καταναλωτικών αγαθών είναι η πρόσληψη της αξίας τους ως «επαπειλούμενων ειδών». Αυτή η βιολογική μεταφορά συνάδει με τη φυσικοποίηση παρελθοντικών τρόπων ζωής, με έμφαση στην αναζωογόνηση της «πολιτιστικής κληρονομιάς», της τοπικότητας ως «διατήρησης εθίμων, λαογραφίας, παραδοσιακών τεχνών, εργασιών και ασχολιών που τείνουν να εκλείψουν» κατασκευάζει έναν τόπο που διαμορφώνει το μέλλον του σε σχέση μ' ένα παρόν (και ακόμα περισσότερο ένα παρελθόν) που απειλείται είτε από την ερήμωση της υπαίθρου είτε από την ανάπτυξη του «μαζικού τουρισμού» (Δέλτσου Ε. , Χρόνος, Τόπος και Νοσταλγία σε Αναπαραστάσεις του Εναλλακτικού Τουρισμού, 2006).

Στη μελέτη Γουλανδρή ένα σωρό αλλοτινά εργαλεία και τόποι παραγωγικών διαδικασιών, αποκαλούμενα σήμερα μνημεία, αποτελούν «επαπειλούμενα είδη» και τείνουν να εκλείψουν από φθορά και έλλειψη προστασίας. Ένας αλλοτινός πολιτισμός που σβήνει κάτω από την επήρεια των συμπτωμάτων της νεωτερικότητας: *«Οι μύλοι, οι νεροτριβές, τα αλώνια και άλλα μνημεία του προβιομηχανικού παρελθόντος, αν δεν είναι ήδη ερειπωμένα, κινδυνεύουν άμεσα από τον αφανισμό. Τα γεφύρια, τα μονοπάτια, τα εικονίσματα, τα χάνια και άλλα μνημεία ενός συστήματος μεταφορών και εμπορίου του ίδιου παρελθόντος έχουν την ίδια τύχη. Τα μοναστήρια και τα ζωκλήσια, μνημεία αμύθητης πολιτιστικής αξίας, αντιμετωπίζουν κι αυτά πολλούς κινδύνους, εφόσον δεν έχουν πια τις παλιές λειτουργίες και πολλά απ' αυτά είναι παντελώς απροστάτευτα. Τα στοιχεία οργάνωσης του χώρου που βρίσκονται εντός των οικισμών έχουν μια καλύτερη τύχη τουλάχιστον ως προς την προστασία. Οι πλατείες, οι λότζιες στη ρίζα του κεντρικού πλάτανου, τα χαγιάτια των εκκλησιών, μπορεί να μην έχουν πια τις παλιές λειτουργίες (χώροι κοινωνικών και πολιτικών συνάξεων), αλλά διασώζονται έστω και ως στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με ιδιαίτερη αισθητική και ιστορική αξία. Πρόκειται φυσικά για συντηρήσεις μουσειακού είδους που ωστόσο χρησιμεύουν και για διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις που γίνονται κυρίως στα πλαίσια των πανηγυριών και των φολκλορικών αναπαραστάσεων».*

Αυτή η χρονική διάσταση του αγροτουριστικού τόπου «αναδεικνύει τη διαφορετικότητα και μοναδικότητα του κάθε τόπου», αντιπαρατιθέμενη στις περιγραφόμενες συνέπειες της σαφώς υπονοούμενης διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης που είναι η ισοπέδωση και η ομοιογένεια.

Ωστόσο στο τμήμα του πολιτισμού συμπεριλαμβάνεται και η σύγχρονη πολιτιστική δραστηριότητα και η οποία εντάσσεται επίσης στο πλαίσιο του οικοτουρισμού ως

φολκλωρισμός: «Όσον αφορά στη σύγχρονη πολιτιστική δραστηριότητα αυτή είναι μια κατεξοχήν παρεμβατική με αφετηρία το αστικό κέντρο και κινείται στα όρια του φολκλωρισμού μάλλον, δηλ. της μουσειακής συντήρησης και της τεχνητής αναβίωσης στοιχείων της παράδοσης χωρίς οργανική σύνδεση με το κοινωνικό παρόν της κοινότητας τις περισσότερες φορές και με μοναδική ίσως λειτουργική ένταξη σ' ένα κοινωνικό πλαίσιο τη σύνδεσή τους με τον τουρισμό και την προσέλκυση επισκεπτών, γεγονός που καθιστά όλα αυτά τα στοιχεία «θέαμα» που βεβαίως εντάσσεται θεατρικότατα στο χωριό που μετατρέπεται σε σκηνικό».

Σήμερα σχεδόν κάθε χωριό αλλά και πόλη επαρχιακή έχει να επιδείξει, κατά την περίοδο του καλοκαιριού, τέτοιες αναπαραστάσεις, συχνά ενταγμένες σε ένα ευρύτερο κύκλο πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως τις οργανώνουν τα πολυάριθμα πολιτιστικά σωματεία (Μερακλής, Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη, 2004, σ. 238). Πρόκειται για το φαινόμενο του φολκλωρισμού, για το οποίο έγραψε από νωρίς ο Μιχάλης Μερακλής, ορίζοντάς το στο άρθρο του «Τι είναι ο Folklorismus;» (Μερακλής, 1972, σσ. 28-37) ως εξής: «η αναγέννηση και αναβίωση παραδοσιακών μορφών του λαϊκού βίου και πολιτισμού, οι οποίες δεν ανταποκρίνονται κατά τρόπον οργανικό και ζωτικό στις ανάγκες της σύγχρονης ζωής, αλλά ασκούν, παρ' όλα αυτά μια γοητεία σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, ονομάζεται φολκλωρισμός».

Σχετικά με τις αναβιωμένες τελετουργίες, η Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου (2003, σσ. 276-277) αναφέρει ότι: «έχοντας χάσει τη σημασία που είχαν στην πολιτισμική ζωή των ανθρώπων, πολλές φορές προσαρμόζονται στον κύκλο της τουριστικής πολιτικής και στον κύκλο των διακοπών». Εφ' όσον ο πολιτισμός είναι χώρος και χρόνος, όλες οι εκδηλώσεις είτε πρόκειται για πολιτισμικές ή πολιτιστικές¹⁰⁷ θεωρούνται λαογραφικές. Ωστόσο, τελευταία υποστηρίζει ότι οι λαογραφικές αυτές εκδηλώσεις αντί να είναι τελετουργίες ή εορτασμοί ή γλέντια, μετατρέπονται σε φιέστες «φολκλόρ», μια και όπως χαρακτηριστικά λέγεται, προέρχονται «από το μυαλό κι όχι απ' την ψυχή» δηλ. είναι εγκεφαλικές και ορθολογικές κατασκευές, παρά τις περί αντιθέτου ρομαντικές διακηρύξεις για εθνικές αναβιώσεις, επιβιώσεις και συνέχειες.

Ο Πούχγερ λαμβάνοντας υπόψη του τη δύναμη της εικόνας κάνει λόγο για «σκηνοθετημένο» λαϊκό πολιτισμό, που γίνεται φανερός μέσα από την έννοια της «προβολής και αξιοποίησης της πολιτισμικής κληρονομιάς» (cultural heritage management) (Πούχγερ, 2009, σ. 525).

Ένα θέμα που επίσης θίγεται από τις μελέτες είναι τι μπορεί να κάνει κανείς σε μια τέτοια προστατευόμενη περιοχή. Παρουσιάζονται και πληροφορίες για το τι πρέπει / αξίζει /

¹⁰⁷ Στις πολιτισμικές συγκαταλέγεται π.χ. ο εορτασμός και πανηγυρισμός του προστάτη Αγίου σε μια συνοικία ή σ' ένα οικισμό, ενώ στις πολιτιστικές συγκαταλέγεται η δραστηριότητα ενός σωματείου ή συλλόγου που έχει π.χ. ένα χορευτικό συγκρότημα με στολές, μουσικά όργανα και συμμετέχει σε διάφορες διοργανώσεις, ό.π. σ. 271

μπορεί κανείς να επισκεφτεί, να δει, να κάνει στις συγκεκριμένες περιπτώσεις. Μ' αυτόν τον τρόπο καθοδηγείται η αντίληψη των επισκεπτών ως προς το τι είναι αυτό που «αξίζει» και πρέπει να κάνει ένας τουρίστας, άρα διαμορφώνεται ταυτοχρόνως και η αξία των αντίστοιχων εκθεμάτων, αντικειμένων, δραστηριοτήτων και με απόλυτους αισθητικούς και με οικονομικούς όρους ως εμπορεύσιμα αγαθά. Η αίσθηση της όρασης φαίνεται να επικρατεί, το βλέμμα του τουρίστα, όπως έγραψε και ο John Urry, ενώ η Zukin (1992, σσ. 221-247) το θέτει ως εξής: «Το υλικό τοπίο διαμεσολαβείται από μια διαδικασία πολιτιστικής οικειοποίησης και η ιστορία της δημιουργίας του, υπάγεται στην οπτική κατανάλωση».

Μέσα σ' αυτά που προτείνονται είναι: οι επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, πανηγύρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις, λαογραφικά μουσεία, οι περιηγήσεις σε αρχαία, βυζαντινά και νεότερα μνημεία, οι αθλητικές δραστηριότητες όπως πεζοπορία, ορειβασία, ποδηλασία, ιππασία, καγιάκ και ράφτινγκ.

Στη μελέτη της Orco LTD, αλλά και σε μεταγενέστερη που αφορά στο μάρκετινγκ της περιοχής της Κόνιτσας¹⁰⁸ παίρνουμε μια ιδέα για το τι μπορεί να δει και να κάνει ο οικοτουρίστας:

«Η δυναμική αγορά τουρισμού του Εθνικού Πάρκου Βίκου-Αώου είναι λοιπόν πολύ σημαντική. Οι τουρίστες που επισκέπτονται την περιοχή μπορούν να ικανοποιήσουν την περιέργειά τους για την παράδοση στον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής, και εξακολουθώντας να κάνουν τα αγαπημένα τους σπορ, όπως πεζοπορία, ορειβασία, σκι, ψάρεμα, κανό, ή παρατήρηση ζώων και πουλιών. Το πιο σημαντικό, μπορούν να απολαύσουν την ομορφιά της φύσης και την άμεση επαφή με το παρθένο φυσικό περιβάλλον».

«Σημεία επίσκεψης στην Κόνιτσα: 1.Το Κάστρο της Αγίας Βαρβάρας με την πανοραμική θέα 2. Τις αλπικές της λίμνες (Δρακόλιμνες) του Γράμμου, του Σμόλικα και της Γκαμήλας 3. Τη μόνιμη έκθεση προϊστορικών μνημείων της περιοχής, κάποια από τα οποία είναι πάνω από 10.000 ετών στην Κόνιτσα 4. Το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κόνιτσας 5. Το Γεφύρι στον Αώο 6. Το μοναστήρι του Στομίου

***Εκτός πόλης Κόνιτσας:** 1.Τα μεταλλικά αμμόλουτρα στα Καβάσιλα και στον Αμάραντο 2. Τα πέτρινα μονότοξα ή δίτοξα γεφύρια στην περιοχή 3. Τα ιστορικά πέτρινα γεφύρια του Αώου, Σαραντάπορου, Βοϊδομάτη και γενικότερα της περιοχής 4. Το φημισμένο μοναστήρι της Παναγίας Μολυβδοσκεπάστου, στο Μολυβδοσκεπάστο 5. Διάφοροι ναοί στο Μολυβδοσκεπάστο 6. Ο συνεταιρισμός τσίπουρου – τοπικού ποτού στο Μολυβδοσκεπάστο 7.Το παρατηρητήριο στην περιοχή των Ελληνο- αλβανικών συνόρων στο Μολυβδοσκεπάστο 8. Ο νερόμυλος*

¹⁰⁸ «Μελέτη για τη Συγκρότηση Σχεδίου Μάρκετινγκ για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή του Δήμου Κόνιτσας»

στο Μπουραζάνι και η έκθεση αφιερωμένη στο ρόλο του νερού στην τοπική ζωή **9**. Το περιβαλλοντικό πάρκο στο Μπουραζάνι **10**. Τα ποτάμια της περιοχής **11**. Τις τοποθεσίες όπου υπάρχουν μερικά από τα πιο σπάνια φυτά στην Ευρώπη **12**. Το μουσείο Ηπειρωτών μαστόρων στην Πυρσόγιαννη

Πολιτιστικές εκδηλώσεις στην Κόνιτσα: **1.** Η απόσταξη τσίπουρου το Νοέμβριο στο Μολυβδοσκέπαστο **2.** Ο «Εύαθλος» από τις σημαντικότερες αθλητικές εκδηλώσεις στην περιοχή **3.** Αγώνες αθλημάτων περιπέτειας με παράλληλες μουσικές εκδηλώσεις **4.** Τα παραδοσιακά λαϊκά πανηγύρια και άλλες εκδηλώσεις που οργανώνονται σε όλα τα χωριά της Κόνιτσας από τον Ιούλιο ως το Σεπτέμβριο».

Εδώ φαίνεται ξεκάθαρα η επιλογή που γίνεται στο τι αξίζει να δει και να επισκεφθεί κανείς που παραπέμπει στο τι θεωρείται/ επιλέγεται ως πολιτισμική κληρονομιά από το παρελθόν και τι όχι. Στη μελέτη αυτή φαίνεται το μουσουλμανικό παρελθόν της Κόνιτσας να απουσιάζει αφού δε γίνεται καμιά αναφορά στο τζαμί στην κάτω Κόνιτσα και τους τουρμπέδες, τεκκέδες που βρίσκονται δίπλα από το γεφύρι του Αώου.

Γενικότερα, όλες οι μελέτες επικεντρώνονται σε έννοιες όπως «φύση», «περιβάλλον», «παραδόση», οι οποίες συνθέτουν τοπικότητες με όρους αισθητικούς, ιστορικούς και πολιτισμικούς.

Δεδομένου ότι συνήθως ο οικοτουρισμός αναπτύσσεται σε ορεινά περιβάλλοντα με δάση και ποτάμια ή λίμνες, η διαμονή προσφέρεται συνήθως σε ημι-εγκαταλειμμένα χωριά, τα οποία από τη στιγμή που επίσημα ή ανεπίσημα χαρακτηρίζονται ως «παραδοσιακά» εποικούνται.

Ο όρος «παραδοσιακοί οικισμοί», κάνει την εμφάνισή του στη «Μελέτη Γενικής Αναπτύξεως των Παραμεθόριων περιοχών της Ηπείρου» (Υπουργείο Εσωτερικών, 1976), για τους οποίους η μελέτη θέτει θέμα βιωσιμότητας, αναφέροντας χαρακτηριστικά:

«Το πρόβλημα διατήρησης των παραδοσιακών οικισμών σε φθίνουσες περιοχές είναι από τα σημαντικότερα σήμερα στον ελληνικό χώρο. Η διατήρηση αυτή βέβαια δεν έχει χαρακτήρα μουσειακό αλλά χαρακτήρα επενδύσεως».

Χάρη στη μελλοντική επενδυτική τους ικανότητα οι παραδοσιακοί οικισμοί κατατάσσονται στους πόρους που μπορεί να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της περιοχής άμα αξιοποιηθούν για τουριστικούς λόγους όπως άλλωστε και το ‘**φυσικό περιβάλλον**’,

«με τα πλούσια δάση, τις περιοχές φυσικού κάλλους και τα πλούσια αποθέματα πηγαίων και ρεόντων υδάτων»,

το οποίο εμφανίζεται να έχει πολλές προοπτικές.

Λαμβάνοντας υπόψη την πιθανότητα της αναπόφευκτης καταστροφής των «παραδοσιακών οικισμών» σε ορεινούς, αγροτικούς οικισμούς εξαιτίας της ερήμωσης, οι μελετητές προτείνουν μια σειρά από μέτρα για την αποφυγή καταστροφής τους αλλά και

αλλοίωσης του αρχιτεκτονικού τους χαρακτήρα. Ξεκινούν βέβαια από την απαραίτητη καταγραφή¹⁰⁹ και τη δημιουργία μητρώου μνημείων και οικιών σε όλους τους οικισμούς για το Υπουργείο Πολιτισμού και συνεχίζουν προσφέροντας ειδικά κίνητρα αρχικά για τους παλινοστούντες μετανάστες για να εγκατασταθούν στο χωριό τους, καθώς επίσης και ειδικά κίνητρα για την αγορά και διάθεση παραδοσιακών υλικών, με αύξηση της δανειοδότησης για επισκευές, και επιβράβευση και ειδική επιδότηση όσων επισκευάζουν ή ανεγείρουν οικίες με παραδοσιακό χαρακτήρα.

Με τα μέτρα αυτά, γίνεται η προσπάθεια να αποφευχθεί η εισαγωγή και χρήση καινούριων πιο εύχρηστων και φθηνών οικοδομικών υλικών, που πιθανότατα οι κάτοικοι στη δύσκολη αυτή οικονομική συγκυρία θα προτιμήσουν για να σώσουν τα σπίτια τους, αλλοιώνοντας ωστόσο το χαρακτήρα και την αισθητική του «παραδοσιακού» αρχιτεκτονικού ύφους τους, στοιχεία που κρίνονται απαραίτητα για την τουριστική τους αξιοποίηση.

Ο οικο-τουρισμός που αφορά στη φύση και τον τοπικό πολιτισμό ως «παράδοση» φαίνεται να επικεντρώνεται στα κτιστά περιβάλλοντα των χωριών όπου επανακατασκευάζονται οι παλιότερες, «τοπικές» αρχιτεκτονικές μορφές. Η πεποίθηση για την αρμονικότητα συνύπαρξης φύσης και ανθρώπου στο παρελθόν εξηγεί και πώς τα φυσικά τοπία/ περιβάλλοντα του οικοτουρισμού καταλήγουν να συμπεριλαμβάνουν και τα παραδοσιακά χωριά, τα οποία εντάσσονται στο παρελθόν.

Ο συσχετισμός προκύπτει από το γεγονός ότι τα παραδοσιακά χωριά θεωρούνται πιο φυσικά καθώς ο πολιτισμός του παρελθόντος ήταν πιο φυσικός, σε αντίθεση με το βιομηχανικό παρόν. Οι αγροτικές κοινότητες γίνονται αντιληπτές ως μια σύζευξη «φύσης» και «πολιτισμού» που ήταν αρμονική στο παρελθόν, η οποία σήμερα θεωρείται ότι έχει καταστραφεί και που γίνεται προσπάθεια να επιτευχθεί πάλι μέσα από το μοντέλο ανάπτυξης του οικοτουρισμού. Αποτέλεσμα αυτού του είδους των οικοτουριστικών αντιλήψεων είναι η εξιδανίκευση όχι μόνον κάποιων τρόπων παραγωγής, αλλά και συνολικά τρόπων ζωής, απλά και μόνο στη βάση της διαφορετικότητάς τους από το βιομηχανικό (Δέλτσου Ε. , Η οικοτουριστική ανάπτυξη και ο προσδιορισμός της φύσης και της παράδοσης: παραδείγματα από τη βόρεια Ελλάδα, 2000, σσ. 236, 240).

Η αποδέσμευση του παρόντος από το παρελθόν οδηγεί στη συνειδητή χρήση του παρελθόντος, και είναι γνωστό από τη θεωρία της νεωτερικότητας ότι η σύλληψη του παρελθόντος ως τέτοιου είναι ενδεικτική μιας κοινωνίας σε μετάβαση και συνεχή αλλαγή. Έτσι, αναφορικά με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής στη φύση, μιλάμε ουσιαστικά για τον

¹⁰⁹ Στην ουσία τα μέτρα αυτά αφορούν στην προστασία των οικισμών όπως αυτή ορίζεται σε Συστάσεις της Ουνέσκο. «Ως προστασία, επομένως, μπορούμε να θεωρήσουμε μια σειρά διαδικασιών— επιστημονικού, τεχνικού, διοικητικού και νομικού χαρακτήρα—, που περιλαμβάνει: α) τον εντοπισμό, την επιφανειακή έρευνα και την ανασκαφή, όπου είναι απαραίτητο, β) την καταγραφή και την αρχειοθέτηση, γ) τη μελέτη και την τεκμηρίωση, δ) τη διασφάλιση από καταστροφή, φθορά, αλλοίωση, κλοπή, παράνομη εξαγωγή κτλ., ε) τη συντήρηση και την αποκατάσταση και στ) την αναβάθμιση και τη διευκόλυνση της πρόσβασης του κοινού» (Κόνσολα, 1995, σσ. 28-33).

τρόπο ζωής των χωρικών, αφού στιγματίστηκε, τώρα στο πλαίσιο της «αστικής νοσταλγίας» εξιδανικεύεται και ενσαρκώνει τον «χαμένο παράδεισο της φυσικής ζωής και παράδοσης». Το παρελθόν και ο αγροτικός χώρος και τρόπος ζωής γίνονται αντικείμενο νοσταλγίας, το εξωτικό «άλλο» και «αλλού» για τον άνθρωπο της πόλης που αισθάνεται αποκομμένος από το παρελθόν του χρονικά αλλά και χωρικά (Νιτσιάκος Β. , Προσανατολισμοί, Μια κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία, 2008, σσ. 184-187).

Από το 1976 μεταφερόμαστε στο 1996, οπότε και συντάσσεται η μελέτη «Τα Μαστοροχώρια Κονίτσης»¹¹⁰, η οποία περιγράφει μεν την περιοχή της Κόνιτσας, ως περιοχή με ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον κυρίως για την πολιτιστική - αρχιτεκτονική κληρονομιά και το θαυμάσιο φυσικό περιβάλλον που διαθέτει, αλλά διαπιστώνει και την αλλοίωση τελικά του παραδοσιακού χαρακτήρα των οικισμών της, καθώς δεν πάρθηκαν τα απαραίτητα μέτρα για την αποφυγή αυτού που είχε προβλεφθεί 20 χρόνια πριν. Πιο συγκεκριμένα:

«Δύο είναι τα χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν και που επιτρέπουν την ανάπτυξη οικολογικού τουρισμού: «η πλούσια βλάστηση και η σπάνια πανίδα σε συνδυασμό με τους παραδοσιακούς οικισμούς».

«Στην περιοχή υπάρχουν επίσης θαυμάσια γεφύρια, από τα οποία σημειώνονται ως πιο σημαντικά το μονότοξο της Κόνιτσας, το ψηλότερο της χώρας, χτισμένο το 1870 από Πυρσογιαννίτες μαστόρους και της Ζέρμας ή Κάντσικου. Σημαντικοί είναι επίσης πολλοί παραδοσιακοί οικισμοί της περιοχής και μεμονωμένα κτίσματα και Βυζαντινές και νεότερες εκκλησίες και μοναστήρια (Στομίου - Μολυβδοσκέπαστου, Επισκοπής, Αγ. Τριάδας κλπ). Τα παραπάνω αποτελούν εν συντομία τον πολιτισμικό πλούτο της περιοχής».

Στα μνημεία και στους χώρους ιδιαίτερου ενδιαφέροντος συγκαταλέγονται οι παραδοσιακοί οικισμοί:

«Οι οικισμοί των Μαστοροχωρίων ήταν δομημένοι στο παρελθόν με μία θαυμάσια προσαρμογή στο φυσικό περιβάλλον, κατά τρόπο λιτό και ταυτόχρονα αισθητικά άρτιο».

«Ωστόσο, σήμερα η δόμηση νέων σπιτιών ή η αποκατάσταση παλιών κατεστραμμένων γίνεται με σύγχρονα υλικά εξαιτίας κυρίως της αμέλειας της Πολιτείας, που δε νομοθέτησε έγκαιρα για την προστασία του μοναδικού αρχιτεκτονικού χαρακτήρα τους, αλλά και επειδή οι τεχνίτες της πέτρας και της 'πλάκας' άρχισαν να λιγοστεύουν από την δεκαετία του '60 και μετά, μέχρι την τελική εξαφάνισή τους».

¹¹⁰ Αναπτυξιακός Σύνδεσμος 1ης Γ.Ε. Ν. Ιωαννίνων «Τα Μαστοροχώρια Κονίτσης», Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα 1996, α' τ.χ. σ. 319, β' τ.χ. σ. 586. Μελετητές: Κώστας Δελλάρης, οικονομολόγος, Ιορδάνης Χατζημελετίου, δασολόγος, Μαρία Αλεξάκη, αρχιτ. μηχ./χωροτάκτης

Γίνεται ξεχωριστή αναφορά στην παράδοση της 'πέτρας', στους μαστόρους οικοδόμους που λέγεται ότι έχτισαν όλον τον κόσμο, και τώρα η γνώση τους χάνεται, γι αυτό άλλωστε και τα χωριά αυτά ονομάζονται 'Μαστοροχώρια'.

Επιδιώξη της μελέτης αυτής και πρόταση ανάπτυξης, με βάση τα χαρακτηριστικά του τόπου, είναι ο Πολιτιστικός Τουρισμός, ο οποίος:

«συνδέεται με την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία αποτελεί σημαντικό τουριστικό πόρο για τις περιοχές που την κατέχουν (αρχαιολογικοί χώροι, αρχιτεκτονική οικισμών - κτιρίων, θρησκευτικά μνημεία και παραδόσεις, στοιχεία λαϊκού πολιτισμού κλπ) και επιδιώκει την αναβίωση και προστασία της. Γενικότερα προβάλλει την ιδιαιτερότητα του τοπικού πολιτισμού μέσα από την προστασία και την αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος».

Μέσα από τη λίστα για τα αξιόλογα μνημεία ιστορικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και τις προτεραιότητες που θέτει η κάθε Κοινότητα για τη διάσωσή τους, διαπιστώνουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος του κόστους συντήρησης, αναπαλαίωσης και φύλαξης αφορά στα θρησκευτικά μνημεία, το εσωτερικό και εξωτερικό εκκλησιών και μοναστηριών εντός και εκτός των οικισμών αλλά και φορητές εικόνες μεγάλης αξίας, έργα κυρίως Χιονιαδιτών ζωγράφων και ξυλόγλυπτα, περίτεχνα τέμπλα, έργα Τουρνοβιτών ξυλογλύπτων. Μεταφέρω αποσπάσματα, ενδεικτικά της κατάστασης που επικρατεί όσον αφορά στα αξιόλογα αυτά μνημεία:

«Υπάρχουν 10 παλαιές μικρές και μεσαίου μεγέθους λιτές εκκλησίες, τύπου βασιλικής, χρονολογούμενες περί τον 16ο αιώνα, κυρίως έξω από τον οικισμό αλλά και μέσα σ' αυτόν. Βρίσκονται στην πλειοψηφία τους σε στοιχειώδη κατάσταση από άποψη συντήρησης και έχουν μεγάλο αριθμό παλαιών και πιθανότατα αξιόλογων εικόνων. Οι εικόνες αυτές σήμερα βρίσκονται σε πλήρη εγκατάλειψη και έχουν αφεθεί στην φθορά του χρόνου και της υγρασίας ή στον κίνδυνο της κλοπής. Απαιτείται να ληφθεί μέριμνα για τη διαφύλαξη των εικόνων».

«Η Ιερά Μονή Κοίμησης Θεοτόκου Ζέρμας είναι από τα αρχαιότερα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής. Χρονολογείται από το 1656 μ.Χ., και έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό και διατηρητέο μνημείο με την Υπουργική Απόφαση Υ.Α. 15794/19-12-61 (ΦΕΚ 35/Β/2-2-92). Ο ναός της Μονής που σώζεται, έχει σοβαρότατα στατικά προβλήματα. Επείγει η σύνταξη μελέτης αποτύπωσης και αποκατάστασής του».

Σε πολλούς οικισμούς, αυτό που απασχολεί είναι ο «παραδοσιακός» χαρακτήρας και αλλαγές που πρέπει να γίνουν προκειμένου να διατηρηθεί η «παραδοσιακή» αισθητική αρχιτεκτονική:

«Προτείνεται η αλλαγή ορισμένων ειδικών υποχρεωτικών όρων δόμησης που ισχύουν σήμερα, προκειμένου να προστατευθεί ο παραδοσιακός χαρακτήρας του οικισμού. Συγκεκριμένα προτείνεται η απαγόρευση κατασκευής εξωστών στα νέα κτήρια, καθώς και η απαγόρευση κατασκευής στηθαίων από σιδηροκατασκευή σε εξωτερικές σκάλες. Επίσης προτείνεται να ορισθεί ως υποχρεωτική η στέγη από κεραμίδια ή φυσικές πλάκες και το ξύλο ως υλικό κατασκευής των κουφωμάτων».

Επίσης, αναπλάσεις και έργα συντήρησης καλντεριμιών, πλακοστρώσεων¹¹¹, βρυσών, γεφυριών (Περιφέρεια Ηπείρου, Αποκατάσταση Πέτρινου Γεφυριού Μαυρόπετρας Δ.Δ. Πουρνιάς», Δήμος Κόνιτσας, Αρ. Μελέτης 257/2005, 2005) και νερόμυλων καθώς και διαφόρων κτηρίων ιδιαίτερης αξίας, κρίνονται απαραίτητες.

Ο «παραδοσιακός» χαρακτήρας της πόλης της Κόνιτσας έχει επίσης απασχολήσει αρκετές μελέτες, όπως το Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων (Περιφέρεια Ηπείρου, 2001) όπου αναφέρεται: *«Η Κόνιτσα με την ευρύτερη περιοχή της αποτελεί ιστορική πολιτισμική ενότητα, ο ανεπαρκής όμως έλεγχος της τήρησης των πολεοδομικών ρυθμίσεων, απειλεί με αλλοίωση τον παραδοσιακό οικιστικό ιστό της».* Επίσης και τη μελέτη Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Περιφέρεια Ηπείρου, 2006), η οποία συνδέει την τουριστική κίνηση με την ανάπλαση του οικισμού :

«Για να μετατραπεί και σε τουριστικό κέντρο η Κόνιτσα πρέπει να αναδειξεί την ιστορική της παράδοση και την τοπική της ιστορία ταυτόχρονα με προσπάθεια ανάπλασης του οικισμού που έχει χάσει τον παραδοσιακό του χαρακτήρα:

Για την επίτευξη των στόχων αυτών θα απαιτηθεί σημαντική προσπάθεια ανάδειξης και ανάπλασης του οικισμού τόσο στο δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό χώρο με συγκεκριμένα μέτρα και χρηματοδοτικά κίνητρα. Η ανάδειξη του ρόλου της Κόνιτσας πέραν των γενικών χαρακτηριστικών, θα πρέπει να εξειδικευθεί στην πρόσφατη και ιστορική παράδοση ως κέντρο πολιτισμού και προβολής της τοπικής ιστορίας».

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας για αποφυγή περαιτέρω αλλοίωσης του παραδοσιακού χαρακτήρα της πόλης, οι τοπικές αρχές προέβησαν στην κήρυξη του Ιστορικού Κέντρου της Κόνιτσας το 1993, η οποία συνοδεύτηκε από επέκταση του παραδοσιακού τμήματος της πόλης το 2000 και στο χαρακτηρισμό 53 κτηρίων ως παραδοσιακών. Ταυτόχρονα υλοποιήθηκε «Μελέτη αναμόρφωσης οικιστικού κέντρου Κόνιτσας» από επιφανή αρχιτέκτονα, η οποία όμως δε φαίνεται να τέθηκε σε εφαρμογή λόγω αντικειμενικών δυσκολιών. Τα τελευταία χρόνια δύο κτήρια απασχόλησαν ιδιαίτερα το Δήμο

¹¹¹ Σε όλα σχεδόν τα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Κόνιτσας (ενδεικτικά αναφέρω: Ηλιόραχης, Μαζίου, Κλειδωνιάς, Καλλιθέας, Πηγής) έχουν γίνει μελέτες που αφορούν σε εργασίες κατασκευής καλντεριμιών – πλακοστρώσεων, επίσης υπάρχουν μελέτες Α΄ φάσης (αρ. 863/1999) και Β΄ φάσης (αρ.74/2001) «Ανάπλασης-Ανάδειξης Παραδοσιακών Οικισμών» για το Δήμο Κόνιτσας

της Κόνιτσας και κρίθηκε απαραίτητη η διατήρηση, η αναπαλαίωση και η αξιοποίησή τους. Πρόκειται για τις οικίες της Χάμκως και του Χουσεϊν Σίσκο. Μετά από εργασίες αναστήλωσης στην οικία της Χάμκως, η μελέτη «*Ολοκλήρωση εργασιών και διαμόρφωση περιβάλλοντα χώρου Οικίας Χάμκως*» προτείνει μεταξύ άλλων την κατασκευή ενός μικρού υπαίθριου θεάτρου, να χρησιμοποιηθεί η κούλια (πύργος) ως χώρος για την Έκθεση για την οχρωματική κατοικία και γενικότερα να καταστεί σημείο αναφοράς για την ενημέρωση, την ψυχαγωγία και τις πολιτιστικές δραστηριότητες των κατοίκων και των επισκεπτών της Κόνιτσας.

Όσο για την Οικία Χουσεϊν Σίσκο, το σχέδιο ήταν να μετατραπεί σε «*Κέντρο πολλαπλών πολιτιστικών χρήσεων*» του Δήμου Κόνιτσας, γεγονός που δεν κατέστη δυνατόν, τουλάχιστον μέχρι τη στιγμή που μιλάμε, λόγω ατυχών συγκυριών και έλλειψης χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα σήμερα το κτήριο να κινδυνεύει να καταστραφεί ολοκληρωτικά αν δεν παρθούν εγκαίρως κάποια μέτρα διάσωσης.

Οι προσπάθειες διατήρησης, αναστήλωσης, αναπαλαίωσης κτηρίων και γενικότερα ανάπλασης οικισμών, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι είναι αμοιβαία τα οφέλη της τουριστικής ανάπτυξης και της πολιτισμικής κληρονομιάς:

«Ο τουρισμός κάνει χρήση των συντηρημένων αντικειμένων / χειροτεχνημάτων του παρελθόντος, με αποτέλεσμα να αποκτούν καλλιτεχνική αιγίδα και εκπαιδευτική αξία, ενώ το λόμπι υπέρ της διατήρησης αποκτά αιτιολόγηση και πολιτική υποστήριξη, καθώς και τη δυνατότητα μιας ιδιαίτερας αναγκαίας χρηματοδοτικής συνεισφοράς (Ashworth & Larkham, 1994, σσ. 51-52). Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς σε αυτή τη διαδικασία είναι αναμφισβήτητος. Ο εξωραϊσμός, μέσω της δημιουργίας ενός χώρου ως κληρονομιά (heritagization), είναι ένας από τους μηχανισμούς που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να προσελκύσουν κεφάλαια (Walsh, 1992, σ. 13)».

Είναι προφανές από τα παραπάνω ότι η Πολιτισμική Κληρονομιά αποτελεί σύμπτωμα μιας πολυσυζητημένης «στροφής προς το παρελθόν» στη σύγχρονη κοινωνία και ότι η παραγωγή της Πολιτισμικής Κληρονομιάς περιλαμβάνει και τα δύο: τη διάσωση του παρελθόντος, και τη διοργάνωσή του ως μια επισκέψιμη εμπειρία. Κάνει τα δύο αλληλένδετα (Dicks, 2003, σ. 118). Οι τοποθεσίες γίνονται μουσεία του εαυτού τους σε μια τουριστική οικονομία. Εφ' όσον χώροι, κτίρια, αντικείμενα, τεχνολογίες και τρόποι ζωής δεν μπορούν πλέον να συντηρηθούν όπως έκαναν παλαιότερα, "επιβιώνουν" - γίνονται οικονομικά βιώσιμοι - ως αναπαραστάσεις του εαυτού τους. Κατά συνέπεια, η Κληρονομιά και ο τουρισμός μετατρέπονται σε βιομηχανίες που συνεργάζονται μεταξύ τους: η κληρονομιά μετατρέπει τόπους σε προορισμούς και ο τουρισμός τους καθιστά οικονομικά βιώσιμους ως εκθέματα του εαυτού τους. Προστατευμένη από τη νομοθεσία και υποστηριγμένη από τον τουρισμό, η πολιτιστική κληρονομιά γίνεται εργαλείο της αστικής ανάπτυξης.

Δεδομένου ότι η ζωή των κτηρίων αυτών υπάρχει ταυτόχρονα στο παρελθόν και στο παρόν, οι ιστορικοί και σύγχρονοι ρόλοι τους αλληλεπιδρούν. Είναι η γέυση αρχαιότητας, του 'παλιού' που διαπερνά μια σειρά από κτήρια που φημίζονται για τους μαστόρους, κτίστες και τους κατοίκους διαφόρων εποχών, διαφορετικών ζωνών προσθέτοντάς τους χαρακτήρα στο σημερινό σύνολο. Τοπία που αναμειγνύουν το παλιό με το νέο ενισχύουν τα συναισθήματα χρονικής συνύπαρξης. Τα χθεσινά απομεινάρια δίνουν πνοή στα πολιτισμικά τοπία σήμερα, μεταφέροντας συνήθειες και αξίες από τη μια γενιά στην άλλη (Lowenthal D. , 1985, σ. 241).

Σε μελέτες λαογραφίας σήμερα, αυτή η κατανόηση του τρόπου που το απόν παρελθόν, μέλλον και παρόν είναι συνυφασμένα έχει γίνει σχεδόν κοινός τόπος. Τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1980 μια σειρά από μελετητές έχουν πειστικά δείξει ότι μια σειρά από σημαντικές έννοιες στην ανθρωπολογία και τη λαογραφία, όπως παράδοση, πολιτισμική κληρονομιά, το τελετουργικό και το έθιμο, πρέπει να νοούνται ως επαφές (interfaces) που φέρνουν το απόν σε σχέση με το παρόν και αντίστροφα. Για παράδειγμα η «παράδοση». Σε πολλές ευρωπαϊκές χρήσεις, τουλάχιστον από τον 19ο αιώνα, «παράδοση» σημαίνει την παράδοση από γενιά σε γενιά των πολιτισμικών ή φυσικών οντοτήτων, όπως αφηρημένες συνήθειες, πρότυπα, αξίες ή υλικά αντικείμενα και έργα τέχνης (Ronström, 2005). Η «Παράδοση», αναφέρεται προφανώς στο παρελθόν, αλλά την ίδια στιγμή αυτό το παρελθόν αναδημιουργείται συνεχώς στο παρόν (Hobsbawm & Ranger, 1983).

Η Νόρα Σκουτέρη- Διδασκάλου υποστηρίζει ότι η παράδοση είναι έννοια ιδεολογική αφού «συνίσταται από μια σταθερή μορφή, το περιεχόμενο και οι σημασίες της οποίας ποικίλλουν κατά περίπτωση ανάλογα με τους χρήστες και με τις χρήσεις της». Επίσης σαν έννοια ρευστή και αμφίσημη είναι σε θέση να παράγει και να αναπαράγει μια συγκεκριμένη και γι' αυτό πολιτικά χειραγωγήσιμη αντίληψη σχετικά με την πολιτιστική χρήση του πολιτισμικού παρελθόντος, σχετικά με το τι είναι και τι δεν είναι ιστορία, όμως και σχετικά με το τι είναι και τι δεν είναι πολιτισμός. Την παρομοιάζει με ιδεολογικό αλλά και εμπράγματο χρηματιστήριο όπου οι καταναλωτές καλούνται να επενδύσουν στην πολιτιστική υπεραξία ενός εμπορεύματος που όταν παράγεται δεν έχει παρά μόνον χρηστική αξία (Σκουτέρη-Διδασκάλου, 2003, σσ. 253-254-255).

Αυτό συμβαίνει όταν η παράδοση παίρνει εμπορευματική μορφή στο πλαίσιο της λογικής της αγοράς (Gross, 2003, σ. 120). Παρατηρείται λοιπόν μετατροπή ενός ιδεολογικού φαινομένου σε οικονομικό φαινόμενο. Συμπυκνώνεται λοιπόν το παρελθόν και οι παραδόσεις σε εικόνες και οι εικόνες προσαρτώνται σε εμπορεύματα, τα οποία καλύπτουν τις ανάγκες των αστών των πόλεων και της επαρχίας που αναζητούν περιοδικά και περιστασιακά τις χαρές της «κοινωνικής» και «κοινοτικής» ζωής και την «φύση» και που πολλές φορές συναντώνται με το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ιστορία και την παράδοση σε τοπικό επίπεδο και για την επιβεβαίωση της ιδιαίτερης ταυτότητας.

Εξαιτίας αυτής της στροφής προς την εμπορευματοποίηση και της σύνδεσης της πολιτισμικής κληρονομιάς με τον οπτικό πολιτισμό, μέσα από τις σχέσεις επιθυμίας και έλξης που δημιουργούνται ανάμεσα στον τόπο ή το τοπίο και τον τουρίστα, οι χώροι ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να προωθήσουν μια ελκυστική εικόνα του εαυτού τους. Κατά συνέπεια, το σύγχρονο πολιτισμικό τοπίο αλλάζει και προσαρμόζεται στις προτιμήσεις του κοινού, την προώθηση στην αγορά και στις νέες πολιτιστικές αξίες, ενώ ταυτόχρονα μετατρέπεται σε τουριστικό τοπίο. Το σύγχρονο αυτό τοπίο ικανοποιώντας τη σύγχρονη και μεταμοντέρνα κατανάλωση, συχνά δανείζεται από το λόγο και τις εικόνες του «άλλου», το διαφορετικό, το εξωτικό, το μακρινό, το μη-σπίτι και αποτελεί έκφραση της νέας παγκόσμιας πολιτιστικής οικονομίας του χώρου (Terkenli, 2002, σσ. 227-254).

Η ύπαιθρος έχει από καιρό συγκροτηθεί ως «θέαμα» ως το αντικείμενο του ρομαντικού βλέμματος που παραδοσιακά, έχει διατηρηθεί ως αντίδοτο στην αστική νεωτερικότητα - με τέτοιες μορφές όπως διαχειριζόμενα τοπία, εθνικά πάρκα και περιφραγμένες «άγριες φυσικές ομορφιές». Έχει, επομένως λειτουργήσει πολύ ως μια καθορισμένη ζώνη όπου η αγνότητα της φύσης μπορεί να αναζητηθεί ως απόδραση από τη ζωή της πόλης. Αλλά τώρα που το τοπίο έχει πιστωθεί ως πολιτιστικός χώρος¹¹² - μια «έξοδος» για την τέχνη, την εκπαίδευση και τις ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις - δεν θεωρείται πλέον ως αποκλειστικό πεδίο της φύσης. Αντ' αυτού, οι εκτάσεις της υπαίθρου μετατράπηκαν σε προορισμούς που εξυπηρετούνται και με χώρους στάθμευσης, κέντρα επισκεπτών, σήμανση και γλυπτική. Γίνεται ένας ευανάγνωστος τόπος - γεμισμένος με τα θέματα και τις εικόνες που αποσκοπούν στο να απευθυνθούν στον επισκέπτη και στο να ικανοποιήσουν, πάνω απ' όλα, την εμπειρία του νοήματος.

Μια σειρά από τις πιο πρόσφατες χρονικά μελέτες για τη χαράδρα του Αώου, αποδεικνύουν τη μετατροπή της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς σε χώρο αναψυχής. Το 1997 έγινε η μελέτη για τη «Διαμόρφωση εισόδου χαράδρας Αώου»¹¹³ που ολοκληρώθηκε σε δύο φάσεις το 1999. Ως σκοπός του έργου αναφέρεται:

«Σκοπός των προτεινόμενων έργων είναι η λελογισμένη ανάπτυξη και χρήση των περιγητικών πόρων για να προσφέρουν μέσα αναψυχής και περιηγήσεως που να ικανοποιούν κατά το δυνατόν πληρέστερα τις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες αναψυχής των επισκεπτών και παράλληλα η προαγωγή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με σκοπό την προστασία και διατήρησή τους. Η ανάπτυξη έργων αναψυχής – ευκολιών θα εντείνουν το ενδιαφέρον για τη μελετώμενη περιοχή και θα λειτουργήσουν θετικά στην επίτευξη του ανωτέρου σκοπού». Επίσης τονίζεται ότι: «Επειδή ο χώρος αποτελεί το σημείο εκκίνησης όλων των μονοπατιών στη

¹¹²Βλέπε Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο:

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/default_en.asp

¹¹³ Περιφερειακή Διοίκηση Νομού Ιωαννίνων «Μονοπάτια Αώου», Τ.Υ.Δ.Κ., Μέρος Α΄

χαράδρα του Αώου, απαιτείται η διαμόρφωση και ο εξωραϊσμός του, που θα επιτευχθεί με την κατασκευή των προτεινόμενων έργων. Δεν πρέπει ωστόσο να αλλοιωθεί η αισθητική του τοπίου, η αξία του οποίου είναι μεγάλη. Για το λόγο αυτό όλες οι κατασκευές θα γίνουν με παραδοσιακά υλικά όπως ξύλα και πέτρα».

Η πιο πρόσφατη χρονολογικά μελέτη που αφορά για άλλη μια φορά τον Εθνικό Δρυμό Αώου, φέρει τον τίτλο «*Μελέτη Αξιοποίησης Εθνικού Δρυμού Αώου*»¹¹⁴ και πραγματοποιήθηκε το 2008. Τονίζεται λοιπόν ο χαρακτήρας της παρέμβασης στη χαράδρα:

«η κατάλληλη οργάνωση της χαράδρας του Αώου για την προσέλκυση επισκεπτών, θα πρέπει να στηρίζεται στην ανάδειξη των ιδιαίτερων αξιών της περιοχής, καθώς και στη διευκόλυνση δραστηριοτήτων που εξυπηρετούν κυρίως τη γνωριμία και την απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και την ευχάριστη παραμονή του ανθρώπου στο ύπαιθρο στη διάρκεια της μέρας. Η οργάνωση αυτή της χαράδρας για απλές δραστηριότητες αναψυχής, που συμβιβάζεται επίσης με το χαρακτήρα της περιοχής ως προστατευόμενης, εξασφαλίζει τη διατήρηση των ιδιαίτερων αξιών της και παρέχει τη δυνατότητα διηνεκούς χρήσης της για μία νέα τάση εναλλακτικού τουρισμού και έχει χαρακτηριστεί διεθνώς ως «οικοτουρισμός».

Προκειμένου για την ορθολογική διαχείριση της χαράδρας Βίκου-Αώου και στα πλαίσια του νεοϊδρυθέντος Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου (2005), όπου εντάχθηκε η χαράδρα, προτείνεται να γίνουν τα ακόλουθα έργα:

- i. Δημιουργία μονοπατιού περιήγησης*
- ii. Σήμανση της περιοχής*
- iii. Δημιουργία θέσεων ανάπαυσης και θέας*
Επίσης, η παρούσα μελέτη προβλέπει:
 - i. Τη δημιουργία χώρου στάθμευσης πριν την πέτρινη γέφυρα Κόνιτσας, δίπλα από την παλαιά εθνική οδό «Ιωαννίνων – Κόνιτσας»*
 - ii. Τη διαμόρφωση του χώρου εισόδου στην Χαράδρα του Αώου (επίστρωση με χονδρόπλακες, τοποθέτηση τραπεζοπάγκων, καθιστικών κλπ.)*
 - iii. Τη δημιουργία Φυλακίου – χώρου πληροφόρησης κεντρικής εισόδου και περιπτερού ανάρτησης πινακίδων*
 - iv. Τη βελτίωση του παλιού μονοπατιού με δημιουργία χώρων θέας, λιθόστρωτων προστατευτικών πέτρινων τοιχίων κ.λ.π.*

Μέσα λοιπόν από τη μεγάλη επένδυση που προτείνει η μελέτη αυτή, η περιοχή της χαράδρας Βίκου-Αώου προβάλλει και διακηρύττει τις διάφορες πολιτισμικές αξίες, όπως η αναλλοίωτη φύση και το ιστορικό παρελθόν, αξίες που έχουν έρθει να θεωρηθούν ως ταυτότητα ενός τόπου, η κατοχή των οποίων είναι το κλειδί για το σημαντικό έργο της

¹¹⁴ Δήμος Κόνιτσας (2008) «*Μελέτη Αξιοποίησης Εθνικού Δρυμού Αώου*», Οικοδοσική Ο.Ε., Ιωάννινα

προσέλκυσης επισκεπτών (Dicks, 2003, σσ. 1-2). Η Κληρονομιά λοιπόν παράγει τη διαφορά, είναι ένας τρόπος παραγωγής «εντοπιότητας» (Kirshenblatt-Gimblett, 1998, σσ. 149, 153, 155), ενώ είναι και ένας από τους τρόπους με τον οποίο οι τοποθεσίες γίνονται προορισμός.

Συμπεράσματα

Στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης των αγορών και της κοινωνίας της πληροφορίας, βασική προϋπόθεση για την ισόρροπη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη ενός τόπου θεωρείται η διατήρηση και ανάδειξη της φυσικής και πολιτισμικής φυσιογνωμίας και ιδιαιτερότητάς του. Η ιδιαιτερότητα αυτή δομείται ιστορικά με όρους διαλεκτικής της κοινωνίας και του φυσικού περιβάλλοντος μέσα σε ένα ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο ένταξης¹¹⁵.

Η Κόνιτσα και τα χωριά της από τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα στις μελέτες αναπτυξιακού αλλά και οικολογικού-πολιτισμικού χαρακτήρα, παρουσιάζει ιδιαίτερο πολιτισμικό ενδιαφέρον και πολλά είναι τα στοιχεία τα οποία είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν προς την κατεύθυνση της προβολής και οικονομικής ανάπτυξης με στόχο τη βιωσιμότητα της περιοχής.

Οι μελέτες, αποτελώντας οι ίδιες πολιτισμικές κατασκευές που παράγουν και αναπαράγουν αντιληπτικές πραγματικότητες, συμμετέχουν στην κατασκευή του τόπου προσδίδοντάς του συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και μια διακριτή ταυτότητα. Αυτό που θεωρείται λοιπόν ως το βασικό πλεονέκτημα και κληρονομιά του τόπου είναι το φυσικό περιβάλλον που έχει δεχτεί ελάχιστες ανθρώπινες παρεμβάσεις, καθώς έγκαιρα διαπιστώθηκαν και καταγράφηκαν επιστημονικά οι αισθητικές και οικολογικές του αξίες. Η χλωρίδα και η πανίδα της περιοχής και συγκεκριμένα της χαράδρας Βίκου-Αώου, θεωρούνται από τις πλουσιότερες στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη, ενώ υπάρχουν αλπικές λίμνες πλαισιωμένες από μυθικές ιστορίες και δάση που έχουν χαρακτηριστεί ως περιοχές φυσικού κάλλους.

Εξαιρετικά πλούσιο σε ποικιλία θεωρείται επίσης το δομημένο (ανθρωπογενές) περιβάλλον, όπου η τοπική αρχιτεκτονική παράδοση σε συνδυασμό με τον πλούσιο λαϊκό πολιτισμό δημιούργησαν εξαιρετικά δείγματα με παραδοσιακούς οικισμούς, κτίσματα προβιομηχανικής τεχνολογίας που αντανακλούν τις παραγωγικές διαδικασίες του παρελθόντος και βέβαια με πλήθος από μοναστήρια και ναούς διαφόρων ιστορικών περιόδων που υποδηλώνουν την πλούσια θρησκευτική «παράδοση»¹¹⁶. Σήμερα, τα άλλοτε ιερά

¹¹⁵ Για την τοπική πολιτισμική ταυτότητα και τη σχέση της με το χώρο και την ανάπτυξη γενικότερα, βλέπε: Μπάδα, Κ. (2003). Η πολιτισμική ταυτότητα ως συνιστώσα της βιώσιμης ορεινής ανάπτυξης. Το παράδειγμα του Ζαγορίου. *Γεωγραφίες* (5), 57-71

¹¹⁶ Σύμφωνα με τον Πάρη Α. Τσάρτα (2010, σσ. 23, 25) όλα αυτά τα πολιτισμικά στοιχεία αποτελούν πόρους τουριστικής ανάπτυξης της υπαίθρου και κυρίως ορεινών περιοχών.

σύμβολα που αποτελούσαν μέρος της καθημερινής κοινωνικής ζωής, έχουν μετατραπεί σε χώρους αισθητικής κατανάλωσης και αναψυχής καθώς βρίσκονται συνήθως σε απόκρημνες χαράδρες και πλαισιώνονται από δάση που πρόσφατα έχουν θεσμοθετηθεί ως εθνικοί δρυμοί και τελούν υπό ειδικό καθεστώς προστασίας.

Εκτός από τα μνημεία ως πολιτισμική κληρονομιά θεωρείται και η παραγωγή χειροποίητων αντικειμένων τέχνης και διατροφής. Πρόκειται για παραγωγή σε βιοτεχνικό επίπεδο, η οποία θεωρείται «παράδοση» και ως τέτοια έχει εμφανίσει μια εντυπωσιακή διάρκεια στο χρόνο, εμφανή στην ποικιλία των προϊόντων που παράγονται τοπικά και έχουν ως βάση αυτή την πλούσια πολιτισμική κληρονομιά. Σημαντική επίσης εμφανίζεται και η «παράδοση» η σχετική με τη μουσική, το τραγούδι και το χορό, που σχετίζεται με τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τα πολυάριθμα φεστιβάλ εθνικής και τοπικής εμβέλειας και πανηγύρια, που διοργανώνονται κυρίως τα τελευταία χρόνια στη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου πρωτίστως από πολιτιστικούς συλλόγους με την αρωγή των δημοτικών αρχών, με στόχο την ενδυνάμωση της τοπικής ταυτότητας και γενικότερα την τουριστική προβολή του τόπου.

Τα συγκεκριμένα αυτά στοιχεία της κληρονομιάς αποτελούν τα ιδιαίτερα και αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά χάρη στα οποία η χωρική ενότητα της Κόνιτσας αποκτά ξεχωριστή-διακριτή ταυτότητα. Η ταυτότητα αυτή ανακαλύπτεται, ανασυγκροτείται και επαναπροσδιορίζεται, καθιστώντας τον τόπο τουριστικό «προορισμό». Οι περιοχές «προορισμού» δεν υπάρχουν απλά ούτε φυσικά συμβαίνουν, και μπορεί κανείς να χαράξει τη δημιουργία των τόπων εξαιρώντας κάποια χαρακτηριστικά και αναδεικνύοντας άλλα. Οι περιφέρειες και τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα έχουν μια ιστορική εξέλιξη με βάση συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές.

Σήμερα, και σύμφωνα με τις επιταγές της παγκοσμιοποίησης, η διαλεκτική σχέση μεταξύ πολιτισμού και χώρου, αντανακλάται στο πολιτισμικό σύστημα, τις αντιλήψεις της τοπικής κοινωνίας, την ηθική και τις αξίες της, το σύστημα της οποίας αναπαράγει με τη σειρά της η χωροταξική οργάνωση. Υπάρχει δηλαδή μια στρατηγική που διαμορφώνει την αναπαράσταση του χώρου, μια πολιτική οικονομία του χώρου (Lefebvre, Το Δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική, 1977, σ. 206). Αυτό αναμφισβήτητα εξηγεί το πώς κατασκευάζονται οι τόποι μέσα από το παιχνίδι της μνήμης και της λήθης, άλλοτε επιτρέποντας μέσα από την αδιαφορία την καταστροφή μνημείων και άλλοτε διασώζοντάς τα αφού έχουν πρωτύτερα πάρει τη σφραγίδα του μνημείου που θεωρείται ότι πρέπει να διαφυλαχτεί για τις επόμενες γενιές, έχουν δηλαδή βαφτισθεί «πολιτισμική κληρονομιά». Η κληρονομιά μπορεί να οριστεί ως ένας τρόπος σκέψης και δράσης που αποτελεί φορέα μιας συνέχειας και μιας επιλεγμένης μνήμης που πρέπει να μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Το ιστορικό παρελθόν της Κόνιτσας όπως εγγράφεται στο δομημένο περιβάλλον της,

υποδηλώνει μια πολυπολιτισμική κοινωνία, μνημεία της οποίας υπάρχουν ακόμα και είναι αυτά που αποτελούν τους σημερινούς πόλους έλξης επισκεπτών.

Μέσα από αυτή τη λογική, το ιστορικό παρελθόν είτε αφορά αρχαιολογικούς χώρους, μεμονωμένα μνημεία και μνημειακά σύνολα, ιστορικά κέντρα, παραδοσιακούς οικισμούς και βέβαια οι προστατευόμενες φυσικές περιοχές θεωρούνται «κληρονομιά», η προστασία και ανάδειξη της οποίας είναι ανάγκη να ενταχθεί στις επιμέρους πολιτικές για οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη και σε συνδυασμό με τους στόχους του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, με δεδομένο ότι θεωρείται πλέον μέσο ενίσχυσης της οικονομίας και βελτίωσης της ποιότητας ζωής.

Σήμερα όλες οι πολιτικές των διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης κλπ.) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ενσωματώσει την περιβαλλοντική και πολιτισμική διάσταση ως οργανική τους συνιστώσα. Σύμφωνα με το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ)¹¹⁷, η φυσική και πολιτισμική κληρονομιά μπορεί να αποτελέσει «στοιχείο ανάπτυξης» και «οικονομικό παράγοντα» που αποκτά «ολοένα αυξανόμενη σημασία για την περιφερειακή ανάπτυξη». Για το λόγο αυτό απαιτείται μια δημιουργική προσέγγιση αφού η προστασία από μόνη της δεν επαρκεί για τη διατήρηση και ανάδειξη της κληρονομιάς.

Αυτό που κρίνεται απαραίτητο είναι η ενιαία θεώρηση της φύσης και του πολιτισμού, η συνολική δηλ. αντιμετώπιση της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, αφού δεν είναι ούτε δυνατός ή σκόπιμος ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα φυσικά και ανθρωπογενή στοιχεία των «αντικειμένων» προστασίας. Ένα εθνικό πάρκο με μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους αποτελεί ένα οργανικό και αδιάσπαστο σύνολο φυσικών και πολιτισμικών αξιών που δεν επιδέχεται ξεχωριστές θεματικές πολιτικές από διαφορετικές μάλιστα αρχές και υπηρεσίες. Ωστόσο, η γεωργική γη και το αγροτικό τοπίο, αποτέλεσμα μακροχρόνιας ανθρώπινης προσπάθειας και πολιτισμού, φαίνεται να μένουν θεσμικά απροστάτευτα, σε σχέση με τη δασική γη, αν και η σημασία τους είναι εξίσου μεγάλη για το συνολικό ανθρώπινο οικοσύστημα.

Επίσης κρίνεται απαραίτητη η αντιμετώπιση της προστασίας και διαχείρισης της κληρονομιάς σε συνδυασμό με τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών και στο πλαίσιο της συνολικής κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης. Οι μελέτες υποδεικνύουν ότι μόνο μέσα από τη λογική της ενδυνάμωσης και της αξιοποίησης της δυναμικής των ίδιων των τοπικών κοινωνιών και την ορθολογική διαχείριση / αξιοποίηση της ορεινής φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς μπορεί να επέλθει μια βιώσιμη ανάπτυξη.

¹¹⁷ Βλέπε: http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/management/g24401_el.htm

Στο πλαίσιο αυτό, η αγροτική οικονομία της Κόνιτσας παύει να στηρίζεται κύρια στη γεωργία, αλλά επεκτείνεται και σε άλλους τομείς για να συμπεριλάβει τη διατήρηση της φύσης και του τοπίου, τοπικά-ειδικά προϊόντα και τον αγροτικό τουρισμό¹¹⁸.

Συμβατές με την ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική αλλά και την περιοχή θεωρούνται οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού (πολιτισμικός-οικολογικός) που συμβαδίζουν με τις δυνατότητες του τόπου χωρίς αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον αλλά και στις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού.

Ο τουρισμός παράγει μια νέα σημειωτική του χώρου, στην οποία η δημιουργία νοήματος και εμπειριών αναδεικνύεται σήμερα σε βασική λεωφόρο για συσσώρευση κεφαλαίου· αναδιοργανώνει τις αντιλήψεις της φύσης και τη θέση μας σε αυτή, επαναπροσδιορίζοντας τον τόπο από την άποψη του ελεύθερου χρόνου σε μια εποχή που το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι αστικό, με μικρή άμεση σύνδεση με τη γη. Την ανάγκη αυτή για απόδραση από το αστικό περιβάλλον και επαφή με την ύπαιθρο μέσα από μια βιωματική εμπειρία έρχεται να καλύψει η Κόνιτσα με την «αυθεντική», «παρθένα» φύση της, την οποία μπορεί να εξερευνήσει κανείς μέσα από διάφορες δραστηριότητες και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο και η πολιτισμική κληρονομιά έρχεται να παίξει σημαντικό ρόλο, καθώς προσφέρει τις ζητούμενες από τους τουρίστες εμπειρίες μεταφέροντάς τους στο παρελθόν, στο «αλλού» είτε χρονικά είτε τοπικά. Ο πραγματικά «αυθεντικός», «παρθένος» τόπος είναι πάντα εκτοπισμένος στο χώρο ή το χρόνο.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τόσο το αγροτικό τοπίο της όσο και οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκεί έχουν αλλάξει και αλλάζουν με ταχείς ρυθμούς και σε μια εκτενή κλίμακα. Οι διαδικασίες που οδηγούν στις αλλαγές αυτές είναι παγκόσμιας εμβέλειας, προσαρμοσμένες ωστόσο σε ένα τοπικό πλαίσιο, και αφορούν στις κοινωνικές και οικονομικές δυνάμεις. Καθώς ο πληθυσμός στην πλειονότητα αυξάνει σε ευημερία¹¹⁹, κινητικότητα και ποσότητα του ελεύθερου χρόνου που διαθέτει, οι απαιτήσεις αναψυχής και τουρισμού στις αγροτικές περιοχές και οι αλλαγές που επιφέρουν αναμένεται να συνεχιστούν.

Τέλος, οι κάτοικοι της περιοχής φαίνεται να ανταποκρίνονται στην αύξηση της ζήτησης για αναψυχή και τουρισμό στον τόπο τους, ενώ σημαντική κρίνεται η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ο ρόλος της στον πολιτιστικό σχεδιασμό σε τοπικό επίπεδο.

Μέσα από τη δημιουργία κατάρτισης και διαχείρισης τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων, τη δημιουργία δημοτικών και κοινωφελών επιχειρήσεων και σύναψη προγραμματικών συμβάσεων συμβάλλουν στην προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς

¹¹⁸ Σχετικά με την αγροτική ανάπτυξη δεξ: (Ploeg van der, Marsden, & Renting, 2000, σσ. 392-3) καθώς και (Λουλούδης & Κασίμης, 1999)

¹¹⁹ Η έρευνα πραγματοποιήθηκε πριν από την οικονομική κρίση την οποία βιώνουμε σήμερα έντονα

καθώς και στη διατήρηση και προβολή των ιδιαιτεροτήτων της με στόχο τη «συρροή» εκτός του οικονομικού και άλλων μορφών κεφαλαίου.

Η θετική ανταπόκριση εκφράζεται στο συντονισμό δυνάμεων ανάμεσα στα σωματεία-συλλόγους και στους τοπικούς φορείς στη θέσπιση διαφόρων πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως τα φεστιβάλ, στην παροχή καταλύματος σε αγροκτήματα, και τη μετατροπή εγκαταστάσεων για λειτουργίες αναψυχής. Θέρετρα και νέες εγκαταστάσεις αναπτύσσονται, αθλητικές εγκαταστάσεις δημιουργούνται ή βελτιώνονται, τοπία και κοινότητες έχουν βελτιωθεί αισθητικά, ενώ μεγάλη προσπάθεια γίνεται για την «αποκατάσταση» της πολιτισμικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ερμηνεία της, ταυτόχρονα με την προστασία βασικών φυσικών χαρακτηριστικών ή αλλιώς της «φυσικής κληρονομιάς (Butler, Hall, & Jenkins, 1998, σσ. 14-15)».

Παράρτημα

1.8 Μελέτη ΤΑΠ Μαστοροχωρίων

1.8.1 Φυσιογνωμία των Οικισμών

ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ & ΦΥΣΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ
Αγία Παρασκευή	Ο οικισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά, με αρκετά νεόκτιστα σπίτια.
Αετομηλίτσα	Ο οικισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά.
Ασημοχώρι	Ο οικισμός είναι σήμερα αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί.
Βούρμπιανη	Ο οικισμός έχει σήμερα μέτριο αισθητικό και μορφολογικό ενδιαφέρον λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί. Χαρακτηριστικό του είναι ότι καταλαμβάνει μεγάλη έκταση και παρουσιάζει σχετικά αραιή δόμηση. Επικρατούν τα επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια, συνήθως με ανεπιτυχή αρμολόγηση των εξωτερικών τοίχων. Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί κυρίως με κεραμίδι ή με τσίγκο.
Γανναδιό	Οικισμός πολύ ενδιαφέρον αισθητικά και μορφολογικά, που έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός με το Π.Δ/γμα 19-10/13-11-1978 (ΦΕΚ 594 Δ") "Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών Οικισμών τινών του Κράτους και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτών". Επικρατούν τα επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια, συνήθως με επιτυχή αρμολόγηση των εξωτερικών τοίχων. Όμως η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί στα επισκευασμένα σπίτια με κεραμίδι ή με τσίγκο. Τα δρομάκια του οικισμού διατηρούνται με καλντερίμι σε μεγάλο ποσοστό. Η κεντρική πλατεία με την εκκλησία είναι ιδιαίτερα γραφική και αποτελεί εξαιρετικό δείγμα πολεοδομικής οργάνωσης πυρήνα παραδοσιακού οικισμού με βάση το πηγαίο ένστικτο πολλών γενιών λαϊκών τεχνιτών. Παρόλα αυτά η πρώτη εντύπωση που δίνεται στον επισκέπτη κατά την είσοδο του στο χωριό είναι μέτρια, λόγω των πολλών σπιτιών με στέγη από τσίγκο στην περιοχή αυτή. Το φυσικό τοπίο που περιβάλλει τον οικισμό είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον. Επίσης πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η διαδρομή από τον Εθνικό δρόμο προς το χωριό.
Γοργοπόταμος	Ο οικισμός έχει σήμερα μέτριο αισθητικό και μορφολογικό ενδιαφέρον λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί. Επικρατούν τα επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια, συνήθως με ανεπιτυχή αρμολόγηση των εξωτ. τοίχων. Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί κυρίως με κεραμίδι. Το τοπίο έχει μέτριο ενδιαφέρον.

Δροσοπηγή	Ο οικισμός είναι σήμερα αρκετά ενδιαφέρον παρά τις νεότερες επεμβάσεις-επισκευές που έχει υποστεί. Επικρατούν τα επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια . Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί κυρίως με κεραμίδι (κόκκινο αλλά και μαύρο). Ο κεντρικός πυρήνας του χωριού παρουσιάζει μορφολογικό ενδιαφέρον (πλατεία με μεγάλο πλάτανο δίπλα στην εκκλησία, καλοδιατηρημένο κτίριο Κοινοτικού καταστήματος με κρήνη στο ισόγειο που κτίστηκε το 1870). Το τοπίο είναι ενδιαφέρον κατά την διαδρομή από τον Εθνικό δρόμο προς το χωριό. Επίσης ενδιαφέρουσα είναι η θέα και το φυσικό τοπίο που περιβάλλει το χωριό.
Καστανέα	Ο οικισμός είναι ενδιαφέρον αισθητικά και μορφολογικά παρά τις νεότερες επεμβάσεις-επισκευές που έχει υποστεί. Επικρατούν τα επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια . Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί με κεραμίδι ή και τσίγκο. Το χαρακτηριστικό στοιχείο του οικισμού είναι η αμφιθεατρική διάταξη του σε πλαγιές με μεγάλες κλίσεις, καθώς και ο μεγάλος αριθμός τριώροφων παλαιών σπιτιών. Επίσης διατηρούνται αρκετά καλντερίμια. Το τοπίο γύρω από τον οικισμό είναι δασώδες και παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον.
Κεφαλοχώρι	Ο οικισμός, που δημιουργήθηκε από το 1971, μετά από αναγκαστική μετεγκατάσταση του παλιού χωριού (της Λυκόρραχης) λόγω κατολισθητικών κινήσεων-θραύσεων του εδάφους, είναι νεόκτιστος και αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά.
Λαγκάδα	Ο οικισμός είναι σήμερα αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί. Είναι κτισμένος σε πολύ επικλινή πλαγιά και έχει ενδιαφέρουσα θέα προς την απέναντι δασώδη περιοχή . Επικρατούν τα νεόκτιστα σπίτια, αλλά υπάρχουν και αρκετά παλαιά λιθόκτιστα.
Μόλιστα	Οικισμός ενδιαφέρον αισθητικά και μορφολογικά. Επικρατούν τα επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια . Η φυσική πλάκα στις στέγες όμως έχει αντικατασταθεί κυρίως με τσίγκο. Το τοπίο γύρω από τον οικισμό παρουσιάζει ενδιαφέρον. Επίσης ενδιαφέρουσα είναι και η διαδρομή από τον Εθνικό δρόμο προς το χωριό.

ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΛΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ & ΦΥΣΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ
Μοναστήρι	Ο οικισμός είναι σήμερα αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί. Υπάρχουν αρκετά επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια , αλλά και αρκετά ερειπωμένα. Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί κυρίως με τσίγκο. Η θέα από τον οικισμό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον . Επίσης ενδιαφέρουσα είναι και η διαδρομή από τον Εθνικό δρόμο προς το χωριό.
Οξυά	Ο οικισμός είναι παλαιός αλλά δεν παρουσιάζει αισθητικό και μορφολογικό ενδιαφέρον λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί.
Θεοτόκος	Πάνω στον Εθνικό δρόμο Κόνιτσας-Κοζάνης δεν παρουσιάζει κανένα μορφολογικό ενδιαφέρον.

Πλαγιά	Νέος οικισμός, αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά, που δημιουργήθηκε από το 1979. μετά από αναγκαστική μετεγκατάσταση του παλιού χωριού (Ζέρμας), λόγω κατολισθητικών κινήσεων-θραύσεων του εδάφους.
Πληκάτι	Ο οικισμός είναι σήμερα μέτριου αισθητικού και μορφολογικού ενδιαφέροντος λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί. Υπάρχουν αρκετά επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια, αλλά και αρκετά ερειπωμένα (σε ποσοστό 30% περίπου). Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί κυρίως με κεραμίδι. Το φυσικό τοπίο και από τον οικισμό είναι αρκετά ενδιαφέρον. Βορειοανατολικά εκτείνεται η επιβλητική κορυφογραμμή του Γράμμου.
Πουρνιά	Ο οικισμός είναι σήμερα στην κεντρική περιοχή του αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά λόγω των νεότερων επεμβάσεων-διαμορφώσεων που έχει υποστεί. Το υπόλοιπο τμήμα του οικισμού παρουσιάζει σε ορισμένα σημεία του γραφικότητα και μορφολογικό ενδιαφέρον . Υπάρχουν αρκετά επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια, αλλά και αρκετά ερειπωμένα είτε λόγω εγκατάλειψης, είτε λόγω των κατολισθήσεων εδάφους που παρατηρούνται και σ' αυτή την περιοχή. Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί κυρίως με κεραμίδι. Το φυσικό τοπίο που περιβάλλει τον οικισμό είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον , όπως και όλη η διαδρομή από την διασταύρωση του Εθνικού δρόμου μέχρι το χωριό.

ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ & ΦΥΣΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ
Πυρσόγιαννη	Ο οικισμός είναι πολύ ενδιαφέρον αισθητικά και μορφολογικά. Το γεγονός αυτό οφείλεται στις προσεκτικές επεμβάσεις που έχουν γίνει μέχρι σήμερα κυρίως στον Δημόσιο αλλά εν μέρει και στον ιδιωτικό χώρο του οικισμού. Επικρατούν τα επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια, συνήθως με επιτυχή αρμολόγηση των εξωτερικών τοίχων. Όμως η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί στα επισκευασμένα σπίτια με κεραμίδι ή με τσίγκο. Τα δρομάκια του οικισμού διατηρούνται με καλντερίμι σε μεγάλο ποσοστό. Στην κεντρική περιοχή είναι φανερή η προσπάθεια που κατεβλήθη για την προσεκτική διατήρηση λιθόκτιστων κτιρίων και καλντεριμιών. Παρόλα αυτά την γραφική εικόνα στην περιοχή αυτή ζημιώνει η κακή εντύπωση που προκαλείται από ορισμένα μεμονωμένα σπίτια (τσίγκος στη στέγη, ανεπιτυχής χρωματισμός εξωτερικών σοβατισμένων τοίχων, εξώστες με στηθαία από σιδηροκατασκευή κλπ.). Η θέα από τον οικισμό είναι ενδιαφέρουσα.
Φούρκα	Ο οικισμός είναι αδιάφορος αισθητικά και μορφολογικά. Υπάρχουν αρκετά επισκευασμένα παλαιά λιθόκτιστα σπίτια. Η φυσική πλάκα στις στέγες έχει αντικατασταθεί κυρίως με τσίγκο.
Χιονιάδες	Ο οικισμός σήμερα δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον αισθητικό ή μορφολογικό λόγω των νεότερων επεμβάσεων-επισκευών που έχει υποστεί. Η θέα όμως από την εκκλησία του Αγ. Αθανασίου είναι μοναδική.

1.8.2 Ανακεφαλαίωση Μνημείων & Στοιχείων Ιστορικής & Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς – Κόστος Έργων

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ & ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ & ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
Αγ. Παρασκευή	-
Αετομηλίτσα	<p>Απαιτείται η επισκευή της κεντρικής λιθόκτιστης βρύσης.</p> <p>Απαιτείται επισκευή του ημι-κατεστραμμένου λιθόστρωτου δρόμου (καλντεριμιού) που οδηγεί από την κεντρική πλατεία στην Εκκλησία.</p>
Ασημοχώρι	<p>Η κεντρική εκκλησία του χωριού, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, χρονολογείται από το 1877 και έχει ανακαινισθεί μετά από τις εμπόλεμες καταστάσεις της δεκαετίας του 40 Στο εσωτερικό της αξιοπρόσεκτο είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο, περίτεχνο έργο των Τουρνοβιτών ξυλογλύπτων (από τον σημερινό Γοργοπόταμο). Η εκκλησία έχει αρκετές παλιές εικόνες, έργα κυρίως Χιονιαδιτών αγιογράφων.</p> <p>Απαιτείται να ληφθεί μέριμνα για τις παλαιές εικόνες, έργα Χιονιαδιτών αγιογράφων, που βρίσκονται στα 6 παλαιά εξωκλήσια της περιοχής και σήμερα είναι αφύλακτες και χωρίς συντήρηση.</p>
Βούρμπιανη	<p>Υπάρχουν 10 παλαιές μικρές και μεσαίου μεγέθους λιτές εκκλησίες, τύπου βασιλικής, χρονολογούμενες περί τον 16ο αιώνα, κυρίως έξω από τον οικισμό αλλά και μέσα σ' αυτόν. Βρίσκονται στην πλειοψηφία τους σε στοιχειώδη κατάσταση από άποψη συντήρησης και έχουν μεγάλο αριθμό παλαιών και πιθανότατα αξιόλογων εικόνων. Οι εικόνες αυτές σήμερα βρίσκονται σε πλήρη εγκατάλειψη και έχουν αφεθεί στην φθορά του χρόνου και της υγρασίας ή στον κίνδυνο της κλοπής. Απαιτείται να ληφθεί μέριμνα για τη διαφύλαξη των εικόνων.</p> <p>Απαιτείται η επισκευή της παραδοσιακής οικίας Λύτη, την οποία η Κοινότητα σκοπεύει να μετατρέψει σε μουσείο ή ξενώνα.</p>

<p>Γανναδιό</p>	<p>Ο κεντρικός πυρήνας του χωριού (πλατεία, εκκλησία, καμπαναριό) αποτελεί εξαιρετικό δείγμα πολεοδομικής οργάνωσης πυρήνα παραδοσιακού οικισμού. Επίσης το μεγαλύτερο μέρος του οικισμού παρουσιάζει ενδιαφέροντα κτίρια και αρχιτεκτονικά στοιχεία. Απαιτείται η κατασκευή καλντεριμιών στους χωματόδρομους του οικισμού και η <u>επισκευή υπαρχόντων καλντεριμιών</u>.</p> <p>Η εκκλησία των Ταξιαρχών κτίστηκε το 1870 και ανήκει στον τύπο της μεταβυζαντινής τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με προστώο (χαγιάτι). Έχει περίτεχνο τέμπλο ξυλόγλυπτο άμβωνα και <u>αρκετές παλαιές εικόνες</u>.</p> <p>Η Σπυριδώνειος Σχολή κτίστηκε το 1878 έξω από το χωριό, προς την πλευρά της Μόλιστας. Είναι διώροφο μεγάλο και επιβλητικό κτίριο, με χαρακτηριστικό στοιχείο τις καμάρες πάνω από τα παράθυρα και την είσοδο. Το κτίριο απαιτεί εργασίες συντήρησης για την στέγαση αίθουσας πολιτιστικών εκδηλώσεων και <u>Λαογραφικού Μουσείου</u>.</p> <p>Το επιβλητικό διώροφο κτίριο του Παρθεναγωγείου είναι κτισμένο μέσα στον οικισμό την ίδια περίοδο με την Σπυριδώνειο Σχολή. Το κτίριο απαιτεί εργασίες συντήρησης για την μετατροπή του σε ξενώνα (βλ. παρ. 6.5.4 του (κεφαλαίου 3)).</p> <p>Υπάρχουν 6 μικρά παραδοσιακά γεφύρια χτισμένα την περίοδο 1864-1880, ένα μεγαλύτερο γεφύρι στα όρια του οικισμού και δύο πέτρινες παλιές βρύσες (Νατσεί και Περατινού) που απαιτούν <u>εργασίες συντήρησης</u>.</p> <p>Υπάρχει παραδοσιακός νερόμυλος ερειπωμένος σε μεγάλο βαθμό στην θέση "<u>Ταμπακόμυλος</u>".</p> <p>Απαιτείται η δανειοδότηση ιδιοκτητών παλαιών κατοικιών για αντικατάσταση της επικάλυψης της στέγης με σχιστόπλακα.</p>
<p>Γοργοπόταμος</p>	<p>Η εκκλησία του Αγ. Νικολάου αποτελεί ενδιαφέρον μεταβυζαντινό κτίσμα, είναι βασιλική μετά τρούλου, χρονολογείται από το 1700 μ.Χ. περίπου, αλλά έχει υποστεί κακές μεταγενέστερες επεμβάσεις συντήρησης (πολύ κακή αρμολόγηση των εξωτερικών τοίχων, αντικατάσταση πλακόστρωτου δαπέδου με μωσαϊκό). Το τέμπλο είναι παλιό, ξυλόγλυπτο και υπάρχουν αρκετές παλιές εικόνες.</p>
<p>Δροσοπηγή</p>	<p>Ανάπλαση του χώρου της παραδοσιακής πλατείας</p>

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ & ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ & ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
Καστανέα	<p>Προτείνεται η θέσπιση ειδικών όρων δόμησης για την προστασία του παραδοσιακού χαρακτήρα του οικισμού, με τις διαδικασίες του Π.Δ/τος 24-4-85 (ΦΕΚ 181 Δ'). Συγκεκριμένα προτείνεται η απαγόρευση κατασκευής εξωστών στα νέα κτίρια, καθώς και η απαγόρευση κατασκευής στηθαίων από σιδηροκατασκευή σε εξωτερικές σκάλες. Επίσης προτείνεται να ορισθεί ως υποχρεωτική η στέγη από κεραμίδια ή φυσικές πλάκες και το ξύλο ως υλικό κατασκευής των κουφωμάτων.</p> <p>Το μεγάλο εξωκλήσι του Αγ. Δημητρίου στο ψηλότερο σημείο πάνω από το χωριό που τοποθετείται γύρω στον 15ο αιώνα. Έχει ξυλόγλυπτο ταβάνι, το δε τέμπλο του μεταφέρθηκε σε άλλη εκκλησία μέσα στο χωριό (Αγ. Γεώργιο). Η πλάκα της στέγης αντικαταστάθηκε με κεραμίδι (λόγω έλλειψης τεχνιτών) με χρηματοδότηση από το Υπουργείο Πολιτισμού. Απαιτούνται εργασίες συντήρησης.</p> <p>Υπάρχει μικρό πέτρινο γεφύρι που γεφυρώνει ρέμα μέσα στον οικισμό.</p> <p>Υπάρχουν 2 παραδοσιακοί νερόμυλοι που βρίσκονται κοντά στο χωριό που απαιτούν εργασίες αποκατάστασης. Ο ένας είναι εντελώς κατεστραμμένος. Ο άλλος βρίσκεται σε αρκετά καλή κατάσταση και η στέγη του. έχει καλυφθεί από τσίγκο.</p>
Κεφαλοχώρι	<p>Απαιτείται αντικατάσταση με σχιστόπλακα της στέγης του διατηρητέου νερόμυλου.</p> <p>Προτείνεται μελέτη σκοπιμότητας για την αποκατάσταση και την τουριστική αξιοποίηση του κεντρικού πυρήνα του παλαιού οικισμού της Λυκόρραχης</p>
Λαγκάδα	-
Μόλιστα	<p>Προτείνεται η θέσπιση ειδικών όρων δόμησης για την προστασία του παραδοσιακού χαρακτήρα του οικισμού, με τις διαδικασίες του Π.Δ/τος 24-4-85 (ΦΕΚ 181 Δ'). Συγκεκριμένα προτείνεται η απαγόρευση κατασκευής εξωστών στα νέα κτίρια, καθώς και η απαγόρευση κατασκευής στηθαίων από σιδηροκατασκευή σε εξωτερικές σκάλες. Επίσης προτείνεται να ορισθεί ως υποχρεωτική η στέγη από κεραμίδια ή φυσικές πλάκες και το ξύλο ως υλικό κατασκευής των κουφωμάτων.</p>
Μοναστήρι	<p>Απαιτείται η αντικατάσταση της στέγης της παλαιάς αξιόλογης εκκλησίας του Αγίου Νικολάου και λοιπές εργασίες συντήρησης.</p> <p>Απαιτούνται επισκευές σε ενδιαφέροντα παλαιά κτίρια ιδιοκτησίας της Κοινότητας και της εκκλησίας.</p> <p>Υπάρχει το μεγάλο κτιριακό συγκρότημα του Μοναστηριού "Εισόδεια της Θεοτόκου". Το αρχικό Μοναστήρι κτίστηκε τον 12ο αιώνα, αλλά καταστράφηκε από νεροποντή. Δίπλα σε αυτό κτίστηκε το νέο συγκρότημα ναού και κελιών πριν από 100 χρόνια περίπου (1892). Στον ναό, που σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση φυλάσσεται η πολύ παλαιά εικόνα της Θεοτόκου (1783). Προτείνεται η διερεύνηση αξιοποίησης του συγκροτήματος με την μετασκευή των κελιών σε ξενώνα (βλ. παρ. 6.5.4 του κεφαλαίου 3).</p> <p>Παρά την Εθνική οδό Κόνιτσας-Κοζάνης βρίσκεται αξιόλογο παλιό πέτρινο γεφύρι που έχει επισκευασθεί.</p> <p>Κατασκευή καλντεριμιών στους χωματόδρομους του οικισμού</p>
Οξυά	-

Πλαγιά	<p>Η Ιερά Μονή Κοίμησης Θεοτόκου Ζέρμας είναι από τα αρχαιότερα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής. Χρονολογείται από το 1656 μ.Χ., και έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό και διατηρητέο μνημείο με την Υπουργική Απόφαση Υ.Α. 15794/19-12-61 (ΦΕΚ 35/Β/2-2-92). Ο ναός της Μονής που σώζεται, έχει σοβαρότατα στατικά προβλήματα. Επείγει η σύνταξη μελέτης αποτύπωσης και αποκατάστασης του και στην συνέχεια η από το ΥΠ.ΠΟ. για την του μνημείου. Για την της μελέτης μπορεί να ζητηθεί έκτακτη οικονομική ενίσχυση από το ΥΠ. Εσωτερικών 'για ανάγκες της <u>Κοινότητας</u>'. Το Γεφύρι της Ζέρμας (ή του Κάντσικου), που βρίσκεται στα όρια Πλαγιάς και Δροσοπηγής, έχει κηρυχθεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με την Απόφαση Γ/1260/30653/2-7-82 (ΦΕΚ 628/Β/26-8-82) του ΥΠ.ΠΟ. Η κατασκευή του τοποθετείται στο έτος 1747. Βρίσκεται παρά την Εθνική οδό Κοζάνης-Κόνιτσας και γεφύρωνε τον Σαραντάπορο ποταμό. Σοβαρές εργασίες επισκευής του έγιναν πριν από 100 χρόνια περίπου. Για την "κυριότητα" του γεφυριού υπάρχει πολύχρονη διαμάχη ανάμεσα στις δύο όμορες Κοινότητες δηλ. Την Πλαγιά (<u>Ζέρμα</u>) και την Δροσοπηγή (<u>Κάντσικο</u>).</p> <p>Προτείνεται μελέτη σκοπιμότητας για την αποκατάσταση και την τουριστική αξιοποίηση του κεντρικού πυρήνα του παλαιού οικισμού της Ζέρμας.</p>
Πληκάτι	<p>Η βυζαντινή εκκλησία του Αγ. Αθανασίου χτίστηκε το 890 μ.Χ. Έχει στέγη με φυσική πλάκα, περίτεχνη ξύλινη ζωγραφισμένη οροφή φθαρμένη σε μεγάλο βαθμό, ξυλόγλυπτο τέμπλο και αρκετές παλιές εικόνες. Εξωτερικά όμως έχει υποστεί απαράδεκτες επεμβάσεις. Είναι αναγκαίο να γίνουν εργασίες αποκατάστασης, τις οποίες η Κοινότητα έχει ήδη ζητήσει με έγγραφο από την 8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.</p> <p>Απαιτείται η αποκατάσταση του παραδοσιακού νερόμυλου Ζιόγα και διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου του.</p>
Πουρνιά	<p>Στην διαδρομή προς το χωριό βρίσκεται αξιόλογο παλιό πέτρινο γεφύρι που έχει επισκευασθεί Στην ίδια περιοχή και πάνω από το γεφύρι δεσπόζει εξαιρετικά ενδιαφέρον βραχώδης όγκος, σε απόκρημνο σημείο του οποίου υπάρχει μεγάλων διαστάσεων παλιά αγιογραφία του Παντοκράτορα</p>
Πυρσόγιαννη	<p>Προτείνεται η αλλαγή ορισμένων ειδικών υποχρεωτικών όρων δόμησης που ισχύουν σήμερα, προκειμένου να προστατευθεί ο παραδοσιακός χαρακτήρας του οικισμού. Συγκεκριμένα προτείνεται η απαγόρευση κατασκευής εξωστών στα νέα κτήρια, καθώς και η απαγόρευση κατασκευής στηθαίων από <u>σιδηροκατασκευή σε εξωτερικές σκάλες</u>.</p> <p>Η πλούσια πολιτιστική παράδοση της περιοχής των Μαστοροχωριών που αφορά την τέχνη των φημισμένων μαστόρων, με επίκεντρο την Πυρσόγιαννη, αποτελεί ανεκτίμητη ιστορική κληρονομιά. Παρακάτω αναλύεται πρόταση για την αξιοποίηση αυτής της κληρονομιάς, με την ίδρυση κατασκευαστικής επιχείρησης για την αποκατάσταση παραδοσιακών κτιρίων και μνημείων.</p> <p>Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που είναι βασιλική με προστώο (χαγιάτι), χτισμένη το 1772 αποτελεί εξαιρετικό δείγμα της μεταβυζαντινής <u>εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της περιοχής</u>.</p> <p>Το Μοναστήρι της Παναγιάς, σε απόσταση 5 χλμ. από το χωριό, αρχικά είχε καεί και ξαναχτίστηκε το 1867. Πρόσφατα έγιναν εργασίες <u>αντιστήριξης του ναού</u>.</p> <p>Απαιτούνται εργασίες διατήρησης των αισθητικών και μορφολογικών στοιχείων της</p>

	<p>παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του οικισμού (καλντερίμια, πλακόστρωση πλατειών, βρύσες, τοιχοποιίες, <u>αντικατάσταση τσίγκου στεγών</u>).</p> <p>Απαιτείται η αποκατάσταση δύο παραδοσιακών νερόμυλων (Καστανιανίτικου και Παπαλαμπρέικου).</p>
Φούρκα	<p>Η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου ή Παναγία Κλάδο ρμ η είναι αξιόλογο μοναστηριακό συγκρότημα χρονολογούμενο από το 1747. Ο ναός ανήκει στον τύπο της μεταβυζαντινής τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής. Το συγκρότημα είναι προσπελάσιμο από αγροτικό δρόμο πολύ κακής βατότητας και προς το παρόν δεν είναι δυνατή η αξιοποίηση του ως πόλου έλξης επισκεπτών.</p>
	<p>Χώρο ιστορικής μνήμης για το έπος του 40 αποτελεί το Μνημείο της Γυναίκας της Πίνδου που βρίσκεται σε απόσταση 5 χλμ από το χωριό.</p>
Χιονιάδες	<p>Ο σεβασμός στην πλούσια παράδοση του χωριού, ως φυτωρίου φημισμένων αγιογράφων, επιβάλλει την ίδρυση του "ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΧΙΟΝΙΑΔΙΤΩΝ ΑΓΙΟΓΡΑΦΩΝ" και της "ΣΧΟΛΗΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΧΙΟΝΙΑΔΩΝ" με την στέγαση του στο κτίριο του παλαιού Δημοτικού Σχολείου, μετά από τις απαραίτητες εργασίες επισκευών.</p>
	<p>Η εκκλησία του χωριού (Αγ. Αθανάσιος) χρονολογείται από το 1750 περίπου, έχει αρκετές παλιές εικόνες και αγιογραφίες, αλλά έχει υποστεί απαράδεκτες επεμβάσεις. Η Κοινότητα ζήτησε από την αρμόδια Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων την κήρυξη της ως διατηρητέας (1995). Απαιτούνται εργασίες αποκατάστασης.</p>

1.8.3 Διεθνείς αρχές, τάσεις και δραστηριοποίηση για την προστασία μνημείων και συνόλων

Ο Β' παγκόσμιος πόλεμος με τις εκτεταμένες καταστροφές που προκάλεσε και η εκρηκτική ανάπτυξη των αστικών κέντρων που επακολούθησε, έδωσε την αφορμή για μια νέα θεώρηση των μέχρι τότε απόψεων σε ότι αφορά την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Το κέντρο του ενδιαφέροντος επεκτείνεται τώρα από τα μεμονωμένα μνημεία στα αρχιτεκτονικά σύνολα, σε ολόκληρες ιστορικές πόλεις και χωριά.

Οι νέες αυτές απόψεις γεννούν την ανάγκη της ίδρυσης και δραστηριοποίησης των διεθνών οργανισμών, πανευρωπαϊκών ή παγκόσμιων, που αναλαμβάνουν τον συντονισμό σε διεθνές επίπεδο των επί μέρους προσπαθειών των διαφόρων Χωρών. Παράλληλα διατυπώνονται νέες αρχές γενικά αποδεκτές, που προκύπτουν μέσα από την ανταλλαγή απόψεων. Καθιερώνεται ο όρος "πολιτιστικό αγαθό" για τα στοιχεία της "αρχιτεκτονικής" ή "πολιτιστικής" κληρονομιάς, τα οποία αντιμετωπίζονται ως αγαθά παγκόσμιας σημασίας.

Οι σημαντικότεροι σταθμοί στην μεταπολεμική ιστορία σχετικά με την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς είναι :

1.8.3.1 Ο Χάρτης της Βενετίας (1964)

Προέκυψε από το Β' Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών Ιστορικών Μνημείων (στο οποίο συμμετείχε και η Ελλάδα).

Υπογραμμίζεται ότι η έννοια ιστορικό μνημείο δεν καλύπτει μόνο το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο αλλά και μία τοποθεσία αστική ή αγροτική που μαρτυρά ένα συγκεκριμένο πολιτισμό ή ένα ιστορικό γεγονός, είτε δημιουργήμα ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας, είτε απλό έργο που όμως έχει αποκτήσει με τον καιρό πολιτιστική σημασία.

Επίσης διατυπώνονται αρχές για το πώς πρέπει να γίνεται η συντήρηση, διατήρηση, αποκατάσταση και αναστήλωση.

1.8.3.2 8.1.3.2 Η ίδρυση του ICOMOS στη Βαρσοβία το 1965.

Στόχοι του ICOMOS είναι :

- Η προώθηση της μελέτης, διατήρησης, αναστήλωσης και αξιοποίησης των μνημείων και τοποθεσιών.
- Η αφύπνιση των λαών σε Κρατικό και ιδιωτικό επίπεδο σε παγκόσμια κλίμακα της σημασίας της ιστορικής κληρονομιάς και της σχέσης με την κοινωνικοοικονομική σημερινή και μελλοντική ανάπτυξη μιας χώρας.
- Η διάδοση των ιδεών, εμπειριών και αποτελεσμάτων μελετών και εφαρμογών στον τομέα της συντήρησης και διάσωσης σε όλες και ιδιαίτερα στις υπό ανάπτυξη χώρες.
- Η φροντίδα για εκπαίδευση και στρατολόγηση εξειδικευμένου προσωπικού.

1.8.3.3 Η Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975)

Η δεκαετία 1965-1975 είναι ιδιαίτερα σημαντική για την υπόθεση της διατήρησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Το ότι το μνημείο (μεμονωμένο ή αρχιτεκτονικό σύνολο) είναι κοινωνικά αναγκαίο πολεοδομικό στοιχείο, διότι υπάρχει η ανάγκη σύνδεσης ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν για ένα σωστό ανθρώπινο περιβάλλον, γίνεται αντιληπτό και παραδεκτό όχι μόνον από τους ειδικούς αλλά και από τους υπεύθυνους Κρατικούς παράγοντες.

Η Διακήρυξη του Άμστερνταμ αποτελεί τον νεότερο Χάρτη της πολιτιστικής κληρονομιάς και κλείνει την περίοδο αυτή, που την χαρακτηρίζει η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης αλλά και της Κρατικής πολιτικής.

1.8.4 Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς

Η Ελληνική Νομοθεσία για την προστασία των παραδοσιακών και διατηρητέων κτισμάτων και συνόλων βασίζεται ουσιαστικά σε δύο Νόμους, το Ν. 5351/1932 και το Ν.

1469/1950, που περιγράφονται παρακάτω, μαζί με όλα τα σχετικά βασικά νομοθετήματα και στο Σύνταγμα του 1975 (και την μετέπειτα τροποποίηση του το 1976).

1.8.4.1 Το Σύνταγμα του 1975 και του 1986

Για πρώτη φορά το Σύνταγμα του 1975 περιλαμβάνει άρθρα περί αρχαιολογικών χώρων, μνημείων, παραδοσιακών περιοχών και περιοχών φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, η προστασία των οποίων ανατίθεται στο Κράτος.

Στο Άρθρο 24 αναφέρονται : 1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωσιν του Κράτους. Το Κράτος υποχρεούται να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα προς διαφύλαξιν αυτού

6. Τα μνημεία και αι παραδοσιακάι περιοχαί και στοιχεία τελούν υπό την προστασίαν του Κράτους. Νόμος θέλει ορίσει τα αναγκαία προς πραγματοποίησιν της προστασίας ταύτης περιοριστικά της ιδιοκτησίας μέτρα, ως και τον τρόπον και το είδος της αποζημιώσεως των ιδιοκτητών".

Οι παραπάνω διατάξεις διατηρήθηκαν και στην μετέπειτα τροποποίηση του Συντάγματος το 1986.

Με βάση το Σύνταγμα του 1975 ψηφίστηκε ο Νόμος 360/76 "*Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος*" που αποτελεί γενικό Νόμο-Πλαίσιο και αναφέρεται στην "*προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος ως και των ιστορικών χώρων εντός των οποίων τούτο διεμορφώθη*".

1.8.4.2 8.1.4.6 Ν. 5351/1932 "Περί Αρχαιοτήτων"

Ο Ν.5351/32 "*αφορά εις τα διατηρητέα αρχαία*", τα οποία ορίζει άλλοτε ως "**τα διακηρυχθέντα και καταχωρηθέντα ως προστατευόμενα**" και άλλοτε ως "*άπαντα τα προ του 1830 κατασκευασθέντα*", αναφέρεται δε διεξοδικά στην προστασία τους.

8.1.4.7 Ν. 1469/1950 "Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενεστέρων του 1830".

Ο Ν.1469/50 αποτελεί το βασικό μέσο για την προστασία παραδοσιακών και διατηρητέων κτισμάτων και συνόλων. Σ' αυτόν περιλαμβάνονται διατάξεις που αφορούν την προστασία "*τόπων με ιδιαίτερον φυσικόν κάλλος*" και των κτισμάτων που βρίσκονται σ' αυτούς, καθώς και στην μέριμνα για τα κτίσματα που πρόκειται να ανεγερθούν εκεί.

8.1.4.8 Π.Δ. 19-10/13-11-1978 (ΦΕΚ 594 Δ') "Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών Οικισμών τινών του Κράτους και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτών".

Αναφέρεται στον χαρακτηρισμό ως παραδοσιακών **411** οικισμών σε όλη τη χώρα και στον καθορισμό των όρων και προϋποθέσεων δόμησης σε αυτούς. Στους οικισμούς αυτούς περιλαμβάνεται και το Γανναδιό.

8.1.4.9 Ν. 880/1979 (ΦΕΚ 58 Α') "Περί καθορισμού ανώτατου ορίου συντελεστού δομήσεως, εισαγωγής του θεσμού μεταφοράς συντελεστού δομήσεως και διαφόρων τινών διαρρυθμίσεων της πολεοδομικής νομοθεσίας."

Αναφέρεται στην δυνατότητα μεταφοράς τμήματος ή όλου του συντελεστή δόμησης ακινήτου χαρακτηρισμένου ως διατηρητέου σε άλλο ακίνητο, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Ο Νόμος αυτός υπέστη αρκετές τροποποιήσεις και τελικά αντικαταστάθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του από τον νέο Νόμο 2300 /1995.

8.1.4.10 Ν.1337/83 (ΦΕΚ 33 Α') "Περί επέκτασης των πολεοδομικών σχεδίων οικιστικής ανάπτυξης και σχετικών ρυθμίσεων".

Το Άρθρο 32 (Απαλλοτριώσεις και διαμορφώσεις παραδοσιακών κτιρίων) αναφέρεται στην δυνατότητα της Πολιτείας να προβαίνει σε απαλλοτριώσεις διατηρητέων κτιρίων χάριν δημοσίας ωφελείας. Η απαλλοτρίωση γίνεται υπέρ και με δαπάνες του Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ. Από το Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ. επίσης μπορεί να καταβάλλονται και δαπάνες συντήρησης κτιρίων και διαμόρφωσης εσωτερικών χώρων παραδοσιακών κτιρίων για να ανταποκριθούν στις επιβαλλόμενες κατά περίπτωση χρήσεις τους κατά την κρίση της αρχής. Το ίδιο εφαρμόζεται και για την εξωτερική διαμόρφωση κτιρίων που η θέση τους επηρεάζει σημαντικά το άμεσο ή πλατύτερο περιβάλλον.

Επίσης το ίδιο άρθρο αναφέρεται στην δυνατότητα της Πολιτείας να επιβάλλει στους ιδιοκτήτες διατηρητέων κτιρίων να επισκευάζουν και αποκαθιστούν τις οποιεσδήποτε ζημιές των κτιρίων τους ή να αναλαμβάνει την εκτέλεση εργασιών της αποκατάστασης τους, εφόσον οι υπόχρεοι βρίσκονται σε αδυναμία να αντιμετωπίσουν την δαπάνη.

8.1.4.11 Ν.1577/18-12-85 (ΦΕΚ 210 Α') "Γενικός Πολεοδομικός Κανονισμός"

Το άρθρο 4 του ισχύοντος Γ.Ο.Κ. ("*Παραδοσιακοί οικισμοί και διατηρητέα κτίρια - Προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος*") αναφέρεται στον τρόπο και την διαδικασία χαρακτηρισμού οικισμού ή τμήματος αυτού ή κτιρίου ως παραδοσιακού και διατηρητέου και στους περιορισμούς και υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτό, για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Για από την λήψη του σχετικού εγγράφου, το Προεδρικό Διάταγμα εκδίδεται και χωρίς την γνωμοδότηση αυτή.

Για τον χαρακτηρισμό **κτιρίου ή τμήματος κτιρίου ως διατηρητέου** απαιτείται Απόφαση πρόταση του Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., ύστερα από αιτιολογημένη έκθεση της κατά περίπτωση αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Με την Απόφαση αυτή καθορίζονται ειδικοί όροι προστασίας και περιορισμοί δόμησης και χρήσης.

τον χαρακτηρισμό **οικισμού ή τμήματος οικισμού ως παραδοσιακού** απαιτείται η έκδοση Προεδρικού Διατάγματος με πρόταση του Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., ύστερα από αιτιολογημένη έκθεση της κατά περίπτωση αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου, γνώμη του

αρμόδιου Συμβουλίου Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος και γνώμη του οικείου Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου. Αν η γνώμη του Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου δεν περιέλθει στην αρμόδια υπηρεσία του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. σε διάστημα 2 μηνών

8.1.4.12 Π.Δ. της 24-4/3-5-1985 (ΦΕΚ 181 Δ') "Τρόπος καθορισμού ορίων οικισμών της χώρας μέχρι 2.000 κατοίκους, κατηγορίες αυτών και καθορισμός όρων και περιορισμών δόμησης τους".

Προβλέπει ότι τα όρια ενός οικισμού κάτω των 2.000 κατοίκων καθορίζονται με Απόφαση του οικείου Νομάρχη, στην οποία μπορεί να γίνεται χαρακτηρισμός του οικισμού στις κατηγορίες: περιαστικός, παραλιακός, τουριστικός, αξιόλογος, ενδιαφέρων, αδιάφορος, συνεκτικός, διάσπαρτος, δυναμικός, στάσιμος, μικρός, μεσαίος, μεγάλος. Καθορίζει επίσης τους **γενικούς όρους δόμησης** των οικισμών αυτών.

Ως **αξιόλογος** χαρακτηρίζεται οικισμός που "τα μορφολογικά και πολεοδομικά του χαρακτηριστικά συγκροτούν σύνολο σημαντικού αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος".

Ως **ενδιαφέρων** χαρακτηρίζεται οικισμός που "συγκροτεί σύνολο περιορισμένου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος".

Ως **αδιάφορος** χαρακτηρίζεται οικισμός που "δεν απαιτεί ιδιαίτερη προστασία".

Στο Διάταγμα προβλέπεται επίσης ότι οι **ειδικοί όροι δόμησης** για κάθε οικισμό καθορίζονται με Απόφαση του οικείου Νομάρχη μετά από γνώμη του Συμβουλίου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος του Νομού, αφού υποχρεωτικά έχει προηγηθεί η "**αρχιτεκτονική αναγνώριση**" του οικισμού με την συμπλήρωση σχετικού δελτίου. Κατά την αναγνώριση επισημαίνεται ο κυρίαρχος αρχιτεκτονικός τύπος των κτισμάτων του οικισμού.

8.1.4.13 Ν. 2039/92 "Περί κύρωσης της Σύμβασης της Γρανάδας για την προστασία της Ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς"

Με την κύρωση της Σύμβασης της Γρανάδας εισέρχεται στο εσωτερικό δίκαιο της χώρας μας η αρχή της "ολοκληρωμένης προστασίας" της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

8.1.4.14 Ο Νόμος 2039/92 περιλαμβάνει τα εξής σημαντικά άρθρα :

Άρθρο 10 : ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να υιοθετήσει πολιτική ολοκληρωμένης προστασίας, η οποία :

1. θα τοποθετεί την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μεταξύ των ουσιαστικών στόχων του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού και 2 θα εξασφαλίζει ότι η επιταγή αυτή θα ληφθεί υπόψη στα διάφορα στάδια της εκπόνησης ρυθμιστικών σχεδίων και στις διαδικασίες έγκρισης εργασιών.

2. θα προωθεί προγράμματα αναστήλωσης και συντήρησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς
3. θα καθιστά την συντήρηση, την αναβίωση και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, σημαντικότερο στοιχείο της πολιτιστικής, περιβαλλοντολογικής και χωροταξικής πολιτικής
4. θα ευνοεί, όταν υπάρχει δυνατότητα και στα πλαίσια των διαδικασιών του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, την συντήρηση και τη χρησιμοποίηση των κτιρίων εκείνων των οποίων η σπουδαιότητα δεν δικαιολογεί την προστασία, που παρέχεται από το Άρθρο 3 παρ. 1 της παρούσας Σύμβασης, αλλά τα οποία αποτελούν αξιόλογο συμπληρωματικό μέρος για το αστικό ή το αγροτικό περιβάλλον ή για την ποιότητα ζωής
5. θα ενθαρρύνει την εφαρμογή και την ανάπτυξη των παραδοσιακών τεχνικών και υλικών, απαραίτητων για το μέλλον της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Άρθρο 11:

Με σεβασμό του αρχιτεκτονικού και ιστορικού χαρακτήρα της πολιτιστικής κληρονομιάς, κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να ενθαρρύνει

- Τη χρήση των προστατευόμενων ακινήτων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της σύγχρονης ζωής
- Την προσαρμογή, όταν είναι δυνατό, παλιών κτιρίων για νέες χρήσεις

Άρθρο 14: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Προκειμένου να βοηθηθεί το έργο των Δημόσιων αρχών σχετικά με την αναγνώριση, προστασία, αναστήλωση, συντήρηση, διαχείριση και αναβίωση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται :

1. Να καθιερώσει, στα διάφορα στάδια των διαδικασιών λήψης αποφάσεων, μηχανισμούς πληροφόρησης, συμβουλής και συνεργασίας ανάμεσα στο Κράτος, την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τα Πολιτιστικά Ιδρύματα και Σωματεία για το κοινό
2. Να ενθαρρύνει την ανάπτυξη του θεσμού της χορηγίας και τη δημιουργία μη κερδοσκοπικών ενώσεων, που δρουν στον εν λόγω τομέα.

Άρθρο 16 :

Κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να προωθήσει τη δημιουργία διαφόρων επαγγελματικών κλάδων και τεχνιτών, που θα επεμβαίνουν στη συντήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Άρθρο 17 : ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

Οι συμβαλλόμενοι υποχρεώνονται να ανταλλάξουν πληροφορίες σχετικά με την πολιτική, που εφαρμόζουν για τη συντήρηση, και η οποία θα αφορά :

- Τις μεθόδους που υιοθετούνται για την καταγραφή, προστασία και συντήρηση των ακινήτων, λαμβάνοντας υπόψη την ιστορική εξέλιξη και την προοδευτική διεύρυνση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς
- Τα μέσα με τα οποία η επιτακτική ανάγκη προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μπορεί, όσο το δυνατόν καλύτερα, να εναρμονισθεί με τις σύγχρονες ανάγκες της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής.
- Τις δυνατότητες, που προσφέρονται από τη νέα τεχνολογία και που αφορούν, συγχρόνως, στην αναγνώριση και καταγραφή, στην αντιμετώπιση της φθοράς των υλικών, στην επιστημονική έρευνα, στις εργασίες αναστήλωσης και στους τρόπους διαχείρισης και αναβίωσης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.
- Τα μέσα προαγωγής της αρχιτεκτονικής δημιουργίας, η οποία επιβεβαιώνει τη συμβολή της εποχής μας στην πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης.

1.9 «Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου»

Λίστα με έργα που έγιναν στην περιοχή Κόνιτσας μέσα από τα παραπάνω προγράμματα:

- Ε.Α.Π.Τ.Α –I
 1. Επισκευή – Συντήρηση Πέτρινου γεφυριού Κόνιτσας Ε.Π. 2
- Ε.Α.Π.Τ.Α –II
 1. Διαμόρφωση- Βελτίωση – Επέκταση των κοινοτικών τουριστικών εγκαταστάσεων Ιαματικών Λουτρών Κοινότητας Αμάραντου Κόνιτσας Ε.Π.2
 2. Ανάδειξη μνημείων Κόνιτσας Ε.Π. 2
 3. Κτήριο Σχολής Μαστόρων Πυρσόγιαννης Ε.Π.1
 4. Ασφαλτόστρωση 38^{ης} επαρχιακής οδού προς Πυρσόγιαννη- Βούρμπιανη- Ασημοχώρι-Γοργοπόταμος-Πληκάτι
 5. Καταφύγιο Κλεφτόβρυσης Κόνιτσας Ε.Π.2
 6. Μονοπάτια περιοχής Αώου Ε.Π. 2
 7. Τελεφερίκ Κόνιτσας Ε.Π. 2
 - ΣΑΝΑ-I
 1. Επισκευή και διαμόρφωση Κοινοτικού γραφείου Πυρσόγιαννης
 2. Αποκατάσταση κεντρικής πλατείας Πυρσόγιαννης Ε.Π. 1

1.10 «Μελέτη Σύστασης Τοπικού Δικτύου Συμβούλων για την Ανάδειξη της Επαρχίας Κόνιτσας και Διερεύνηση Δυνατοτήτων Ανάπτυξης Τοπικών Πρωτοβουλιών», 1998

a/a	ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ & ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
1	ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑ	Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου (16ος αιώνας) Επίσης 4 πέτρινα τοξωτά γεφύρια
2	ΑΕΤΟΠΕΤΡΑ	Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (1817) βυζαντινού ρυθμού
3	ΑΗΔΟΝΟΧΩΡΙ	Η Ιερά Μονή των Ταξιαρχών (17ος) αιώνας Παναγία Αηδολαλούσα, εκκλησία με αξιόλογες τοιχογραφίες Το τέμπλο της εκκλησίας των Δώδεκα Αποστόλων
4	ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ	Το παραδοσιακό δημοτικό Σχολείο Το πέτρινο τοξωτό γεφύρι στις πηγές Αμάραντου
5	ΔΙΣΤΡΑΤΟ	Η εκκλησία του Προφήτη Ηλία του (17ου αιώνα)
6	ΚΑΒΑΣΙΑ	Η εκκλησία της Παναγίας με βυζαντινές αιογραφίες
7	ΚΑΣΤΑΝΕΑ	Παραδοσιακός οικισμός με κτίρια λιθόκτιστα 4 πέτρινα τοξωτά γεφύρια, 2 παραδοσιακοί νερόμυλοι Το εξωκλήσι του Αγ. Δημητρίου
8	ΚΛΕΙΔΩΝΙΑ	Το παλιό χωριό (Ανω Κλειδωνιά) ανήκει στους οικισμούς του Ζαγορίου ευρίσκεται σε υψόμετρο 1000 μ. και επικοινωνεί με το Πάπιγκο. Είναι εγκαταλειμμένο. Υπάρχουν ερείπια βυζαντινού οικισμού. Υπάρχουν αξιόλογα μνημεία όπως: Το πέτρινο τοξωτό γεφύρι της εξόδου του Βοϊδομάτη. Η εκκλησία Άγιοι Ανάργυροι (1658) με πολλές τοιχογραφίες. Η Μονή Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου που διατηρείται ακόμη μόνο το καθολικό (1662) με πολλές τοιχογραφίες και το επιχρυσωμένο τέμπλο. Η Μονή Αγίου Σωτήρα (βυζαντινό κτίσμα, που χτίστηκε κατά την παράδοση από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο τον Πρωγονάτο). Οι εκκλησίες του (17ου αιώνα) Άγιος Αθανάσιος, Η Κοίμηση της Θεοτόκου, Ο Άγιος Νικόλαος
9	ΚΟΝΙΤΣΑ	Υπάρχουν 53 αρχοντικά { παραδοσιακά-διατηρητέα) Η Αναγνωστοπούλειος Σχολή (1925) Το αρχοντικό του Χουσεΐν Σίσκο Το σπίτι της Χάμκως (μητέρας του Αλή Πασά) Το τέμενος Σουλτάν Τζαμί Το βυζαντινό κάστρο της Κόνιτσας Η Ιερά Μονή Στομίου (1774) Η εκκλησία της Κόκκινης Παναγίας (1414)

		Ο Άγιος Νικόλαος (1612)
10	ΜΑΖΙ	Ιδιωτικό λαογραφικό μουσείο
11	ΜΕΛΙΣΣΟΠΕΤΡΑ	Η Ιερά Μονή του Αγίου Νικολάου
12	ΜΟΥΛΥΒΟΣΚΕΠΑ ΣΤΟ	Η Ιερά Μονή Μολυβδοσκεπάστου με τον περίεξ αρχαιολογικό χώρο. Οι εκκλησίες των Αγίων Αποστόλων, της Αγίας Τριάδας και της Θεοτόκου από τον 11ο - 12ο αιώνα
13	ΝΙΚΑΝΟΡΑΣ	Η Μονή του Αγίου Νικάνορα (εκκλησία και 5 κελιά)
14	ΠΑΔΕΣ	Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (18ος αιώνας)
15	ΠΥΡΓΟΣ	Η Ιερά Μονή Αγίας Τριάδας (1720)
16	ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΑ	Λιθόκτιστη βρύση
17	ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ	Η εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1877) με περίτεχνο τέμπλο Τοιχογραφίες Χιοναδιδών καλλιτεχνών σε 6 εξωκλήσια
18	ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ	Υπάρχουν 10 παλαιές εκκλησίες του 16ου αιώνα Παραδοσιακή οικία Λύτη
19	ΓΑΝΝΑΔΙΟ	Το παραδοσιακό κέντρο του χωριού Η εκκλησία των Ταξιαρχών (1870) Η Σπυριδόνειος Σχολή (1878) Το Παρθεναγωγείο 6 μικρά παραδοσιακά γεφύρια (1864-1860) Ο παραδοσιακός νερόμυλος Ταμπακόπουλου
20	ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ	Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου (1700)
21	ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ	Η παραδοσιακή πλατεία του χωριού
22	ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ	Ο παραδοσιακός νερόμυλος Ο παλιός οικισμός της Λυκόρραχης
23	ΜΟΛΙΣΤΑ	Παραδοσιακός οικισμός με μεγάλο ενδιαφέρον Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου
24	ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ	Η μεγάλη Μονή Εισόδεια της Θεοτόκου (12ος αιώνας) Το παραδοσιακό πέτρινο γεφύρι
25	ΠΛΑΓΙΑ	Η Ιερά Μονή Κοίμησης της Θεοτόκου Ζέρμας (1655) Το γεφύρι της Ζέρμας (1747) Παραδοσιακό κέντρο του χωριού
26	ΠΛΗΚΑΤΙ	Η βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (890μΧ) παραδοσιακός νερόμυλος του Ζιόγα

27	ΠΟΥΡΝΙΑ	Παραδοσιακό γεφύρι Η βραχογραφία του Παντοκράτορα
28	ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ	Ο παραδοσιακός οικισμός Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου (1772) Δυο παραδοσιακοί νερόμυλοι
29	ΦΟΥΡΚΑ	Η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1747) Το μνημείο της γυναίκας της Πίνδου
30	ΧΙΟΝΑΔΕΣ	Το χωριό των φημισμένων αγιογράφων Η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου

1.11 Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων 2001

1.11.1 Κατηγοριοποίηση δράσεων χωροταξικής ενότητας «Κόνιτσα-Μαστοροχώρια»

ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΡΑΣΕΩΝ	ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ/ΠΡΑΞΕΩΝ
Υποδομές	Μεταφορικές	<ul style="list-style-type: none"> • Ολοκλήρωση οδικών υποδομών (αποκατάσταση της σύνδεσης Μέρτζιανη-Ιόνια οδός-Ιωάννινα) • Διάνοιξη νέων οδικών οδών • Αποπεράτωση διαδημοτικού/ ενδοδημοτικού οδικού δικτύου • Βελτίωση διαδημοτικού/ ενδοδημοτικού οδικού
	Αγροτικές	<ul style="list-style-type: none"> • Ερευνητικό και εκπαιδευτικό κέντρο κτηνοτροφίας-δασών • Βελτιώσεις ενδοδημοτικού δικτύου αγροτικών δρόμων • Εκπόνηση και υλοποίηση διαχειριστικών σχεδίων βελτίωσης βοσκοτόπων
	Κοινωνικές	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων • Κατασκευή παιδικής χαράς • Αναβάθμιση νοσοκομείου Κόνιτσας • Αναβάθμιση της υγειονομικής υποδομής και παροχής υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας
	Πολιτιστικές	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς • Κατασκευή/επέκταση χώρων πολιτιστικών εκδηλώσεων
	Περιβαλλοντικές	<ul style="list-style-type: none"> • Έργα αντιπλημμυρικής προστασίας δασών • Έργα αντιπλημμυρικής προστασίας οικισμών • Λειτουργία κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης • Κατασκευή αποχετευτικού δικτύου ΒΙΟ.ΚΑ. • Κατασκευή/ βελτίωση δικτύων ύδρευσης

		<ul style="list-style-type: none"> Κατασκευή/ βελτίωση δικτύων αποχέτευσης
Παραγωγική βάση		Ενίσχυση της ανάπτυξης της ημισταβλισμένης εκτροφής
	Βιολογικές καλλιέργειες	Ενίσχυση της ανάπτυξης βιολογικών καλλιεργειών
	Καθετοποίηση / προϊόντα ονομασίας προέλευσης	Ενίσχυση της πιστοποίησης των τοπικών προϊόντων
	Ήπιες μορφές ενέργειας	Δημιουργία δικτύου μικρών υδροηλεκτρικών έργων
	Εναλλακτικές μορφές τουρισμού	<ul style="list-style-type: none"> Υποστήριξη ορειβατικού, αναρριχητικού, οικολογικού, πολιτιστικού, ιστορικού, θρησκευτικού τουρισμού και τουρισμού περιπέτειας Μελέτη ενίσχυσης μικρών τουριστικών επιχειρήσεων Ιαματικός τουρισμός λουτρών Αμαράντου – Καβασίων Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
	Βιολογική κτηνοτροφία	Ενίσχυση της ανάπτυξης βιολογικών κτηνοτροφικών μονάδων
	Επενδύσεις διεύρυνσης/ ενίσχυσης παραγωγικής βάσης	<ul style="list-style-type: none"> Δημιουργία αγροτοβιοτεχνικού κέντρου Ορθολογική εντατικοποίηση της καλλιέργειας της γης Ενίσχυση παραγωγής ποιοτικών προϊόντων Ενίσχυση της μεταποίησης αγροτικών και δασικών προϊόντων
Τουριστικές επενδύσεις	<ul style="list-style-type: none"> Δημιουργία/ Αναβάθμιση τουριστικών καταλυμάτων Δημιουργία κάμπινγκ Σαρανταπόρου Κατασκευή χιονοδρομικής πίστας 	
Ανθρώπινο	Ανάπτυξη νέων επαγγελματιών και	Κατάρτιση

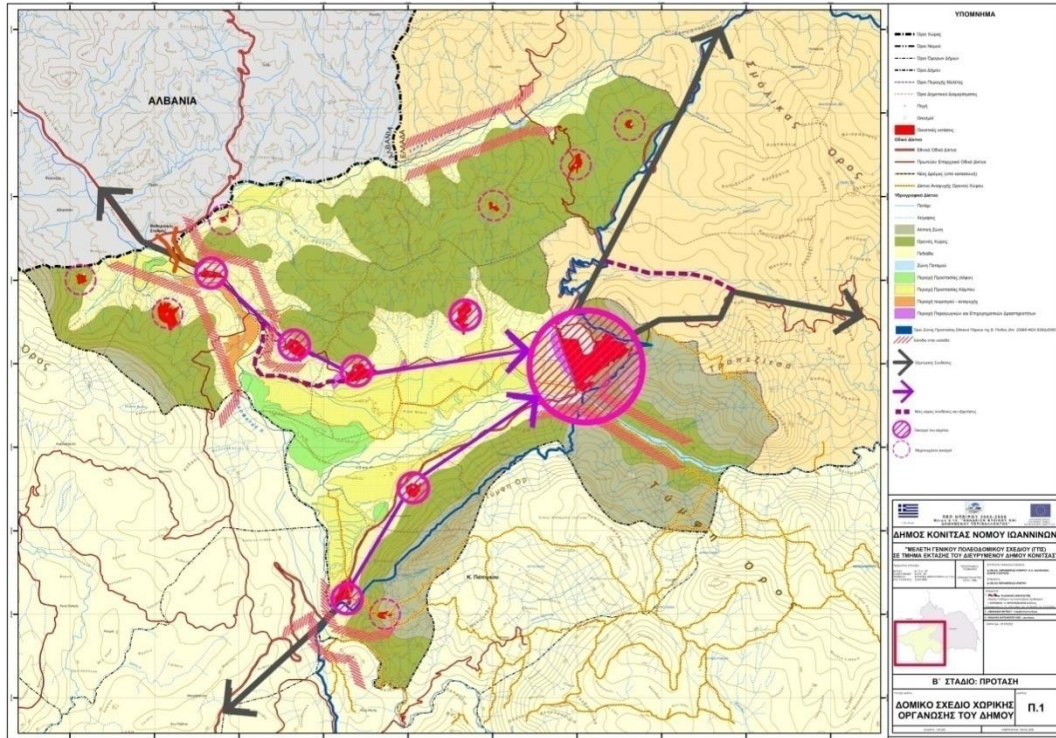
δυναμικό	κατάρτιση	
	Περιορισμός ανεργίας	Κατάρτιση νέων/ προώθηση της απασχόλησης
Θεσμικοί, διοικητικοί, τεχνικοί μηχανισμοί	Κλαδικές πολιτικές	<ul style="list-style-type: none"> • Τοπική βιώσιμη ανάπτυξη Δ.Δ. Δήμου Κόνιτσας • Αξιοποίηση ορεινού όγκου της Πίνδου • Μελέτη για την ανταγωνιστικότητα των ΜΜΜ • Δημιουργία βιοτεχνικής ζώνης
	Πολοδομικές- Χωροταξικές παρεμβάσεις	<ul style="list-style-type: none"> • Ρύθμιση αστικών συγκρούσεων στην πόλη της Κόνιτσας • Προστασία και ανάπλαση του ιστορικού κέντρου της Κόνιτσας • ΣΧΟΟΑΠ Δήμου Κόνιτσας (α' προτεραιότητα) • Προστασία και αξιοποίηση των Μαστοροχωρίων (κηρύξεις, οριοθετήσεις)

1.12 Μελέτη γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) σε τμήμα έκτασης του διευρυμένου δήμου Κόνιτσας

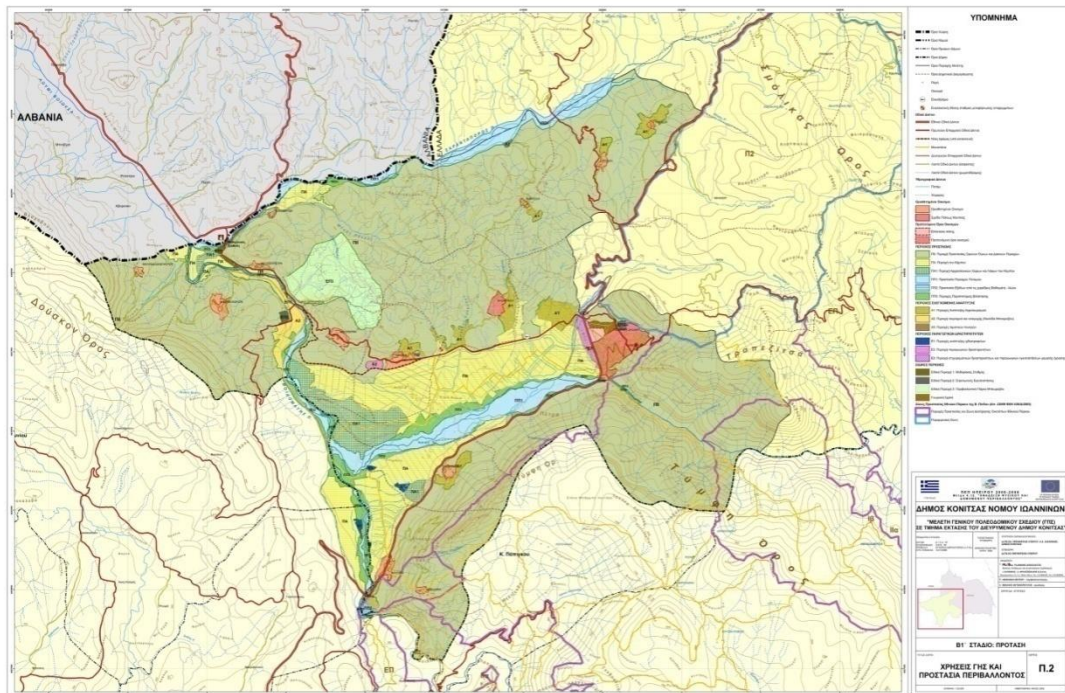
1.12.1 Θεσμικό πλαίσιο - Ισχύοντες όροι δόμησης

Στην πρώτη φάση της μελέτης έχουν παρατεθεί τα πρόσφατα νομοθετήματα και η εξέλιξη των όρων δόμησης. Το ισχύον σήμερα θεσμικό καθεστώς ορίζεται από τα παρακάτω νομοθετήματα:

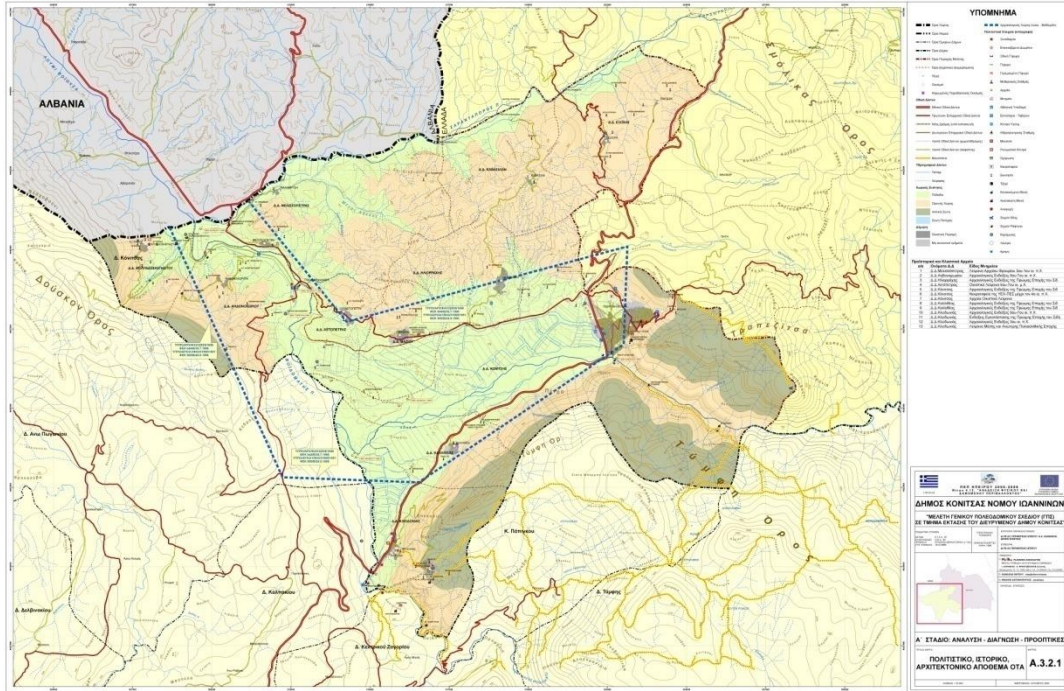
- «Έγκριση αναθεώρησης Πολεοδομικού Σχεδίου και όρων δόμησης πόλης Κόνιτσας» Αποφ. Νομάρχη 1303/88 (ΦΕΚ 852 Δ΄ της 29.11.1988)
- «Επέκταση πολεοδομικής μελέτης οικισμού Κόνιτσας του δήμου Κόνιτσας Ν. Ιωαννίνων» Π.Δ. (ΦΕΚ 624 Δ΄ - 9/10/1989).
- Χαρακτηρισμός ως παραδοσιακού τμήματος της πόλης της Κόνιτσας.
- Με το Προεδρικό διάταγμα (ΦΕΚ 24 26/01/2000) χαρακτηρίζεται ως παραδοσιακό τμήμα της πόλης Κόνιτσας, κατ' επέκταση του ήδη χαρακτηρισμένου τμήματος και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτού.
- Σήμερα έχει ανατεθεί Μελέτης Επέκτασης – Αναθεώρησης του Πολεοδομικού Σχεδίου της Κόνιτσας με αντικείμενο την αναθεώρηση της επέκτασης που ισχύει από το 1989 (ΦΕΚ 624 Δ΄ - 9/10/1989 Τομέας ΠΔ) και την επέκταση του σχεδίου σε μια περιοχή έκτασης 200, περίπου, στρεμμάτων στο δυτικό τμήμα του οικισμού.

1 Δομικό σχέδιο Χωρικής οργάνωσης του Δήμου

2 Χάρτης για τις Χρήσεις γης και την Προστασία του Περιβάλλοντος

3 Χάρτης για το πολιτιστικό απόθεμα των ΟΤΑ

1.13 Μελέτη για την «Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας»

Κατάλογος με όλες τις επιμέρους εκδόσεις και παραγωγές στο πλαίσιο του έργου:

1. Βιβλίο με τίτλο: «Η Κόνιτσα & τα χωριά της, Πολιτισμού Ανατομής», σε επιμέλεια Βασίλη Νιτσιάκου και κείμενα των Β Νιτσιάκου, Κων/νου Ζάχου & Βαρβάρας Παπαδοπούλου.
2. Φωτογραφικό Λεύκωμα στην ελληνική και αγγλική γλωσσά με τίτλο: «Κόνιτσα, Μεθόριο Κάλλος», σε επιμέλεια Αθανασίου Βακάλη και Χαρητάκη Παπαϊωάννου.
3. Βιβλίο με τίτλο: «Μαστόροι Χτίστες, από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας», των Αργύρη Πετρονώτη & Βασίλη Παπαγεωργίου.
4. Διπλό μουσικό CD με συνοδευτικό έντυπο για τη μουσική παράδοση της Κόνιτσας με κείμενα των Βασίλη Νιτσιάκου & Γεωργίας Τέντα με τίτλο: «Κόνιτσα: Μουσική και μουσικοί», σε επιμέλεια Νίκου Διονυσόπουλου.
5. Βιβλίο με τίτλο: «Ζωγραφική & Ξυλογλυπτική στα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας: Χιονιάδες, Γοργοπάταμος», των Αικατερίνη Πολύμερου- Καμηλάκη & Κων/νου Σκούρτη.
6. Οδηγός επισκέπτη σε διαφορετικές εκδόσεις στην ελληνική & αγγλική γλώσσα με τίτλο: «Οικοτουριστικός Οδηγός Κόνιτσας – Μαστοροχωρίων» σε επιμέλεια Πίνδος Περιβαλλοντική.

7. Σειρά τριών θεματικών φυλλαδίων στην ελληνική και αγγλική γλώσσα με σχετικούς χάρτες για τη φύση, την ιστορία και τον πολιτισμό με τίτλους:
 - «Κόνιτσα, Περιήγηση στην αναλλοίωτη ομορφιά»,
 - «Κόνιτσα, Τα σημάδια του χρόνου» & «Κόνιτσα, Ένα μοναδικό ταξίδι στη φύση».
8. Ντοκιμαντέρ και
9. διαφημιστικό spot με έμφαση στο φυσικό περιβάλλον, με τίτλο: «Μεταξύ βουνών & ποταμών», του Βαγγέλη Ευθυμίου
10. Ντοκιμαντέρ στην αγγλική γλώσσα.

1.14 Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου', Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος

1.14.1 Νομοθεσία κήρυξης της περιοχής ως Εθνικού Δρυμού.

Το 1971 έγινε τροποποίηση του Α.Ν. 856/937 (με το Ν.Δ. 996/1971, που ισχύει και σήμερα) και καταργήθηκε ο περιορισμός των 5 Εθνικών Δρυμών, ενώ θεσπίστηκαν δύο ακόμα κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: τα "αισθητικά δάση" και τα "διατηρητέα μνημεία της φύσης". Οι αρχές που διέπουν την κήρυξη περιοχών ως Εθνικών Δρυμών και η βασική φιλοσοφία τους παρέμεινε η ίδια και με το νόμο 996/1971, δηλαδή η προστασία και διατήρηση των σημαντικών χαρακτηριστικών του φυσικού μας περιβάλλοντος. Στο σχετικό άρθρο 3 παρ. 1. ορίζεται ότι: "Δύναται να κηρύσσονται ως Εθνικοί Δρυμοί δασικά περιοχάι, αι οποίαι παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξ απόψεως διατηρήσεως της αγρίας χλωρίδος και πανίδος, των γεωμορφολογικών σχηματισμών, του υπεδάφους, της ατμόσφαιρας, των υδάτων και γενικώς του φυσικού περιβάλλοντός των και των οποίων κρίνεται επιβεβλημένη η προστασία, η διατήρηση και η βελτίωση της συνθέσεως της μορφής και των φυσικών καλλονών των, η αισθητική, ψυχικήν και υγιεινήν απόλαυσιν πάσης φύσεως επιστημονικών ερευνών".

Αυτή ακριβώς η νομοθεσία εφαρμόστηκε και για τη θεσμοθέτηση της περιοχής των ποταμών Βοϊδομάτη και Αώου και του μεταξύ τους ορεινού όγκου της Τύμφης ως Εθνικού Δρυμού, με το Π.Δ. 213/1973 (Παράρτημα 1).

1.14.2 Συμπληρωματικοί νόμοι προστασίας - διαχείρισης των εκτάσεων του Εθνικού Δρυμού.

Το βασικό θεσμικό πλαίσιο προστασίας και διαχείρισης της περιοχής, δηλαδή το Ν.Δ. 996/1971, συμπληρώνεται από το Ν.Δ. 177/75 που αφορά την "προστασία και διάσωση του φυσικού περιβάλλοντος της χώρας" και "τη διατήρηση, ανάπτυξη και εκμετάλλευση του θηραματικού πλούτου". Με βάση το νόμο αυτό ιδρύθηκαν και λειτουργούν τα καταφύγια θηραμάτων που βρίσκονται στην περιοχή μελέτης. Η θήρα ρυθμίζεται στην υπόλοιπη περιοχή με δασικές απαγορευτικές διατάξεις θήρας που εκδίδονται από τα αρμόδια Δασαρχεία. Ο ίδιος νόμος προβλέπει επίσης την ίδρυση ελεγχόμενων κυνηγετικών περιοχών και εκτροφείων θηραμάτων.

Άλλες διατάξεις της δασικής νομοθεσίας οι οποίες συμπληρώνουν το θεσμικό καθεστώς προστασίας και ρυθμίζουν τη διαχείριση της περιοχής μελέτης είναι ο Νόμος 998/79 "περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας" και το ΠΔ 67/1981 "περί προστασίας της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και ελέγχου επ' αυτών".

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι η περιοχή μελέτης εντάσσεται στις 'Ζώνες Ειδικής Προστασίας' της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες δημιουργήθηκαν βάση της Οδηγίας 79/409, ενώ έχει ενταχθεί στον κατάλογο των προτεινόμενων περιοχών του δικτύου NATURA 2000 βάση της Οδηγίας 92/43. Οι οδηγίες αυτές εφαρμόζονται και στη χώρα μας, αφού αποτελούν μέρος της "Κοινοτικής Νομοθεσίας".

1.14.3 Ο νόμος πλαίσιο 1650/1985 Για την προστασία του περιβάλλοντος

Στα πλαίσια της εθνικής νομοθεσίας για τα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος, σημαντικό ρόλο κατέχει ο Νόμος-Πλαίσιο 1650/1986 "για την προστασία του περιβάλλοντος". Ο νόμος αυτός πέραν των άλλων ρυθμίσεων για τα θέματα του περιβάλλοντος, εισάγει στο κεφάλαιο της προστασίας της φύσης και του τοπίου μια νέα κατάταξη των προστατευόμενων περιοχών και περιλαμβάνει περισσότερες κατηγορίες από αυτές που προβλέπονται από τη δασική νομοθεσία.

1.14.4 Διεθνείς Συνθήκες – Συμβάσεις

Τα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος έχουν αποκτήσει μια παγκόσμια διάσταση σήμερα και υπάρχουν πολλές Διεθνείς Συμφωνίες που αναφέρονται ειδικά στο φυσικό περιβάλλον, στις οποίες συμμετέχει ενεργά και η χώρα μας. Εκτός από την εθνική νομοθεσία η χώρα μας έχει αναλάβει επίσης ειδικές υποχρεώσεις για την προστασία της φύσης και τις προστατευόμενες περιοχές, στα πλαίσια σχετικών Διεθνών Συμβάσεων και Συμφωνιών τις οποίες έχει αποδεχθεί, καθώς και των αντίστοιχων Οδηγιών κλπ. της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οποία συμμετέχει ως πλήρες μέλος και οι οποίες επηρεάζουν το καθεστώς προστασίας και διαχείρισης των εθνικών δρυμών της χώρας. Μεταξύ των Συνθηκών και Συμβάσεων που έχει υπογράψει η χώρα μας είναι και η **Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς**

Γνωστή ως Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά τέθηκε σε ισχύ το 1975 και λειτουργεί επίσης υπό την αιγίδα της UNESCO. Κυρώθηκε στη χώρα μας με το Ν.1126/1931 (ΦΕΚ 32Α) και βάση αυτής της σύμβασης πολλά γνωστά μνημεία (Ακρόπολη, Δελφοί κλπ.) έχουν χαρακτηριστεί μέχρι τώρα ως Παγκόσμια Πολιτιστικά Αγαθά, ενώ δύο σημαντικές περιοχές της χώρας μας, τα Μετέωρα και το Άγιο Όρος έχουν ενταχθεί στη Σύμβαση ως μεικτά αγαθά (φυσικά και πολιτιστικά). Εκκρεμεί η ένταξη στις περιοχές παγκόσμιας φυσικής κληρονομιάς του Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου. Θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε εδώ ότι **έχουν ξεκινήσει οι διαδικασίες και βρίσκεται σε εξέλιξη η προώθηση ένταξης της περιοχής του Βίκου - Αώου στις "Περιοχές Παγκόσμιας Κληρονομιάς" και τις σχετικές πρωτοβουλίες συντονίζει η Γεν. Γραμ. Δασών και Φ. Π σε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ.**

Φωτογραφικό Υλικό

4: Άποψη Κόνιτσας (στους πρόποδες του βουνού Τραπεζίτσα)

5 Το εμπορικό κέντρο της Κόνιτσας

6 Η παλιά αγορά της Κόνιτσας

7 Το Γεφύρι στον Αώο ποταμό

8 Η χαράδρα του Αίου

9 Μονή Στομίου στη χαράδρα του Αίου

10 Η Κόκκινη Παναγιά (14ος-15ος αιώνας μ.Χ)

11 Τζαμί και Τουρμπές στην Κάτω Κόνιτσα

12 Η οικία της Χάμκως (μητέρας του Αλή-Πασά Ιωαννίνων)

13 Η Μονή Ζέρμας

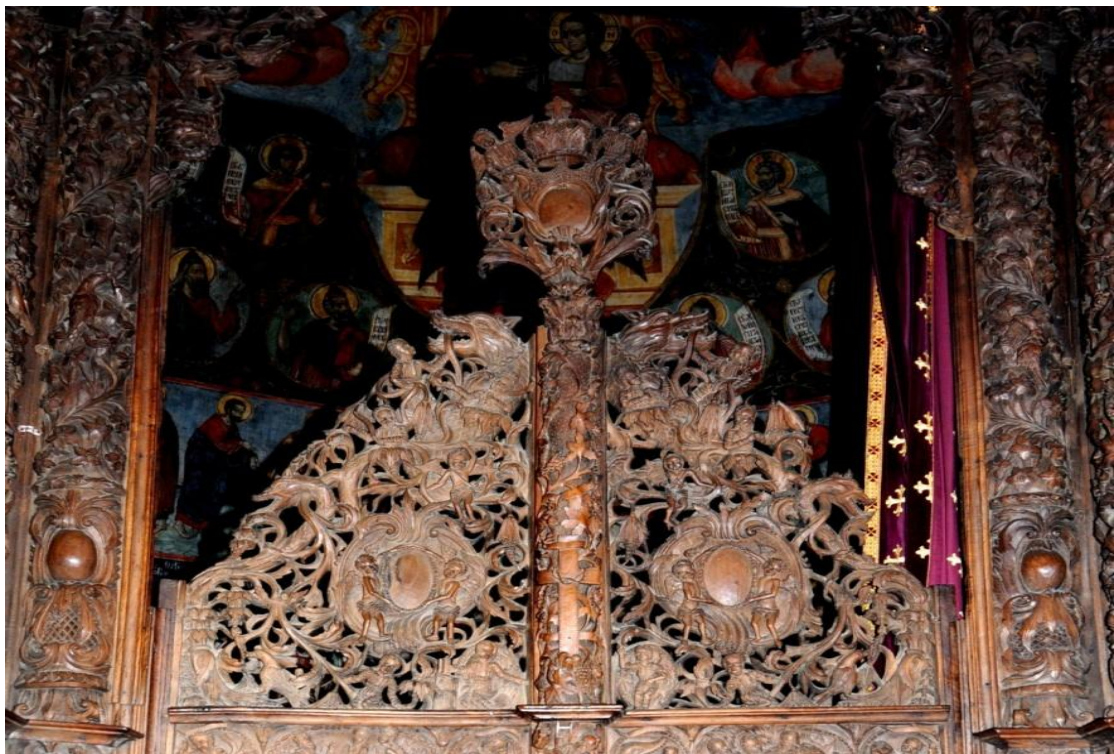
14 Το μαστοροχώρι Καστάνιανη

15 Η Δρακόλιμνη Τύμφης

16 Αλπικά λιβάδια στην Αετομηλίτσα

17 Δείγμα ξυλογλυπτικής και αγιογραφίας από τοπικούς μαστόρους που προέρχονται κυρίως από τα μαστοροχώρια Γοργοπόταμο και Χιονιάδες

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Appadurai, A. (1990). *Disjuncture and difference in the global cultural economy. Theory, Culture and Society* (Τόμ. 2). Sage Publications.

Ashworth, G. J., & Larkham, P. J. (1994). *Building a new heritage: tourism, culture, and identity in the new Europe*. London: Routledge.

Augé, M. (1999). *Για μια Ανθρωπολογία των Σύγχρονων Κόσμων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bowie, A. (1990). *Aesthetics and Subjectivity: from Kant to Nietzsche*. Manchester: Manchester University Press.

Butler, R., Hall, M., & Jenkins, J. (1998). *Tourism and Recreation in Rural Areas*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Chastel, A., & Babelon, J.-P. (1986). «La Notion de Patrimoine». Στο P. Nora, & P. Nora (Επιμ.), *Les Lieux de Mémoire* (Τόμ. II). Paris: Gallimard.

Cloke, P. (2006). Στο M. C. Hall, & S. Page, *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space* (σσ. 224-25). London: Routledge.

Coleman, S., & Crang, M. (2002). *Tourism: Between Place and Performance*. Στο S. Coleman, & M. Crang (Επιμ.), *Grounded Tourists, Travelling Theory*.

Corner, J., & Harvey, S. (1991, 2001). *Enterprise and Heritage, Crosscurrents of national culture*. London: Routledge.

Council of Europe. (n.d.). *Council of Europe, The European Landscape Convention*. Ανάκτηση Ιούνιος 4, 2001, από http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/default_en.asp

Council of Europe. (1985). *Granada Convention for the protection of the Archeological Heritage of Europe*. Γρανάδα: Council of Europe.

Dalkavoukis, V. *Doing Fieldwork, lecture 1: A synthesis of Ethnographic Research*. 6th Konitsa Summer School in Anthropology, Ethnography and Comparative Folklore of the Balkans.

Dicks, B. (2003). *Culture on Display, The production of contemporary visitability*. Open University Press.

- Eade, J. (2002). Adventure Tourists and Locals in a Global City: Resisting Tourist Performances in London's 'East End. Στο S. Coleman, & M. Crang, *Tourism: Between Place and Performance*. New York: Berghahn.
- Eagleton, T. (2000). *The Idea of Culture*. Blackwell Publishing.
- Eriksen, T. H. (2007). *Globalization: The key concepts*. Oxford: Berg Publishers.
- Escobar, A. (2001). Culture sits in places: reflections on globalism and subaltern strategies of localization. *Political Geography* (20), 141.
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites* (2η εκδ.). Rome: ICCROM.
- Franklin, A. (2003). *Tourism, An Introduction*. Sage Publications.
- Frow, J. (1997). *Time and Commodity Culture' Essays in Cultural Theory and Postmodernity*. Oxford: Clarendon Press.
- Garrod, B., Youell, R., & Womell, R. (2004). *Links between Rural Tourism and Countryside Capital*. Cheltenham: Countryside Agency.
- Giddens, A. (2001). *Οι Συνέπειες της Νεωτερικότητας*. Αθήνα: Κριτική.
- Grawitz, M. (2006). *Μέθοδοι των Κοινωνικών Επιστημών* (Τόμ. Α). (Ε. Αστερίου, Μεταφρ.) Αθήνα: Οδυσσέας.
- Green, S. F., King, G. C., & Nitsiakos, V. (1998). Understanding the Natural and Anthropogenic causes of Land Degradation and Desertification in the Mediterranean Basin. (S. E. van der Leeuw, Επμ.) *Synthesis, The Archaeomedes Project, chapter 9* (Landscape perception in Epirus in the late 20th century), 329-359.
- Gross, D. (2003). *Τα ερείπια του παρελθόντος, Παράδοση και κριτική της νεωτερικότητας*. (Γ. Ν. Μερτίκας, Επμ., & Κ. Γεώργιας, Μεταφρ.) Αθήνα: Πατάκης.
- Gupta, D. (2000). *Culture, Space and the Nation-state. From Sentiment to Structure*. London: Sage Publications.
- Hall, M., & Page, S. J. (2006). *The Geography of Tourism and Recreation, Environment, place and space*. London: Routledge.
- Hammond, N. L. (1967). *Epirus*. Oxford: Clarendon Press.
- Harvey, D. C. (2001). Heritage Pasts and Heritage Presents: temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies*, 7 (4), 2.
- Harvey, J. C. (1991,2001). *"Enterprise and Heritage" Crosscurrents of national culture*. London: Routledge.
- Hastrup, K. (1992). Uchronia and the two histories of Iceland 1400-1800. Στο K. Hastrup (Επμ.), *Other Histories* (σ. 10). London: Harper & Row.

- Hewison, R. (1987). *The Heritage Industry*. London: Mathuen .
- Hobsbawm, & Ranger. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Institut Europeenes Itinéraires Culturels. (n.d.). Ανάκτηση Φεβρουάριος 2012, από <http://www.culture-routes.lu>
- Jackson, P. (2004). *Local Consumption cultures in a globalising world. Transactions of the Institute of British Geographers*.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). *Destination culture. Tourism, Museums and Heritage*. University of California Press.
- Lash, S., & Urry, J. (1994). *Economies of Signs and Space*. London: Sage Publications.
- LEADER : . (n.d.). Ανάκτηση 2 18, 2012, από ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.: <http://www.epirusa.gr>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, H. (1977). *Το Δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Lewis, M. (1934). *Technics and Civilization*. New York: Harcourt, Brace & Co.
- Lowenthal, D. (2005). Natural and Cultural Heritage. *IJHS* (11, 1), 81–92.
- Lowenthal, D. (1985). *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University press.
- Marsden, T. (1998). Economic Perspectives. Στο Β. Ilbery (Επιμ.), *The Geogrpahy of Rural Change* (σσ. 13-30). Harlow: Longman.
- Massey, D., & Allen, J. (2001). *Η Γεωγραφία έχει Σημασία* (Τόμ. 1, Εισαγωγή). (D. Massey, & J. Allen, Επιμ.) Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Nicol, D. M. (1984). *The Despotate of Epiros 1267-1479: A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nicol, D. M. (1957). *The Despotate of Epiros*. Oxford: Basil Blackwell.
- Nicol, D. *The churches of Molyvdoskepastos*.
- Nicol, D. (1953). The churches of Molyvdoskepastos. *The annual of the British School at Athens* (48), 141-153.
- Nora, P. (1986). Introduction. Στο P. Nora, *Les Lieux de Mémoire* (Τόμ. Ι). Paris: Gallimard.
- O' Reilly, K. (2009). *Key Concepts in Ethnography*. Sage.
- Orco_LTD. (April 1992). *Operational Research Consultants, 'Zoning and Ecotourism Strategies in Protected Areas: Sustainable Development in the Vicos-Aoos National Park Area, N 92/C 51/16*. Athens.

Paasi, A. (2004). Place and Region: Regional Worlds and Words. Στο M. Keating, *Regions and Regionalism in Europe* (σσ. 802-811). Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Ploeg van der, J. D., Marsden, T., & Renting, H. (2000, October). Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis* , 40 (4), σσ. 392-3.

Prytherch, D. L. (2006). 'Reconstructing Landscape to Reconstruct Regionalism?', L'Horta, la Ciutat de les Ciències, and the Ideological Politics of Valencian Modernity', 61-62, , σσ. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* , 215-237.

Ronström, O. (2005). *Introduction στο: Memories and Visions*. (O. Ronström, & U. Palmenfelt, Επιμ.) Ανάκτηση Μάιος 9, 2011, από <http://www.google.gr/#hl=el&output=search&client=psyab&q=memories+and+visions+Ronstrom&oq=memories+and+visions+Ronstrom&aq=f&>

Sarup, M. (1996). *Identity, Culture and the Post modern World* (1η εκδ.). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Schensul, S. L., Schensul, J. J., & LeCompte, M. (1999). *Essential Ethnographic Methods: Observations, Interviews, and Questionnaires*. Oxford: AltaMira Press.

Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable Tourism* , 8 (1), 1–19.

Shore, C., & Wright, S. (1997). *Anthropology of Policy. Critical perspectives on governance and power*. Routledge.

Smith, M. K. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. London: Routledge.

Smith, N. (1990,2008). "*Uneven Development*" *Nature, Capital and the Production of Space*. The University of Georgia Press.

Smith, N. (2008). *Introduction. Uneven Development: Nature, Capital, and the Production of Space*. Athens: University of Georgia.

Smith, P. (2006). *Πολιτισμική Θεωρία, Μια εισαγωγή*. Αθήνα: Κριτική.

Smith, V. L. (1989). *Hosts and Guests" The anthropology of Tourism, Πρόλογος σ. X*. (V. L. Smith, Επιμ.) Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Stronza, A. (2001). Anthropology of Tourism: Forging new Ground for Ecotourism and Other Alternatives. *Annual Review of Anthropology* , 30, 261-283.

Swyngedouw, E. (2004). Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, Territories and Rescaling. *Cambridge Review of International Affairs* , 17 (1), 25-48.

Terkenli, T. S. (2002). Landscapes of Tourism: towards a global cultural economy of space? *Tourism Geographies* , 4 (3), 227-254.

- Thompson, P. (2002). *Φωνές από το Παρελθόν, προφορική ιστορία, , μετάφραση*. (Κ. Μπάδα, Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Επιμ., Ρ. Β. Μπούσχοτεν, & Ν. Ποταμιάνος, Μεταφρ.) Αθήνα: Πλέθρον.
- Tunbridge, & Ashworth. (1996). *Dissonant Heritage: The management of the past as a resource in conflict*. New York: J. Wiley.
- Turner, B. S. (1987). A Note on Nostalgia, Theory, Culture & Society. Στο J. Frow, *Time and Commodity Culture: Essays on Cultural Theory and Postmodernity* (σ. 80). Oxford: Oxford University Press.
- Unesco. (1972). *The World Heritage Convention 1972*. Ανάκτηση 7 1, 2011, από Unesco:. Ανάκτηση 1 7, 2011, από <http://whc.unesco.org>
- Urry, J. (1995). *Consuming Places*. London: Routledge.
- Walsh, K. (1992). The representation of the past. Museums and Heritage in the post modern world. London, New York: Routledge.
- Wang, N. (2000). *Tourism and Modernity, A Sociological Analysis*. Pergamon.
- Zukin, S. (1992). Postmodern Urban Landscapes: Mapping Culture and Power. Στο S. Lash, & J. Friedman (Επιμ.), *Modernity and Identity* (σσ. 221-247). Oxford: Blackwell.
- Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών. (2010, Αύγουστος). Ενημερωτική και Πολιτιστική Έκδοση της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών. *Τα Καντσιώτικα* (14), σσ. 29-31.
- Αναπτυξιακή Εταιρεία 'ΗΠΕΙΡΟΣ' Α.Ε. (2011). *Επιχειρησιακό Σχέδιο Περιφέρειας Ηπείρου 2011-2014*. Ιωάννινα: Περιφέρεια Ηπείρου.
- Αράπογλου, Μ. (1996). Κόνιτσα, άνθρωπος και χώρος- Η ταυτότητα μέσα στη διαφορά. Στο Β. Νιτσιάκος (Επιμ.), *Η Επαρχία Κόνιτσας στο Χώρο και το Χρόνο. Εισηγήσεις στο Α΄ επιστημονικό συμπόσιο* (σ. 137). Κόνιτσα .
- Αράπογλου, Μ. (1998). Ο χώρος και ο άνθρωπος. Στο Β. Νιτσιάκος (Επιμ.), *Σύγχρονη Πολιτισμική Γεωγραφία, Νομός Ιωαννίνων* (σ. 30). Ιωάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.
- Βρανούσης,, Λ., & Σφυρόερας, Β. (1997). *Ήπειρος, Οργάνωση της τουρκικής διοικήσεως και φρολογία*. Αθήνα.
- Γιακουμάκη, Β. (2006). Περί (Δια) τροφής και Εθνικής Ταυτότητας, οι διαστάσεις μιας νέας "πολιτισμικής ποικιλότητας" στη σημερινή Ελλάδα. . Στο Ε. Παπαταξιάρχης (Επιμ.), *Περιπέτειες της Ετερότητας, Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα* (σσ. 108-109). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (1999). *Πολιτισμός και Εθνογραφία, από τον Εθνογραφικό ρεαλισμό στην Πολιτισμική κριτική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Δαμιανάκος, Σ. (2002). *Από τον χωρικό στον Αγρότη*. ΕΚΚΕ, Εξάντας.

- Δαμιανάκος, Σ. (2002). *Από τον χωρικό στον Αγρότη*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, Εξάντας.
- Δελλάρης, Κ., Χατζημελετίου, Ι., & Αλεξάκη, Μ. (1996). "Τα Μαστοροχώρια Κονίτσης", *Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα*. Ιωάννινα: Αναπτυξιακός Σύνδεσμος 1ης Γ.Ε.Ν. Ιωαννίνων.
- Δέλτσου, Ε. (2007). Ευρωπαϊκά Προγράμματα για τον 'πολιτισμό' και πολιτικές τεχνολογίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Αναθεωρήσεις του Πολιτικού: Ανθρωπολογική και Ιστορική Έρευνα στην Ελληνική Κοινωνία*. Μυτιλήνη.
- Δέλτσου, Ε. (2002). Η «Πολιτισμική Κληρονομιά» στο Παρόν και στο Μέλλον: Αντιλήψεις και Πρακτικές Ενός Εθνικού Παρελθόντος και Ενός Ευρωπαϊκού Μέλλοντος. *Το Παρόν του Παρελθόντος" Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Δέλτσου, Ε. (2000). Η οικοτουριστική ανάπτυξη και ο προσδιορισμός της φύσης και της παράδοσης: παραδείγματα από τη βόρεια Ελλάδα. Στο Β. Νιτσιάκος, & Χ. Κασίμης (Επιμ.), *Ο Ορεινός Χώρος της Βαλκανικής, Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί*. Δήμος Κόνιτσας: Πλέθρον.
- Δέλτσου, Ε. (2002). Η Πολιτισμική Κληρονομιά στο παρόν και στο μέλλον: αντιλήψεις και πρακτικές ενός Εθνικού παρελθόντος και ενός Ευρωπαϊκού μέλλοντος. Στο *Το Παρόν του Παρελθόντος, Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Δέλτσου, Ε. (2001). Κριτικές προσεγγίσεις της έννοιας της "παράδοσης" και ένα εθνογραφικό παράδειγμα. Στο Χατζητάκη-Καψωμένου (Επιμ.), *"Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός, Λαογραφία και Ιστορίας"*, *Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος* (σσ. 202-203). Επίκεντρο-Παρατηρητής.
- Δέλτσου, Ε. (2006). Χρόνος, Τόπος και Νοσταλγία σε Αναπαραστάσεις του Εναλλακτικού Τουρισμού. *Θεματική Ενότητα: «Το αγροτικό τοπίο της Ελληνικής υπαίθρου: μεταβολή των παραγωγικών συστημάτων και των αναπαραστάσεων που συνδέονται με το τοπίο*. Αθήνα: 9ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας.
- Δέφνερ, Α. (2003). Η σημασία της σύνδεσης πολιτιστικού και χρονικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων", εισαγωγή. Στο Π. Γετίμης, & Γ. Καυκαλάς (Επιμ.), *Χώρος και Περιβάλλον, Παγκοσμιοποίηση, διακυβέρνηση, βιωσιμότητα*. Αθήνα: Τόπος και ΙΑΠΑΔ.
- Δημητρίου-Κοτσώνη, Σ., & Δημητρίου, Σ. (1996, 2000). *Ανθρωπολογία και Ιστορία*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Δήμος Κόνιτσας. (2008). *Μελέτη Αξιοποίησης Εθνικού Δρυμού Αώου*. Ιωάννινα : Οικοδοσική Ο.Ε.
- ΕΘΙΑΓΕ (Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας). (1996). *Μελέτη Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου. Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος, European Commission DGXI*. Ινστιτούτο Μεσογειακών Οικοσυστημάτων και τεχν/γίας δασικών Προϊόντων.

Ένωση, Ε. (n.d.). *Δικτυακός Τόπος Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ανάκτηση από Διαχείριση της περιφερειακής πολιτικής:

http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/management/g24401_el.htm

Ευθυμίου, Α. (1997). *Σελίδες από την ιστορία της Κόνιτσας*. Κόνιτσα: Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας.

Ευθυμίου, Α. (1980). Τούρκικες Επιγραφές Κονίτσης. *Ηπειρωτική Εστία*, 21.

Εφημερίς Κυβερνήσεως. (1993). Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων πενήντα τριών (53) κτηρίων που βρίσκονται εντός του ρυμοτομικού σχεδίου του Δήμου Κόνιτσας (Ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας* (4).

Εφημερίς Κυβερνήσεως. (1993). Χαρακτηρισμός ως παραδοσιακού τμήματος της πόλης Κόνιτσας (Ν. Ιωαννίνων) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτού. (4 ()). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας* (4), 1519.

Εφημερίς Κυβερνήσεως. (2000). Χαρακτηρισμός ως παραδοσιακού τμήματος της πόλης Κόνιτσας (Ν. Ιωαννίνων) κατ' επέκταση του ήδη χαρακτηρισμένου τμήματος και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτού. (4). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας* (4).

Ζάχος, Κ. Α. (2008). Η μαρτυρία του αρχαιολόγου. Στο Β. Νιτσιάκος (Επιμ.), *Η Κόνιτσα και τα χωριά της' Πολιτισμού Ανατομή* (σφ. 69-70). Γιάννινα : Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ήπειρος Α.Ε.

ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. (2009). *Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη, ΕΠΜ Γράμμου-Κόνιτσας-Πωγωνίου*. Ιωάννινα: Περιφέρεια Ηπείρου, Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωροταξίας.

ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. (2011). *Επιχειρησιακό Σχέδιο Περιφέρειας Ηπείρου 2011-2014*. Ιωάννινα: Περιφέρεια Ηπείρου.

ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης. (1998). *Μελέτη Σύστασης Τοπικού Δικτύου Συμβούλων για την Ανάδειξη της Επαρχίας Κόνιτσας και Διερεύνηση Δυνατοτήτων Ανάπτυξης Τοπικών Πρωτοβουλιών*. Ιωάννινα: ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. .

ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης. (1993). *Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα 2ης Γ.Ε. του Νόμου 1416/84 Επαρχίας Κόνιτσας*. : Ιωάννινα: ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.

ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. (1997). *Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου*. Ιωάννινα: Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου, ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.

Καμαρούλιας, Δ. (1996). *Τα μοναστήρια της Ηπείρου*. Αθήνα: Μπάστας – Καλπούζος.

Κοβάνη, Ε. (2000). Η οικονομία στις ακρώρειες του φυσικού της τοπίου. Ο Ορεινός χώρος της Βαλκανικής, Συγκρότηση και Μετασχηματισμοί. Στο Β. Νιτσιάκος, & Χ. Κασίμης (Επιμ.). Κόνιτσα: Πλέθρον, Δήμος Κόνιτσας.

Κοβάνη, Ε. (1986). *Οι Εμπειρικές έρευνες στην αγροτική Ελλάδα*. ΕΚΚΕ.

- Κοκκώσης, Χ. (1995). Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη. *Σύγχρονα Θέματα* (55), 21, 24, 26.
- Κόνιτσας, Δ. (1998). *Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας*. Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.
- Κόνσολα, Ν. (1995). *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κουρούκλη, Μ. (1978). Οι ανθρωπολογικές έρευνες στην Ελλάδα. *Σύγχρονα Θέματα* (2), 83-90.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Ά. (1993). *Λαογραφικά Μελετήματα* (Τόμ. ΙΙ). (Ν. Σκουτέρη-Διδασκάλου, Κ. Ντελόπουλος, & Μ. Καϊρή, Επιμ.) Αθήνα: Πορεία.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Ά. (1989). *Σημάδια του τόπου ή η λογική του ελληνικού τοπίου και η οργάνωση του χώρου στον παραδοσιακό πολιτισμό* (Τόμ. Ι). Αθήνα: Ε.Λ.Ι.Α.
- Λαμπρίδης, Ι. (1888). *Ιερά εν Ηπειρώ σκηνώματα εξ αλλοδαπής δωρεών τυχόντα . Ηπειρωτικά Μελετήματα* (6ο), 18-20.
- Λεοντίδου, Λ. (2005). XVII. Αστικά τοπία του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού: «αναγνώσεις» και αναδιαρθρώσεις. Στο Π. Ν. Δουκέλλης (Επιμ.), *Το Ελληνικό τοπίο, μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τόπου* (σ. 390). Αθήνα: Εστία.
- Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;*. Αθήνα: Πόλις.
- Λουλούδης, Λ. (2003). Από το 'Τραγικό' στο 'Μαγικό' βουνό. *Γεωγραφίες* (5), 36-56.
- Λουλούδης, Λ., & Κασίμης, Χ. (1999). *Ύπαιθρος Χώρα, Η Ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Λυμπερόπουλος, Γ. (2000). *Ιστορία και Πολιτισμός* (Β' εκδ.). Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.
- Λυμπερόπουλος, Γ. (2007). Κόνιτσα, Ιστορία και Πολιτισμός, Χρέος στον τόπο μου. *Βούνιμα* 7, 15.
- Μ.Ο.Π. (2012, 12 1). *Ολοκληρωμένα μεσογειακά προγράμματα*. Ανάκτηση από <http://www.hellaskps.gr>
- Μεντράς, Ε. (1960). *Κοινωνιολογική Διερεύνησις περιοχής Κονίτσης*. Ιωάννινα: Υπουργείο Συντονισμού, Πρόγραμμα Αναπτύξεως Ηπείρου, Εκτελεστική Επιτροπή, Ηπειρωτική Εστία.
- Μερακλής, Μ. (2004). *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μερακλής, Μ. (1972). Τι είναι ο Folklorismus;. *Λαογραφία , ΚΗ* (Φ.Σ.Ι.), 28-37.
- Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας. (1992). *Μελέτη οικολογική-Χωροταξική, Χαρακτηριστικών Οικοσυστημάτων των Ορεινών Όγκων Πίνδου*. Αθήνα: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

Μπάδα, Κ. (2008). Ο εμφύλιος πόλεμος ως βιωμένη εμπειρία και μνήμη των γυναικών. Στο Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Τ. Βερβενιώτη, Κ. Μπάδα, Ε. Βουτυρά, Β. Δαλκαβούκης, & (επιμ.), *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου* (σ. 105). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Μπάδα, Κ. (21 Ιουνίου 2008). Ανιχνεύοντας τόπους μνήμης: Αγάλματα και μνημεία στον ελληνικό χώρο, σημασίες και νοηματοδοτήσεις. *Ημερίδα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*. Ιωάννινα.

Μπάδα, Κ. (2003). Η πολιτισμική ταυτότητα ως συνιστώσα της βιώσιμης ορεινής ανάπτυξης. Το παράδειγμα του Ζαγορίου. *Γεωγραφίες* (5), 57-71.

Μπάδα, Κ. (2004). *Ο κόσμος της εργασίας. Οι ψαράδες της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου (18ος-20ός αιώνας)*. Αθήνα: Πλέθρον.

Μπεριάτος, Η. (2002). Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. , σ. 178. *Τόπος, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος* , 178.

Νικολαΐδου, Σ. (1993). *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*. Αθήνα: Παπαζήση.

Νιτσιάκος, Β. (2008). *‘Η Κόνιτσα και τα χωριά της’ Πολιτισμού Ανατομή*. (Β. Νιτσιάκος, Επιμ.) Γιάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ήπειρος Α.Ε.

Νιτσιάκος, Β. Από την παραγωγική ρήση στην τουριστική κατανάλωση του τοπίου. Ένα παράδειγμα από το Ζαγόρι της Ηπείρου., (σσ. 42-50).

Νιτσιάκος, Β. (1998). *Νομός Ιωαννίνων, Σύγχρονη Πολιτισμική Γεωγραφία*. Ιωάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.

Νιτσιάκος, Β. (1991). *Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Β. (2008). *Προσανατολισμοί, Μια κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία*. Αθήνα: Κριτική.

Νιτσιάκος, Β. (2010). *Στο σύνορο: Μετανάστευση, σύνορα και ταυτότητες στην αλβανο-ελληνική μεθόριο* (1η εκδ.). Αθήνα: Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Β. (1998). Χρήση και Κατάχρηση της παράδοσης. *Ελευθεροτυπία* .

Νιτσιάκος, Β. (2003). *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Β., & Αράπογλου, Μ. (2004). *Τα ποτάμια της Ηπείρου, τόποι και δρόμοι των νερών, των ανθρώπων και των πολιτισμών*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Ντούζουγλη, Α. (1996). Η κοιλάδα του Αώου: Αρχαιολογικές μαρτυρίες για την ανθρώπινη δραστηριότητα από την προϊστορική εποχή έως την ύστερη αρχαιότητα. Στο Β. Νιτσιάκος (Επιμ.), *Η Επαρχία Κόνιτσας στο Χώρο και το Χρόνο. Εισηγήσεις στο Α΄ επιστημονικό συμπόσιο* (σσ. 18,37). Κόνιτσα.

Ομάδα έργου Δήμος Κόνιτσας. (1998). *Ανάδειξη, Διάδοση και προβολή του Φυσικού Κάλλους και της πολιτιστικής παράδοσης της Επαρχίας Κόνιτσας*. Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.

Ομάδα έργου Δήμος Κόνιτσας. (2011). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κόνιτσας 2012-2014*. Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.

Παπαδημάτου, Α., & Ρόκος, Δ. (2004). Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου. Στο Δ. Ρόκος, *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη* (σ. 142). Αθήνα: Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας,.

Παπαδόπουλος, Α. Γ. (2006). Περιπτωσιολογική έρευνα: Μια ερευνητική στρατηγική για το συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων. Στο Θ. Ιωσηφίδης, & Μ. Σπυριδάκης (Επιμ.), *Ποιοτική και Κοινωνική έρευνα, μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική.

Παπαδοπούλου, Β. (1994). Εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα στη μονή Μολυβδοσκεπάστου Ιωαννίνων. *Φηγός* (Τιμητικός τόμος για τον καθ. Σωτ. Δάκαρη), 490 κ.ε.

Παπαδοπούλου, Β. Ν. (2008). Στα ίχνη του Βυζαντίου. Στο Β. Νιτσιάκος (Επιμ.), *Η Κόνιτσα και τα χωριά της΄ Πολιτισμού Ανατομή* (σσ. 113-118). Γιάννινα : Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ήπειρος Α.Ε.

Παπακωνσταντινίδης, Λ. (1989). *Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Αγροτουριστικής Ανάπτυξης (Κόνιτσα-Καβάσιλα-Αμάραντος-Αγία Βαρβάρα)*. . Αγροτική Τράπεζα.

Παπαφωτίκα, Β. (2003). *Ολοκλήρωση εργασιών και Διαμόρφωση περιβάλλοντα χώρου οικίας Χάμκως*. (Φ. Κεφαλλονίτου, Επιμ.) Δήμος Κόνιτσας: ΥΠ.ΠΟ., 8η Ε.Β.Α.

Παραδέλλης, Θ. (1999). Ανθρωπολογία της μνήμης. Στο Ρ. Μπενβενίστε, & Θ. Παραδέλλης (Επιμ.), *Διαδρομές και τόποι της μνήμης: ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, (σ. 29). Αλεξάνδρεια.

Περιφέρεια Ηπείρου. (2006). «Μελέτη γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) σε τμήμα έκτασης του διευρυμένου δήμου Κόνιτσας», Β1΄ Στάδιο: Πρόταση, Έκθεση, Περιφέρεια Ηπείρου, ΠΕΠ ΗΠΕΙΡΟΥ 2000-2006, Μέτρο 4.1.2. «Ανάδειξη Φυσικού και Δομημένου Περιβάλλοντος», ΡΛΑΣ ΕΠΕ. Περιφέρεια Ηπείρου.

Περιφέρεια Ηπείρου. (2005). *Αποκατάσταση Πέτρινου Γεφυριού Μαυρόπετρας Δ.Δ. Πουρνιάς», Δήμος Κόνιτσας, Αρ. Μελέτης 257/2005*. Δήμος Κόνιτσας: Γενική Δ/νση Περιφέρειας, Δ/νση Αυτ/σης & Αποκ/σης, Τμήμα ΤΥΔΚ.

Περιφέρεια Ηπείρου. (2001). *Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων*. Ιωάννινα: Περιφέρεια Ηπείρου.

Περιφέρεια Ηπείρου, Δ. Κ. (2005). *Αποκατάσταση Πέτρινου Γεφυριού Μαυρόπετρας Δ.Δ. Πουρνιάς*. Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.

Περιφερειακή Διοίκηση Νομού Ιωαννίνων. Μονοπάτια Αώου. (Μέρος Α΄).

Πετρονώτης, Α., & Κούτση, Α. (1995-1996). «Προτάσεις αναμόρφωσης Οικιστικού Κέντρου και Ιστορικού Πυρήνα Κόνιτσας» (*Face-lifting Scheme of Konitsa town centre*). Θεσσαλονίκη.

Πολίτης, Κ. (2008). *Μελέτη για τη Συγκρότηση Σχεδίου Μάρκετινγκ για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή του Δήμου Κόνιτσας*. Αθήνα: Δήμος Κόνιτσας.

Πολίτης, Ν. (1909). *Διάγραμμα Θεμάτων για την έρευνα και τη μελέτη της λαϊκής ζωής. Λαογραφία, Α'.*

Πολυμέρου-Καμηλάκη, Α., & Σκούρτης, Κ. (2008). *Ζωγραφική και Ξυλογλυπτική στα Μαστοροχώρια, Χιονιάδες, Γοργοπόταμος*. Ιωάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ήπειρος Α.Ε.

Πούχνερ, Β. (2009). *Θεωρητική Λαογραφία, έννοιες, μέθοδοι, θεματικές*. Αθήνα: Αρμός. Αθήνα: Αρμός.

Ρόκου, Β. (2007). *Ορεινές κοινωνίες κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια : Το Μέτσοβο της κτηνοτροφίας από τον 17ο έως τον 20ό αιώνα (1η εκδ.)*. Θεσσαλονίκη: Ερωδιός.

Ρόκου, Β. (1994). *Υφαντική Οικιακή Βιοτεχνία. Μέτσοβο 18αι.-20 αι.* Αθήνα : Κέντρο Ερευνών Παράδοσης και Πολιτισμού.

Σκουτέρη- Διδασκάλου, Ε. (1982). *Η παράδοση της «παράδοσης»- από τον καθημερινό στον επιστημονικό λόγο- Αρχιτεκτονική και Παράδοση*. (Γ. Χατζηγώγας, Επιμ.) Θεσσαλονίκη: Ατλαντίς.

Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ε. (2003). *Δια-κρίσεις (αναφορικά με την παράδοση και τον πολιτισμό), Ανθρωπολογικές δοκιμές*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Σπυριδάκης, Μ. (2006). *Επιτόπια Έρευνα και Τοπικός Χώρος: χωρικές συνάψεις και αναρωτήσεις*. Στο Θ. Ιωσηφίδης, & Μ. Σπυριδάκης (Επιμ.), *Ποιοτική και Κοινωνική έρευνα, μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων* (σ. 179). Αθήνα: Κριτική.

Συλλογικό Έργο. (1999). *«Κόνιτσα, Φωτογραφική έκθεση», Ιστορικό διάγραμμα της πόλης και της περιοχής*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού.

TEAM 4 Ε.Ε. Γενική Διεύθυνση Περιφέρειας, Δ. Π. (2001). *Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων, Φάση Γ' Περίληψη*. Ιωάννινα: Περιφέρεια Ηπείρου.

Τερκενλή, Θ., Ιωσηφίδης, Θ., & Χωριανόπουλος, Ι. (2007). *Ανθρωπογεωγραφία, Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος*. Αθήνα: Κριτική.

Τριανταφύλλου, Ά. (2002-2005, 11). *Το θέατρο στη Διαπολιτισμική εκπαίδευση: η περίπτωση του Καραγκιόζη*. *Εθνολογία* , 199.

Τσάγκας, Ι. Β. (1996). *Η Μονή Ζέρμας στο Χωροχρόνο*. Στο Β. Νιτσιάκος (Επιμ.), *Η επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο, Εισηγήσεις Α΄ Επιστημονικού Συμποσίου* (σσ. 101-120). Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.

Τσάγκας, Ι. (1996). Η μονή Ζέρμας στο Χωροχρόνο. Στο Β. (. Νιτσιάκος, *Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο, Εισηγήσεις Α' επιστημονικού συμποσίου* (σφ. 101-120). Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.

Τσάρτας, Π. (2010). *Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη, Χαρακτηριστικά, Διερευνήσεις, Προτάσεις*. Αθήνα: Κριτική.

Τσέκη, Ε. (2011). *Προβλήματα και Δυνατότητες ανάπτυξης ορεινών περιοχών. Η περίπτωση της Κόνιτσας*. Αθήνα: Χαροκόπειο Παν/μιο, τμήμα Γεωγραφίας.

Υπουργείο Εσωτερικών. (1976). *Μελέτη Γενικής Αναπτύξεως των Παραμεθόριων περιοχών της Ηπείρου. Συνοπτική Έκθεση*. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνση Προγραμματισμού και Μελετών.

Υπουργείο Συντονισμού. (1982). *Έκθεση για την αξιολόγηση και τη διαχείριση της Χαράδρας του ποταμού Αώου*. Αθήνα: Υπουργείο Συντονισμού, Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος.

Φίλιας, Β. (1998). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg.